Аман Кекилов

СӨЙГИ

Ашгабат «Магарыф» 1988

213. №478

№1835-1836 13.11.2010 г.
№1782-1783 22.11.2010 г.

ВОЗВРАТИТЕ КНИГУ НЕ ПОЗЖЕ
обозначенного здесь срока

№260. 14.11.2008 г.
№1187 1.08.07 г.
26.11.07 г.
№418-419
1.12.2012
№584 15.12.09

A. Kekilow

Söygi

БИРИНЖИ КИТАП

14 28/13

Марыйская
городская ЦБС

I

«Гелермен дийп вада этди,
Гелер вадасындан өтди,
Эртеден чәш вагта етди,
Не болды ярым гелмеди?»

«Шасенем ве Гарып» дессаныңдан.

Гыш енсәни берип, уммага гачды,
Гүн ягты шөхлесин әлеме сачды.
Эреди ак гарлар ала дагларда,
Земиниң безеги — гара багларда
Ачылды ал-яшыл, реңбе-рең гүллер,
Шахасында жак-жак уряр билбиллер.
Тәмиз яз шемалы өпйәр йүзүни,
Айланында чар тарапа гөзүни,
Шәхдиң ачяр жаңлы гөрнүш хер янда,
Гөк махмала гирен гөзел мейданда.

Йылың шу паслында колхоз обасы
Улы-кичи иш үстүнде габасы.
Гүн дагың гершине гөвресин саллап,
Гөйә хошлашян дек голларын булап,
Булут арасындан шөхле сачанда,
Барха бизден арасыны ачанда,
Колхозчылар ишден чыкып кем-кемден —
Өе тарап йүзлендилер хер ерден.
Мал-гаралар ятагына йыгналяр,
Асудалык билен оба дем аляр.

Шу гөзел обаны деӊ ики бөлүп,
Даг этегин сырып ашага инип,
Товланып, толкунып акярды бир яп
Кенары гүл ачан гөйәки Лебап.
Көлге пешанасын герен агачлар,
Асмана етсем диййп узадып башлар,
Хер хайсыныӊ гөр нәче йыл яшы бар? —
Ата-бабамыздан галан ядыгәр.
Ел дегенде ики яна уруняр,
Салгым атып узак ерден гөрүнйәр.

Бир хатар өй якынында шу ябыӊ,
Баг ичинде, меркезинде обаныӊ,
Узак йыллар месген тутуп яшарды,
Гелин-гызлар шу япдан сув дашарды.
Иӊрик гараланда, шапак яшанда,
Мал-гара йыгнанып оба ашанда,
Чыкды шол хатардан күйзели бир гыз,
Кимлиги, окыҗым, мәлим дәл хениз.
Гелйәр ол салланып, гараман дашын,
Кәте огрын-огрын гөтерип башын.

Ен астындан төверегне сер салды,
Кенара етмәге ара аз галды.
Өврүлди ол, гөни барман гүзере,
Ябыӊ якасында гизлин бир ере.
Эмай билен сува саллап күйзесин,
Долдурды, дөкди соӊ, чыкартман сесин.
Ене-де долдурды, ене-де дөкди,
Кәте гаранжаклап дашына бакды.
Сув башында ёӊсуз вагт гүйменди,
Сагатлара дөнди онуӊ хер минди.

Ким экен бу гөзел, киме гарашяр?
Ким бейле гичден соӊ өе сув дашяр?
Нәме кән отурды сувуӊ башында,
Элек-челек гөзи дегре-дашында?
Я вада берипми сөвер ярына,
Я бижай какылып гөвүн тарына
Энеден-еӊнеден өйкеси бармы,
Я бир гама батан дүнйәси дармы?
Межнун болуп чыкан ялы чөллере, —
Гаряр гара гөзлер узак ёллара.

Анха, ол ене-де еринден туруп,
Бир бейик агажа аркасын берип,
Даг кейги дек кеержеклэп хер яна —
Гараяр, ховсала дүшүпдир жана.
Аклың хайран эдйәр катды-каматы
Гөз өңүмде, ынха онуң сураты:
Эгнинде лыбасы — гызыл кетени,
Ак памыкдан ак гөрүнйәр ак тени.
Терне дек төзленен гоша мәмеси,
Кетенини йыртсам диййәр бир геңси.

Дашын алып ики яндан мәмәниң,
Гөйәки диерсиң, сакчысы онуң,
Дыздан гечйәр өрүм-өрүм сачлары,
Өлини дирелтжек галам гашлары.
Адамзат әхлиниң нуры йүзүнде,
Электрик тогы бар дек гөзүнде,
Есир эдйәр каклышанын дессине,
Гара зүлпи ал яңагың үстүне
Дөкүлипдир, киме етсе дидары,
Гыш гүнүни яза дөндәр хер тары.

Кән гарашды, гараңкы-да гатлышды,
Яш гызың хер затлар ядына дүшди.
Өз болшундан өзи ховатыр этди,
Сиңңин-сиңңин төверегне серетди.
Дар капас ичинде уруняр йүрек,
Ким герекка? Дуран дәлдир бидерек.
Гөрмәнсоң хич кими гарап хер яны,
Мәлим болды гайгы-гамың нышаны:
Шатлыгың месгени гүлер йүзлерде,
Белкә нем дөреди гара гөзлерде.

Кимдендир, ким билсин, болуп нәгиле,
Хәзир сейкин басып, ювашлык биле
Йүзи салык гелди сувуң башына,
Умыт үзди, гарамады дашына.
Күйзесин долдурып уграды өйне,
Гөр нәмелер гетирендир ол күйне?
Йүзүн ашак салып гелен ёлундан
Ханха баряр, сагы билен солундан
Хабары ёк, чүмүп пикир деңзине,
Гара шөхле дүшйәр гүлер меңзине.

Бу вагтда гаршысындан гөзелиң
Дар еринде өврүминде гиң ёлуң,
Бир яш йигит пейда болды төтэнден,
Бизиң яш гызымыз үйшенди ондан.
Чал костюмлы, галстуклы, эдикли,
Узын бойлы, гара гашлы, гөрнүкли,
Барды йигдиң голтугында папкасы,
Башы ачык элиндеди кепкасы.
Ят үлкеден дүшен ялы, ол башын —
Дик тутуп, гең галып гарярды дашын.

Гаршылашан гыза гөзи дүшенде,
Бир энайы гараш дөреди онда.
Гөз астындан йити-йити серетди,
Бойдан-баша сыратына сын этди.
Я хайпы гелдими агыр халына?
Я гөвни гитдими гыз җемалына?
Дениңден геченсоң ганрылып ыза,
Ене тайлы гезек гарады гыза.
Гөзел гыз первайсыз, галдырман башын,
Гитди ёлы билен, гараман дашын.

Гитди, гитди, гөзден йитди гөзел гыз,
Йүрегимде гойды мениң гамлы ыз.
Хесрет билен гечер узын гиҗеси.
Анар оны, үнҗэ гидер эҗеси.
«—Йүрекден ялыды онуң хем сеси
Шейлемикэ йигитлериң хеммеси?»...
Дийип, ол кэйинер, гепледер ичин,
Гатышдырар оялыгын хем дүйшүн.
Чүй какылар, укы гелмез гөзүне,
Белетлер шаятдыр шахыр сөзүне.

Яшлык дөврүн гечиренлер башындан,
Первайсызлык билен гарап дашындан,
Рехми гелмэн, йүреклери аваман,
Якын дуруп дерди-халын сораман,
Бу гызың душундан гечип билерми?
Пынхан сырың дүвнүн ачып билерми?
Гөз өнүне гетирмезми геченин?
Ышкың мейин гана-гана иченин?
Биалачдыр етмесе-де көмеги.
Агыр хала гыйылмазмы йүреги?

II

«Багрым болды пара-пара,
Залым айралык, айралык».
Магрупы.

Буругсадып гойры гара түссесин,
Ер сарсдырып, яңландырып гең сесин,
Өңбарага барян ялы ат салып,
«Хаш-хаш» эдип, улы-улудан дем алып,
Мычярды паровоз гүндогар сары.
Энче вагт болды угралы бәри.
Кән оба, шәхерден араны ачды,
Теҗен дерясындан, Мургапдан гечди.
Узак ёлуң танапыны күлтерләп,
Гөйә ганат баглап учды ол ерләп.

Гүйчли паравозың дабанын басып,
Узын тиркеш вагон бир-бирин гысып,
Гидип баряр чаң-тозана гарышып,
Демир аяк тигирлери ярышып,
Япыда, инишде дүрли хең эдйәр,
Эшелон дынувсыз илери гидйәр.
Гүнешли үлкәмиң мүңләп йигиди,
Сөвеш мейданының алгыр бүргүди
Ерлешипдир эшелоның үстүне,
Атланыпдыр нежис душман кастына.

Шовхунлы галмагал вагонын ичи,
Танышыпдыр эййәм улы хем кичи.
Бири айдым айдып, бири саз чалып,
Бири гечениңи ядына салып,
Гызыкдырып гүррүң берйәр өйленшин,
Гайтарлан гелниниң ызындан баршын.
Эртекиден энайы оң сөзлери,
Дегишген бир йигит, гүлйәр гөзлери.
Гайгы ёк, үнжи ёк, шатлык яшларда
Йигитлигиң ели чалан башларда.

Эмма велин, нәме үчиндир, бир оглан
Түкениксиз дердиң астында галан.
Четде тутяр өзүн гошулман иле,
Мәлим дәл, нәмеден, кимден нәгиле.

Вагон айнасының өңүне барып,
Говшурып эллерин, тирсегин герип,
Әпишгеден гиң җахана сын этди,
Нәмәнидир ятлап, чуң оя гитди,
Толкун атып мисли Җейхун дерясы,
Говгалыды онуң ички дүнйәси.

Муны дуян ялы янкы шахандаз
Гечендe янындан сәгинди бираз.
«Гөресиң гелдими эййәм эжеңи?
Бу хили батырлык горкузар җеңи.
Ханы дүш ызыма, гошул мәрекә,
Сачлы моллаҗыгың галандыр белкә?
Нәме мүззерйәрсиң? Өзүңи дүрсе,
Халамаз бу болшуң командир гөрсе.
Гайгы бир ганымдыр, достум, ханы, йөр,
Билсең екелиги бир худай сөер.»

Илки гахарланып, мөлерлип дурды
Йүзүн ашак салып, сырлы йылгырды.
«Эҗем оглы этме, танаман бирден,
Сөвешде сайланар, гардаш, әр-әрден...»
«Ери, ери, гызма, дегишме бары,
Йүзи салык гөрйән эртирден бәри...»
«Гызамаг-а вели, гызарча этдиң,
Сен-мен ёк, бир бада кән ере етдиң.
Гайгы-да, горкы-да дүшенок яда,
Гечипди бар өмрүм мениң обада.

Хатда Ашгабадам гөрмәндим озал
[illegible] Ватана гиң хем-де гөзел...»
«Гөрерсиң энтеклер дүрли ерлери,
Ажап үлкелери, көп шәхерлери.
Нереден боларсың, нәмеди кәриң?
[illegible] ериң, сайлан хүнәриң?
«А[illegible] Ахал илинден,
[illegible] кәтмен-пилинден.
[illegible] енс,
Болмазы, [illegible] учралы инe...»

Ара гүррүң [illegible] шуң ялы
Келледен шол [illegible]

Эркана дуйса-да аз вагт өзүн,
Бирденкә дуйдансыз саллаяр йүзүн.
Вагт гечдигиче оба дашлашяр,
Эзиз топрак, эзиз үлке хошлашяр.
Эййәм ызда галды Җейхун кенары,
Гүйчленйәр йигидиң йүрек азары.
Көйүнде обасы, чете сайланяр,
Шол өңки еринде ене ойланяр:

«Чагырыш хатыны алан бадыма
Пикирим атланды гөвүн шадыма.
Эҗем гош-голамым даңып болынча,
Ел ёлдашым тайяр болуп гелинчә
Ылгадым гөрмәге гөзел ярымы,
Ак йүзде овсунчы зүлпи тарымы.
Тапмадым, нәдейин, ёк экен өйде,
Галдым шол вагтда түкенмез көйде,
Якды мени көне түркмен адаты
Гулы болдум онуң, ынжытды гаты:

Энесинден сорамага чекиндим,
Нәхак этдим, соңра өзүм өкүндим.
Гадымдан гелйәндир түркмениң наклы
Диерлер «узыныӊ гич гелер аклы»
Узынам дәл, эмма аклым гич гелди,
Пушмандан не пейда? Болҗак иш болды...»
Сөйгүлисин ятлап бизиң гахрыман
Гөрмән гайданына эдйәр көп арман.
Улудан дем аляр, келлесин яйкап,
Айнаң агаҗына багрыны ойкап:

«— Эшден дәлдир бирден бейле уграным,
Гөрҗек болуп чар тарапа ылганым.
Белкә өтен агшам вадалы ерде
Бейик тут янында я-да гүзерде
Гарашандыр маңа Огулнабадым,
Интизар боландыр гайталап адым.
Кәйинендир,
чытыландыр гашлары,
Дүвмеленип акандыр гөзяшлары.
Арман галды,
хошлашып-да билмедим,
Ал янакдан гызгын поса алмадым...»

Ене-де улудан алып демини
Унутмакчы болуп гайгы-гамыны,
Көпчүлигиң арасына гечсе-де
Шовхун аз-кем гамлы гөвнүн ачса-да
Агыр пикир келлесинден гитмеди,
Ене онуң хич карары етмеди.
Кагыз, галам чыкарды-да халтадан,
Пикир дерясында йүзди гайтадан.
Йүрек жошуп, дамарда ган гайнады,
Ак кагыз үстүнде галам ойнады.

Сөйгүдир, достларым, дурмушың тәжи,
Тапышмак сүйжүдир, айралык ажы.
Ажысыз сүйжи ёк, тикенсиз гүл ёк,
Гүл ышкында сайрамадык билбил ёк.
Гыш аңзагын гөрмән, язың хөзирин —
Айтсын билйәнлер гөрениң бирин?
Ким тапыпдыр зәхмет чекмән рахаты?
Бу гадымдан гелйән дурмуш адаты.
Шерапсыз пияла — сөйгүсиз йүрек.
Бахар гүлшенине нурлы Гүн герек.

III

«Придет пора на пору,
Станешь девке ступать на ногу».[1]

Русская пословица.

Ылым чәре тапса ажал эмрине
Чәк-де гоюлмазды адам өмрүне.
Хер хили гечсе-де ынсаның өмри,
Чагалык чагыдыр иң гөзел дөври.
Чага чалым әлер багың гүлүне.
Хер ким хөвес билен алар элине.
Хем гүлер, хем ойнар, яздыр хемише.
Гайгы-гамы болмаз, чекмез эндише.
Чагалык дөврүни унутмаз ынсан,
Шатланып ядына салар хер заман.

[1] Кәмиллиге етенде, гыз аягыи басарсың. **Рус накылы.**

Достлар, шунуң ялы хекаят башы
Бегенч, Огулнабат — йүзбе-йүз гоңшы.
«Дөвлет башы» билен «гөвүн хошлугы»
Башда чагалыгы, соңра яшлыгы
Гечирдилер шу обада биркемсиз,
Шатлыкда хемише, гайгысыз-гамсыз.
«Ики аяклы — ики гүнде» — өсдүлер,
Мекдеп ишигине аяк басдылар.
Диерлер, «гырмылдан гыр ашар гидер».
Йүрекден япышан хер иши эдер.

Сапагын гурлушы баглыды яша:
Аңсатдан-агыра, якындан-даша
Гечди чагалармыз әдимме-әдим.
«Гөрсене, язярын инди өз адым!» —
Гутлапды бир-бирин олар бир заман.
Узын тиркеш болуп соңра дуюлман,
Ыхласлы зәхметде гечди кән пасыл.
Болармыш ыхласлың мырады хасыл.
Чыршалан сыяның, долан депдериң,
Ёнулан галамың, дөкүлен дериң.

Чакындан артыкды саны, хасабы,
Көнелипди кән китабың сахабы.
Еди йыл долмагна галды бир хепде,
Олар мыхман дуйды өзүн мекдепде.
Отыр өйлеринде энели-огул:
«Ара совук салман ене-де шу йыл
Уграйын окува, саклама, эже.
Гидйәр ёлдашларым, галян екеже...»
«Саклажак дәл, балам, өзүңем дүшүн,
Сен гитсең ким этсин ичериң ишин?

Җигиң бир яшында, аягым баглы,
Бивагт өлүмден йүрегим даглы.
Эгер шу болмаса, гидердиң гөни
Хич гайра гоймаздым дең-душдан сени.
Оңардым көр болуп бир җан, бир башым,
Гарашык эдерди төверек-дашым...»
Хак сөзүң гүйҗи кән, болса-да аҗы,
Гаршылык эдере ёкды алаҗы.
Машгала дурмушы шейле халдады,
Йигит ичин чекип, бойнун саллады.

Яңы аяк битен эйҗеҗик чага
Йөнелип Бегенҗе галды аяга.
Эдилйән гүррүңе дүшүнйән ялы,
Йөрҗен-йөрҗен болуп баран махалы,
Япышды бурнуна, етди гулагна,
Сувлуҗа эрнини гоюп яңагна,
Гараҗа гөзлери йити серетди,
«Гитмерсиң!» диен дек маны дөретди.
Бегенч гидип билмән, галды обада.
Болупды геплешик ики арада:

Эгер өзи гитсе, гыз-да гитҗекди
Икисем окувын довам этҗекди.
Хыял-хыяллыгна галды бу ерде,
Гайта саташдылар башга бир дерде:
Гутаран батлары еди класы
Дөреди арада «хытай галасы».
Чага дуйгусында ачык гөвүнлер
Мекдебе билеҗе гатналян гүнлер
Гөрерди бир-бирин хер сапар ирден,
Буларың барысы гутарды бирден.

Инди өңкүлик дәл, өзгерди бары,
Гоңшы болсалар-да, көп вагт бәри
Ачык душушыкдан махрумды яшлар.
Мәлим өзүңизе, гоҗалан башлар
Оны халамаяр, геңлейәр гаты,
Ызарлап нәлетли көне адаты.
«Гөзе гөрнен» сайса хер кимсе гызын
Сыпдырман гөзүнден, ызларды ызын.
Чагалык йыллары дашлашды гитди,
Яшлык єлун тапып хөкмүн йөретди.

Гара гөзлер бир-бирине хырыдар
Гарадылар, гөрмеселер бимыдар.
Башга маны барды бейле гарашда,
Сыр бермән хич киме ичерде-дашда,
Гүйчленди гүнсайын ишкың шемалы,
Хер биринин бар башында хыялы,
Сөйгүли окыҗым, муны пугта бил
Йүрек җошса херекете гелйәр дил.
Ынха инди чендан ики арада
(Элбетде, мәлим зат, сөйги барада),

Башланды гызыклы пынхан геплешик.
Гүндизине олар эдип беллешик,
Гиҗелери тапардылар бир-бирин,
Хич киме билдирмән тапышык ерин.
Гарры гулага-да тапышык сөзи,
Хош якяр, яшлыкда гөрендир өзи.
Тапышык яшлыгың багтлы сагады.
Тапышык белләниң болмаз тагады.
Догрудыр, окыҗым, муны бойна ал,
Шекленсең яшлыгың сен-де яда сал.

Бу мәлимдир хеммә гадымдан бәри
Ода якын дурса туташар дәри.
Шуны яда саляр тапышык ери,
Чүнки етишенде ышгың хесери
Җошан яш йүреклең толкуны галар,
Тапышыкда бир-бириндеи от алар.
Сагатлар тиз гечә дөнер минута,
Гөркли гөзел ылхам берер йигиде.
Дуйгы дашар, яш калыблар галдырар,
Гөвре гагшар, аяклар-да сандырар.

Шатлыклы гүнлерде вагт гечйәрди,
Умытлар гелҗеге нурун сачярды.
Ики йыл өврүлди ине шу халда,
Яшлармыз хәзир-де өңки хыялда:
Тапышык вагтында ики обадаш
Шерт эдип болмага өмүрлик ёлдаш,
Ене окамагы ыкрар этдилер,
Икисем хөвесҗең, хош ниетдилер.
Эмма бейле план бармады баша.
Душман гыя бакып азат дурмуша,

Сүрди үстүмизе агыр лешгерин,
Депгиләп халкымың мукаддес ерин.
Үлкәниң ягдайы бүтин өзгерди,
Халкым еңиш үчин бар гүйҗүн берди.
Ташлап йигитлермиз кәтмени, пили,
Гейдилер шол бада меле шинели.
Чагырды яшлары колхоз мейданы,
Бегенч, Огулнабат аяман җаны
Экишми, йыгыммы я башга бир иш
Эдилди барысы, данналмады хич.

Етипди хер ере уршуң тэсири,
Дашын гаранжаклап мекдеп мүдири
Класлар хакында эдип алада
Бир гүн хабар этди Огулнабада.
Магарыф векили барды баранда
Үшерди бир хили оны гөренде.
Эдилен теклибе гаты гең галып,
Өзи-де билмезден, еринден галып:
«Мен мугаллым! Ёк! Ёк! Башга бир киши
Тапың оңар ялы бу хили иши.»

«—Эгер тапян болсак, кейгим, өзгэни
Азара гоймаздык асыл биз сени.
Приказың шу гүнден, бир хепде мөхлет,
Оңатҗа тайярлан, горкма, гайрат эт.
Эртирден башла-да отур сапакда,
Сораг йүзе чыкса, эгер хер хакда
Дүшүндирер саңа хер бир мугаллым;
Хич ким энесинден догмандыр алым.
Хэзир окатмалың дөрдүнҗи клас
Кын болмаз хер ише эдилсе ыхлас...»

«—Ялбарян, зор эдип гынамаң мени,
Приказ этсеңиз-де башарман муны...»
Гүлүшди бу сөзе икиси бирден.
Шейле дүшүндириш болды мүдирден:
«—Хөкүм я зорлук дэл приказ диени,
Шу гүнден айлыга беллейэр сени.
Зорлук ёк бу ерде, диңе бир хайыш,
Табшырыляр саңа хорматлы бир иш.»
Гөзүни балкырадып, мисли бир чага
Утанып йүзүни салды ашага.

Гыстажык бу гүррүң гутарды шейле.
Отыр өйлеринде гаррысы биле.
Хей-де гуванмазмы муна эҗеси,
Эшидилди гүррүңде шадыян сеси:
«—Атыңы сой дийрлер, илиң оңласа,
Сени сайламазды ынанч болмаса.
Атаң огул сайды сени, эзизим,
Башарсың бигүман, чекинме, гызым.»
Энэниң бу сөзи мейил дөретди.
Гиҗара бу хабар Бегенҗе етди.

Тутуп тайлы гезек өрүм сачындан
Айырман гөзлерин галам-гышындан
Гарансоң геплемән эп-эсли салым:
«—Ишиң ровач болсун, ёлдаш мугаллым!
Йөне унутмагын сада дайханы...»
Чыкарып бу сөзден башга бир маны,
Гыз ыза чекилип, йүзүн туршартды,
Өйкели гөрнүшде йигде серетди:
«—Маслахат сораян огрынча гелип,
Сен болсаң гаңңаңы гарныңа алып,

Яңсылан болярсың, кесә чекйәрсиң,
Дилиң шеребесин деррев дөкйәрсиң...»
«—Багышлаң, мугаллым, инжытдым сизи!
Эгер гөдек болса колхозчың сөзи,
Өвредиң өзүңиз, мен тайяр оңа...»
«—Айрыл, чек элиңи, дегме сен маңа!
Эгер гаршы болсаң, айт ач-ачан?»
«—Гаршы дәл, бегенйән, Огулнабат жан!
Ойна чыдамасаң, менми гүнәли.
Нәме гача дуряң, тези мал ялы?»

Гоймады эркине жахыллык ели,
Батыргай ишледи йигидиң эли.
Башланды арада кичижик «сөвеш»,
Галгады ики ян өрүм гара сач.
Диле нобат бармы шейле боланда,
Дуйгы ыгтыярын эле аланда
Өз кануны билен хөкүм йөредйәр,—
Шекилсиз, овазсыз сөзүн дөредйәр.
Гыз чыдам этмеди ахыр берди ян.
«Дөвйәң-ле голларым, дурсана, надан!»

Ики гөвре бир-бирини гысанда.
Ак алкымда ыссы демлер өсенде,
Етди ал яңага тешне додаклар;
Бедене хер яндан йөнелди токлар.
«—Нәме арманың бар, мугаллым болсаң!—
Дийжегим шу мениң маслахат салсаң.»
«—Айлайсаң болмямы озалдан шуны.
Хош, инди гидели, саклама мени.»
Йигит жогап ерне гүлүп серетди.
Хер хайсы бир ёлдан өйлерне гитди.

ТВ 10359
...ская областная
БИБЛИОТЕКА

IV

«Кәри нику керден,
Эз пур керден эст»[1]

Тәҗик халк накылы.

Бир гүн йүзи салык өйлерне барып,
Китабын, депдерин стола уруп,
«Окувам герек дәл, мекдебем инди»,—
Дийди-де дессине дүшекде сүйнди.
«—Вай, саңа нәм болды,
нә худай урды?» —
Гыгырып энеси еринден турды.
Хоркуллап башлады, бермән җогабын,
Гарры билҗек болуп мунуң себәбин
Нәче дызаса-да хайры етмеди.
Гыз түңңесин дүшүп, диен этмеди.

Башлапды ишине айдылшы ялы,
Хер ишде деслапкы болушы ялы,
Өзүни йыгра тутды ол илки бада.
Середип дашындан Огулнабада
Мекдебиң ичинде огланлар-гызлар
Етирди гулагына хер хили сөзлер.
«Вий, муңа серет-ле, бу-да мугаллым!
Едини гутарып болуплыр алым!..»
Кәси гүлүп гечди онуң душундан,
Кәси гыйбатыны этди дашындан.

Ятыңды кем-кемден буларың бары.
Гирйәр санагына бир айдан бәри.
Тайярлык гөрерди гиже-гүндизи.
Селжерип класда огланы, гызы,
Ким өкде, ким асгын, кими якымсыз,
Аз вагт ичинде өвренди кемсиз.
Этмәнди өзүнден бейле тамашы,
Гечйәр нобатында хер бир теманы.
Йыгралык айрылды, ачылды йүзи,
Ишиң гидишинден хошаллы өзи.

---

[1] Асыллы иш [illegible] чекилен довамлы зәхметиң нетижесидир.

Дөреди төтэнден шейле бир вака.
Бир сапар язувдан сапак барярка,
Мысал герек болуп сөзлем дүзенде,
Дүшүндирмек үчин тагта язанда,
Эшдилди чагалаң хышыр-пышыры,
«Өзем ялңыш язяр!»
сесленди бири.
«Вий-де вий!» болушды барысы бирден.
Яш гызың маңлайы чыгжарды дерден.
Ничикси сакларсың чаганың дилин,
«Мен-де мен» — хер ерден галдыряр элин.

Дуюп бир зат барын,
гаты алжырап,
Бир сэз айдып билмэн класа гарап,
Йүзи тагта тарап эп-эсли дурды,
Гөрмеди хич зады, бүтин гызарды.
Гайталап-гайталап окады ене,
Галмагал себэби тапылды ине:
Бир сөзүң бир харпы дүшүп галыпдыр,
«Малларың» орнуна «малар» болупдыр.
Гойберен «ялңышын» деррев дүзетди,
Эмма ол класда шовхун дөретди.

Тапылды гарагол улудыр-кичи
Жыңк-да жыңк, пыңк-да пыңк класың ичи.
Көплер диңлемеди айдан задыны,
Гыгырды кэлериң тутуп адыны,
Көмеги дегмеди, ыздакы хатар
Дүртүшип бир-бирин өңкүден бетер,
Бири «молар» дийди,
бириси «малар»,
Хич дурар еринде дурмады олар.
Ятмады галмагал келлеси чишди,
Еринде отурып, журналы ачды.

Сакланып билмеди сырын аңдырман,
Агдарыр журнал башын галдырман.
Сагада огрынча гаран махалы,
Вагтының яры-да гечмэнди хэли.
Гисселен бирини тагта чагырды,
Ол геле-гелмэше гүлмэге дурды.

Тагтада куйи ёк, ызында гөзи,
Бу гүн ер тутмады мугаллым сөзи.
Ахырда класдан гитди ол чыкып,
Гапыны бат билен гахарлы чекип.

Дашарда директор пете-пет гелди,
Бир ишиң боланын дессине билди.
«Ери, нәме болды?», — сорады тизден.
Белли бир гайтаргы болмады гыздан.
Дине «хич зат» дийди, пышырдап чала,
Өйлерин назарлап дүшди ол ёла.
Ине, шол гайдышы, хәзир-де ятыр,
Эжеси янында зейренип отыр.
«Ким дегди гөвнүңе, ким гыя бакды?»
Берилйән сорагың җогабы ёкды.

Гоюп эжесини энче азара,
Көшешип өз-өзи турды гиҗара.
Долы гүррүң берди болан ваканы.
«— Болан иш шу болса, ховлукма ханы.
Чагадыр, элбетде, гең дәл бу затлар,
Галмагал, гыкылык эдер беззатлар.
Болар хер хилиси ичинде көпүң,
Ишиңи ташлама, дүшүндир гепиң.
Дийсең, деректириң тапар чәресин,
Чыкармаз ондан соң хич хайсы сесин.»

«— Үч-дөртден артык дәл ичинде бети,
Олар-да отурҗак, тутулса гаты.
Гамшы говшак тутсаң, элиңи гыйяр,—
Мениң говшаклыгым барысы дуйяр.
Башланды галмагал бир себәп болуп,
Мен саклап билмедим өңүни алып.
Дилим гыса болды,
гүнәли өзүм.
Инди ол класда диңленмез сөзүм.
Гүлүшип башларлар гиренже бадым,
Гутарды шу гүнден мугаллым адым.

Хер ким буйсанмалы болан гүйжүне,
Уграрын ир билен колхоз ишине.
Энә хош якмады гызың бу гепи.
Бу вагт бирденкә ачылды гапы.

Ичерә гөз айлап, аз салым дуруп,
Мекдеп директоры гирди йылгырып:
«—Ызындан гелмәндик окувчы вагты,
Гатнарды гүн ырман, эржелди гаты.
Мугаллым болансоң, салды ызына
Хич башын галдырман улың сөзүне

Бу нәтдигиң болды, иш бормы бейле?
Онушман класда чагалар биле
Гачдың өе тарап, ызың гараман.
Бардым класыңа шол бада дурман,
Болмандыр сапакда үйтгешик бир зат.
Өзүң говшак тутсаң, бил, Огулнабат,
Тертипли клас-да битертип болар.
Тутмасаң беркирәк, чагадыр олар
Дүзгүни-ызамы билмез өз-өзи,
Тәсирли болмалы мугаллым сөзи...»

«— Вах, сен өвүт берйәң,
гитмен дийип отыр.
Колхозың ишине баржакмыш эртир.
Хоркуллап гечирди узынлы гүни
Туйс зәхрәм ярылды, горкузды мени.»
«Оны мамла гөрмез асыл хич киши.
Хей-де ташлап бормы башланан иши?
Гахарна диендир, хич яна гитмез,
Хич ким класында галмагал этмез.
Шу гүн шолар болды мениң-де ишим,
Өзүң-де догумлан, шу янкы дийшим.
Ыниха йигрим үч йыл, яшлыкдан бәри
Гидишип отуршым гойман шу кәри.
Гаты аңсат ялы гарасаң дашдан
Эмма агыр гүнлер гечендир башдан.
Мундан бетеррәгем болупды менде
Кәте сандырадым тагтаң өңүнде.
Хер киши яшлыкда башланда кәрин
Чекйәр кынчылыгын тапынча тәрин.
Дүзелер барысы юваш-ювашдан,
Бирденкә элиңи соватма ишден.

Көмек герек болса тайяр хеммәмиз.
Сенден, Огулнабат, көпдүр тамамыз.

Янында диймегим гелшиксиз белки,
Гүррүң гозгаланда шу хакда илки
Ады агзалыпды бирнәче гызың,
Ахырда сайланмыз сен болдуң бизиң.
Гитмен, гелмен диййп, ёк зады тапма.
Эртир бар сапага, ызына чапма.»
Эне баш ырады муны макуллап,
Гыз дымды кән вагт йүзүни саллап.

Башда болан вака шейледи ине.
Мугаллым ишине гиришди ене
Эмма унутмады кән вагт муны,
Барха оңатлашып сапак мазмуны,
Эркана дуйярды өзүни ишде.
«—Мәлим этмели бор ирде я гичде
Өермек гүррүңин гозгаяр эҗем,
Айт болшы ялы эҗеңе сенем.»
Бегенч теклип этди гыза шу хили,
Доланда мекдепде онуң бир йылы.

«— Вай, мунуң диййәнин!» — дишледи дилин.
Йигит эмай билен эгнине элин
Гойды-да: «Айдалы билсинлер олар.
Ёгса обаң ичи гүррүнден долар
Огрын душушыгмыз гөрәйсе бири,
Мени ховпа саляр ишиң шу ери.»
«— Өзүм айдым билмен, эҗеңи ибер,
Сени говы гөрйәр, разылык берер.
Диййәр, зәхметсөер, гаты эдепли
Мыдам йүзи ашак, мылайым гепли...»

Шейле гутарыпды соңкы душушык,
Хошлашып шу ерде бу ики ашык
Айралык сөзүни гетирмән яда
Гол гысып бир-бирне берипди вада.
Барлышса гүррүңле Нуртәч, Энебай
Болҗаклы оларча бары гөвнежай.
Эмма яшлармызың бейле хыялы,
Галды, баш тутмады, шу болшы ялы, —
Гөзел гызың сөвер йигди, гуванжы
Эсгерлиге чагырдылар Бегенжи.

V

«Друзья Людмилы и Руслана!
С героем моего романа
Без предисловий сей же час
Позвольте познакомить вас...»[1]
Пушкин.

Эй окыжым, ятлалы биз ызымыз:
Габагын галдырман гамлы гызымыз.
Хесрет чекип, өйлерине барярка,
Гара гөзлер диңе ерe гарярка
Ядыңдамы? Бири чыкып өңүнден
Гизлин гарап гечипди оң деңинден.
Акмырат Ашыров ол йигдиң ады
Ата-энесиниң еке зүряды.
Ол мениң яшлыкдан якын ёлдашым,
Көне достум, җан ынанан сырдашым.

Гөрмәнди ол эне-ата мәхрини
Шум аҗы айралык дөкди зәхрини —
Нәзик тенне яш чаганың яшлыкда.
Галыпды ол агыр гүнде, ачлыкда.
Бир лукма нан үчин яшаран гөзлер
Чекжекди хорлуклар, миннетли сөзлер,
Эмма Совет гуҗагыны ачанда,
Етимлер үстүне нурун сачанда,
Хоссар тапып гөз яшыны кепеден,
Даш дүшди яшлыкда «догдук депеден.»

Интернатда, техникумда етишди,
Окады, өвренди, иле гатышды.
Кән гезипди бойны гызыл яглыклы,
Эдепли, экрамлы, ягшы гылыклы.
Етенден соң он дөрт — он бәш яшына
«Ким» нышаныи дакыныпды дөшүне.
Гутарды ортаны, ене чалышды
Ёкары мекдебиң гапысын ачды.
Ыхлас билен япышанлар хер зада
Етишер хемише максат-мырада.

---

[1] А. С. Пушкиниң «Евгений Онегин» романындан, терҗимеси: «Людмиланың ве Русланың достлары! Мениң романымың гахрыманы билен, сөзбашысыз шу хәзирин өзүнде сизи таныш этмәге ругсат бериң...».

Шөхратлы Москва — гөзел пайтагт.
Окады ол онда бирнәче вагт.
Дүнйә ады белли энче алымың
Диңледи таглымын, дүрли ылымың
Ачарыны мәкәм тутды элинде
Китаплар окаяр иңлис дилинде.
Ишде сөйги кувват берйәр ынсана,
Ганат баглап гүш дек галкды асмана
Хер гүнсайын гөзъетими гиңелди,
Гүнешиң күрегин голуна алды.

Узак гечмиши бар хер бир ылымың,
Оны дөредиҗи энче алымың
Эсерлерин кән окады ядаман
Гиже-гүндиз бирҗик вагтын аяман.
«Капиталың» сахыпасын ачанда,
Онуң хер сөзүнден маны сачанда,
Дүрби болуп гейдирилди гөзүне
Чын хакыкат чыкды айнаң йүзүне.
Ол бейик Ленининң акыл китабы
Оканында үлкер болуп хер бабы,
Сырылды асманың гара думаны,
Ягтыланды гиң җаханың хер яны.

Окады Гомери хем Шекспири,
Дүнйә белли эсерлериң хич бири,
Онуң гөреҗинден сыпа билмеди,
Ядавлык гөзүни гыпа билмеди.
Китап болды иң гадырдан ёлдашы
Өмүр элиндедир, галмазды башы.
Пушкиниң гошгусын бирҗик сакынман
Рус дилинде ятдан окаяр чекинмән.
Аламат аклының чуң гөзбашындан
Гана ичди, гарамады дашындан.

Хер ким барып гөрен болса пайтагты
Онда шатлык билен гечендир вагты.
Бир заман ол ерде болупдым мен-де
(Белки-де, окыжым, болансың сен-де?)
Яшлыгымың шаглаян гечен гүнлери,
Умыт шөхлесини сечен гүнлери,
Хемишелик чыкмаз мениң ядымдан,
Бу адатдыр ынсанларда гадымдан.
Гөзүмиң өңүнде шу гүнки ялы.

Улы театрың шовхунлы залы:
Долы томашачы гат-гат яруслар,
Дүрли-дүрли дилде эшдилйәр сеслер.
Оркестр саз чаляр, сахна ачыляр,
Ондан улы зала ягты сачыляр.
Башланяр херекет гөзел сахнада
Хер хили оюнлар гоюляр онда:
Я йүзйәр Ильменде Садкоң гәмиси,
Я Князь Игорың эшдилйәр сеси,
Я Герман отуряр картың башында,
Я Онегин гөрнер Ольгаң дашында.

Ёкардакы ярусларда бир ерде
(Студентлер — ер гөзлемез партерде),
Отурандыр ынха бизиң гахрыман,
Небсевүр середер гөзүн айырман.
Кә гүн бу ёрдедир, кә гүн филиалда,
Кын-да болса вагт тапар хер халда.
Вагтал-вагтал пейда болуп МХТ-да,
Кә ойны гайталап гөрерди хатда,
Ол гарры Данченко оюн гоянда
Москвин, Качалов ойнанда онда.

Гең затлар гөрүпди Горький багында,
Москва — деряда, Ленин дагында.
Хайванат паркында, дүрли музейде
Планетар җайында хем галерейде
Метроң гапысы ачылан гүни
Түркменден биринҗи гөрүпди оны.
Ер астындан Москваны айланып,
Гурлушына, йөришине гең галып,
Башын яйкап, улудан дем алыпды
Шонда «Эшеклини» яда салыпды.

Уршуң өң янында, июнь айында,
Гөзел Москвада, серги җайында
Ене гысдым көне достуң элини,
Узак йыллар гөрмәнди ол илини.
Гиң нахарханада, стол башында,
Манты, кебап, «Токай» барды дашында.
Ики киши узак вагт отурдык,
Геченмизи гөз өңүне гетирдик.
Гызыкды гүррүңмиз ики арада
Гечен хем-де гелҗек ишлер барада.

«— Вагт тапсам серги сары гелйәрин,
Мундан хер гезекде леззет аларын.
Бу ерде гиң Ватан гөзүм өңүнде
Гүнешли үлкәм-де иллер деңинде
Парладып герипдир гызыл байдагы
Ол сарсмаз дарагтың гүйчли пудагы.
Түркменистан павильонна барамда,
Гең-энайы тәзеликлер гөремде,
Гөвүн арзув эдйәр гөзел үлкәни
Товшан куйсемезми «догдук депәни».

Ватан маңа ак гөвсүнден сүйт берди,
Гөйә дөвлет гушы, ганатын герди.
МГУ[1]-дден соңра аспирантураң
Гутардым курсуны, инди бир темаң
Үстүнде ишлейән, гутаржак бахым,
Хожалыгмыз үчин ол өрән мөхүм.
Өз вагтында үлкәм мениң герегим
Үпжүн этди, гелди мениң гезегим.
Инди ише хыжув билен долы мен,
Тә өлинчәм Ватанымың гулы мен».

Сөзлән вагты сессиз-үйнсүз отурдым,
Кән затлары гөз өңүне гетирдим.
Көне достум, тәзе таншым гаршымда
Дүрли пикир жем этди ол башымда.
Тәзе дүнйәң дацы билен дең дөрән
Гечмишден араны ачыпдыр өрән.
Маңзына батып дур хер айдан гепи
Хер затдан хабарлы, гөрүпдир көпи.
Атадан, энеден яшлыкда галан
Бу азат үлкеде пәхимли болан!

Өзүнден өзгәге гөвни етмейән,
Гөзи гөкде, аягы ер тутмаян,
Гүнбатар Европаң азгын женабы,
Миллет сайгарыжы мекир кеззабы
Гахрыманым билен йүзбе-йүз дурса,
Хер хакда хер хили жеделлер гурса,

---

[1] МГУ—*Московский Государственный* Университет (Москва, Дөвлет Университети)

Акмак ынанжына өзи геңиргәр,
Йүзүн ашак салып, гаты мүйнүргәр.
Хорматлы окыжым, ынан сен маңа
Хер вагт, хер ерде гүвә мен муңа.

Хошлашамда достум билен шол заман,
Турды гүнбатардан бир гара думан,
Ховп үстүмизе герди ганатын,
Бүтин совет халкы атланды атын.
Ынха ики дүнйә чакнышды бирден,
Топ-түпеңиң сеси гелди хер ерден
Ол гүни хич-хачан унутмаз ынсан
Әхдин бозды әхдиялан пис душман.
Гөзяша гарк эден мүңләп энәни
Тарых-да нәлетләр ганлы сенәни.

Белкәм сорарсыңыз: ханы Акмырат?
Иш гутарып алдымы ол ылмы ат?
Ёк. Тайярлык курсы оны чагырды.
Московлылар билен фронта барды.
Энче вагт сөвешлере гатнашды,
Гара ере ганым ганыны сачды.
Пайтагтың янында ганым душмана
Зарба урлуп, пытыранда хер яна
Болды гахрыманым онуң шаяды,
Сөвеш тарыхына язылды ады.

Эмма гахрыманым ахмырда галды,
Тенине ок дегди, яралы болды.
Госпиталда кән чекди ол азары
Ёкуш дегди докторларың карары:
Агыр болуп аягының ярасы
Фронт билен ачылмалы арасы.
Узак вагт арзув этди гитмеги
Эмма хәзир талвас эден йүреги
Ашгабат өзүне чекмейәр оны
Чүнки от ичинде эзиз Ватаны.

Нәтсин? алажы ёк, совет кануны
Өз хөкмүн йөрүтди, боюн этди оны.
Ашгабада гелйәр, эмма пикири
Арзув эдйәр сөвеш гидйән шол ери.
Пишекли, я сөйгет эдип таягы

Кән гезипди, соң дүзелди аягы.
Магарыф ишиниң якындан бәри
Тайярлыклы хем укыплы ишгәри.
Ынха мениң гахрыманмың гечмиши,
Яшлыгы, окышы хем эден иши.

VI

«Ужели» — думает Евгений:
Ужель она?..»[1]

Пушкин.

Алыс ерден салгым атып гөзел җай
Дийдирйәр хич ерде ёкдур муңа тай.
Яда саляр үсти гарлы даглары,
Дашыны безәпдир колхоз баглары.
Салыныпдыр обаң дик ортасында
Айралык шаяды — яп гырасында.
Пайтагтымың гөрки дүшйәр ядыңа,
Чем гелен тамына гирен бадыңа.
Ичлери арасса — эдил җам ялы
Диварлар безелги — суратлы халы.

Гөзел кабинетлер — окув эсбабы
Шкаф долы китап — онуң хер бабы
Акылың гөзбашы, ылым ожагы.
Ек мунда окяның саны-саҗагы.
Шол таныш гызымыз яшлар ичинде,
Җаныпкеш гөрүнйәр тәзе ишинде.
Хатдан нагыш эдип тагтаң йүзүне,
Үнсүни чекип хер бир айдан сөзүне,
Берйәр чагалара башлангыч ылым,
Ол хакда ёкарда айлыпдык телим.

Бу гүн бу мекдебе бизиң гахрыман
Барлага гелипди, айланды хер ян.
Горум-гөркүн үйтгедипдир бу оба, —
Шәхере дөнүпдир көне хараба.

---

[1] «Евгений пикирленйәр: Ие, догруданам шолмука?»

Ханы көне чатма, ханы гара өй?
Ханы гапы гезйән ол палчы хелей?
Ханы ол лүлечи, ханы ол гожа?
Ханы ол порханлар, жадыгөй гожа?
Ханы ол дертсизе дерт берйән тебип?
Ханы ол бай, аял алян бихесип?

Ёк олар обада, гидипдир гүме.
Ынсан отагыды, йыкылды күме.
Гөрүнйәр еринде бейик ак жайлар —
Ине — хаммам, гиң гуралан сарайлар.
Электрик берйәр тамлара ягты,
Докторың янында герекли вагты.
Эгер ялңышмасам бизиң гахрыман
Обаң гөрнүшине галандыр хайран:
Гайта-гайта гарап төверек-дашын,
Гуванчлы йылгырып, гөтерди башын.

Гирип гөрди мугаллымлаң дерсине,
Өз янындан баха берди херсине.
Ахыр гезек етди Огулнабада,
Йыграрак гөрүнди ол илкибада.
Шинди зат гөрмедик бир яш машгала
Алжырар-да дүшер дийип гал-гала
Мекдеп мүдириниң үнжүси барды.
Огрын-огрын оң йүзүне гарярды.
Эмма ол гыз ыкжам тутды өзүни,
Суссы песәп гызартмады йүзүни.

Не галмагал, не геплешик класда,
Гөзел гыз өзүни беркитди хас-да.
Догры усул билен дерсиң гидиши,
Хер окувчы эдйәр берилен иши.
Өвредйәр олара өз эне дилин.
Тагтада хат язып, узадып элин.
Ашыров класа гирен бадына
Елда гөрен гызын салды ядына
Узак вагт гыздан гөзүн айырман
Көп гарады, пикре гитди бигүман.

Ахыр бирден дийди:
«Хә!.. Шоң хут өзи!
Ол вагт нәме үчин солукды йүзи?»

Агзын ачып галды улы хайранда.
Ене оңа йити-йити гаранда,
Шатлык билен тегеледи гөзлерин
Яда салды биле окан гызларын.
Соң пышырдап сорады ол мүдирден:
«— Бу зехинли гызы тапдыңыз нирден?»
«— Хич ерден тапамзок, обамыздан ол,
Өзи шу мекдепде окапды озал.

Ашгабада курса гитди өтен йыл,
Окадяны эдебият хем-де дил.
Яш-да болса өз ишине гаты өкде,
Дүрли-дүрли китап окаяр хер хакда.
Шу мугаллым ишләп башлалы бәри
Окува гатнашяр гызларың бары.»
Ене векил ичгин-ичгин серетди,
Голлар голтугында херекет этди.
Чыкарып жүбсүнден блокнотыны,
Язды оңа мугаллымаң адыны.

Соңкы сапак гутармага жаң болды
Векил юваш-юваш ериннден галды,
Мүдир билен барды гызың янына,
(Шахыр болса дессан дүзжек шанына).
Бу халатда бири мугаллым гыза
Үч бурч хат берип доланды ыза.
Гыз хатына йити-йити гарады,
Гүл йүзүнде онуң шатлык дөреди.
Гүррүң арасында ол гелен хата
Огулнабат гөз айлады кән гайта.

Йигит ёла атлананда ол хаты
Язып гитди, гөзел шатланды гаты.
Окамага услып билмән бу ери,
Салды жүбә, эмма велин пикири,
Даргады, аз салым ики арада
Гүррүң эдилмеди хич зат барада.
Пикир ушлыбыны өңки гөзүне
Сапды ене, эрки етип өзүне.
Эмма кеержеклəп онуң гөзлери
Багланышыксыз чыкды айдян сөзлери.
Хат алансоң гачды сабры-карары
Гөз өңүне гелди сөйгүли яры.

VII

> «Кешт эдип әлем җаханы
> Гөрмедим сендей гөзел».
>
> **Молланепес.**

Туташанда ышкың оды хемише
Гүндизи отуртмаз, ятырмаз гиже.
Белки ыгтыярың алар элиңден,
Дүшмез магшук ады сениң дилиңден.
Гөйә йылдырым дек чавлар ялавын,
Дуйгы эле алар аклың җылавын.
Келле алач этмез өңки эркине
Йигит есир болса гызың гөркүне.
Йүрек симап болуп эндирәр тенде,
Адам оглы белли яша етенде.

Азат үлкесинде эркана өсен,
Дурмуш босагасын яңыҗа басан
Гөзел гызың гыйма гара гашлары
Окгунлы гөзлери, өрүм сачлары,
Тор болупдыр Акмырадың дашына,
Ышкың сөвдасыны салып башына.
Бу бир гечелгедир, гечер хер киши,
Кәсиниңки аңсат, кәсиниң иши —
Агыр болар, чекер мыдам дертэсер
Билмедим мен гахрыманым нәм эдер?

Окан вагты ышка башын гошманды,
Алсам дийип гыз ызына дүшмәнди.
Екды шинди гөвүн берен бир гызы
Өрән сада йигит, ашакды йүзи.
Инди душ геләйсе бир вепалы яр
Сөз гатмак, сөзлешмек арзувында бар.
Оны-муны гөз астына алярды,
Гыз гөренде назарыны салярды.
Шовхунланды бу гүн ышкың базары,
Дүшди онуң бир гөзеле назары.

Ятыр ынха яссыгыны гуҗаклап,
Гиже ярым болды бир минут уклап —
Рахат ятып, демин-дынҗын алмады,

Кирпиклер бир-бирине сала салмады.
Батыпдыр деңизе пикир таймыны,
Оны чыкарманың ийип гамыны,
Ики яна айлаярды күрегин,
Толкун гопдурярды онуң йүрегин.
Нәхак ерден гойды өзүн азара:
Гитдикче ачыляр кенардан ара.

Агдарылды, дөндерилди хер яна,
Сыгмады гөвреси бу гиң җахана.
Аҗайып сыраты мугаллым гызың
Алма дек яңагың хем ай дек йүзүң
Гитмейәрди гөз өңүнден сураты.
Будур ашыкларың аслы адаты
Арзув эдип, өз ичини гепледер,
Җошан йүрек чашан келлә хөкм эдер.
Сөйги болан башланмаса кем-кемден,
Эҗиз ашык харай иcлесин кимден?

«— Энчеме гыз гөрдүм, гездим көп ери,
Бейле тәсир этмәнди-ле хич бири!
Гөзлери ичимден от болуп өтди,
Гөзел гөрки йүрегимде ер тутды,
Мениң үчин догдумыка энеден?
Ёк, оңа ашыкдыр хер бир середен.
Гызыл ерде ятмаз, мис тутулар хар,
Тапылар хер ерде ягша хырыдар.
Боландыр энчелер онуң есири
Эййәм ер тапандыр калбында бири.

Гөрке гөрә хүнәр болмаса гызда,
Гөркүне гуванып галса ол ызда,
Мивесиз агачдыр, ёкдур гымматы,
Сөзлери дузсуздыр, болмаз хүммети.
Бар бу гызың гөрке гөрә хүнәри,
Баш эгипдир оңа сөйгүли кәри.
Хер гезекде башланмызда гүррүңе
Ылым, китап болды сөзләни диңе.
Нненең сөймез яш йигитлер бу гызы
Хырыдар гөзлерден долудыр ызы...»

Улудан дем алып иникисе гитди,
Ене ол пикириң деңзине батды,

Яда салды гыза гелен ол хаты:
«— Оны алып гөзел шатланды гаты.
Ким яздыка оны, кимден гелдикә?
Ким онуң калбыны эле салдыка?
Яздымыка оңа гадырдан гардаш?
Я-да көне жора — сөйгүли сырдаш?
Ким билйәр нireден, кимден гелен хат,
Кими гайга гойды, кими этди шат.»

Даргаярды чар тарапа пикири,
Гөйәки диерсиң чопансыз сүри.
Укламага мейил эдип кән гезек —
Юмды гөзүн, болды бары бидерек.
Йүрек такырдысын артдырып барха
Чырмашан юмагын сарады чарха:
«— Асыллы, меникли болан машгала
Дүшүрмез өзүни чем гелен гола
Хер иш этсе еди бичер, бир кесер,
Ерсиз сөз сөзлемез, есерден-есер.

Болар-болмаз барын билмез янына,
Асыл сөз айтмаз онуң шанына.
Өвреншдирмез халамадык йигидин,
Бир бакышда гөкден үзер умыдын.
Яр агтарар ол өзүне мынасып,
Ким билйәр... белкә-де... бардыр бир несип?...»
Ахырында көшешдирди өзүни,
Белки инди уклар, юмды гөзүни.
Хоразлар саз эдип гутлаяр даңы,
Бизиң гахрыманмыз иркилди яңы.

VIII

«Бу ничик сыр болды? —
биле билмедим».

Сейди.

Таланчы гошуны ганым душманың
Эңилип үстүне шәхер, обаның
Барха зомаярды ызын гараман,
Өленин, йитенин назара алман,

3 Заказ № 3404

Маслыгын басгылап, ал ганын дөкүп,
Юрдумың байлыгна гөзүни дикип,
Гөйә бир гудуз ит, хер ян урунып,
Шол гүнлер дынувсыз өңе сүрүнип,
Үлкәниң үстүне ховп салярды,
Дүнйә галмагалы гөге галярды.

Нәче урунса-да, нәче чозса-да,
Нәче гырылса-да, нәче тозса-да
Гая дек өңүнде дөшүни герип,
Алнындан, ызындан,
гапдалдан уруп,
Гөзүң гөрежи дек хер дабан ери
Горады ганымдан совет эсгери.
Фронт, еңиш үчин гүйчлериң бары! —
Шейледи шол вагт юрдуң шыгары.
Тыл, фронт икиси — бир жан бир тенди
Айрылмаз бирликден душман өртенди.

Еке мекдеби дәл, обаң хер ишин
Эдйәр Огулнабат, аяман гүйжүн.
Ынха улы йыгнак гечйәр колхозда
(Дәбе өврүлипди шол гүнлер бизде),
Оңа мугаллыма илден өң барып,
Гымматлы шайларын орта чыкарып:
«— Ватана багш эдйән, еңшимиз үчин,
Хак хем адалатлы ишимиз үчин!
Гой, мениң шайларым ода өврүлип,
Душманың үстүне дүшсүн соврулып!»

Гөрелдә эерип онуң ызындан
Обаның көп санлы гелин-гызындан
Гелди гөзел затлар, болды бир депе.
Көп йыллар сакланан ажап шай-сепе
Гуваняи болса-да гызлар, гелинлер
Диңе бир еңишди күйде о гүнлер.
Ким эллик өрерди, кимиси жорап,
Сөвешйән йигитлер Ватаны горап
Дуймазлыгы үчин эңжам кемини
Етирди Ватаным ыссы демини.

Өйдәки ягдайы хер бир оканың
Хич вагт үнсүнден дүшмезди онуң.

Кәсиниң фронта гидип атасы
Яш чагалар билен галан энеси
Мәтәчлик чекенде сувдан,
                                        одундан
Үйшүп окувчылар мекдеп адындан
Барарды дессине, көмек эдерди,
Олара баш болуп, өзем гидерди.
Өе көвленмезди агшамдан бәри,
Хошалды гызындан обаның бары.

Диңләнде гижелер соңкы хабары,
Душман вагшылыгна гелип гахары,
Мәхрибан Бегенҗин яда саларды,
Отурып өз-өзи гайга галарды.
Ол гидип, бир өзи галды обада,
Гаты эҗизледи ол илкибада,
Гаты эҗизледи ол илкибада.
Гамың аламаты гүлер йүзүнде,
Чендан яш гөрүнди гара гөзүнде.
Гүндиз гүмра болса мекдеп ишинде,
Гижелер гүн ырман гөрди дүйшүнде.

Яшлар арасында болан бу сыры
Энәниң, еңнәниң билмеди бири.
Бир өзи өлчеди, бир өзи бичди,
Арадан кән гүнлер,
                                        кән айлар гечди.
Саклады өзүнде, чыкарман даша,
Диймеди дост-яра, ковум-гардаша.
Хер кесеги, хер агаҗы гөренде,
Тапышык ерлерниң янна баранда,
Оны пенҗесине гысярды үнҗи,
Чүнки олар яда саляр Бегенҗи.

Эмма гаранында төверек-дашын,
Атланып гайрата, гөтерди башын:
Бу хили ягдайда дәлди бир өзи
Копләриң яр диийип ёлдады гөзи.
Вагт гечдигиче көшешди гөзел,
Тәклик билен-де өвреншди гөзел,
Бегенчден хат гелйәр йыгы-йыгыдан,
Ол онда ар аляр нежис ягыдан.
Гөврүми гиңеди, гайгы-гам гечди,
Хер хатын аланда, гуш болуп учды.

Бир гүн окувдан соң өйне геленде,
Яңыжа нахарын ийип боланда,
Бири салам берип гирди ичерик,
Таныш дәл ол, дашдан гелен бу ерик.
Эҗеси еринден туруп дессине,
Дийди: «Ханым, геч дүшегиң үстүне.»
Гелен гөзүн айлап Огулнабада
«Ине саргыдыңыз!» дийди бирбада.
Бир топар китабы гөрен бадына
Эден саргытлары дүшди ядына.

«Хава!» дийди, деррев еринден туруп,
Ол йигит китабы элине берип:
«Акмырат Ашыров иберди сизе,
Элинже говшур дийп, табшырды бизе.»
Ол гиденсоң китапларың барыны
Алды өңүне, ачанында бирини
Гөк букҗалы бир хат илди гөзүне,
Ашгабатлы эе экен сөзүне.
Гөвүн нагшы чекилипми бу хата?
Ачып оны окады ол кән гайта.

«...Чыкан китапларың бары шу, ине,
Томусда өзүңиз гелмели ене...
...Бар вели ене-де дийҗек бир сөзүм,
Ара даш-да болса чекинйән өзүм.
Айтсам оны бирден... ойландым илки
Яш йүрек нәзикдир, ынҗыдар белки,
Соң бир вагт.., Ашгабатда.., яданы...
Сиз энтек бу сөзден чыкарман маны...»
Бу сөзлери окап, чытылды гашы,
Нәче ойланса-да чыкмады башы.

Гүмүртик сөз болар сөзүң яманы,
Не ягшы, не яман, чыкмаса маны.
Салар ол ынсаны түкенмез дерде,
Хер хили пикирлер жем болар серде.
«О нәхили сөзкә, айытмаз ялы?
Я башында бармыка бир хыялы?
Ек... бейле дәл... ятса-турса ядына
Гетирмез бейле зат, асыл адына
Лайык гөрмез сөз гатмагы хер кишә
Болар-болмаз үчин дүшмез эндишә...

...Билиминде, гөрмегинде, гөркүнде
Хич кеми ёк, белкә онуң эркинде
Бардыр эййәм бирнәчәниң йүреги
Оба гызы дәлдир онуң гереги...»
Нәмекә бу йигдиң айтжак зады?
Иңкисде галдырды Огулнабады.
Я-да гүйчли янан ол отдан бу гүн
Гөтерлип асмана бир йити учгун,
Дүшдүми гөзелиң гөвүн мүлкүне?
Туташдырмы оны гойман эркине?

IX

«Гара гөзли, галам гашлы перизат,
Айда билмен бирже сөзүм бар саңа...»

Сайылы.

Шөхратлыдыр Ватанмызың пайтагты!
Гөзелдир гөрмәге йылың хер вагты.
Махмала бүренер томусда, язда
Барабары болмаз айдымда, сазда.
Яңланар хер заман багшының сеси,
Ол азат зәхмете артдыр хөвеси.
Оклав ялы узын-узын көчелер
Шовхунлыдыр, гезер халкы гиҗелер,
Чыралар ялдырап нуруны сечер,
Гөкде йылдызларың шөхлеси өчер.

Гөркүне гөрк гошяр томус чаглары
Өңүнде ак гарлы Көпетдаглары.
Гөйә гиң сәхраның арка даянжы.
Түкенмез байлыгың хазына-генжи.
Яз айлары гирер гөк, элван дона.
Багында билбиллер, көлүнде сона
Долуп акар булаклары, жарлары
Гүлшер эннуры, алма-нарлары.
Гөзүң доймаз гаранында дашындан,
Йорт пасылда думан гитмез башындан.

Гөйәки диерсиң бир мәхнет халы
Эйваның өңүне дүшелен ялы,

Дагың этегинден Гарагум чөли
Башланяр, не гөзел тебигы гөли.
Гиң гөвсүни беземәндир баг билен,
Онда-да ол бәс эдишйәр даг билен.
Маллармыза яйла гөзел сәхрасы.
Долы магдан гат-гат ериң арасы.
Жомартлашды, тапдык инди тәрини,
Гысганмаздан берер бизе барыны.

Арасында ала дагың, гиң дүзүң
Гадымдан ерлешен шәхермиз бизиң.
Узындыр тарыхы, энче заманлар
Мерданлар үстүнде дөкендир ганлар.
Хүжүм эдип чар тарапдан кән ягы
Ленч эдилди, депеленди топрагы.
Эмма оны табын эдип бир душман
Узак өмүр сүрен дәлдир хич заман.
Октябрда зулмуң өйи йыкылды,
Үстүнде ал байдак бакы дикилди.

Бу гүн обасындан бизиң гахрыман
Гелипдир пайтагта,
гадырлы мыхман.
Хасабы элинде хер минут вагтың,
Айланды көп ерин гөзел пайтагтың.
Ынха театрың томаша залы,
Нелириң янында хатап галалы
Талан эдйәр азатлыгың илиниң
Дагының, дүзүниң, багы-гүлүниң,
Я-да ынха акяр Тахыр деряда
Гоюп Зөхре гызы дады-перяда.

Элинде китабы агшам чагында
Шәхер мерксзинде,
Ленин багында
Ядыгәрлик гаршысында отурып,
Дурмуш тарыхыны яда гетирип,
Кән серетди, гөз айырман хич яна
Дагларың бургүди бейик ынсана.
Хер хили тәзелик барса хер ере
Тәсирин етирип олар яш ере,
Йүрегинде галдырарды йитмез ыз.
Пен дагына дырмашярды бизиң гыз.

Акмырат хакында ачалың сөзи.
Көп вагтдан бәри ёлдады гөзи.
Обада ол гызы гөрели бәри,
Гачыпды ол йигдиң сабры-карары.
Мылайым гөзелиң нурана йүзи,
Мәхирли бакышы хем сүйжи сөзи.
Акмырадың йүрегини эретди,
Калбың умманында мәкәм ер этди.
Курсдан хабар тутярды ол хер гүнде,
Тайяр болды гелен гүни өңүнде.

«Ачыгын айдайын, багышла мени,
Гөзел гыз йүрекден сөййәрин сени.
Гөрен гүнүм есир болдум гөркүңе
Инди ыкбалымы берйән эркиңе.
Гаргасаң гышың бар, ялкасаң язың,
Билбиллер лал болар эшдип овазың.
Окадым, кән гездим, гөрдүм хер ери
Бу гүн говга салдым асуда сери.
Хич вагтда ышк одуна көймәндим,
Сөйдүм сени, өң хич кими сөймәндим...»

Кинаялап ондан-мундан бирбада
Ышк хакында гүррүң ачып арада
Биркемсизже өвреншенсоң өзлери,
Айтмакчыды ёкардакы сөзлери.
Хер гүн днен ялы янына барып,
Театра хем-де кино чагырып,
Онуң билен сазлашдырып араны,
Ачмакчыды йүрекдәки яраны.
Максат-мырадының умыдын беслэп,
Хем оны гыссаглы сынамак ислэп,

Еке вагты өз ичини гепледип,
Айтжак задын екән-екән пикр эдип,
Дөнсе-де йигдимиз сайрак билбиле,
Тапышыкда бадак атыляр диле.
Сиңе бакып билмән, галдырман башын
Хырай ислейән дек гараняр дашын.
Узак гүррүң эдилсе-де хер хакда
Йүрегин арзувы дилден узакда.
Диңе маны барды гизлин гарашда,
Хырыдар гөзлерде, какылян гашда.

X

> «Маңа гараш, мен хем гелерин,
> Эмма гаты гараш».
>
> **Ҝ. Симонов.**

Бирбада дашындан танытмаз ынсан,
Көп вагт өзүнде сакланар пынхан
Гылыгы, хәсъети, пикир-хыялы
Шинди гирилмедик бир җеңңел ялы.
Энче алланарсың баха берeңде,
Сада бир кишидир илки гөреңде.
Ҝәбир болшун гөрүп мекир диерсиң,
Мекирлик ёклугын тизден дуярсың.
Үйтгешер гарайшың бирнәче сапар
Ахыр хакыката догры ёл тапар.

Пайхаслы, пәхимли мердана гөзел
Хич зады гөвнүне гетирмән озал,
Акмырады чын йүрекден хорматлап,
Пикиринде адын тиз-тизден ятлап,
Сүйтдеш доганы дек сөййәрди оны,
Өзүнден хас өңде гойярды оны.
Эмма соңкы гүнлер онуң болшундан
Сөзлейшинден, гарайшындан, гелшинден
Дуйды онуң бар башында бир хыял.
Гызы үнҗә гойды ине шу ахвал.
Бир гүн җайларында пикире батып,
Окаян китабын гапдална атып,
Бар ялы башында бир гайгы-гамы
Кәте-кәте алып улудан деми:
«...Бар вели ене-де дийҗек бир сөзүм
Ара даш-да болса, чекинйән өзүм...
Соң бир вагт.., Ашгабатда.., яданы
Сиз энтек бу сөзден чыкарман маны...»
Ядында йигидиң шейле сетири,
Инди аңян ялы бу гизлин сыры:

«Алды чагалыкдан пикримиң барын,
Арзувым Бегенҗиң гөрмек дидарын.
Ики йүрек бир-бирине первана,

Хич унутман гитсе-де ол хер яна.
Сен мундан бихабар, сокулма ара,
Нетиң шейле болса, чекил бир гыра.
Ниреден дөреди бу пикир сенде,
Я еңилкеллелик болдумы менде?..»
Шу пикирде ымызганып ятырка,
Бир окувчы тама гирип бирденкә,

Дийди: «Огулнабат, саңа хат гелди.»
Гахрыманым деррев еринден галды.
Шатланып ховлукмач букжаны ачды,
Хат ичинден ере ене хат гачды.
Гачан хатда болды пикирниң бары,
Аңды деррев язан сөйгүли яры.
Барды онуң обада бир жорасы,
Ады Садап, сазды өрән арасы,
Бегенчден хат гелсе гызың адына
Шәхере ибәрди алан бадына.

Сетирден-сетире дүшенде гөзи
Яз паслына дөнди гызың гүл йүзи.
Гайгы-гамдан галмадынам-нышана
Гитди пикри узак ёла, шол яна
Гөз өңүне гелди сөвеш мейданы:
«Акяр деря болуп ганымың ганы.
Сөйгүли гөзелим, Огулнабадым,
Сенсиң бу дүнйәде максат-мырадым.
Гирдим ватан үчин бу гүн сөвеше,
«Ах» диймен не гелсе бу эзиз баша.

Чабга дек гуюлян окуң астында
Кәте гарың, кәте бузуң үстүнде
Голумда автомат, йүрегимде сен,
Душманың үстүне хүжүм эдйән мен.
Гөзүмиң өңүнде мыдам суратың
Башым гөге етйәр геленде хатың.
Гайта-гайта окап, ят тутян барын,
Чын ашык хич вагт унутмаз ярын.
Яда дүшйәр, чагалыгмыз, яшлыгмыз
Шатлыклы гүнлермиз, вагты хошлугмыз.

Узак чекмез, гечер ажы айралык,
Йүрек бирдир, даш болса-да аралык.

Хормат сөйгә гечер гүйчленсе чакдан.
Гызың йигде болан улы хорматы
Танышлык гүнүнден гүйчленди гаты.
Эмма серхетинден гечмәндир шинди
Хич киме белли дәл, нәм болар инди.
Умыт тамдырына чөрегин япян
Гөренде ол гызы гозгалаң тапян,

Нәм учиндир бу гүн киная сөзүн
Аз этди хем йыгра тутды ол өзүн.
Гүррүңини хич бир яна сапмады,
Гыз хем айтжак сөзнүң чемин тапмады,
Пикир эдип өз ичинден бирденкә:
«Терс дүшүндим, өте гечдим мен белкә?
Ек башында мунуң хич бир хыялы
Я-да ол үйтгәпдир, дәл өңки ялы?»
Ек, бейле дәл, жошгунлыдыр йүреги,
Эй гөзел гыз, сен-сен онуң гереги!

Узак гүррүңден соң бизиң гахрыман:
«Эртир уграярын, гелсем саг-аман
Ене сизи гөрерин мен бу ерде,
Мен гелинчәм гитмесеңиз эгер-де.»
Айың ягтысында ай дек йүзлери
Балкыллашян окара дек гөзлери
Акмырадың эндамыны гагшатды,
Дуруп билмән ол ене-де сөз гатды:
«Гитмели-дә, гитжек дәлдим мен энтек...
Юрдундан ковулан ашык Гарып дек.»

Дикди она хошлашыклы назарын,
Чекжек ялы айралыгың азарын.
Бакышына алды бакыш жогабын,
Соң узалып элиндәки китабын:
«Сизиң үчин алдым ёлум дүшенде,
Окамага өрән кән зат бар шунда.»
«Саг болуң!» дийди гыз, китабы алды.
Йигит гөз астындан назарын салды.
Бир-бирини мәкәм гысанда голлар,
Чагырды олары айры-айры ёллар.

Отлан ялы көне топуң пелтесин
(Я-да партлайжы мина лентасын)

Йигит юваш-юваш чекилди ыза,
Гөвүн арзувыны говшурып гыза.
Өс барып гыз китабын ачанда,
Агдаршдырып ярпысындан геченде,
Ичинден кичижик хатжагаз чыкды,
Гызың бар пикирин өзүне чекди.
Ачды-да дыкгатлы окады муны.
Таныш болуң, ынха хатың мазмуны:

* * *

«Гүндиз пикиримде, гиже дүйшүмде
Гайталаняр адың, Огулнабадым.
Дәли мен, Межнун мен, валла, хушумда
Хич бир зат гоймадың, Огулнабадым.

Зөхре гыз, Саятхан яныма гелсе,
Баш галдырман бары дашыма алса,
Гөзеллик әлеми бир йүзүк болса,
Сен гөвхер гашы сен, Огулнабадым.

Ай шөхлесин өчир ол гүлер йүзлер,
Үлкер йылдызы дек ялдырар гөзлер,
Дил ужундан дәлдир, дүшүн, бу сөзлер,
Йүрегим овазы, Огулнабадым.

Бир садык гулуң мен, говшурып голум,
Йүрегим мөвч уряр, эмма лал дилим,
Бакышында хем дирилик, хем өлүм,
Рехим эт, өлдүрме, Огулнабадым.

Гөзлериң гүлдүрип гашымда дурсаң,
Гашлар яза дөнер, чала йылгырсаң,
Мухаббет мейинден бир кәсе берсең,
Чакышдырып ичсек, Огулнабадым.

Өзүңки хасап эт, ят гөрме мени,
Инди сайламалы сөен-сөени,

Дар маңа гиң җахан, гөрмесем сени,
Ыкбалым элинде, Огулнабадым.

Яз өсен япраклар гүйз гүни гачар,
Багыны терк эдер, билбиллер учар,
Өмүр бакы дәлдир, яшлык хем гечер,
Гөзеллик мыхмандыр, Огулнабадым.»

* * *

Дашдан дәл йүреги хич бир ынсаның,
Ышк одунда өзүн хер ян уряның
Калбындадыр мыдам айдян сөзлери,
Хатдан айрылмады гызың гөзлери.
Кән гезек окады галдырман башын.
Кимдир яда дүшди,
                    дөкди гөзяшын.
Билмедим нәмәни гөвне гетирди,
Вагтында ятмады, узак отурды.
Ики билбил перванасы бир гүлүң,
Гүл багтыны безәр хайсы билбилиң?

XII

«Ашыки Садык менем,
Межнуның анҗак ады бар».

Физулы.

Ай сүйт ялы айдың,
                    бу гүн он дөрди,
Ол сахылык билен шөхлесин берди
Тапавут ёк гиже билен гүндизде, —
Муна гоша гүндиз диййәрлер бизде,
Булутдан нышан ёк гөгүң йүзүнде,
Мамык ялы дүйпсүз хова деңзинде
Йылдызлар петрешип йүзүне бакяр,
Гөйә сөйгүли яр гашыны какяр.
Багда вентилятор гуралан ялы,
Өсйәр якымлыжа салкын шемалы.

Дүрли лыбас гейип гелинлер-гызлар,
Сачлары шаргара йүзи гундузлар
Погонлы, орденли батыр җигитлер,
Зәхмет гахрыманы гөзел йигитлер,
Кичиҗик чагалар, шатлыклы яшлар,
Хем гарры энелер, гоҗалан башлар
Топар тутуп томашалы багларда
Сейил эдйәрлер бу аҗайып чагларда,
Пайтагтым асуда дынҗыны аляр,
Бардыкча батланып, шовхуны галяр.

Меркезиң мыхманы Огулнабадым,
Достумың магшугы хем гөвүн шадым,
Нәме үчиндир бу гүн иле гошулман,
Бу шатлыга гамгын гөвни ачылман,
Йүзүн ашак тутуп, галдырман гашын,
Гелйәр көче билен, гараман дашын.
Сейкин басып, өз ичини гепледип,
Чуңңур ойда гөр нәмәни пикр эдип,
Дуйман галды ятакхана етенин,
Инчик болуп көчелерден өтенин.

Тама гирип кровата гышарды,
Яш йүрек бардыкча гопгунлы урды.
Гөзүн дикип бир нокада кән заман
Гарады өкүнип чекйән дек арман.
Мәлим бизе гыз пикириниң гөзбашы:
Чавды оңа ышкың гүйчли аташы.
Гүндиз-гүни, гиҗе-даңы атмады,
Ики гөвре гөз өңүнден гитмеди.
Бири якынында, бири узакда
Икиси-де ер гөзлейәр йүрекде.

Төхмет эдип билмен гахрыманыма
Виҗданым җебр эдер ширин җаныма.
Сап йүрекли хем вепалы, мәхрибан
Хердем хыял дәлди бизиң гахрыман.
Йүрегинде бир Бегенҗиң орны бар,
Онуң үчин гөзел гөвни интизар.
Ондан башга эркек киши дүнйәде
Барлыгыны асла гетирмән яда,
Гөзүн мүлкүн беслейәрди хемише
Гелерине гөз дикип, эдип эндише.

Эмма чыкян сөзлер тәмиз йүрекден
Гүйчли боляр, достлар, найзадан, окдан.
Бу хакыкат, ынандырар бизлери
Эпир шасы Пириң айдан сөзлери[1].
Ятладанда ашыгына наласын
Рехмиң гелип, гиңден ачып арасын
Гара даглар ёл берипди Тахыра.
Еңилен ша йүз тутанмыш шахыра,
Көмек исләп агыр гүнде галанда,
Юрдуна ягысы талаң саланда.
Сөз уссады етишйәр-де вагтында.
Ене гойяр еңлен шаны тагында.

Ашыкларың шахиншахы ол Межнун
Даглар ашан, гөзяш дөкен — жигерхун,
«Хув-хак!» дийип Арабыстан чөлүне
Чыканында дүрли хайван дилине
Дүшүнип, алдылар онуң дашыны,
Көп говгадан гутардылар башыны.
Сөзден медет тапып салам гөндерди
Ашык Ахмет өз янына гондурды
Гөкде ганат герен топар дурнаны.
Хак сөз хинден чыкар, билиң, йыланы.

Шейле гүйчли болса сөзүң кувваты
Нечен ол йигидиң иберен хаты
Тежрибесиз яш йүрекде ер этмез,
Тәзе мейил, тәзе дуйгы дөретмез,
Хакыкат хем сап йүрек бар ол хатда
Олар гызы гоймадылар рахатда.
Гозгалаңлы йүрек гозгалаң тапды,
Гаршылыклар бир-бирине ат чапды.
Аралыкда оба гызы гыналды
Ичин чекип улы-улудан дем алды.

Хич гараман сагы билен солуны,
Маңлайына гоюп нәзик голуны,
Гыршылдадып гамлы гара гөзүни,
Кәте әли билен япяр йүзүни.

---

[1] Эпир (гүнбатар Грецияда) шасы Пир өзүниң дипломатына йүз тутуп: «Сен өз дилиң билен, мениң гылыжым билен алан шәхерлеримден көп шәхер алдың» дийипдир.

Не укуда, не оялык, не дүйши,
Не есер беламыш сөйгиниң иши!
Габагын галдырса ышкың җеңинде
Ики гөвре гаймалашяр өңүнде.
Гөзүн үмләп, гашын какып хер бири
Икисем гөзеле гөрүнйәр дири.

Гөйә ымызганып самраян ялы,
Хут җанлы адама гараян ялы,
Ахырында шол гөврәниң бирине
Йүз тутуп гөзелиң айданы ине:
«Гаты гөрмели дәл бирек-бирекден
Халапсыңыз мени чуңнур йүрекден.
Хатыңызы окап муңа ынандым
Гама батдым, пикир этдим, гынандым,
Чүнки сизе якымлы бир җогабы
Берип билмен, ханха онуң себәби.»

Гыз икинҗи гөврә элин узатды,
Серелиң диен дек ышарат этди.
«Сағ бол!»—дийип аркасына какян дек.
Гуваныч билен гүл йүзүне бакян дек.
Ол икинҗи гөвре өңе сүрүнди,
Хас якындан гыз гөзүне гөрүнди.
Соңра бирден гөзден йитди, гизленди,
Гыз ене-де өңки гөврә йүзленди:
«Онуң билен өнүп-өсдүк обада,
Сөйүшдик бир-биримиз беришдик вада.

Ол одуң ичинде йүрегинде мен,
Халк үчин ган дөкйәр фронта гиден.
Ондан гечип билмез Ватанын сөййән,
Выжданын небсинден илери гойян.
Чын сөйгүли сөвеш эдйән ярына
Кувват берер, дегмез намыс-арына
Еди йыллап гөзлеринден яш дөкүп,
Көшгүни зындан эдип, сехретлер чекип,
Гарашманмы Гарыбына Шесенем?
Ол йигдиң ёлуна интизар менем.

Гөрүмде, гөрмекде, акылда, хушда,
Ылымда-билимде, гуллукда-ишде,
Сиз ондан хас өңде, сөзүм ёк муңа,

БИБЛИОТЕКА

Догрусын диййәрин, ынаның маңа,
Эмма велин йүрегимде орны бар,
Гөрмесем бу дүнйә болар маңа дар.
Ики сөйги бир йүрекде ерлешмез,
Асыл бейле затлар ядыма дүшмез.
Оны якып билмен сөзүмден дөнүп.
Гөреним шол мениң энемден өнүп.

Ондан гечип бу гүн сизе сөз берсем,
Эртир хас овадан бир йигит гөрсем,
Олам маңа ашык болуп сөз гатса,
Согурып йүрегин өңүме атса,
Җогап бериң! Нәтмели мен бу ерде?
Шейле кәри довам этсем эгер-де
Дүшменми мен илиң-гүнүң гөзүнден?
Ынсанмыдыр ыкрарындан, сөзүнден
Дөнүп хер гүн чар тарапа чапянлар?
Яры яра сатып, леззет тапянлар?

Дилимдедир йүрегимде боланым,
Галп сөзләнден ягшы гөрйән өленим.
Ынаның сиз мениң айдан сөзүме:
Эгер сизи лайык гөрмән өзүме,
Мекирликден диййән болсам сөзлерим,
Тә өлинчәм гара болсун йүзлерим.
Сизе гөвнүм етйәр хер бир тарапдан.
Доганым хөкмүнде сөййәрин көпден.
Ант этмәге тайяр ынха хер затдан.
Мен сизи хич вагт чыкарман ятдан.

Эмма сиз... багышлаң... унудың мени.
Җогабым ынжыдар, билйәрин муны.
Ялан сүйжи сөзден догры ажы сөз
Говудыр икса-да болуп йити көз.
Язан сөзлериңизиң барысы хакдыр
Нәдейин? Менде-де чәреси ёкдур.
Менден хас говурак гөркли гөзеллер
Умыт баглап билсе, узадып голлар
Ынанярын, дашыңыздан айрылмаз
Мен хакдакы пикриң ызы хем галмаз...»

«—Ойланмак герекдир ене-де белкә?»
Седа чыкды ол гөвреден бирденкә.

«— Мен сениң гашында, сен мең гашымда,
Еке өзүм, хич кимсе ёк дашымда.
Хас якындан танян болсаң эгер-де
Бил, гыя бакмаздан, гоймаздың дерде.
Сениң үчин догупдырын энемден,
Гарыбың мен, бетер сөййән Сенемден
Хошул-хара жогап берип бейле тиз,
Дурмуш донун келте бичме, гөзел гыз.»

Дийди-де ол гайып болды гөзүнден,
Гыз гайгысы артды онуң сөзүнден.
Ынжалыгы гачды, еринден галды,
Ене дүйпли пикир гойнуна салды.
Ики яна гезмеледи ичерде,
Көп хили пикирлер жем болды серде.
Ахырында нәбелли бир хыялда
Дийди ол өзүне гайгылы халда:
«Нәме еке чекйәң ышкың азабын?
Гой, Бегенжиң өзи берсин жогабын.»

XIII

«Ол гелиниң менден өзге яры барын
билмедим».
Магтымгулы.

Аманмырат Ашыров беренсоң хатын
Хас бетер-де гачырыпды рахатын.
Агшам ятанында, эртир туранда,
Хер гезек асуда йүрек уранда,
Гыз сураты гөз өңүне гелйәрди,
Гайыбана гүррүңдеши болярды.
Арзув агажының салкын саясы
Мескениди, эмма умыт паясы
Шол акын япдакы бир гамыш ялы
Титрейәрди дегип ышкың шемалы.

Гөвүнли оюнчы картың башында
Дүйман кыймат хем гопса дашында.
Хер гелсе говы гөрйән бир гүли,
«Бер банкыңа!» — дийип узадар эли.

Йүзи үйтгәр, эллери-де сандырар,
Чекенде картыны галпы галдырар.
Дөрт гыраң хал гелсе дузуң үстүне,
Шарпылдадып ачар оны дессине.
Ортадакы пула урар пенжәни,
Сөвеш эдип, алян ялы олжаны.

Сабырсызды бу гүн бизиң гахрыман,
Йүрек сув үстүнде, гечди кән заман.
Карта гоян дүнйәдәки бар-ёгун,
Гөчгүнли оюнча дөнүпдир агын.
Ышкы онуң дуз берипдир элине,
Баглыды ыкбалы алжак гүлүне.
Ким билйәр, банкчы оңа нәме бир,
Онлук гелип дүзелерми йигримбир.
Я-да онуң дөви сүрмән эбеди,
Гелерми элине ша билен еди?

Ики гүн гечипдир гелели бәри,
Бир ерe жемленип пикирниң бары,
Хер минут, хер демде дүшсе-де яда
Гөрүнип билмеди Огулнабада.
Арзувы бар гөзел гыза етмәге,
Энче сапар хыял этди гитмәге,
Эмма әдилмеди онуң аягы,
Гөйәки өңүнде бир гүйчли ягы,
Лешгер чекип кесен ялы ёлуны.
Топа гуруп сагы билен солуны.

Хәзир ол өйүнде стол башында
Бирнәче китабы гоюп дашында,
Ишләп отыр, келлесини галдырман,
Окян китабындан гөзүн галдырман.
Кәте бир зат языштдырып депдере,
Китабында беллик эдйәр хер ере,
Кәте пикре гидйәр хер заты ятлап,
Келләң дынжын берйәр, чилимин отлап,

Дүрли китаплары ене агтаряр.
Чуңңур пикирленип, пайхаслы гаряр.
Меңзейән ери ёк саллах өйүне
Гөркезейин сизе, сын эдиң ине:
Ишлейән столнуң үсти гөк махмал.

Ялпылдаяр ортасында хер махал
Абажурлы электрик чырасы.
Стол билен кроватың арасы
Безелипдир этажерка, шкафдан
Долы олар дүрли-дүрли китапдан.
Тамың ортасында нахар столы
Айнадан пархы ёк, арасса полы.

Гөзүң гамашдыряр тамың дивары,
Яда саляр даглардакы ак гары.
Саг тарапда гоюлыпдыр бир диван
Дүрли газет-журнал серетсең хер ян.
Көчә бакяр ики бейик пенҗире,
Там ичинде ышык дүшйәр хер ере.
Эй әзиз окыҗым, ярым ай озал
Акмырады бенди эден шол гөзел
Бу әҗайып җая мыхман болупды,
Гөз айлап ичине хайран галыпды.

Хич затдан хабарсыз ишләп отырка,
Дуйдансызлык билен ынха бирденкә,
Бири дашдан гелип гапыны какды,
«Ким?» дийип Акмырат ишиге бакды.
Гирди өе гарры гоңшы аялы.
Гөйә онуң бир гүнәси бар ялы.
Дийди: «Хуш галмандыр мениң башымда,
Хемише-де стешиксиз ишимде.
Гидениңден соңра бирнәче гүнден,
Гаррапдырын, гаты гөрме сен менден.

Бир хатҗагаз гелди сениң адыңа,
Гөзлүрҗакдым, ынха, гелен бадыңа...»
— Тапавуды нәме,
саг бол, эй эне!
Нормалдыр, ярыш ёк, бил, ярым гүне.»
Хаты алып гөз гездирен дессине
Доңуп галды аягының үстүне.
Китабы, депдери чыкарды ятдан
Гөзи айрылмады бу гелен хатдан.
Бир де эерләп умыт атыны
Бугҗасыны йыртып, хатың гатыны.

Окамага хөвес эдип ачанда,
Илки сетирлере гөзи дүшенде,
Чыкмады йигидиң ослан тамасы
Йүзи тиз үйтгеди, барды эммасы.
Ене ол букжаны элине алды,
Хатың язылшына назарын салды.
«Бу хат өзүниңки» — геплетди ичин.
«Өзгәң хатын ибердикә нәме үчин?
Белкем ялңышандыр букжа саланда?
Соң, нәме, билмезми бейле боланда?»

Соңра юваш-юваш хатын окады,
Гашын чытып, келлесини яйкады.
Окадыкча өзүн гама батырды.
Чеп элини маңлайына етирди.
Пикир этди, өз-өзүнден уялды.
Үстүнден совук сув гуйлан дек болды.
Йүзи боз-яз болды, эли титреди.
Хош умытлар чар тарапа пытрады.
Гутарансоң улудан бир дем алды,
Ол Гарачомагы ядына салды.

«Шондан нәме тапавудым бар мениң?
Меңкиден гүнәси еңилдир онуң».
Өй ичинде ики яна йөреди,
Ене гелип яңкы хата гаpады:
«Сөйгүли гөзелим, Огулнабадым,
Сенсиң бу дүнйәде максат-мырадым!»
Бу сөзлер ичинден ок болуп гечди
Ене кән сетире гөзлери дүшди:
«Голумда автомат, йүрегимде сен
Душманың үстүне хүҗүм эдйән мен»,

Гөйә асман чагшап, үстүне инди,
Гахрыманым өз-өзүни йигренди.
Выждан оны ики яна чайкады,
Гара багрын гара даша ойкады.
Йүрек параланды, дүртүлди ханҗар,
Мүйнли сөзи чыкды онуң найынҗар:
«Гөз гыздырып шейле йигдиң гызына
Талаң салян ялы онуң ызына...»
Бу гиң җахан дар гөрүнди гөзүне,
Хырчын дишләп гахар этди өзүне.

Ятыр ол хат жанлы ялы өңүнде
Шейле сөзлер барды онуң соңунда:
«Хәзир хош сөйгүлим, унутма мени
Ватаны сөйшүм дек сөййәрин сени.»
Гөйә бир гүнәкәр өзи хакында
Суд карарын ыглан эдйән чакында
Диңләп оны доңан ялы дуршы дек,
Гахрыманым йүзүн саллап бирентек
Дурды окандан соң сүзүп гөзүни,
Ер ярылса уржакды ол өзүни.

Йүрегим гыйылды гахрыманыма
Вепалы ёлдашым, чын мерданыма.
Выжданлы дүшүнер намыса-ара
Гөзмез пейкамын билбили зара.
Учурмаз үркүзип көлүң сонасын.
Ёлмаз багың тер ачылан гунчасын.
Гөз гыздырмаз өзге кишиң малына,
Первайсызлык этмез начар халына,
Небсе чапып урмаз өзүн хер ере,
Хыянатлы хыял гетирмез сере.

Шейле бир йигитди бизиң гахрыман
Ар-намысы элден бермән хич заман,
Мәрекеде, дост-ярларың ичинде
Көпчүликде хем эдара ишинде
Эли хемише улы хормата.
Мисли машгалада мәхрибан ата.
Тамизди йүреги, ачыкды гөвни,
Бир гөрен хер вагт ятларды оны.
Гөз астына алсалар-да гөзеллер
Баш галдырман гезипди ол кән йыллар.

Ышкың сөвдасында утулды бу гүн,
Выждан парчалады онуң йүрегин.
Учан дек багындан шейда билбили,
Хазана дөнен дек гырмызы гүли,
Агыр гөвре агдарылды дивана,
Ымжалыксыз чарпынды ол хер яна.
Дүнйә мушакгаты ягып үстүне
Салды оны түкенмез дерт астына.
Биринжи сөйгиниң башлангыч иши
Шовуна дүшмесе янар хер киши.

«— Эгер башда билен болсам бу халы,
Келлә гетирмездим бейле хыялы.
Ойланман иш этсең, ахыры пушман,
Пушмандан не пейда, яняр ширин җан.
Ит дек йигренердим башга бир киши
Эгер эден болса шейле бир иши...»
Сөйгиниң сөнүкси одуна яняр.
Пьян ялы ики яна чайканяр,
Хошлашалың онуң билен шу ерде,
Хайып, эмма гойдук оны кән дерде.

XIV

«Гизлеме сырыңы менден —
Саңа нәм болды, нәм болды?
Халк айдымы.

Иш башында ятдан чыкар гайгы-гам.
Бош болсаң, сен сары уряр ол гадам.
Бу мугаллым гызың көп вагт бәри
Өйүнде отурып ёкды карары.
Хат алыпды Ашгабатда боланда.
Хем аглапды, хем гүлүпди ол онда.
Шондан соңра Бегенҗинден хат-хабар
Гелмейәрди, чекйәрди ол ахы-зар.
Ондан бәри хепде гечди,
ай гечди,
Гызың йүрегине ховсала дүшди.

Ишдәси кесилди, укусы гачды,
Гүлки-де, шатлык-да араны ачды.
Алма яңаклары,
гүлер йүзлери—
Солды бирден, чуңарылды гөзлери.
Ичин тутуп гайгыдады хемише.
Диңе сыр билдирмән баранда ише
Гайгы-гамың пенжесинден чыкярды,
Шонда гара гөзлер гүлүп бакярды.
Мекдеп болды гызың арка даянжы.
Шагалаң ичинде азалды үнжи.

Халаман энеси гызың болшуны,
Дуйды деррев саралшыны, солшуны.
Нәме бела урды сени, эй гызым?
Йүзүң салык, саралыпсың, эзизим.
Ушилы гүн ики яна ат чапяң,
Өс мыхман, мекдебиңде иш тапяң,
Хемише ишдәсиз, иййән задың ёк,
Бир дердиң бар, энеңе-де айдаңок,
Ере сиңип баряң гүн-гүнден бетер,
Дуйдурсаң, белкә-де көмегим етер.

«— Хич дердим ёк, гөвнүңедир, эже жан,
Ишим көп болансоң ылгаян хер ян.
Хорлук-да, харлык-да барысы шондан.
Хич сырым, эже жан, гизлемен сенден.»
«— Догрыңдан гел, кейгим, алдама мени,
Чен ден гөзи яшлы гөрйәрин сени.
Басырганып гечирйәрсиң гижәңи,
Айт кемиң, дерде гойма эжәни.
Хер бир дердиң тапыляндыр дерманы,
Ичинден ах чекип, гынама жаны...»

Чыплакай гыссады эне гызыны,
Гутармады гүррүңиниң ызыны.
Хайпы гелди, гам лайында перзенди,
Хем нуры дидеси, хем жигер бенди.
Кәйинжинден дуруп билмән хамсыкды,
Гөзүнден энелик яшыны дөкди.
Энәниң налышы Огулнабады
Межбур этди айтмага хер зады.
Пынхан сырың сырыланда пердеси
Көп зарын эшдилди гөзелиң сеси:

«— Тапылян болса-да хер дерде дерман,
Мениң дердимиң ёк дерманы, эже жан.
Сорадың, гоймадың диңле сөзүми,
Эртир-агшам яша бояп гөзүми,
Гайгы-гамың гужагында хер заман,
От ичинде эзеленйәр ширин жан.
Өз гоңшымыз билйәнсиң сен Бегенжи,
Ондан хат-хабар ёк, шол маңа үнжи.
Гитмәнкә, мен оңа берипдим вада,
Шолдур салан мени дады-перяда.

Язгарма, эже жан, эзиз баланы,
Шонуң ахын чекип атырян дацы.
Чагалыгмың, яшлыгымың ёлдашы,
Хабарын етирди саг болса башы.
Гиденден соң хат алярдым хер заман.
Умыт этдим гелер дийип саг-аман.
Айралык шемалы йүзүме урды,
Гайгы-гам умыдың танапын гырды.
Гөзлерим ёлунда галды бендиван,
Гайгымың гөзбашы шудур, эже жан.

Энеден бигеңеш сөйгиниң иши
Билйәрин, эже жан, чекдир эндиши.
Дуйдуржакдым саңа, сырым гизлемән,
Барын болшы ялы, мекир сөзлемән,
Йөне велин, ынан маңа, утандым,
Дийсем гаршы болмажаңңа ынандым.
Догры дәлми, гаршы дәлсиң, эже жан?
Гаршылыгы ёкдур онда бир нышан.
Эже, эшдер болсаң сөзүң догрусын,
Хич ерден тапмарсың ондан говусын!»

Гызының сөзүни диңләп энеси,
Отурды кән вагт, чыкмады сеси.
Огулнабат онуң еке баласы,
Йүрегин эретди ахы-наласы.
Юка бор йүреги эзиз энәниң.
Билмедим мен пикрин эдип нәмәниң –
Гыңажының ужы билен гөзүни
Сүпүрди-де ашак саллап йүзүни:
«— Гөвсүмден сүйт берип улалтдым сени
Гызым хич кимче-де гөрмәнсиң мени...»
«— Бейле дийме, эзиз кәбәм, эже жан,
Гаршы болсаң айт маңа ач-ачан.

Сөзүңи сындырман сениң хич вагт,
Хут сениң элиңден берилсин багт»
«— Хич бир зада гаршылыгым ёк мениң,
Йүрегим аваяр халыңа сениң.
Шу вагта чен сыр билдирмән энеңе,
Ахыры дыканлап сорамсоң диңе...»
Мәхрибан энәниң разылык сөзи
Ачды шөхле берип солугшан йүзи.

Улы бир шатлыкда еринден туруп,
Топулды үстүне гуҗагын герип,
Тайлы гезек яңагындан огшады,
Чүнки энесинден тамасы шоды.
«Хат геленок дийип алада этме,
Өзүң гама берме, пис оя гитме.
Дарыкма, тиз гелер хабары-хаты,
Кән вагт гечмәндир, гыссанма гаты.
Дерман дәлдир, дөкме гөзден яшыңы
Мертлер кимин мердана тут башыңы.»

Хат алана дөнди сөвер ярындан,
Шатлык үстүн чыкды ахы-зарындан.
Умыт ойнаклады гара гөзлерде,
Гам-гусса галмады гүлер йүзлерде.
Шатлансын гөзел гыз, ене шатлансын,
Шатлыкда ишлесин хем шөхратлансын,
Биз онуң кән вагт ызына дүшдүк,
Аз вагт айрылдык, ене бирлешдик.
Достлар, инди обасында галсын ол,
Хәзир бизе гол булаяр узак ёл.

XV

«Изведал враг в тот день немало,
Что значит русский бой удалый»[1]

Лермонтов.

Волганың кенарында, шанлы шәхерде
Ол тарыхы еңиш башланан ерде
Тора дүшди душман, энди дызыны,
Гачып гутулмага тапман ызыны.
Талейини терс эдип тора дүшениң,
Сөбүгини сыдырдып ыза гачаның,
Гошуным йүзленип гүнбатар сары,
Ковярды ганымы көп гүнден бәри.

---

[1] Душман рус сөвешиниң нәмедигини.
[illegible] өз гөрен дәлдир.

Шинди хем гитмәндир дәриниң ысы
Дашда дәл, эшдилйәр топларың сеси.

Хер ерде гөрүнйәр ызы ганымың,
Гөз айлап улудан алярсың демиң.
Болупдыр кән җайлар ер билен егсан
Чайлар буланыпдыр, акып гызыл ган.
Хатда меканыны терк эдип гушлар
Даргапдыр дөрт яна, ялңыз агачлар —
Ярындан айрылан натуван ялы,
Гөйә хасрат чекип аглаян ялы,
Гечирипдир агыр гүнлер башындан
Көкүне нем берип ганлы яшындан.

Бу гүн олар гиңден герип шахасын,
Мисли ынсан, чалшырып яс лыбасын,
Той геймини гейинен дек эгнине,
Умыт гүнешине чоюняр ене,
Гөк махмала гирип ачыпдыр гүллер
Ене шахасында сайряр билбиллер.
Сувы дуры акяр ол гарры Донуң,
Гәми азат йүзйәр ичинде онуң.
Асуда дем аляр депелер, дүзлер.
Инди гүлүп бакяр яшаран гөзлер.

Гөз гездирсең тупан туран ерлере
Гызыл Гошун зарба уран ерлере
Пикир эдйәң келләң яйкап дашындан,
Долупдыр гиң мейдан душман ләшинден.
Кимсиниң башы ёк, кимниң аягы,
Кимсиниң чогупдыр келле чанагы.
Кимсиниң эли ёк, кимсиниң гөзи
Кимсиниң ал гана боялан йүзи.
Кимсиниң дашында ичиниң гошы
Кимсиниден дерек ёк, даргапдыр ләши.

Кимсиниң гум басып бүтин гөвресин,
Кимсиниң мөр-мәжек алып дегресин
Шагаланлы той эдйәрлер үстүнде,
Талаң турузярлар таланчы тенде.
Вес-вейран болупдыр, ятыр чагшашып
Ой ерлер долупдыр, үст-үсте үйшүп
Танклардан, топлардан хем самолётдан

Басара бош ер ёк демир, полатдан.
Дуршде болуп маслык билен ярагы
Полинден тапыпдыр пәли азан ягы.

* * *

Душмандан якында сапланан ерде
Кичирәҗик, эмма гөзел шәхерде
Ики гат җай, ичи долы яралы,
Кәбириниң эндам җаны саралы.
Ватан үчин гызыл ганын дөкени,
Кән игдайда агыр хорлук чекени,
Гөзел сынасына шикест саланы.
Я аяксыз, я-да элсиз галаны,
Шу ерде докторлар сана гетирйәр,
Хем кесйәр, хем тикйәр, хем-де битирйәр.

Ине, бир улы там биринҗи гатда
Гиреңде бирбада ховп эдйәң хатда.
Агыр халда мундакылаң хеммеси,
Кәсиниң эшидилйәр иңлейән сеси.
Кәбири өзүни хер яна уряр,
Аймалганч сес билен гаты гыгыряр.
Кәси басырганып узак самраяр
Кәси дәли гөзли, горкунч гараяр.
Кәси сессиз-үйнсүз, гидипдир ука
Кәси йүз тутупдыр «панындан бака».

Ине, бирин гетирдилер гөтерип,
Ачдылар ярасын, аркан ятырып.
Дызың ойнам бармак ашак янындан
Дешипдир ок бөлек, акан ганындан
Үсти баши боялыпдыр. Азабы
Кән чекипдир йигит, галмандыр табы.
Сүңки дөвүк, салланшып дур этлери,
Ики эли гөгерип, гатапдыр дери.
Шалкымлап ятыр ол, тенде аманат
Хер бир зада чыдар экен адамзат!

Шунда онуң гөзе илйән ярасы
Шона велин келле, аяк арасы
Долуды хер хили ганлы ярадан,
Хова эдер дашындан муңа середен.

Тенде сөвеш эдйәр дирилик, өлум,
Язмага бу халы эҗиздир элим.
Умыдың яраняр хер дем аланда,
Өлүм дирилиге бадак саланда.
Ынха ятан гөвре, чала деми бар.
Кән бу ерде мунуң ялы ярадар.

Билйәнсиң, окыҗым, кимдир бу ятан
Муны горавына ёллапды Ватан,
Ядыңдамы? эшелонда бир вагт
Урша тарап уградаңда пайтагт
Айнаң агаҗына багрыны ойкап,
Ичинден ах чекип, келлесин яйкап,
Ядына салярды сөвер ярыны
Ак йүзде овсунҗы зүлпи тарыны.
Ондан бәри вагт гечди арадан,
Гөзел сына долы ынха ярадан.

Болса-ды янында Огулнабады,
Эдерди багырып дады-перяды.
«Вай!» — дийип ташларды үстүне өзүн,
Яша долдурарды бендиван гөзүн.
Дөвүлен аяга,
ол ганлы гөврә
Дашына ган өйлүп, нил болан дерә
Гөзүн петредип,
горкулы гарап,
Айылганч гыгырып, багрын паралап,
Белкә йыкыларды, өзүнден гидип,
Йүзүн ак там эдип, лебин кепедип.

Җансыза җан берйән,
гансызлара ган
Атадан, энеден бетер мәхрибан
Сөвеш мейданының Лукман хекими
Вагтсыз өлүмиң бейик хәкими
Мелхем эдйәр яралының дердине,
Гарагум бүргүди мертлер мердине.
Бейхуш эдип дуйгусызлык мейинден,
Кесдилер аягы дызың тейинден.
Гырып, тикип, дерман эдип эндиган
Сарадылар, хемишелик динди ган.

XVI

«Лишь тот достоин жизни и свободы,
Кто ежедневно с бой берёт их».[1]

Гёте, «Фауст».

Билмән нәче гүнүң, нәче гиҗәниң
Укусы гөзүне майылды онуң?
Эмден медет алып, юмса-да гөзүн
Гене галмагала салды ол өзүн:
Чагшашан яш гөвре тапмады рахат,
Акыл келлә, келле акыла болды ят.
Вагшы сеслер билен гыгырды бирден,
Кәте хыял этди галмага ерден.
Соңра узак ятды өзүни билмән,
Дүнйә галмагалын ядына салман.

Кем-кемден эркине геленде дүйши
Кино лентасы дек окоп дурмушы
Гелди гөз өңүне ызлы-ызына:
Миха окопында галып дызына,
Гранат зыңяр ол душман үстүне
Я-да, сүйшүп гелйән танкың астына...
Миха, бирден аҗал гушы асманда
Пейда болды, турды тупан хер янда.
Топ-түпең сесинден дүнйә ыраняр,
Шәхерлер йыкыляр, обалар яняр...

Миха, «Атака!» дийип команда болды,
Ол автоматлы еринден галды...
Миха, яраланып якын ёлдашы,
Гана боялыпдыр бүтин үст-башы...
Миха, ол баш болуп дөрт-бәш эсгере,
Сүйшенеклән баряр горкулы ере.
Гаравулда дуран душман солдатын
Хич бир ере онуң етирмән дадын,
Гаты басып, алкымына япышяр,
Соңра юваш-юваш ызына сүйшйәр...

[1] [illegible] азатлыга диңе олары хер гүн [illegible] билйән адам мынасыпдыр.

Ынха, от ичинде ол шанлы шәхер.
Атышык, чапышык агшам хем сәхер.
Тамдан тама гечип, көчеден көчә
Я гол галдырянча, я-да өлинчә
Ынха, ковалап йөр ганым душманы.
Кәте ховпа дүшйәр өз ширин жаны...
Ынха, полковниги чагырып оны,
Аркасына какып, гысып голуны,
Лайык баха берип харбы ишине,
Гызыл йылдыз нышан дакяр дөшүне...

Ынха, блиндажда, шемиң янында
Бир өзи дүмтүнип отуряр онда.
Сөйгүлсинден гелен хаты гайталап,
Җән окады, җогап язяр сөз сайлап,
Ынха, бирден өйде, чайың башында
Огулнабат гүлүп отыр гашында...
Ынха, сөвеш гидйәр Дон чөллеринде.
Яш гызлар, гаррылар нан эллеринде
Гаршылаяр азат эден гошуны,
Гүллер билен безәп дегре дашыны...

Ынха, бирден өң янындан бир солдат
Пейда болуп, зыңды оңа гранат.
Гапдалда бир оя оклады өзүн
Тенинден ган акды, гум басды йүзүн...
Баш ужунда аглап отыр эжеси,
Эшдилйәр гулагна җигсиниң сеси...
Ынха, бир шәхере хүжүм боланда
Сүйшүп гошун көчелере доланда
Эшдилди якында топ окуң сеси...
Гырыляр шу ерде киноң лентасы.

Бирден тисгинжирәп ачанда гөзүн,
Тәмиз дүшекчеде гөрди ол өзүн.
Демини дүрсәп, геленден соң хушуна
Хайран галып гөз гездирсе дашына
Танк-да ёк, түпен-де ёк, от-да ёк,
Уруш-да ёк, чозуш-да ёк, зат-да ёк.
Тирсегине аграм берип гөврәни
Говсундырдырды... енил гелди бир яны.
Җеллесини яйкап, чекди ол ичин
Улудан дем алып, дишледи хырчын.

Көп вагт ятды ол душекден душмән,
Гаты укы алман, иймән хем ичмән.
Агдарлып билмеди ислән янына,
Сүңклер авап азар берди җанына,
Йүз инчелип, йыгрылышды яңаклар
Ятды, гансыз чилге дөнди эңеклер.
Гатшадыр кәвагт гөтерлип гызгын.
Эллерде кувват ёк, аякда ысгын.
Гаш габарып, улалыпдыр гөзлери,
Гөрсем дийип арзув эдйәр дүзлери.

Ярым йыл чен вагт гечди арадан,
Сапланды тен агыр душен ярадан.
Пишек билен там ичинде хер яңа
Гезим этди, чыкды чендан мейдана.
Пенҗеси ачылды, дүрседи өзүн.
Обаны ятлаяр делмирдип гөзүн,
Хат язды кән гезек, ызлы-ызына,
Гүнешли үлкәниң гөзел гызына.
Кәнир иссыгына гышарлып ятыр,
Бежерйән баш врач янында отыр.

«— Мертлик үстүн чыкяр хемише дерде,
Мына, инди ислесениз эгер-де,
Ичде галан топ окуның бөлеги
Алынмалы, эмма велин йүреги
Ховпа саляр, эшдиң, эдилсе сынаг
Хем гөркезер сизе чыдамсыз гынаг.
Барып дуран ери йүреги якын,
Шонуң үчин алмак оны өрән кын.
Белли болмаз, шовна душмез бирденкә
Өрән хатарлы иш, хеләкләр белкә...»

Дүйпли бир агыры дуйман тенинде:
«— Эгер галыберсе дуран еринде?..»
«— Белки хич зат болмаз, етмез азары.»
«— Гөвүн арзув эдйәр Ватана сары.»
«— Бардым-гелди азар берсе бир заман,
Агырлыгына, кынлыгына гараман,
Уссатлык билен чыкармагың чәреси,
Гөрүлмели, ёгса онун ярасы
Ирлер-де хезил бермез, унутмаң!
Гаранып дуруп, җаныңызы инҗытмаң.

Көп вагт өзүне баглы ынсаның
Сагдын сакланмасы бедениң, жаның.
Ынаның алымлаң айдан сөзүне —
Иң ягшы доктордыр хер ким өзүне.
Иймегиң, ичмегиң сакламаң кадасын,
Унутмаң хич хачан жан аладасын!
Япышмаң энтеклер хич агыр ише,
Ачыграк ховада болуң хемише...»
Соңра йылжыраклап йигде гарады,
Бу хили гарайшың бир сыры барды.

Дурды ёңсуз вагт, яйданып дурды,
Чеп элини огрынча жүбсүне урды.
Бирден чыкарды-да сары букжаны,
Шол бада Бегенже узадып оны:
«Бермәге бирбада чекиндик муны,
Бизе мәлим дәлди хатың мазмуны.
Эгер оңат болса хатдакы хабар,
Иң ягшы мелхеме боляр барабар.
Эгер, барды-гелди, терсине болса,
Гайгылы бир зады ядына салса.

Ярадан хас бетер агыр хассаны
Гынаяр, дүшекден галмаяр яны.
Гөренмиз себәпли муны кән гезек
Багышлаң, хатыныз сакладык узак...»
«—Айбы ёк, айбы ёк, хичден гич ягшы.»
Букжаның йүзүне чекилен нагшы
Тас зөвве галыпды гөрен дестине;
Бу хат шатлык гошды, шатлык үстүне.
«—Мелхемдир, докторым, мелхемдир бу хат,
Мундан етер мениң жаныма рахат.»

Баш врач янындан гитди хошлашып,
Ынха, чыкан сөзлер йүрекден жошуп,
Гүнешли үлкеде йигдиң дыкгаты.
Артыкдыр хемише гадыр-гымматы.
Шу хили ягдайда, шейле узакдан
Етишсе ыссы дем бир гөвни пәкден.
Палата ичинде гөйә бир өзи,
Илмейәр гулага өзгәниң сөзи.
Кә йүзи ягтылып, кә чытып гашын,
Окаяр хатыны галдырман башын.

XVII

«Не узнав горя, не узнаешь и радости»[1].
Русская пословица.

Бир дуршуна дурян зат ёк дүнйәде,
Үйтгешмек хер заман тебигы када.
Билмедим не халда гиже гечипдир,
Эмма ирден гүн шөхлесин сечипдир.
Бирден булут тутды гөгүң йүзүни,
Ягды чабга, дагы билен дүзүни
Сув-сил этди, ызы билен ел өсйәр, —
Бир гүнде бу дүнйә дүрли өвүсйәр.
Доган думан боляр, адамда хыял
Хер биринде хемишелик дәл бир хал.

Тебигатың, адамзадың бу халын
Ямана салыпды башланда ёлуң
Бизиң гахрыманмыз улы пикирде:
«Галармыкам ене икинжи дерде?
Гөвремде гелшик ёк, йүзүмде ганым,
Агзым екс тай, сагат дәл жаным...
Озал мени чын йүрекден сөййәрди,
Те гелинчәң гарашарын диййәрди...»
Йүрек ховсаласы гүйчлүди гаты
Нәче эле аляр шол гелен хаты:

«Узак ёлдан, ак йүрекден
Етишсин саламым сана.
Көпден бәри, жан Бегенжим,
Хасрат хемра болды маңа.

Аланымда хер хатыңы
Бекжеклэрдим чага ялы,
Гелжегимиз ятлап хер гүн,
Эдердим мен хош хыялы.

Хат гелмеди арлы томус,
Артды мениң дерт-азарым,

[1] Гайгы чекмесең, шатлыгы-да билмерсиң.

Чыдам этмән гүйчден дүшдүм,
Кесилен дек ган дамарым.

Яздым хаты, гүнде яздым,
Кән гарашдым жогабына.
Бары гуя гачян ялы,
Дүшүнмедим себәбине.

Гечирсем-де умыт билен,
Энче гүни,
энче айы;
Вейран этди үсти-башым,
Ахырында пикир лайы.

Обамызда соңкы гүнлер
Шум хабарың саны артды.
Кә чагырып, кә хат билен
Военкомат мәлим этди:

«Пылан вагт, пылан ерде
Батырларча дөкүп ганын,
Пыланыңыз Ватан үчин
Гурбан этди ширин жанын.»

Өвезлиден, Меретлиден
Гелди эййәм шейле хабар.
Ызы ене довам этсе,
Соңы мунуң нирә барар?

Озалларда Нуртәч эже
Окударды гелен хаты,
Бир хатында гөрдүм онуң
Өзүмдәки шол сураты.

Габат гелсе ёлда-ызда,
Айдып билмән хич бир сөзи,

Ел астындан гараярын,
Пахырын-да салык йүзи.

Дердимиз бир, пайлашмагың
Тапмаярын чәресини,
Гутарарды хат-хабарың
Гелсе йүрек ярасыны.

Үйшүп бир гүн окувчылар
Тамыңызы сувап берди,
Шатлыгындан эжең шонда
Агшамара бизе барды.

Хошаллыгын беян эдип,
Дийди :«Алның ачык болсун!»
Арзувының бирлигини
Айдылмаса нирден билсин.

Билмезлиге салсам-да мен,
Гүн гелдикче гайгы басяр.
Ичде-дашда дурсам еке,
Такатым ёк, йүрек гысяр

Сакламак кын бейле сыры
Узак вагт,
Бегенч, ичде.
Өзүм анык дуйдум соңра
Ачылжагын ирде-гичде.

Бир гүн ише гүймендим-де
Мекдепде бир өзүм галдым.
Биле окан йылларымыз
Бирин-бирин яда салдым.

Хемме киши гең галарды
Окавыңда ыхласыңа.

Күйли ялы, ынха, бирден
Гирдим барып класыңа.

Сүңңүм говшап, калбым уруп,
Ич ишикде эсли дурдум.
Там ичине гөзүм айлап,
Өз-өзүме гүррүң бердим:

«Отурарды шу партада,
Гирерди ир,
чыкарды гич
Тагтададыр гөзи мыдам,
Ялт-юлты болмазды хич.

Мугаллымың даянжыды,
Сораг болса галар голы;
Гөз өңүне гелйәр бары,
Ятламадан йүрек долы...»

Кән отурдым, кән серетдим,
Кән затлары салдым яда.
Гөзлериме яш айладым
Эрким элден гиден бада.

Эжизләрди хер бир адам
Бейле ягдай дүшсе баша.
Дуруп билмән мундан артык,
Ыраң-дараң чыкдым даша.

Өе барсам эжеме-де
Етен ялы гайгың чети.
Чай-чөрегим әберди-де
Серетди ол йити-йити.

«Йүрегиңде бар бир үнжиң
Гизлесең-де, кейгим, менден.

Бетеринден сакла, бу ничик болды,
Ялңызлык башыма не гүнлер салды?
Саклан өзүң болма гыз машгаланы
Гетирйәр башыңа дүрли беланы.
Диениң этмесе, дүшмесе диле,
Ненең ерлешдирҗек абрай биле?

Боланы дурмады огул-гызындан,
Угратдык яш дөкүп ызлы-ызындан.
Геленде бегендик, гиденде яндык,
Такдыра тен бердик, таңра ынандык.
Дурарлыклы болды ахырда бири
Гыза шүкүр этди огул есири.
Әр-хелей икимиз шуңа гөз дикип,
Огурдык энче йыл, ол гитди чыкып.
Ызында ган аглап галдым бир өзүм,
Инди диңленмейәр мениң-де сөзүм...»

Бирден ичин чекип гөтерди башын,
Гөрмеди гызыны гаранып дашын.
Келледе шол пикир гезйәрди ене,
Шемалын угруны өзгертди эне.
«Белки-де, мамладыр онуң диййәни,
Хас ичгин танаяр сөен-сөййәни.
Вах, мениң өзүмем танян Бегенҗи
Йигидиң гүлүдир, илиң гуванҗы.
Эгер саг болайса онки сынасы,
Асыл Энбайың чыкмазды сеси...

Нәгиле ерим ёк Огулнабатдан,
Какасы айдыпды, чыкарман ятдан
Гөвнүне дегмедим, догрымы дийсем
Дегере бир делил болдумы эйсем?
Болманды хич хачан, ғаты хошалдым
Йөне шу сөвдада кын гүне галдым...»
Ниниң телеклигне гүп ынансаң-да,
Нәче кәйинсең-де, нәче янсаң-да,
Бәхбитли эркине дуйгы дөретмән,
Гитсе-де терсиңе айданың этмән.

Ненең сөзүн йыкҗак еке перзендин?
Ол сениң гуванҗың хем жигер бендиң.
Сүйт бердиң, нан бердиң, кемала гелди.

Экленжиң жылавын элинден алды.
Диерлер: «—Огулдыр дөвлетиң башы.»
Гелиң дүзеделиң көне ялңышы:
Тапавут ёк оглан-гызда бу заман
Икисем гара гөз, икисем ынсан.
Оглан гызча ёкдур болса гөрүмсиз,
Кәндир акыллы гыз йигде беримсиз.

Юкады йүреги говшады эне.
Вагт азды йигит гелжек ол гүне.
Гызың карары ёк отурып, туруп,
Гөвре галпылдаяр, йүреги уруп.
Гымылдысы галан ялы дүнйәниң,
Бир дуршунда, херекети ёк онуң.
Асылгы чырадан ёк гүнүң пархы
Терсин айланян дек асманың чархы
Бир дуран еринде, үйтгәнок бу гүн
Гөйә бир улы гүйч тутян дек өңүн.

XIX

«Гоңшы, гөзүң айдың, гөтер булгуры!..»

Халдурды.

«—Нуртәч, гөзүң айдын, оглуң гелипдир!
Хеммә-де етирсин, ягшы болупдыр.»
«—Кес гойнуңы, башла тоюң, гелнеже,
Шерап ичип, мей-мес болжак бу гиже.»
«—Берекелла, гузым, меңзейәң мерде.
Өвез жаны гөрмедиңми о ерде?»
«—Аяк хич, шүкр эдиң, гелипдир жаны.
Или гуваняр дөксең юрт үчин ганы.»
«—Ики ордени бар, икимедалы...»
«—Медаллары мениң какамкы ялы...»

Кән агызда гайталанды бу сөзлер,
Небсевүр гарады хырыдар гөзлер.
Асыл ызы кесилмеди геления —

Гоңшы-голам, таныш, дайы-егениң,
Яссыга япланып тамың төрүнде
Отыр Бегенч, эмма оны еринде
Ынжалыкда гоймадылар геленлер.
Көп гарашып, хош хабары аланлар.
Жигси гужагында, медалын ойнап,
Кә голларын саляр бойнундан айлап.

Чәйнек-кәсе гезим этди арада
Бегенч гүррүң берди фронт барада.
Гич өйлән йыкдылар үч саны гойны,
Мәреке башлады хакыкы тойны.
Ожакларда атардылар газаны
Тамдырларда бишди бугдайың наны.
Йыгналды кем-кемден кәсе хем чәйнек
Онун ерне гелди нахарлы чанак.
Гүн яшар-яшмазда екеден еке.
Хер ким өйне гитди, өрди мәреке.

Агшам чагы үйшди обаң яшлары
Бегенжиң дост-яры, деңи-душлары.
«Ясмансалык», «Гара үзүм» хем «Тербаш»
«Акмәммет» ортада, — барысына баш
Палав, чекдирмәниң дашы габалды.
Хер хайсы өңүне бир кәсе алды.
Зыңылды дыкысы илки чүйшәниң,
Башланяр шовхуны кейпли гижәниң.
Буг чыкяр ягжарян гызгын кебапдан.
Пыялалар долы гүлгүн шерапдан.

Бегенч билен өнүп-өсүп улалан
Шерап ичип мей-мес болжак шол оглан
Кәсесин гөтерип дызына галды,
Отуранлар оңа назарын салды:
« — Гөз дикипдик, достлар, көп вагт ёла
Гөтерелиң бу гүн гүлгүн пыяла
Бегенжиң саглыгна гелиң хеммәмиз!
Берекелла! чыкды ондан тамамыз.»
«Гөтер! Гөтер!» — гайталады хеммеси.
Чакышды кәселер, яңланды сеси.

Кәси гашын чытып, агзыны ачды.
Кәси согән ысгап, кәси сув ичди.
Бираз салым сөз гитмеди хич хакда
Диңе эллер харс урярды чанакда.
«—Гардаш, өзүң ёк вагтыңам хемише
Башымыз бириксе, ачылса чүйше
Саглыңңа гөтәрдик, ятлардык сени...»
«—Сизден гаты хошал, билйәрин оны.»
«—Кәселер бош дур-ла, уклама мирап!»
«—Валла, догры диййәр, гуйсана шерап!»

«Киме агы герек, киме гызылы?—»
«Гатышдырсаң болмаз мунуң хезили.»
«—Догры диййәң гуй мениңкә агындан.»
«—Онда, достум, көпрәк ур ягындан.»
Хатара дүзүлди кәселер ене.
Гуваняр шатлыга мәхрибан эне
Кебелекләп огланларың дашында,
Гайгы-гам ёк бу гүн онуң башында.
«Сөвеш эдйәнлериң саглыгна, гелиң
Гөтерелиң, пыяланы эле алың.»

Барха шовхун артды өңкүден бетер.
Кәселер чакышяр, «Гөтер-хә гөтер!»
Бошан чүйшәң саны гитди дыгыдан,
Чилим отладылар йыгы-йыгыдан.
Йитирди хасабын ол·шерап сүзйән,
Диңлейжиден кәнди инди сөзлейән,
Сессиз-үнсүз отуранлар дил ачды.
Кәсиниң кәсеси элинден гачды.
Көплериң биркемсиз айланды башы,
Кем-кемден чоларды нахарың дашы.

Кәси гөзүн сүзүп, гышарды бир ян.
Бар ичинде айдыма-да гыгырян.
Кәбири Бегенжиң янына барып,
Билмен хайсы гезек элини берип:
«—...Валла, гардаш, ынан, йүрекден диййән,
Айытма: бош ере яңраяр пьян,
Мен пьян дәл, эмма бираз кейпим көк,
Хич ким сени ятлан дәлдир мениң дек,

Мүйнли болман дийдим геленде жеңден
Ынанмасаң сора, ынха, эжеңден.

Өйнүзе хемише көмегим бердим.
Бир хатыңа үч-дөрт жогап ибердим...»
«Саг бол, гардаш, айтдылар хеммесин.»
«—Гөтер онда!» — чакышдырды кәсесин.
Бу вагт бир чага гирди ичерик.
«Сораярлар, чай герекми бу ерик?»
«—Герек дәл, герек дәл!»—гыгырды бары.
Эмма яш йүрегиң какылды тары.
Гөзел гыз хабарын етирди мерде,
Чай хакында гүррүң ёкды бу ерде.

Яңкы чакышдыран гөзүн сүзенде,
Барының гүррүңе башы гызанда,
Май тапды-да хич бир киме дуйдурман,
Чыкып өйден шонда бизиң гахрыман,
Йүзленди, окыжым, ынха шол ере
Бизиң гөзел гамлы гайдан гүзере.
Бу гиже ол гүзер, ол бейик агач
Шатлык билен гаршы алар,
эгип баш,
Айралыга дүшен ики ынсаны —
Сөйгүли гызымыз хем-де мерданы.

Эмай билен аграс әдип аягын,
Сессиз-үйнсүз тыкырдатман таягын,
Бегенжимиз дүшүп эййәм ёлуна
Баряр гарап сагы билен солуна.
Гөзел гызың гаранжаклап бир заман
Баран ерне етди, ынха ол дурман.
Агажа япланып ябың башында
Инди ол гарашяр, гөзи дашында.
Гижеликде илди гөзне бир гара
Яш йүрек толкунды,
даш дәлди ара.

Ынха, бирден ики гөвре гарпышды.
Тен-тене дегенде йүреклер жошды.
Узак вагт сөз гелмеди диллере,
Гурплы голлар халка болды биллере.
Гызгын демден гызарды гүл яңаклар

Важып ишиң бар болмаса бу ерде,
Гидели колхоза.» «...—Онда нәме бар?»
«—Чагырдылар, эртир онда той боляр.»
«—Өрән ягшы айтдың, гидели хөкман,
Түркмен тоюн гөрмәндим мен кән заман.»

Шол гүнүң эртеси гүн гүнортанлар
Ёла дүшди хәзир уклап ятанлар.
Ынха, тозан турзуп даражык ёлдан
«Эмка» учуп баряр, сагындан-солдан
Сова гечип, ёлагчылар ёл берйәр,
Акмырат Ашыров колхоза баряр.
Ызда ала тозан галяр асмана
Машын айнасындан ёлда хер яна
Гарадылар, гөрди гең зат гөзлери.
Не ажайын Түркменистан дүзлери.

Бу вагтлар Руссияның мейданы
Дагы, дүзи, жеңңеллери — хер яны
Бойдан-баша гейинендир ак доны,
Белкә буз бүрәндир толкунлы Доны.
Гүн шөхлесин сачяр эмма бу ерде
Шинди гар ёк дагда,
дүзде, байырда
Гөйәки түй дөкйән мал дек агачлар.
Гышың хәкимлигне эгипдир башлар.
Кәте гара булут хер ян сүрүнйәр,
Гыш нышаны — гара заглар гөрүнйәр.

Машын аяк чекмән гидйәрди өне,
Инди таныш ерлер гөрүнди диңе.
Хеллевлешйәр яп боюнда агачлар,
Билйәнсиң, окыжым,
ол ерде яшлар
Гол салыпды бир-бириниң эгнине,
Етди машын шол гүзериң дeңине.
Гөзи дүшүп тойчулара — мәрекә
Гахрыманым оя гитди бирденкә.
Дурды машын, чыкды эгип башыны,
Гаршыланлар алды онуң дашыны.

Көплүк билен өе тарап угранда,
Гөз астындан төверегне гаранда,
Илди бирден Огулнабат гөзүне,

Бар пикирини чекди мунуң өзүне.
Первайсыз гарады бу гүн оңа гыз,
Гөйә йүрегинде гоймандыр хич ыз.
Гөвүн умманындан айдылан сөзлер,
Гайта гыя-гыя середен гөзлер,
«Сен нирeден пейда болдуң бу ерде?»
Диен дек бир маны дөретди серде,

Мыхманлар отуран тама гиренде,
Барына йүз тутуп салам беренде,
Дийдилер: «Танышың, гахрыман билен,
Өйленйән шу йигит фронтдан гелен.»
«Өрән ягшы» — дийип, гутлады тойы
Эмма, достлар, гахрыманың ягдайы
Агыр болды, доңды умыт дамары.
Огрын-огрын салып оңа назары
Дийди өз-өзүне гамлы гөрнүшде:
«Ол еңижи, мен еңилдим бу ишде.»

Гызыклы гечйәндир түркмениң тойы,
Халыдан, паласдан безәрлер өйи.
Газан атарылар, гоюн союлар,
Дүрли оюн башлар, байрак гоюлар,
Той лыбасын геер гаррылар, яшлар.
Хеммелер шадыян, белентдир башлар,
Эмма Акмырадың шу гүн ягдайын,
Гизлемәйин, догрусыны айдайын,
Долы гөркезмәге ёк мениң гүйжүм,
Гөз өңүне өзүң гетир, окыжым.

XXI

«Ким галды датмайын
ажал хилесин...»
Магтымгулы.

«Хер ким гөвүн сөенини алмаса...»[1]
Хер машгала сөйги сая салмаса,
Гидер дурмуш өз акымның терсине.

[1] Бу сетир Магтымгулудан.

Ара гирип әр-аялың херсине
Шейтан сапак берип, хөкмүн йөредер,
Гүнде дава, гүнде уруш дөредер.
Аял әре, әр кәйинип аяла
Ынам этмез, гидер башга хыяла.
Гоч келлелер бир газанда гайнамаз,
Әр-аялың хич хайсы хем яйнамаз.

Билмерсиң дашындан хайсы мекирдир
Аял әре, әр аяла мүңкүрдир.
Бир-бириниң сырын ачар хер ерде,
Ковум-гардаш галар бир яман дерде,
Ил ичинде утанчлыдыр — мүйнүргәр,
Гоңшы-голам бүтин оба геңиргәр,
Бу ямандыр, достлар, ынха хер затдан —
Гелен-гиден болмаз якындан-ятдан.
Бейле гүне душ болмасын бир ынсан,
Эгер болса галмаз онда хич бир сан.

Иени-ичени синмез инине,
Азарын етирер или-гүнүне.
Хасрат билен гечер айы хем гүни,
Багт гүлүп бакмаз, көшетмез оны.
Ер тутмаз җаныгып айдан бир сөзи,
Дост-ярлар өңүнде гызардар йүзи.
Чага мәхри баглар оны дузага,
Сачы агар, өмри гитмез узага.
Яман әрден зенан йүзи солукса,
«Йигит гаррыр аял яман ёлукса.»

Барк урар үстүнде багтлылык нуры,
Кын ишлер дүзелер, тапылар угры,
Учуранда өз сөенне адамзат.
Гайгы-гамсыз бүтин өмри гечер шат.
Маслахатсыз башламазлар бир иши,
Әр-аялың болмаз кине-кәйиши.
Бир җан, бир тен — айры гитмез иени,
Канундыр бир-бирне херне диени.
Багтлы бор оларың өнсе перзенди
Гитмез гулагындан ата-эне пенди.

Дайы-еген, ковум-гардаш, хоссары,
Гоңшы-голам, деңи-душы, дост-яры

Гуванар дашындан гөзел дурмуша.
Кимлер төверекден эдип томаша,
Диер гөзи гидип бейле машгала:
«Несип этмезмикә хей бизиң яла?»
Гүлер йүз, ширин сөз гелен мыхмана,
Дабарасы гидер онуң хер яна.
Ынангын, окыҗым, хакдыр бу сөзүм,
Ягшыны, яманы көп гөрди гөзүм.

Заманамың ики саны ынсаны
Зәхметиң, сөвешиң чын гахрыманы
Огулнабат билен батыр Бегенҗим—
Дөвүрдешим, деңим-душум, гуванҗым
Хасыл эдип ак йүрегиң ниетин,
Сүрдүлер яшлыгың айшы-эшретин.
Бир-бириниң гөвнүн тапып хемише,
Тее сөз, ынҗыклык гирмеди дүйше.
Адамзат языны гутлаян ялы,
Өсди үстлерине багт шемалы.

Етерми, етмезми — бу ыкбал иши
Хемме арзув эдер бейле дурмушы,
Чүнки хер ынсаның хусусы багты
Геченде, гелҗекде — дөврүң хер вагты
Баглыдыр, достларым, унутмаң муны
(Белки чете чыкян, багышлаң мени)
Агзыбир, дурнуклы гөзел машгала.
Агзалалык дәлми иң яман бела?
Аталармыз — «Агзы бире таңры бир» —
Дийипдирлер — «Агзаланы гаңры бир.»

Эмма өсди бирден хазаның ели,
Шум гарап, ал бакып булады эли,
Ынха, пейда болуп вадасыз өлүм,
Язамда бу сетри титрейәр элим.
Айдың, ким ичмәндир өлүм шербетин?
Бакы айралыгың аҗы хасратын?
Чекендир, достларым, билиң хер ынсан
Бизе бакы берилмәндир ширин җан.
Эмма көп өлүмден-өлүмиң пархы,
Өзүне гөрәдир хер задың нырхы.

Язда япрак дүшүп, гүйзде гүл өссе,
Билбил учуп, гарга багда ер этсе,
Губа газлар сер чеменден айрылса,
Гуш ганаты ал асманда гырылса,
Балык деңизлерден, җерен дүзлерден
Айра дүшүп, яшлар акса гөзлерден,
Боссанда гөк тернәң дүшсе сапагы,
Яшлыгың бивагт яшса шапагы,
Бу ишлер гең болар, дәлдир кануны,
Ынсан хич, хайван-да гөтермез муны!

Бу гамгын хекая, гой, болсун аян
Мен сизе гысгаҗык эдейин беян:
Гөвүн арзувлары болансоң берҗай,
Бир-бириниң ызы билен гүн-у-ай
Гезек билен гелип гечди дуйдансыз,
Яшады яшлармыз гайгысыз-гамсыз.
Соңабака Огулнабат кем-кемден
Харай тапмаз хасса ялы хич эмден,
Сүңни аграп, битап дуйды өзүни,
Кәте-кәте үмез тутды гөзүни.

Пейда болды гара тегмил гүл йүзде,
(Айдылмаз хич киме, адатдыр бизде).
Ищдәси алмады яглы хөреги,
Шор-туршыны арзув эдип йүреги.
Етсе-де кәмахал яссыга яны,
Шатландырды оны шатлык нышаны.
Хош умытлы гүррүң эдип хер гүнде,
Гувандыряр дүнйә инҗек перзенде.
Ата-эне болҗакларың гөвни шат,
Дакмак үчин сайладылар дүрли ат.

Энче вагт гечди соңра арадан,
Инди хабар алың көне ярадан.
Узак вагт хорлапды ол Бегенҗи,
Ядына саланда артарды үнҗи.
Гозгалып шол яра яңыдан бәри,
Дуйды йүрегинде йити азары.
Арам-арам гызгын артып тенинде,
Яссыга яныны берди хер гүнде.
Дегмеди пейдасы эдилен эмиң,
Кыналды кем-кемден гелмеси демиң.

Галдырып обада Огулнабадын,
Гейди ене кеселхана халадын.
Аркан дүшүп кроватың үстүнде
Ятыр ынха гайгы-гамың астында.
Бир вагткы баш врачың сөзлери
Яда дүшүп боз-яз боляр йүзлери.
Дәри-дерман берилсе-де хер гиже,
Барха бетерлешди, ёкды нетиже.
Ириң акды агзы ачылып яраның,
Қынды айланмасы дамарда ганың.

Огулнабат ёлдаш эдип энесин,
Гөтерип зор билен агыр гөвресин,
Гелйәрди янына гүнде-гүнаша
Кәте гара гөзлер долярды яша.
Ыраняр ене-де умыт агажы.
Диерлер айралык өлүмден ажы,
Эмма өлүм айралыгың яманы,
Бакы айралыкда умыдың ханы?
Хәзир терезиде йигдиң кысматы
Өлүм-дирилигиң гошулды аты.

Арадан бир хепде гечип-гечмәнкә,
Вагты етип тарпа-тайын бирденкә,
Алада үстүни алды алада,
Гөзел гыз-да гирди, ынха, халада.
Ики гуда ики яна селпеди.
Йүзлерини хесрет ели елпеди.
Ич кесилип, эңки гитди огланың —
Бәрсинден аңырсы якынды онуң.
Хер хабар тутанда гайны, энеси
Умытсыз чыкярды оларың сеси.

Тиркешип ир билен Огулнабадың
Барсалар янына, илки зүрядың
Дүнйә иненини хабар этдилер.
Шатлык билен Бегенч сары гитдилер,
Якасындан мәкәм тутуп бу махал,
Гахрыман йигиди бирехим ажал,
Ики яна яйкаярды дем бермән.
Гитмен дийип мерж эден дек бир гөрмән
Өчүгшен гөзлери ишиге бакяр.
Ажал яңландырып, депрегин какяр.

Ылгавына инен ялы япыдан,
Ики гуда гирди, ынха, гапыдан.
«—Балам, халың ненең? Оглуң болупдыр!
...Вай! — дилден галыпдыр, реңңи солупдыр...»
Кувват тапып геленлере гарады,
Додагын титредип, башын ырады.
Соңкы гезек дүвмеленди гөзяшы,
Язылды габагы, дүйрүлди гашы.
Агы артып йити гөреч гапышды,
Кирпиклер бир-бирне бакы япышды.

XXII

«Сөйгүлимден ядыгәр
Галыпды бир чагажык
Шондан теселли тапяр
Бозук гөвнүм азажык.»

Б. Кербабаев.

Хорматлы окыжым, гулак гой маңа,
Гутардым дессаным, йүз тутян саңа.
Ишчими сен, дайханмы сен, мугаллым?
Гуллукчымы, агрономмы, я алым?
Ким-де болсаң тапавуды ёк онуң,
Сен диңе окыжы өңүмде мениң.
Үч саны яш ынсан баш гахрыманым,
Олара багш этдим мен бу дессаным.
Хөвес билен окадыңмы, яданы —
Башланда иркилип зындыңмы оны?

Такат эдип окан болсаң эгер-де
Сениң билен гүррүңим бар бу ерде.
Таныш саңа көне түркмен дессаны
Барын гөркезерден кән онуң саны,
Мысал үчин, ятладайын мен ынха:
Хүйрлукга-Хемра, Юсуп-Зүлейха
Лейли-Межнун, Зөхре-Тахыр, Гүл-Билбил
«Шасенем» дийп гезди Гарып улы ил.
Ышкы дессан гызыклы бор хер затдан,
Сен олаң барыны билйәнсиң ятдан.

Эмелсиз язылан гарып дил билен,
Тертипсиз тикилен я дар бичилен,
Говшак дессанымы окап бирденкә,
Маңа шейле совал бийрсиң сен белкә:
Тахыр сандык ичре акды деряда,
Хемра дөве мүнүп, учды ховада
«Яр» дийип юрдундан гечди
Саятхан
Сөвеш этди, акды ере гызыл ган.
Межнун «Лейли» дийип чөллерде гезди,
Билбил «Гүлүм» дийип деряда йүзди.

Нәм үчиндир сениң Огулнабадың
Межнун лыбасында ол Акмырадың
Атларын «гахрыман» дийип тутсаң-да
Бойдан-баша шунча тарып этсең-де
Меңземейәр Гарыба-да,
Билбиле?
Сөвеш эдип аждар билен пил биле,
Үстүн чыкып газанмады шөхраты
Сүрмеди ховада гудратлы аты?
Тагт үстүнде галмадылар асмана,
Дөве мүнүп учмадылар хич яна?

Нәм үчиндир бир-бирини дашындан
Гөрүп олар гитмедилер хушундан?
Улы кынчылыклар дүшенде баша
Дөв сачыны отлап узага-даша
Хич хайсы оларың хабар бермеди,
Я дүйшүнде Эрем багын гөрмеди?
Мүңлере тай гелсе бир еке өзи
Даглары, дашлары эретсе сөзи
Ынха, шонда болар ол чын гахрыман,
Мунсуз хей гызыклы болармы дессан?

Бу совала гысга мениң жогабым
Тассык эдер жогабымы хер бабым.
Мен-де яшлыгымдан ол
дессанларың,
Олары дөреден бейик ынсанларың 12
Хер сөзүне тешне болан есири,
Узын тарых безегидир хер бири.
Өзүм гоюп билмен олаң дениңде,

Баш эгйәрин хеммесиниң өңүнде.
Олар мениң хемишелик уссадым,
Итагатлы шәгирт болмак мырадым.

Эмма көнә меңзеш дәлдир бу дессаң,
Гөркездим мен саңа тәзе гахрыман.
Гижелер дүйшүнде гөрүп сөйүшйән
Туранда сөйгиниң ышкына дүшйән,
Дәлдир олар ша гызы я шазада,
Я-да гөкде учян бир перизада.
Сен олары гөзләп ызлама ызы,
Олар шу заманың огланы,
гызы.
Гөрерсиң хемише бакаңда хер ян.
Олар сениң өзүң ялы бир ынсан.

Догры дәлми, дөве мүнүп асмана
Галкып сен-де учан дәлсиң хич яна?
Я-да «хүв-хак!» дийип дагдан-даглара,
Бееван чөллере, багдан-баглара,
Гиден дәлсиң илиң-гүнүң терк эдип,
Ышк шерабын өз жаныңа мерк эдип.
Эгер шейле болса, айт нәм үчин,
Гөренимден йүз өврүп бүс-бүтин,
Хыял дүнйәсине өзүм атайын
Хакыката ничикси гөз гатайын?

Ынха, Огулнабат гашымда отыр,
Гөрсең оны эдерсиң сен ховатыр.
Бир вагткы балкылдашян гөзлери,
Ай билен бәслешйән гүлер йүзлери
Дыздан гечйән өрүм-өрүм сачлары,
Ажайып чекилен галам-гашлары,
Хәзир беземейәр гызың гөркүни.
Айралык, гайгы-гам алып эркини
Гысыпдыр гужагна бермән демини,
Тапан бармы бейле дердиң эмини?

Гөзи яшлы елленипдир габаклар,
Йыгырт атып, мыссарыпдыр яңаклар.
Ювулмандыр, даралмандыр вагтында
Чырмашан сапак дек сачы сыртында.
Ах чекип дем аляр отурса, турса,
Карары етенок хер ере барса,

Яңы хассалыкдан гутулан ялы,
Ериндеи галмага ёкды межалы.
Хәзир танамарсың гөрсең дашындан
Үйтгәр ынсан кынлык гечсе башындан.

Ярындан ядыгәр галан перзенди
Гүйменжеси гызың хем жигер бенди
Ятыр, ынха, сурат ялы өңүнде
Сиңе-сиңе сын эденде хер гүнде
Кәте ичин чекип, кәте көшешип,
Кә сакланып билмән йүреги чишип,
Чаганың йүзүне гөзүниң яшы
Дөкүлйәр үстүне эгленде башы.
Хемише Бегенжи саляр ядына,
Өвез гоюпдырлар онуң адына.

Бипервай гарамаз хич зада ынсан,
Өз янындан баха берер хер заман,
Ягшылар гөзүне ыссы гөрүнер,
Яманы дашындан хемме йигренер.
Йүрегим гыйыляр гызың халына,
Хазан ели деген гүл жемалына.
Гидерди элинден сөвер ярыны
Узак вагт чекер онуң зарыны.
Сөййәрин, окыжым, сөййәрин оны
Сөйши дек Пушкиниң гөзел Таняны.

Чыдамлыдыр гайгы-гама адамзат
Вагты гелер, гечер башдан хер бир зат.
Бу гүн гам ичинде гөзел гызымыз.
Эмма велин яда салсак ызымыз
Гөз өңүне гелер шадыянлыгы
Шәхди ачык, рухы белент гылыгы.
Ене ол хәсиет доланар оңа
Гечер гараңкылык, ёл берер даңа.
Хемишелик солмаз онуң гүл йүзи
Яш акып, мынчгалып, гызармаз гөзи.

Хәзир, шу ягдайда, мен онуң билен
(Хорматлы окыжым хем сениң билен)
Хошлашярын. Ядыңдамы Акмырат?
Галыпды, болманды ыхласа мырат.

Олар билен душушарыс ене-де
Шатлыклы гүнлерде, шанлы сенеде.
Гелжек гүлүп бакяр, булап голуны,
Тапарлар тәзеден дурмуш ёлуны.
Гамлы гөзел ене гүлер, шатланар,
Багт атына ене ыкжам атланар.

ИКИНҖИ КИТАП

I

Гыш паслының совук, доңак ховасның
Үстүн өртүп, хош овазлы яз гелйәр.
Гөк от билен безәп мейдан чиллери,
Гушлар сайрап, гулагыңа саз гелйәр.

Г. Бурунов.

Гыш гечип, геленде бахар ховасы,
Үйтгедер кешбини түркмен сәхрасы,
Ак лыбасдан чыкар гожаман даглар,
Шаглап жүлгесинден акар булаглар.
Гөк махмал бүренер депелер-дүзлер,
Тарыпын диймәге әжиздир сөзлер,
Гелер гулагыңа гушларың сеси,
Багларда барк урян гүллериң ысы,
Яйрап, хер ынсанда шатлык дөредер,
Яз гөрнүши йүрегинде ер эдер.

Язда мөхлет аздыр битмели ише,
Колхозчы бил гушап чыкар экише.
Ылмың гүйжи билен ишчиң зәхмети
Колхоз обасына берди рехнети—
Сыгмаз сетириме машының саны,
Гызыл дөржүк эдип гиден мейданы
Бири ябын газып, картасын чекйәр,
Бири ерин дүзләп, бириси экйәр.
Бол хасылдан үпжүн эдер илини,
Мичурин шәгирди чермәп элини.

Колхозчының гуванжыдыр хемише,
Ики гулак болуп чыкар гүнеше.
«Ак алтын» диерлер,
                    гөрсең хер яның,
Ятыр гөвсүн безәп гиден мейданың.
Аладасын эдип йылың башындан,
Айрылмаз колхозчы онуң дашындан,
Гөйә эклейән дек ләлик чаганы,
Идедер, өсдүрер биркемсиз оны.
Өвшүн атып шатландырар дайханы
Арпа билен «улы илиң солтаны».

Деңешдирмек болмаз йыл билен йылы:
Кәте гуракчылык гыссаяр или.
Гышдан етмез болса ериң ызгары,
Гаймалап ягмаса кырк чилле гары,
Диерлер: бахарың мазасы болмаз,
«Гышы гышламаса, язы язламаз».
Ыгаллы боланда йылың гелиши,
Шатлык билен гаршы алар хер киши,
Мейданың гөк оты етер дызыңа,
Гүнде ягмыр ягар ызлы-ызына.

Узаклардан гөрнер дуры асманда
Галкып гара булут ынха бир янда.
Барха өңе сүйшер, атып лабырын,
Депе-байырларың басар-да барын,
Хәкимлиги эдер дага хем дүзе,
Гүн гөйә перенжи тутан дек йүзе,
Гарар ең астындан, чыкармаз сесин,
Өчүгси яйрадар нурлы шөхлесин.
Дынман «гарры мама санажын какар»,
Гөкде булут ойнап, йылдырым чакар.

Кем-кемден депәңе гелер гаралып,
Әхтияч эдерсиң хайранда галып,
Бирден гөжек ялы,
                    маңлайңа урар.
Гумак ерде чала тозанжык турар.
Соңра бедреден дынман гуйлан дек,
Булутлар сув болуп ашак инен дек,
Гөкден шапыр-шапыр эңер сес эдип,
Энче эңңитлерде яплар дөредип.

Деррев сув-сил эдер гөрсең хер яны.
Хер дамжасы тешне ериң дерманы.

Үстүң алып дурмаз, гелши дек гечер,
Ене өңки ялы гүн нурун сечер.
Гушлар гаймалашып совулан бада
Гиңден ганат герип, тәмиз ховада
Ойнар агып-дөнүп олар ики ян,
Хең эдер өзүче херси шадыян.
Ынха әлемгошар парлар асманда,
Бахар вагты бизиң Түркменистанда
Шунуң ялы вака көп үнс бийрлер,
Муңа биз тарапда «өйләнчи» дийрлер.

Хорматлы мыхман дек гелер «өйләнчи»,
Әлеми бир гөрке салар «өйләнчи».
Өсер ызы билен салкын шемалы,
Гатыклап баш юван бир гөзел ялы
Агачлар даранар рахат дем алып,
Башын белент тутуп, асмана галып.
Ел дегип шахалар дынман галдырар,
Апбасы япраклар гүне ялдырар.
Гөкде бөлек-бөлек акжа булутлар.
Ерде өвшүн атар хер дүрли отлар.

Дагың этегинде кесе узанып,
Көне байыр яз гөркүне безенип
Ятыр пайтагтымың тутуп өңүни.
Языц шулар ялы ажап бир гүни
Онуң депесинде, селең еринде
Кән пикирлер жемлешдирип серинде,
Ынха бир гөзел гыз, төверек-дашын
Долдурып китапдан, галдырман башын,
Отыр еке өзи өйлән чагында
Гөзел тебигатың шат гужагында.

Кә окап, кә язып, ойланып узак,
Голун маңлайына гоюп хер гезек,
Дүнйәден бихабар дүмтүнип өзи,
Дүрли китаплара дикилип гөзи
Отыр бир болшунда, гараман дашын,
Ашырып эгнинден шар гара сачын
Атыпдыр, гөк отуң үстүнде яры.

Билмедим бу ерде хачандан бәри
Бейле мөхүм ише мешгул болупдыр.
Ким ол? Бу ерлере нирден гелипдир?

Бу совала соң берелиң жогабы.
Гызың гызыкланан окув эсбабы
Гой сизиң үнсүңиз чексин өзүне.
Улы дыкгат берип, хер бир сөзүне
Нәхили китаплар онуң окяны?
Бары бир угурдан, эмма кән саны.
Алыпдыр элине улы эсери,
Гөрсең белленипдир онуң көп ери.
Чекинмән кынлыкдан, гелип оңа дөз
Окаяр, дүшүнйәр барын сөзме-сөз.

Шанлы партияның — сынп гуванжының
Аңы-дүшүнжеси хем ынанжының
Шөхратлы гечмиши, иши хакында,
Халк үчин гөреши, гүйжи хакында
Гыза гүррүң берйәр ажап китаплар
Хер дүрли бөлүмлер, хер дүрли баплар.
Гөк байыр гершинде, ачык ховада
Гой, гызымыз ишин этсин асуда.
Хәзирликче гоюп оны мунда биз,
Төвереге гездирелиң гөзүмиз.
Ынха өңүмизде гөзел Ашгабат,
Серетдигиң сайы боляр гөвнүң шат.
Ядыңызда болса, өңки китапда
Тарыпын эдипдим онуң бир бапда.
Гаршында пайтагтың гүнбатар тайы
Гөрүнйәр гөзүңе өрән энайы:
Байрың этегинде Пөвризе ёлы
Гаршылыклы гечйән машындан долы.
Гатбар-гатбар жайлар ёлуң еңсеси,
Узакдан эшдилйәр отлының сеси.

Ханха, чеп тарапда Көши обасы,
Битишипдир шәхер билен арасы.
Онуң өңки кешби гелйәр гөзүме,
Шаят бор дең-душум айдан сөзүме:
Бизиң яш вагтымыз ынха бу ерлер
Бош ятан мейданды, овнук сүрүлер

Гезерди яйрашып, чөплэп тапанын.
Гөрүпдим ызында гарып чопанын.
Там-тагысдан, багдан ёкды нышана,
Ел турса галарды тозан асмана.

Бизиң гүнлермизде, хэзир гөрнүши
Ядыңа саланда гечен дурмушы,
Шатлык дуйгуларын ояряр сенде,
Улы тэзеликлер дөрэп хер гүнде,
Советлер ялкымын бакы сачыпдыр,
Көнеки болшундан оба гөчүпдир.
Узадып дик асман белент турбасын,
Гошяр булутлара гойры түссесин
Дүрли кэрханалар, фабрик-заводлар,
Безэпдир боз ери көп ымаратлар.

Ылымың ожагы бу гүн бу тайы —
Дүрли хүнэр берйэн көп окув җайы.
Халкына хызматчы дүрли алымлар,
Партия ишгэри хем мугаллымлар,
Химик, математик хем ботаниклер,
Өкде агрономлар, врач, техниклер
Рус алымларының гүйчли голунда
Советлер дөврүниң дүрли йылында
Етишди шу ерде ызлы-ызындан
Халкымың укыплы огул-гызындан.

Шу дуран ермизден инсек ашага,
Биз догры барярыс бир улы бага.
Эндиган салынан улулы-кичи,
Долудыр җайлардан бу багың ичи.
Будур бизиң ВУЗ-лармызың көнеси,
Байдыр окалгасы — китапханасы.
Дүрли кабинети, лекцион залы
Хемише шовхунлы яшлардан долы.
АГеПеИ[1] диен гысга ады бар
Ил ичинде онуң шан-шөхраты бар.

Ынха ол гызымыз еринден туруп,
Гарады хер яна бир ерде дуруп.

---

[1] АГеПеИ — Ашхабадский Государственный Педагогический Институт.

Соңра гезим этди онда аз салым.
Чеменлик үстүнден өсйән малайым
Язың якымлыжа совужак ели
Гызың гүл дек йүзүн ёлпеди нәзли.
Соңра китапларын алып голуна,
Пессай ашак инип дүшди ёлуна.
Ачды-да кем-кемден араны бизден,
Яңкы баг ичинде йитди ол гөзден.

Шу окув жайында ким окан болса,
Ол гечен гүнлерин ядына салса,
Гөк байыр үстүнде яңкы гыз ялы
Йылың гөзел вагты — бахар махалы
Томсуң гызгаланлы гүнлерин ятлап,
Онуң өз вагтында өңүн габатлап,
Кә ёлдашы билен, кә еке өзи
Дүрли китаплара гөнелип гөзи,
Бирҗик үнс бермән башга хич зада,
Узак отурандыр селең ховада.

Артар юваш-юваш гүнүң гызгыны,
Тер гунча отларың гачар ысгыны.
Булутлар гаралмаз, сил сувы акмаз,
Гөкде гарры мама санажын какмаз.
Гойруланып башлар багың көлгеси,
Дуярсың, аз гелер гушларың сеси,
Гөрнүшин үйтгедер кем-кем хер яның.
Озал яшыл донлы байрың-депәниң
Узакдан сын этсең йылың бу чагы
Ыкҗашар шемала сары гулпагы.

Эркине мүненде томус ховасы,
Белент агачларын салкын саясы
Хер кими мәхрибан өзүне дартар,
Гүн гечдиги сайы гел-гиди артар.
Болар ол ишлиниң сөйдүк меканы.
Хич яда салмаздан кейпи-сапаны
Хер ким өңбарага салян дек атын,
Дуйяндыр өзүнде вагт хажатын,
Минуты, сагады болар хасапда,
Эмма бу барада индики бапда.

II

«Томус депеси гайнамадыгын гыш газаны гайнамаз.»
Накыль.

Гүйзүң ахырында, гышың башында
Айланар колхозчы ериң дашында.
Агдарар, дөндерер, дөкүнин дөкер,
Язында кейп эдип, экинин экер.
Чекилмез аягы экин башындан
Шатланар, гуванар, сынлап дашындан.
Зәхмет жошгунында гечирип йылы,
Етишдирен вагты кемсиз хасылы
Башланар колхозың «хай-хайлы» гүни,
Гижеси-гүндизи ятырмаз оны.

Гызың гөзден йитен шол гөзел багы
Жошгунлы дем аляр йылың бу чагы.
Колхозчың «хай-хайы» дүшйәр ядыңа,
Мундакы ягдайы гөрен бадыңа.
Барха селченлешер саны лекцияның,
Артар аладасы инди деканың.
Тагтаның йүзүнде тәзе мазмунда
Дүрли билдиришлер гөрүнер мунда.
Гай өңүнде болян үмсүмлик ялы
Шовхун яңландырмаз лекцион залы.

Галдавлы херекет студентлерде,
Кәрине дегишли кабинетлерде
Йылың довамында гечилен дерси
Гайталап тежрибе гечирйәр херси.
Долар окалгалар, болмаз бош ери,
Хер ким талап эдер дүрли эсери.
Эртирден агшама китапханасы
Ишләр, адамлыдыр мыдам гапысы,
Депдери, китабы — якын ёлдашы,
Етикдир хер кимиң өзүне иши.

Ынха бир кабинет, гиренде оңа
Хайванат дүнйәси гөрүнйәр саңа.
Эгнинде халады, ак гар дек башы

Гарры профессор алып бир гушы
Ятладяр тәзеден гечен курсуны,
Сораг беренлериң чекип үнсүни.
Дүрли өсүмликлер башга биринде
Эдил гөрнүши дек битен еринде,
Ыссы Гүндогармы, совук Гүнбатар
Гоюлан бу ерде хатарма-хатар.

Тәзе бир кабинет, ол өрән улы,
Ичерси столдан, шкафдан долы,
Сакланяр оларда хлор-у-метан
Газлар хем маддалар серетсең хер ян.
Адамзат ылым үчин гоюпдыр гүйчлер,
Өрән чылшырымлы ондакы ишлер.
Синтез-анализниң тапып угруны,
Ачярлар тебигат гизлин сырыны.
Шейле кабинетлер дурмушы билен,
Хер ким мешгул мунда өз иши билен.

Ынха бош корпусың ягты бир җайы,
Өрән гызгаланлы бу гүн бу тайы,
Дил, эдебият билен мешгул боланлар
Голлары китаплы гызлар, огланлар
Үйшүп алыпдырлар җайың өңүни,
Бу гүн бу бөлүмде хасабат гүни.
Вагт йүз урупды томуса сары,
Яшлар арасында көп гүнден бәри
Дилден дүшмейәрди «экзамен» сөзи,
Кәлер яда салса үйтгәрди йүзи.

Билмейән, окыжым, нәче яшыңда
Белки, гырав бардыр эййәм башыңда,
Я-да сен яңыжа долдурып онуң
Гезйәнсиң ышкында хер дүрли ойнуң.
Улумы-кичими — пархы ёк яшың
Сорасаң гөз айлап төверек-дашың,
Хабар бир сәгинмән белетдир өзи,
Танышдыр хер киме «экзамен» сөзи.
Хер ким онуң билен иш салышандыр,
Вагтында эржелли көп чалышандыр.

Хер хайсы үнсүни чекип өзүне,
Гелер хатарланып ызлы-ызына.

Тайярлык гөрерсиң гижелер ятман,
Бага, кино, танса — хич яңа гитмән,
Бир яның конспект,
бир яның китап,
Мөхүм сораглара гөзләрсиң җогап.
Кәте аркайынсың, билйән дек барын,
Кәте унудан дек оканың ярын.
Ховсала дүшерсиң бирден өз-өзүң,
Ене китабыңдан айырман гөзүң.

Хер хили затлары гөвне гетирип,
Ынжалык тапмарсың, отурып, туруп,
Гүндизи бар үнсүң берсең ишиңе,
Ятырмаз гижеси, гирер дүйшүңе:
Башыңы чиширмән узак ойланып,
Дурман нобатында илден сайланып,
Батыргай гирерсиң,
чекерсиң билдиң.
Аңсады дүшендир, эден умыдың
Чыкар, бөкҗекләрсиң, мисли бир чага,
Безенип, бесленип гидерсиң бага.

Кәте маны чыкмаз айдан сөзүнден,
Мугаллым ягдайың билер йүзүнден.
Белликсиз зачёткаң алып голуңа,
Ене йүз тутарсың гелен ёлуңа...
Бирден оянарсың, ачсаң гөзүңи,
Габак чишип, дер басандыр йүзүңи,
Дикелип дүшекде узак дурарсың,
Өз гөрен дүйшүңи өзүң ёрарсың.
Өңүңде гөйә бир алдырмаз гала,
Гүйжүң кемтик болса салар ховсала.

Гүррүңин кән этдик, өзүң гөрелиң,
Экзамен алынян жая баралың.
Чыканда ишикден җогабын берен.
Гирди жай ичине нобатда дуран
Даяв, гараягыз, узынак йигит,
Йүзи тиз үйтгеди аланда билет.
Гечди-де отурды стол башында,
Гөвре галпылдаяр, гөзи дашында,
Даргады пикири, сөз ёк дилинде
Сандыряр дилкавҗа кагыз элинде.

Держикдн маңлайы, узак отурды,
Ойланып өз-өзүн дере батырды:
Гелерди обадан таныш-билишлер,
Тапыларды оңа дүрли юмушлар.
Белетсирән болуп улы шәхере
Гездирйәр гелени хер гүн хер ере.
Өңүнден чыкарды хем уградарды,
Өйлерне хер гезек саргыт эдерди.
Ынха отыр инди гызардып йүзүн,
Тапанок сорага айтҗак сөзүн.

Вагтында хич задың этмән азарын,
Таныш-билишлериң петең-бизарын
Чыкарыпды, сорап көмек бермегин
Экзамен аляны барып гөрмегин,
«Өрән кән окадым, билйәрин вели,
Дилим баран вагтым тутулян ялы,
Хич тапып билмейән айтҗак сөзүм,
Ховсала дүшйәрин йитирип өзүм.
Шонуң үчин, дайы, хайышым сенден,
Барып мугаллымы гөрсең өңүнден.

Мениң ягдайымы назарда тутса,
Экзамен гүнүнде гарашык этсе...»
Хәзир мугаллымың гарап йүзүне
Гөвүнлик берйәрди өзи-өзүне:
«Табшырык берендир, гөрендир дайым,
Хөкман мениң билен болар мылайым.
Гысганмаз бахасын болса бир делил,
Бош чыкман бу ерден, гөрер ынха ил.
Дүйн салам беремде йылгырып бакды,
Субботникде мениң эгниме какды...»

Гөзбашы болмаса булак акмаяр,
Бейле аркайынлык узак чекмейәр,
Ене-де билете дүшенде гөзи,
Гижелиге дөнйәр онуң гүндизи.
«Табшырмадык болса дайым эгер-де,
Масгара боларын инди бу ерде.
Гаты гатырганды соңкы айдамда
Асыл йүз бермеди чыкып гайдамда...»
Эсассыз умытлар ара ачярды,
Ине шунуң билен вагт гечйәрди.

Сорага җогабы берди өзгелер,
Яңланды бу җайда маңылы сөзлер.
Инди гелип етди мунуң нобаты,
Нәдерин билмеди, гыссанды гаты.
Ваканың вагты ёк, эсериң ады,
Элинде бош кагыз, ёк язан зады,
Гөзлериң мөлердип, сакынып дуряр,
Кәте өзи дүшмән, чак билен уряр.
Атса-да хер яна дүрли сапалак,
Нетиже бермеди бишмедик сапак.

Зачётка ызына узадыланда,
Найынжар бир гараш дөреди онда:
«Сыркавлап кән ятдым, ёлдаш мугаллым,
Окува ыхласым өзүне мәлим,
Халыс халдан дүшдүм, реңкиме серет,
Соң хөкман окарын, хәзир гайрат эт?!
Кәбир гөвни юка сада мугаллым
Белли җогап бермән, дуруп аз салым,
Ене зачётканы элине алар,
«Сув гетирен, күйзе дөвен бир болар».

Ишине җүр болан кәбир мугаллым
Диер: «Дилег билен алынмаз ылым.
Көне накыл — «Хер ким экенин орар»,
Мертлер болан иши өзүнден гөрер».
Чекмедик зәхмети башындан йылың
Агыр гүне галар гүррүңсиз, билиң.
Ине шейле боляр ялта, мекирлер,
Хайып олар хакда язлан сетирлер.
Ким өдәп билмесе берилен наны,
Чекелесин оны гой өз выжданы.

Нобата гарашып дуран көп заман
Ахыр гирди җая бизиң гахрыман.
Үйшүп ятан билдиң бирин сайланда,
Дуран ерде оңа гөзүн айланда,
Бирден ягтыланып үнжүли йүзи
Ятды ховсаласы, ынҗалды өзи.
Иргинсиз окапды барын бапма-бап,
Гечипди элинден энчеме китап.
Гүйҗүне ынанчлы болса-да башдан,
Эмма бу гөрнүше гаранда дашдан,

О-да иллер ялы эхтияч этди,
Кән гезек гапыдан огрын серетди.
Ынха чыкяр бири гара дер болуп,
Сораг ягдырярлар дашыны алып:
«Ери, нәме алдың? Ничик сораяр?»
«Дөртлүк алан болсаң, нәме кемиң бар?»
«Билетлер нәхили? Гошмача ничик?»
«Гаты гыссадымы, рухуң нә өчүк?»
«Горкунчлы зат ёк, эмма ол ере
Илкинҗи баранда батярсың дере».

Хер ериң дегишли өз ховасы бар,
Муң ялы ягдайда йүрек тиз уряр.
Янында ховсала турузса бири,
Саңа хөкман етйәр онуң тәсири.
Кәте гахрыманым илден сайланып,
Коридор угрунда еке айланып,
Дерңеди өз-өзүн бирнәче гезек,
Көп затлар хакында ойланып узак.
Хатда ачышдырып китап, депдерин,
Барлады тәзеден гүмүртик ерин.

Чагырлан вагтында бирден ичерик
Гаты гозгалаңлы барды ол ерик.
Ынха, отыр ол-да, билет өңүнде,
Йүрек гүрсүлдиси гутарды онда.
Сорага гөзүни гездирип хер дем
Хер хайсы хакында ойланды аз-кем.
Соңра кагыз, галам алып элине,
Җогабың планын чекди ол ине,
Чендан гөзүн айлап язан хатына,
Гарашды кән вагт өз нобатына.

Үстүне зат гошман айдайын сизе,
Гезеги геленде, башланда сөзе,
Бирден мугаллымда шатлык дөреди,
Җогап берйән гыза гизлин гарады,
Тарыхы ягдайын, гелип чыкышын,
Ишчи херекетин өңе чекишин,
Дөрт бабының барын ызыгидерли,
Сөз сайлап манылы хем-де дегерли,
Долы беян этди гоймады кемин
«Коммунизмиң айдымларының айдымын».

Ынанч аламатын гөрүп йүзүнде,
Улы гуванчлылык дуюп өзүнде,
Гыза мугаллымың хас гөвни етди,
Икинжә гечмеги ышарат этди.
Чыкансоң мундан-да тамасы онуң
Бол хасыла гуванышы дек дайханың,
Гезмеләп ики ян, чыкарман сесин,
Сынлады зәхметиң хак нетижесин.
Гызымыз үчүнжә гечен махалы
Мугаллым зачётка узатды голы.

Окыжым, гүррүңсиз, эденсиң гүман,
Бу сениң танышың — көне гахрыман.
Ядыңдадыр, белки, ол гызың ады,
Гөркездим мен саңа Огулнабады.
Чыдамсыз ягдайда, ятла, бир махал
Ярын гирдабына саланда ажал,
Гайгылы бир гүнде оңа душупдык,
Хем-де агыр дердин деӊ пайлашыпдык.
Эмма хасратлы ол шол гүнден бәри
Көп акды меле сув чеңкләп кенары.

Хәзир күти дептер өңүмде мениң.
Гызың гүнделиги, ичинде онуң.
Долы беян эдйән дүрли ваканы,
Өзүне чекижи үнсли оканы.
Гысгажык сетирлер, сада сөзлер бар,
Дессан дек ол дептер элимде дуряр.
Ачышдырып онуң сахыпасыны,
Дурмушың хакыкы хекаясыны,
Дептериң ичинден чыкмаздан даша,
Беяныны эдейин мен бойдан-баша.

III

«Мерт олдур, шат тутса гамдан сынасын.»
Магтымгулы.

Окыжым, окамда күти дептери
Мени тәсин гойды онуң көп ери.
Дүрли вагтларда, дүрли ягдайда

Толкунлы урупдыр йүрек бу тайда.
Мен оңа үнсүми берен бадыма,
Ыгтыярсыз дүшди бирден ядыма
Өз эркин акымлы дурмуш хакында
Дурмушда душ гелйән хер
иш хакында,
Философ достумың айдан сөзлери,
Диңләң танышдырян хәзир сизлери:

Гиңден акыл айлап,
пикир берсеңиз,
Дурмуш гөйәки бир толкунлы деңиз.
Чакнышар гөтерилип гомлар өзара,
Чарпынып зарбасын урар кенара.
Чаркандаклы боляр элмыдам ёлы.
Дүрли вакалардан, гөрешден долы.
Бакы парахатлык болмаяр онда,
Дүрли тәзеликлер дөрәп хер гүнде,
Бу гүн башга хили дүйнки гөрениң,
Тәзе умыт берйәр эртириң сениң.

Умыт хем арзувдыр дурмуш кувваты,
Ынсан олар билен герйәр ганаты,
Хич ким чыкармасын муны ядындан:
Хер ким өңе гарап умыт адындан
Айдың максат билен япышса ише,
Оңа үстүн чыкар хөкман хемише.
Ёлунда душ гелйән дүрли бөветлер
Я пынхан питнели гара ниетлер
Совурлар асмана гүйчли зарбындан
Барха мөвч алян онуң гурбундан.

Айдылсын геленде сөзүң гердиши,
Достлар, төвекгеллик
хер дүрли иши
Етирер максада, гөвүн җайына,
Батырмаз дурмушың ләбик лайына
Эриксизлик, эҗизлик болса хәкими
Дурмуш толкунына батыр хер кими,
Первайсызлык болар онуң яраны
Умытлар, арзувлар ачар араны.
Яшайыш манысы гөрешде диңе,
Диңе гөреш билен гидилйәр өңе.

Инди хабар алың оба гызындан,
Энче агыр гүнлер ызлы-ызындан
Гечирди яс тутуп,
кепетмән гөзүн,
Хич дүрсәп билмеди бирбада өзүн,
Башда чырчыклыды даянды чага,
Кем-кемден өзи-де галды аяга,
Эмма пикир этмән иши хакында.
Бармады мекдебе барар чакында.
Билдирйәр дашындан, ёкды хыялы
Ишине япышмак өңкүси ялы.

Өзүнден сесленме болмансоң узак,
Мекдеп директоры бирнәче гезек
Арам гиренини чаклап җанына,
Сыпайылык билен гелди янына.
Чагыран вагтында мекдебе ише
Шейле җогап алды ондан хемише:
«Менден иш гутарды инди бирбада,
Гечен вакалары гетирип яда,
Гайгыдан-хасратдан йүрегим долы,
Чекмейәр өзүне мекдебиң ёлы.

Мәлим өзүңизе онуң себәби,
Арза иберипдим,
гелер җогабы.
Инди бош галмасын гидениң ери,
Оңарар биркемсиз белленсе бири...»
Мәлим эдиленде гызың карары.
Гелди ызын кесмән мугаллым бары,
Эмма гайталанды ёкаркы сөзлер,
Кәмахал яш дөкүп гайгылы гөзлер,
Оларда тукатлык дуйгы дөретди,
Геленлер геңленип ызына гитди.

Өрән аз гөрүнди ичерде-дашда
Бөрүк пейда болды хасратлы башда.
Элинде чагасы бар гүйменҗеси,
Яшмагың астындан эшидилди сеси.
Эҗизлик этдими көне адатдан,
Китабы, газети чыкарды ятдан.
Первайсыз гараяр хәзир хер зада.
Онуң өңки болшун саланда яда,

Гөзүң гөренине ынанман өзүң,
Тапмаяң ол хакда айтжак сөзүң.

Гүнлериң бир гүни шейле ягдайда
Бир өзи гүйменип отырка өйде,
Гирди салам берип гапыдан бири,
Гөзи дүшен бада дуйды бир сыры.
Гелен сэгинмезден хабарын берди:
«Мени яныңыза Ораз иберди,
Дийди:—гелип гитсин вагты боланда,
Ятлаяр хер махал ише геленде».
Улудан дем алды эшдип бу сөзи,
Җогап ерне ашак салланды йүзи.

Дуйдансыз чакылык өзгертди оны,
Гачып ынҗалыгы, эдил шол гүни
Зордан көшешдирип урян йүрегин,
Ташлап бир ян чете башдан бөрүгин,
Көне яглыгыны атып башына,
Чыкды гахрыманым тамың дашына.
Эмма нэме үчиндир, яйданып дуряр.
Көшешен йүрегине ене-де уряр.
Кем-кемден өзүни алды-да эле,
Ахыр ёла дүшди ювашлык биле.

Эдара җайына якын баранда,
Гирмэге чекинип дашда дуранда,
Гахарҗаң, ёгын сес чыкды ичерден,
Шейле анык сөзлер эшдилди бирден:
«Хава, хава, колхоз, хава, мен, Ораз,
Салам! Салам! Кейпиң? Кейпим өрэн саз,
Гечирдик, гечирдик, протокол? Боляр.
Башлыкмы? Мейданда, агшамна гелйэр.
Етишер, етишер. Нэме? Хэ-э! Перман!
Саг бол, салам айт, хош онда, хөкман!..»

Бат билен ызына гоюлан вагты
Трубка шакырдап сесленди гаты.
Гөрненде ичерден бир улы гөвре,
Гызымыз мүйнли дек серетди ере.
Эмма гаршыланып соңра мэхрибан
Гирди ички җая бизиң гахрыман.
Үсти гөк сукнолы язув столы.

Отурды орнунда бизиң яшулы.
Гызың ягдайыны дуяндыр, белки,
Месайы гүррүңден башлады илки.

Колхоз дурмушындан башда сөз ачып,
Соңра юваш-юваш фронта гечип,
Гызың үнсүн чекип кән гүррүң этди,
Ахыры кем-кемден өзүне етди:
«Мәлим хеммәмизе, кейгим, ягдайың,
Гечсек-де ичинден хер дүрли гайың,
Гөрмәндик бу хили апы-тупаны.
Душман ховп астына салып хер яны,
Дөкди дөкүп билен ажы зәхерин,
Улы басга гоюп дүнйәң көп ерин.

Бизден өрән узак сөвеш мейданы,
Гөз билен гөремзок дөкүлйән ганы,
Омзап ганым душман илери сүйшди
Үлкәниң көп ери элине дүшди.
Дийжек болян задым саңа бу хакда—
Душманың дабаны дүшен топракда
Чыдамсыз агырдыр илатың гүни,
Гиңден пикир берип, дүшүн сен муны.
Бизе эшидилмеди топларың сеси,
Бозмады хованы дәриниң ысы.

Ягдай бүтин башга, эмма ол тайда
Гышың аңзагында хер дүрли гайда
Мең ялы гаррылар, сең ялы яшлар
Токайда, жеңңелде дик тутуп башлар,
Дуйдансыз чозушлар эдип хер яндан
Ган орнуна ган алярлар душмандан.
Хич хили кануна, хич бир адата
Сыгмажак азаплар рахат илата
Окянсың, эшидйәнсиң, билйәнсиң ягшы,
Хаясызлык билен берди ол вагшы.

Халкымыз дөш герип душман өңүнде
Жемләп гүйч-кувватын газаплы гүнде,
Берк тутуп хемише голда ярагын,
Горады өзүниң эзиз топрагын.
Мысалын айдайын бир гахрыманың
Ганлы пенжесинде ганым душманың

Хич рухдан дүшмеди яш рус гызы,
Эжизлик этмеди, эпмеди дызы.
Азаплар астында акса-да ганы.
Пугта ядыңа сал, кейгим, Таняны!

Шейле ягдайдака Ватаның-илиң
Ничик бор соватсаң ишиңден элиң?
Мертлик, гахрыманлык хем сарсмаз йүрек
Еке сөвешде дәл, ишде-де герек.
Гөвнүңе зат алма, догрусын дийсем,
Эгер шу болшуңы гөрәйсе, эйсем
Разы болармыды Бегенжиң сенден?
Хич ким ярымчык сөз эшитмез менден.
Диййәрин барыны ата хөкмүнде
Хатардан чыкмагың болмаз бу гүнде...»

Сада довам эден гаррының сөзи
Улы гозгалаңа салды бу гызы.
Илки первайсыз дек башын галдырман,
Отурды өзүнде хич зат билдирмән.
Дырмады бармаклар галың сукноны,
Гитдикче хер сөзден чыкарып маны,
Кем-кем рахатлыгын берди элинден,
Эмма сөз гачырман биржик дилинден,
Ичинден хер хили ойлара гитди,
Гөвре ыгтыярсыз херекет этди.

Дөретди гөрнүши менде-де үнжи.
Белки ол шу хәзир эдип өкүнжи
Нәгиле боландыр өзи-өзүнден,
Я гөвни бозулып гаррың сөзүнден,
Билмедим, геленне пушман этдими,
Я гечени ятлап ыза гитдими?
Гөзден айрылмады яглыгың чети,
Кәте дуруп билмән хамсыкды гаты.
Маңлайын дер басып, сожап дем алды,
Бирден йүзүн саллап, еринден галды.

Дурды яйданжырап чыкарман сесин,
Соңра стол тарап өврүп еңсесин,
Бир зат дийжек ялы эгинди аз-кем,
Келледе хич пикир эдип билмән жем
Елленен габаклар ашак салланды.

Ене Ораз агаң өзи дилленди:
«Гызым, бозулма-да, ягдая серет,
Ховлукма, дарыкма, бар-да пикир эт.
Узак тут өзүңи гайгыдан-гамдан,
Кын гүнде сайланар адам адамдан».

«Саг болуң!» диен сөз эшдилди чала.
Чыкып эдарадан дүшенде ёла,
Бири хасанаклап ызындан етди,
«Азаҗык аяк чек», ышарат этди,
Соңра дөрҗешдирип гара сумкасын,
Узатды гөк букҗа, чыкарман сесин.
Ене гелши ялы ызыны гитди.
Гыз гамгын гөз билен хата серетди:
Ашгабат басыпдыр оңа печады,
Эмма ибререниң мәлим дәл ады.

* * *

Өйде гызын гөрүп болды бир геңси:
«Вай, мунуң йүз-гөзи, реңки ненеңси?!
Боландыр, элбетде, сене-менеси»
Геплетди өз ичин деррев энеси:
«Ораз ягдайыны билйәр хер кимиң,
Көмегин етирйәр болса бир кемиң.
Булар ялыларың дегмез гөвнүне...»
Ахыр шу пикирде сакланып эне,
Чакылык хакында сөз алман диле,
Диңе мешгул болды өз иши биле.

Ичерки отагда бир еке өзи,
Ятдан гайталаняр гаррының сөзи.
Ювуп элин-йүзүн, сачын дарады,
Мегерем аңында бир зат дөреди.
Өйде белли ише элини урман,
Айланды ики ян, бир ерде дурман.
Бөлди пикирини бирден бәбеги —
Агланда дуйдансыз сарсып йүреги,
Ине колясканың янына барды,
Лак атды, гуванды, середип дурды.

Соңра эмай билен гөтерди оны,
Отурып дүшекде берди гөвсүни.

Ынха, ачяр инди ол гелен хаты
Ызда голун гөрүп,
геңиргәп гаты,
Белли тертип билен окаман бирден,
Кәбир сетирлерин тутуп хер ерден,
Агдарып, дөндерип гөз гездиренде,
Ондакы сөзлере үнс беренде,
Хат оңа бир хили ыссы гөрүнди,
Оны бойдан-баша окаяр инди:

«Язмак агыр болды маңа бу хаты,
Башлажак боламда яйдандым гаты.
Хер гезек галамым алан бадыма,
Болуп гечен вака дүшди ядыма.
Обада илкинжи сизи гөреним,
Узак ойланмаздан гөвүн береним.
Ене-де хат язян сизе мен бу гүн.
Эгер галан болса өңкүден дүвүн
Бу-да урна болуп, бирлешсе бары,
Багышлаң, элбетде, мен гүнәкәри.

Белки говы борды шу хаты язман,
Ол гечен затлары инди гозгаман,
Сес-уйнум чыкарман отуран болсам.
Эмма догрусыны бойнума алсам,
Оны башармадым, йүрек этмеди.
Язмасам шу хаты карар етмеди.
Болса мениң ерме башга бир ынсан,
Ким болса, шол болсун, сап болса, выждан,
Ынаның, гелерди шейле карара,
Башга чәре гөзләп галман азара.

Хава, гүнәлидим онуң өңүнде,
Эмма сиз ынаның, шол вагт менде
Умыт салланчагы аган болса-да,
Йүрекде бир азар галан болса-да,
Түйс галплык боларды гизлесем муны,
Хакыкат хакы үчин язгармаң мени,
Сизиң никаңыза хем багтыңыза
Шатлыклы гечирйән хош вагтыңыза
Гуванчдан, бегенчден башга зат ёкды,
Йүрегим кинесиз,
гар кимин пәкди.

Эшдемде арада шол шум хабары
Бирден яда дүшди буларың бары,
Хәзир мен дүмтүнип өйде отурян,
Агыр ягдайыңызы аңа гетирйән,
Гөвнүмде барыны сетирлер биле
Етирип билмериң, гарып мен диле.
Бу бир бела болман, агыр йүк болса,
Гөтермекден гайры чәре ёк болса,
Оны сизиң билен дең пайлашардым,
Мензили сораман, дең дашашардым.

Битүвсиз болса-да өлүм ярасы,
Бизде ёк хем болса онуң чәреси,
Бивагт учуран хасратлы гүнде
Ил-гүн хатарында узакдан мен-де
Сизиң ясыңыза гошулып долы,
Йүрекден сиз тарап узадян голы.
Дүнйәде нәме бар өлүмден ажы
Мертлиге салмасаң, ёкдур алажы.
Өлениң ызында өлмек боланок,
Гиден хасрат билен гайдып геленок.

Айдып отурмагың ёкдур хажаты,
Җаханың шуң ялы говгалы вагты
Сөвеш мейданында өсйәркә ялын,
Гахрыман халкымыз юрдуң ыкбалын
Ган дөкүп, жан берип чөзйән махалы
Гурбанлар кән болды сизиңки ялы.
Отурып сер салың төверек-даша,
Таныш-билишлере, ковум-гардаша.
Хей, чекмедик бармы айралык дердин!
Илим пида этди йүзлерче мердин.

Гутарян сөзүми, болды бир чени,
Сизи ядатдым мен ятлап гечени.
Башыңыз дик тутуп, ишден совашман,
Эрки элден бермән, кувватдан дүшмән,
Сөвеш мейданының мертлери ялы,
Сезевар боланңыз агыр ахвалы
Улы чыдам билен гечирип башдан,
Биле эдерсиңиз, галман дурмушдан.
Гылык-хәсиетңиз мәлимдир маңа.
Ине шонуң үчин ынанян муңа».

Бөрүги, яшмагы ташлады бирден,
Китап-кагызларын тапып хер ерден
Топлады барыны, тертибе салды.
Белки гайын эне муңа geң галды:
Хүңүрдәп өз-өзи ичин геплетди,
Нәгиле гөрнүшде гизлин серетди.
Бейле гарамагың бир сыры барды,
Гызымыз-да муны чала сызярды.

Башда услып билмән, аягы чекмән,
Гезипди кән вагт бу өе секмән,
Мекдебиң окувчы огланы-гызы.
Эмма хәзир вели кесилмән ызы
Тутярлар бу өйүң халындан хабар,
Херсинде энайы, мәхирли назар.
Япышяр огланлар гелен бадына
Өйде эдилмели хер бир задына.
Гечйәр Өвезҗиги эллерден-эле,
Сөзлешйәр йүрекден геленлер биле.

Гүррүң гитмесе-де иши барада,
Ыссылык дуюлып ики арада,
Гелен чагаларың нурлы йүзүнде,
Балкыллашып дуран гара гөзүнде,
«Мәхрибан мугаллым, ислегмиз сизден
Ачмаң мундан артык араны бизден»
Диен дек бир хили чуң маны барды.
Хер гезек бат билен өе урярды.
Шовхунлы мекдебиң тәмиз шемалы,
Язың гыш аңзагын чалшыршы ялы.

Гечди гезегинде булаң хеммеси,
Ичерде, дашарда эшдилди сеси.
Гөвреси гиңеди, йүзи дурланды,
Гыз өзүн дүрседи, гөзи нурланды.
Илиң-гүнүң хем-де төверек-дашың,
Танышың-билишиң, ковум-гардашың
Мәхирли дуйгусы, мылайым сөзи
Гайгылы гүнлерде голдады гызы.
Эркин эле алып, гелди ол гүйже,
Ахыр мекдебинде башлады ише.

Серпигип ызына гачса-да душман,
Топ сеси ятманды, ялынды хер ян.
Гинден шөхле берйән ениш ялкымы
Барха рухландырып батыр халкымы,
Чагырды айгытлы ганлы сөвеше,
Хер ким җан-дил билен япышып ише,
Тизлешдирмек үчин еңиш мөхлетин
Гойды юрт хайрына гүйҗүн-кувватын.
Ховсала басярды ганым душманы.
Инди өз топрагы сөвеш мейданы.

«Үстүн чыкмаклыгы гайгыдан-гамдан
Ватан талап эдйәр хер бир адамдан.
Айралык дердине гөзяш пейдасыз.
Ким уруш гөрүпдир гансыз-пидасыз?
Гайгырман ил үчин гызыл ганыны
Көплер гурбан этди ширин җаныны.
Чыкмаз ядымыздан бизиң хич заман
Ватаның угрунда гиден гахрыман...»
Оразың сөзлерин саланда яда
Түкенмез гүйч гелди Огулнабада.

Ынха, коляскада ятыр Өвезҗик,
Гөзлери гөйә бир гараҗа монҗук.
Лак атсаң, йырыш эдип бакяр йүзүңе,
Гөйә дүшүнйән дек айдян сөзүңе.
Бәш айын долдурып, алта гиденде,
Җанлы херекетлер дөреди онда.
Дәвшенекледипҗик ики аягын.
Кәте дырчанаклап нәзик яңагын,
Бирден өз-өзүнден болар нәгиле,
Барын ятдан чыкар аланда эле.

Чырчыксыз улаляр, сагат сынасы.
Дашында мамасы я-да энеси,
Етмези боланда тапып эмини,
Середйәр икиси гойман кемини.
Ынха, артды бирден чагаң гызгыны,
Гамланды гаррылар, геңиргәп муны,
Эт бөвсүп чыканда ики хүнҗүси,
Айрылды шол заман олаң үнҗүси,
Гоңшы-голамлары йыгнап дессине
Патрак сечдилер оглуң үстүне.

Накылдыр: «Алтыда атан еринде».
Диерлер «Едиде етен еринде».
Үйшүрип дашына оюнҗак барын,
Етирмән хич киме бирҗик азарын,
Ынха, ойнап отыр инди өзбашдак,
Башында йүпек дек мележе гулпак.
Соңра эмедеклэп юваш-ювашдан
Көп өсүш гүнлерин гечирди башдан.
«Дурды-дурдудан» соң «йөрҗен-йөрҗене»
Кадалы улалып етди ол ине.

Ынха, ишден гелер ядав эҗеси,
Эшдилер чаганың нэзижек сеси.
Агыр ядавлыгы дүшмез ядына,
Топулар оглуна гелен бадына.
Мэхир-мухаббетли гайталап адын,
Дүшүрмез элинден эзиз зүрядын.
Айдылса гөвнүнден турар хеммэниң
Чэксиздир перзенде мэхри энэниң.
Гездирер, ойнадар,
узак отурар,
Хүвдүлэп, хүвдүлэп,
ахыр ятырар:

Голда автомат билен,
Якалашып ят билен,
Какаң гайдып гелипди
Абрай, шөхрат билен.
Өвез җаным, ят инди,
Гызыл гүле бат инди!

Агыр яралы тени
Азара гойды мени,
Гитди гөзүни ачып,
Вах, гөрүп билмэн сени.
Ядыгэрим, ят балам!
Нов чынарым, ят, балам!

Душманың чашды чаңы,
Саз берйэр еңиш даңы,
Эзиз балам, мен саңа
Күйтсетмерин каканы.
Баллар балам, ят инди,
Ширин дилим, ят инди!

Ёк болар ганым душман,
Сырылар гара думан,
Сен яшарсың парахат,
Гелер шатлыклы заман.
Гөз гуванжым, ят инди,
Умыт генжим, ят инди!

Гурбан, өзүңе гурбан,
Гара гөзүңе гурбан,
Бегенжиме кешп эдйән
Гүлер йүзүңе гурбан.
Жан эзизим, ят инди,
Акжа гузым, ят инди!

Мырлап сүйжи ука гидер чагажык.
Соңра демин-дынжын алып азажык,
Төрдәки столуң гечип башына,
Окув китапларын йыгнап дашына,
Иргинсиз отурып узак гижеси,
Ишине тайярлык гөрер эжеси.
Ынха, шунуң билен гечип гүн-у-ай,
Яз байрамы — етип гелди шанлы Май,
Тарыхда болмадык хич деңи-тайы,
Безеди бир вака бу гөзел айы.

Көпден гөз дикйәрди халкымың бары,
Яңланды гиң эфир гижәниң яры.
Чырпыныл чар тарап гуйрук буланың —
Дүнйә зәхрин сачан гара йыланың
Гутарып сүреги, ахыр пеллеси.
Өз хининде кесилипдир келлеси.
Улы-кичи — хемме, гарры хем чага —
Гахрыман Ватаным галды аяга.
Укы месген тапман янар гөзлерде,
Шатлык шөвүр чекди гүлер йүзлерде.

Үйтгеди гөрнүши өйүң, көчәниң,
Бардыкча шовхуны артды гижәниң,
Таныш-у-нәтаныш бары тапышды,
Сөз етерлик дәлди, гөвре гарпышды.
Яңаклар яңакда, гошар биллерде
Яңланды бу сөзлер дүрли диллерде:
«—Яшасын партия, Совет дөвлети!

Адалат гошунның гүйҗи-кувваты!
Яшасын халкларың бейик достлугы!
Яшасын юртларың парахатлыгы!...»

Соңра Гүндогарың көне тилкиси —
Эҗизиң ганымы, иле гүлкүси
Япон самурайы санлыжа гүнде
Баш эгди бирлешен гүйҗүң өңүнде.
Ганлы урушларың ятанда ели,
Чаңлы эдиклери, меле шинели
Чыкарып колхозчы япышды пиле,
Ишчи иш салышды станок биле,
Битишер урушың салан ярасы.
Беркишер Ватанмын гөзел сынасы.

Еңиш өз-өзүнден болмады пейда.
Халкым мертлик билен чекди кән пида,
Кимиси атадан, кими егенден,
Кимиси огулдан, кими догандан,
Кимиси дайыдан, кимиси әрден,
Бакы җыда дүшди көплер дост-ярдан.
Кимлер элсиз галды, кимлер аяксыз,
Уруш зыяныны етирди чаксыз,
Вес-вейран болупды өрән көп ерлер —
Асуда обалар, гөзел шәхерлер.

Ундулмаз хич хачан дөкүлен ганлар,
Калбымызда бакы яшар гурбанлар.
Халкым вепадарын чыкармаз ятдан,
Халка хызмат эден дүшмез шөхратдан.
Адалат байдагын герен ынсаның —
Хак иш үчин җанын берен ынсаның
Гөреш тарыхында йитмез ады бар,
Гурулар шанына бейик ядыгәр.
Улы алкыш билен ятлар несиллер,
Өсер үстлеринде гырмызы гүллер.

Бейик дабаралы еңиш гүнүнде
Чәксиз шатлык билен иллер деңинде
Гечирди байрамы Огулнабат хем.
Эмма йүрек уруп, зордан алып дем,
Сөйгүли Бегенҗин саланда яда,
Гөзлер монжукланды эдил шол бада.

Душман сынамызда гойды кән дүвүн,
Еке олмы гөзден яш дөкен бу гүн!
Хер затдан белентдир Ватаның ары,
Айралык, гайгы-гам ил билен бары.

Хәзир Огулнабат отыр өйүнде,
Тәзе дурмуш ёлы онуң күйүнде.
Яш перзенди билен галды бир өзи,
Инди гелҗегине айлаяр гөзи.
Дүрли ёл ызарлап, узак айланып,
Тутды ахырында бирин ойланып,
Болса-да эркиниң мыдам эеси
Ынжатды көп вагт сөзүң тееси.
Язарын бу хакда геленде ери,
Япян хәзирликче күти депдери.

V

Тири-пейкамын гизлейир,
Гаш бир яна, гөз бир яна.
Даханын ачып сөзлейир,
Дүр бир яна, сөз бир яна.

Молланепес.

Пәхимли гарасаң, дуюляр дашдан:
Дүрли дөвүрлери гечирйәр башдан
Өз өмрүнде, яшайшында хер ынсан,
Йылың-йылдан, гүнүң-гүнден пархы кән,
Бир заман хош болуп, хошлукда гечер,
Гөвнүң ганат баглап, асмана учар.
Бир заман билмерсиң, дуйдансыз ерден
Агыр, кынчылыклар саташып бирден,
Ослагсыз өзгериш дөрәп дурмушда,
Ягдай бүтин үйтгәр өйде я ишде.

Кимсәниң хош гүни, белентдир башы,
Дост-ярдан, дең-душдан долудыр дашы.
Кейпи көк, шәхдачык гезер хемише,
Пайхассыз батыпдыр хер дүрли ише.
Ничикми бир кынлык чыкса өңүнден,
Совашар бар затдан эдил шо гүнден.

Шатлык, дегишгенлик гидер шемала,
Батырар өзүни дүрли хыяла.
Тапмаз кынчылыкдан чыкмак алаҗын,
Йитирер алҗырап келебиң уҗун.

Кимсәниң хер заман эрки элинде,
Хич хачан артык сөз болмаз дилинде.
Гечирер башындан хер хили гүни,
Хош гүни пес дәлдир, болмаз мен-мени.
Агыр гүн геленде салламаз башын,
Найынҗар бакышлы гөзлемез дашын.
Ыхласлы япышар, җүрдүр ишине,
Даянар хер заман эркин гүйҗүне.
Меслиги гөтерер, кынлыгы йыкар,
Хер хили ягдайдан баш алып чыкар.

Гөрүң гүнделигиң инди ызыны.
Дүрли ягдайлара оба гызыны
Салан вакаларың бары ербе-ер
Онда гоюлыпдыр, хәзир бу депдер
Бизе гүррүң берйәр олар барада.
Яш несил, гаррылар — ики арада
Көпден довам эден сырлы хыяллар
Ачып өзлерине гөнүмел ёллар,
Инди вагтал-вагтал ювашлык биле,
Йүрекде ерлешмән, гелйәрлер диле.

Эҗизлән болса-да кынлык өңүнде,
Шол агыр ягдайда,
хасратлы гүнде
Дуюп дуйгудашлык төверек-дашдан,
Мертлерче гечирип олары башдан,
Айдыпдым ёкарда, кән вагт бәри
Гызымыз гелҗегне дикип назары,
Ойланяр ол хакда чуңдан хемише,
Гүндизи сыр саклап, берилсе ише,
Гиҗелер гөненип укы алмазды,
Кирпиклер бир-бирне сала салмазды.

Эмма бу ягдайда өңе гарашда
Ики чал келледе, бир җуван башда
Үйтгешик дүшүнҗе,
айры хыял бар,

Оларың хер хайсы бир яна гаряр.
Гыз хакда хер заман ол ики кемпир,
Пынхан пышырдашып, эдип кән пикир,
Гүнлериң бир гүни гөвүн ачдылар,
Дурмушың ёлуны башга бичдилер.
Узакды гүррүни ики гаррының
Ынха гысгалыкда мазмуны онуң:

Ёкды гелен-гиден тамың дашында,
Олар ички өйде, чайың башында
Отырлар ики чәк, диңе Өвезҗик
Эдилйән гүррүңе дүшүнмән бирҗик,
Дүрли ойнавачлар ойнап өз-өзи,
Кәте бир зат дийип кесйәрди сөзи...
Эгип гөвресини ики дызына,
Улудан дем алып ызлы-ызына,
Кә гөзе яш айлап, кә чекип ичин,
Кәмахал сыпаяр чаларан сачын.

Көпден сөзлейәрди йигдиң энеси,
Чала эшдилйәрди, гырыкды сеси:
«Хакың хөкми болса, бендеси налач,
Өлүм догры гелсе, ёк оңа алач.
Отдан абат чыкып гелди саг-аман,
Депәм гөге етди мениң шо заман.
Гувандым гелниме, хошнут вагтыма,
Эмма гара чекди балам багтыма.
Гырылды бивагт өмүр танапы,
Чекилди серпигим, япылды гапы...»

Дөкенсоң ичини гечени ятлап,
Соңра максадыны кем-кем гыятлап:
«Өңкүҗе дүзгүнден ачылды ара,
Болҗак иш болупдыр, ёк инди чәре.
Гуда жан, сырымы гизлемен сенден,
Аклымы чашырып эдил шо гүнден
Йитирдим угрумы, ёкдур карарым,
Гүн-гүнден гүйчленйәр дердим-азарым.
Даш этсин, бетерден-бетери бардыр,
Терсине боланкың дүнйәси дардыр.

Гездирип келләмде кән дүрли пикир
Эдйәрин, гуда жан, муңа-да шүкүр:

Галыпдыр ызында гүл ялы чага,
Болсун бу чал башым муңа садага!
Гелним диен этсе, гөвнүмден турса,
Өвез жаның янын алып отурса,
Хич арман галмазды мениң жанымда,
Оглум бар дек борды эдил янымда.
Ине, бар ислегим, арзувым шонда,
Инди башга хили чәре ёк менде».

Кәсе чайын сүзүп, дийди гудасы:
«Нуртәч, айданларың догры хеммеси.
Шондан бәри менем, эдил өзүң дек,
Шу затлар угрунда мыдам от-элек.
Чендан какып гөрйән онуң тарына,
Эмма айданларым дәл азарына.
Бу хакда зат дийсең чытыляр йүзи,
Гетирмән дилине хич дүрли сөзи,
Йүзүн ашак салып дымып отуряр,
Билмедим, нә хыял гөвне гетирйәр.

Икибир отурып башда бир гезек,
Шу затлар хакында сөзлешдик узак,
Дийдим: «Тутмасаң-да көне дессуры,
Ойлангын, эзизим, гитмели угры.
Түркмениң гадымдан гелйән адаты,
Халамаз ил-улус бозулса гаты.
Кейгим, маны алсаң эжең сөзүнден
Дүшмерсиң хич хачан илиң гөзүнден...»
Ене көп затлары салдым ядына,
Дийдим «ягшы болмаз атаң адына».

Дине мен гепледим, ол гулак салды,
Йылгырып Өвезин элине алды.
Бөкдүрип, ойнадып кән вагт оны,
Сонра эл узадып, гөркезип мени,
Дийди: «Эшидйәрмиң мамаң сөзүни?
Дий: «Гызың хер вагт оңар өзүни».
Дий, оглум: «Хорматлар, унутмаз сени».
Дий: «Адам болынчам хор этмез мени».
Дий: «Эжем хич вагт гызартмаз йүзүң».
Дий: балам: «Сындырмаз хак болса сөзүн».

Ине, бар эшденим шу болды ондан,
Башга сөз чыкмады ягшы-ямандан.
Янына дайысы гелди йөрите,
Чекилип икиси шонда бир чете,
Илки ондан-мундан гүррүң этдилер,
Гүррүң ахырында шуңа етдилер,
Эмма онуңкы-да болды бидерек.
Чак этдим жогабы боландыр гөдек:
Гыз йүзүн торсардып чыкды дашары,
Җигим ичин чекип этди гахары».

Эшденде булары Нуртәҗиң йүзи
Деррев боз-яз болды, немленди гөзи.
Соңра ёңсуз вагт ики арада,
Гүррүң эдилмеди хич зат барада.
Херси өз янындан ичин геплетди,
Чаларан келлелер чуң оя гитди.
Хич алада ёкды диңе Өвезде,
Шатлык ойнаклаяр гаража гөзде.
Чагалык дурмушың ала бахары —
Онуң бу затлардан ёкды хабары.

Бозды үмсүмлиги ахырда Нуртәч:
«Меникли машгала дөкдүрмез гөзяш.
Ханха, алла нәме, отыр өйүнде.
Оглуны улалтмак диңе күйүнде.
Юсупларың гызы, Энәниң гелни
Хич затдан кеми ёк, хош гечйәр гүни...»
«Вах, сен оны диййәң, Дурдың аялы
Яшлыкда галыпды эдил шуң ялы.
Диңе тара билен өзүни экләп,
Ниче йыл отурды оглуны саклап?»

«Бу хич-ле, экленжиң болар бир зады,
Яман ери тапып бир гүн бир яды
Ташлап я-да алып гитсе Өвези,
Нуртәжиң өлинчә кепемез гәзи.
Мекдепде шол вака болалы бәри
Көпелйәр обаның «мыш-мыш» хабары.
Диййәрлер сүйреги бармыш ёкардан,
Аягы чекилмән мыдам шәхерден,
Гүйч билен гөгердип нәдогры сөзүн,
Көплере йигренжи эденмиш өзүн...

Илиң гызы билен нәме иши бар?
Окадан окадар, чыкаран чыкар.
Ишлейәр, таң эдйәр, ишлесин ене,
Йөне вели дүшүп көпүң өңүне,
Турузып обада галмагал барын,
Өз башына алып илиң азарын
Йөрмеклик услып дәл аял машгала.
Дилдир дучар эдйән хер дүрли бела.
Өкүнер соңундан, аклына гелсе,
Этдирмен бейле зат, диеним болса,

Хей йыгып болармы агзыны илиң,
Зәхерден зыянлы дузлусы дилиң.
Диййәрлер гызлары өңүне салып,
Гитҗекмиш, хамала мундан баш алып...
Нирә? Нәме үчин? Ким билйәр оны?
Шу сөзлер ховсала саляр-ла мени.
От алып, өртенип бир зада янян:
Гитсе маңа ики өлүм, гуда җан,
Озалы дүз болсун, ятмасын багт,
Эдип дога-тумар билйән, бир вагт...»

«Нуртәч, гоявери, сен аша гитдиң,
Келләң гаты гызып, гөр нирә етдиң,
Догадан-тумардан сөз бормы? Тоба!
Ол дөврүрден бир чак гөчендир оба.
Гызым о затлардан араны ачан,
Дога-тумар диййп асыл хич хачан
Дегмерин баламың гөзел гөвнүне,
Чекмерин ал билен бөвет өңүне.
Мәлимдир өзүме гылык-хәсиети,
Бермен нәхак ере гыза эзъети.

Йөне велин, Нуртәч, шуны ягшы бил?
Диерлер өл ере битен затдыр дил.
Агзынын диенин гулагы эшитмән,
Гыбата гызыгып, белли иш этмән
Бар илде пешеден пили ясянлар,
Тапыляр олара гулак асянлар!
Хер ким хер зат дийсин, эмма гызымын
(Ынангын, галады болмаз сөзүмиң)
Ёкдур келпеңлиги агырдыр йүзи,
Чыкармаз агзындан бидерек сөзи.

Догрымдан гелйәрин, ынансаң маңа,
Ёкдур яманлыгым гыза хем саңа.

Гитмесин хич яна пендими алса,
Менем кем гөремок янымда болса,
Эмма бу заманың гелини, гызы
Ата-эне хөкмүнде хорматлап бизи,
Макуллап алса-да мамла сөзүмиз,
Тәзече чөзйәрлер, гөрдүк өзүмиз.
Кындыр икимизе оңа эермек,
Башартмаз бидерек бәслешип йөрмек...»

Гудасы гыңажын ойкап гөзүне,
Башлаҗак боланда яңы сөзүне,
Эшдилди дашардан бир аяк сеси,
Чекилди шол яңа барының үнси.
Хатда Өвезҗик-де гөзүн мөлердип,
Сес гелен тарапа сиңе середип.
Билмедим, энесин салдымы яда,
Патдук-путдук эдип эдил шол бада,
Гапыны назарлап өңе сүрүнди,
Гаррылар гүррүңи гутарды инди.

Ардынып гапыдан гирди бир киши,
Бара мензеш мунда бир мөхүм иши.
Гиренде гөзлери дүшди Өвезе
Ол өрән энайы гөрүнди гөзе.
«Аманмы, Энебай, Аманмы, Нуртәч!
Эйгиликми бери, нәме чытык гаш?!»
Асыл шундан башга хич зат сорашман,
Бериљҗек жогаба узак гарашман,
Эгилип элине алды чаганы,
Кән гезек ёкары бөкдүрди оны.

«Хан огул, җан огул, дүрдәне огул,
Гоч огул, мерт огул, мердана огул!
Көп вагт гечипдир гөрмәним сени,
Танярмын атаңы, гепле сен ханы?»
Ядырганып дурман, чекинмән бирҗик,
Мисли Эсентаныш, гүлүп чагаҗык,
Нәзик бармакларын түйлек яңакда,
Сакалда, гулакда, гашда-габакда,
Гездирди аркайын, хошал өз-өзи.
Балкылдаяр онун гаража гөзи.

Гиренде гапыдан аяга галан,
Дуйдансыз душушдан бир хили болан,
Дик дурды гаррылар мүйнүргән ялы,
Мылайым йылгырып, гелен яшулы,
Гызың энесине йүзленди инди:
«Ханы Огулнабат, ишдеми шинди?»
«Дийяр мекдебимде ишим кән гаты.
Ёгсам болуп гечди доланян вагты.
Гечиң, Ораз ага, демлиже чай бар.
Инди гелер басым, гүн яшып баряр».

Дурды эсли вагт чыкарман сесин,
Соңра эмай билен агыр гөвресин
Гойберип дүшеге, гышарды бир ян,
Яшулы ядавды, рахат тапды жан.
Бизе таныш болан бу аграс киши
Гелипди бу ерик чыкып бир иши.
Ол ишиң, достларым, герек еринде
Язылжак бапларың ене биринде
Гүррүңин берерин сизе аркайын.
Гой, ол хәзирликче сүзсүн гөк чайын.

VI

Радуюсь я —
это
мой тру
вливается
в труд
моей
М

Йүрек жоша гелип васпын сөзләмде,
Васпыңа мынасып сөзлер гөзләмде,
Тиркешип сетирлер ызлы-ызына,
Дүзүлйәр кешде дек кагыз йүзүне
Сениң васпың эдип бу гүн хер янда,

---

[1] Мен гуванярын —
бу —
мениң зәхметим
мениң республикамың
зәхметине гошуляр.

Бу азат үлкеде бизиң заманда,
Бейик овазыны яңладяр багшы,
Сенсиң бу дүнйәниң безеги-нагшы,
Эшретиң гөзбашы, эй бейик зәхмет,
Диңе сениң билен тапыляр рехнет.

Дүрли дөвүрлерде, дүрли ягдайда
Жөвзалы ыссыда, газаплы гайда,
Асырлар довамы, аркаба-арка
Чал тебигат билен йыртышып яка,
Сен дәлми дагларың, гиден дүзлериң,
Жейхун деряларың хем деңизлериң
Угруны үйтгедип, кешбин тәзелән
Ымаратлар билен дүнйәни безән.
Сен дәлми дөреден башда ынсаны;
Сен дәлми гүлүстан эден хер яны!

Ачса гожа тарых гиң сахыпаны,
Гетирсем гөз өңне дүрли заманы,
Сөзүң хакыкаты, дәлдир гүманы,
Бөлүпдиң ики ян күлли ынсаны.
Кимлер алгылы дек тутуп якаңдан,
Гечирди өмрүни сениң аркаңдан
Ясы гарнын сыпап айшы-ашратда,
Кимлери галдырдың гайгы-хасратда.
Көплере эжирдиң, азлара рехнет
Бүтин тарых бойы, эй бейик зәхмет.

Айланды, дурмады тарыхың чархы,
Улудыр гечмишден дөврүмиң пархы.
Бу гүн бизиң юртда, совет дөврүнде
Зулум зынжырының гырлан еринде
Сен болдуң чешмеси шаның-шөхратың,
Гахрыманчылыгың, абрайың-адың.
Эжирдиң бир заман, инди шатлык сен.
Бакы парахатлык хем абатлык сен,
Сениң билен үстүн чыкып хер зада,
Биз догры барярыс максат-мырада.

Хорматы улудыр пейдалы кәриң,
Аратын орны бар хер бир хүнәриң,
Жошгунлы деңизде өңе сүрүнйән
Гайлар гаршысына күкрегин герйән

Гайдувсыз гәминиң мөхүм чүйи дек,
Хер кәр өз орнунда дервайыс герек.
Укыба, таланта, ислеге лайык
Өзүне кәр сайлап азат халайык,
Ыхласлы япышып оңа хемише,
Гошяр гошандыны умумы ише.

Дүнйәде хер кесиң сөйдүк кәри бар,
Хер кәриң өзүне лайык тәри бар.
Эгер ишлән болсаң мугаллым болуп,
Сапага дегишли эсбаплар алып,
Гиренде класа илкинҗи гезек
Ййданып-ййданып дурансың узак.
Хасаплыдыр сениң минут-сагадың,
Беллидир пландa гечмели задың.
Эмма алҗырасаң, йитирип өзүң,
Гөзләп тапмалысың айтмалы сөзүң.

Анык маны болмаз диен задында,
Вагт пайланшыгы дурмаз ядында.
Кәте сен билмезден, гызыгып гаты
Берерсиң барлага артыкмач вагты.
Тәзе сапагына башланда яңы
Сен дуйман галарсың, урарлар җаңы.
Индикиңде, ынха, онуң терсине,
Гала-гоп гирерсиң барып дерсиңе.
Өңки гечиленден чыкарман маны,
Башларсың гыссаныp тәзе теманы.

Чакындан өрән ир гутарсың оны,
Вагтың кән, сөзүң ёк, дер басар сени.
Хаял гайталарсың, бол беркидерсиң,
Депдере, китаба кән середерсиң,
Гыссаныp дем арсың улудан-улы,
Эмма дөвүлен дек сагадың дили
Меңземез бу вагт өңки уршуна,
Йөремез, дурандыр шол бир дуршуна.
Ынха «элементиң» тамам хеммеси,
Гарашарсың, чыкмаз эмма җаң сеси.

Бу затларың барын хут өз башындан
Гечирди гызымыз, бакман дашындан.
Шовсуз сапагында теӊ болуп халы,

Берерди өзүне шейле совалы:
«Бу ише баш гошдум белки төтәнден,
Камаллы мугаллым бормука менден?
Эгер шейле болса сапак гидиши,
Ишим дәлми тапсам башга бир иши?
Хер бир хөвесжеңден болармы зергәр?
Халы йүврүп, килим кесмек не деркар?»

Бу бир тебигы зат, бар кишә әшгәр
Ишинде шовсузлык дуйса хер ишгәр,
Хамала, хич зада укыпсыз ялы,
Гетирер башына дүрли хыялы.
Кес гөвни гечип онуң өзүнден,
Ынамсызлык дуйлар хер бир сөзүнден.
Эмма тиз вагтда буларың бары,
Гайра март айының юкажа гары,
Эрийәр, бугарып гидйәр дерексиз,
Адам эркин аляр элине шексиз.

Шу хили вагтда, шейле ягдайда
Өвәдип гечейин сизе бу тайда,
Шол гөзел гүни, әзиз окыжы,
Гелипди Акмырат мекдебе сынчы.
Гечди кән вакалар ол гүнден бәри,
Шол вагт мекдепде окянлаң яры
Гутарды, ёк олар хәзир бу ерде.
Хер дүрли ВУЗ-ларда, дүрли шәхерде
Окаярлар, өвренйәрлер кән затлар,
Гелйәр хер гүнсайын алкышлы хатлар.

[illegible]ллым, мугаллым! Гөр, не гөзел ат!
[illegible] гөзүн ачяр илки адамзат.
[illegible] харпындан башлап алымлыга чен
[illegible]рин, голтуклап алып барян сен.
[illegible]ли окувчың аляндыр пендиң,
[illegible] сен оны мисли перзендиң.
[illegible]тен узакда етмез карарың,
[illegible]мың, билйәнсиң, берйәнсиң барың.
[illegible]үнлы зәхметде гечер ай-йыллар,
[illegible]та хорматдыр, ятлар несиллер.

[illegible]е класа бизиң гахрыман
[illegible] йүзи билен гарап мәхрибан,

Ким барын, ким ёгун билйәрди өзи,
Хатар парталара дүшенде гөзи.
Бирнәче гүн бәри гызлардан бири
Геленок окува, бош дуряр ери.
Отыр, йүзи салык, ынха җорасы,
Билйәрди, гелмәге ёкды чәреси.
Чекинип айтмага бирбада оны,
Гечирди геплемән бирнәче гүни.

Эмма кисесинде хәзир ол гызың
Йүрекден сыздырлан бирнәче сөзүң
Сураты чекилен акҗа кагыз бар,
Ол онуң титрейән элинде дуряр.
Җаң болуп бу сапак гутаран бада
Говшурды ол оны Огулнабада.
Ол хатда гең хабар барлыгы мәлим.
Ынха, коридорда оны мугаллым
Деррев ачышдырды, гидип барярка,
Башланяр шу ерде шол болан вака.

Гошгы галыбына салайын хаты
Ол өрән гысгады, садады гаты:
«Багышлаң сиз мени,
эзиз мугаллым,
Шу хаты язамда титрейәр голум.
Япдылар мең үчин мекдебе ёлы,
Бирнәче гүн бәри туссагда ялы,
Гөзүнден сыпдырман сакляяр энем.
Кәте ичин чекип, зордан алып дем,
Етирйәр якымсыз ажы сөзлерин,
Гахарлы алардып маңа гөзлерин.

Барсам давалашып, гачып бармалы,
Атадан, энеден гечип бармалы.
(Диййәр «я бизден геч, я мекдебинде
Башыңа гидипсиң, ирдим гепинден»).
Өймүзде бир гарры ятыр гош басып,
Кәмахал огрынча мен гулак асып,
Диңлейән сөзлерин, пышырдап хер
Бичйәрлер донумы гарры хем эжем.
Бичселер бичсинлер, бармаз ол баша
Геп болмажак болуп якына-даша,

илмезлиге салып, сакламан өзүм,
Мыдам мекдеп тарап делмуряр гөзүм.
Какамың бир болшы, өз иши билен,
Оңа сырын бермән, узакдан гелен
...ине эжем билен хышыр-пышырда,
...лум-юлум эдип ичде-дашарда.
Какам түрканадыр, аларлар дашын,
...ркярын, ал билен айларлар башын.
...крибан мугаллым, йүрегим гысяр,
...е мен бу ерде, ховсала басяр.

...ымда мекдебиң шат-шагалаңы,
...тмейәр гулакдан какылян жаңы.
...нилйән дерслери жорамдан сорап,
...таба, дептере огрынча гарап,
...лажа ер тапып хер гүн өз-өзүм,
...аян сапагым, сыпынса гөзүм.
...р гелип гитсеңиз хосдар хөкмүнде,
...йоңиз йыгралык бар башдан менде,
...а мен эркими сакларын голда,
...рашян гелер дийп гөзлерим ёлда»,

...ын бу сөзлери Огулнабада
...да көп зады салдылар яда.
...нда бу хаты чытылды гашы,
...магал-гыкылык, төверек-дашы,
...а билмейәрди, гөйә бир өзи
...и бир нокада дикилип гөзи,
... гараярды, гарадык сары,
... ойландырды гызың азары.
...енкә ядына дүшди бир вака,
...пды шейле иш өзи окяка:

...ериң бир гүни бир сапакдашы,
...лыян, дегишген клас ёлдашы
...ебе гелмегин кесди бирденкә,
... этди жоралар. «Нәсагдыр белкә».
... йыл билеже окапды ол гыз,
...ли хер зада, дүшүнерди тиз.
... окажакды гидип шәхере,
... пынханлыкда бир узак ере
...ында япылсын гызың еңсеси»,
.... чыкарыпдыр ата-энеси.

Хэзир Огулнабат ол гыз хакында
Ойланярды, ондан яңы-якында
Ослагсыз отырка бир хат алыпды,
Хатың көп ерлери ятда галыпды:
«Кэн салам гөндерйэн, эй эзиз жорам!
Янына барардан даш мениң арам.
Гиденимден соңра догдук обамдан.
Саргарды гүл йүзүм, гайгыдан-гамдан.
Гөрсем атаң-энэң мени чатаны
Дүнйэде дейюсың барып ятаны.

Орта якынлашан, дeцим-душум дэл,
Йүзи гасын-гасын, бар сачында чал,
Гаш-габагы чытык, гахаржаң, гөдек,
Ичйэрди арагы нахарда сув дек.
Менден өң биреййэм «телпеги аган»
Бир екеже өзи энеден доган,
Лэлик сакланыпдыр, ёк окан ери,
Билини агырдып дөкмэндир дери.
Бар ашың гатыгы өйде энеси,
Эртирден агшама ятмазды сеси.

Ики ян зовзаклап гечирди гүни,
Танамаздың шонда гөрсең сен мени.
Мунуң үстүне-де хер бир әдимде
Эшдердим ажы сөз, шиндем ядымда:
«Гелмэндиң эркиңе өзүң бу ерик,
Эдерсиң товланман хызмат ичерик.
Талаң салан сенсиң, билсең бу өе,
Бермесек-де халы, гоюн я дүе
Атаң петде-петде санап аландыр,
Небисжеңлик билен кисэ саландыр...»

Бир зат дийсем жогап эдип сөзүме,
Басярды энеси шуны йүзүме.
Оглундан кэп бийрди маңа азары,
Бөрүгиң, яшмагың хөкманды бары.
Гаты гаргынсам-да ата хем энэ
Бир яндан, жора жан, өзүмде гүнэ:
Болжак болан болуп асыллы бир гыз,
Көнэниң өңүнде эпипдирин дыз.
Мен соңра дүшүндим эден ялңышым,
Эмма ол вагтлар яш экен башым.

Ахыр чыдам этмән гөтердим башым,
Коссар болды хемме төверек-дашым.
Ишин аладамы, голдап комсомол
Маңа тапып берди шонда догры ёл.
Бир йыл болуп гечди инди шәхерде
Окува тәзеден гирдим бу ерде.
Гүл ялы гызлар бар элинде сениң,
Яшлыкда учуран ягдайым мениң
Сапак бор олара ятладып гечсең,
Гөрмән гидәймегин шәхере душсең...»

Улудан дем алып галдырды башын,
Йыгнады янына төверек-дашын.
Маслахат этдилер чекди ол узак,
Чыкып сөзлән болды бирнәче гезек.
Жемленди бир ере пикириң бары:
Эртеси шол гызың өйүне сары,
Бизиң гахрыманың бармалы өзи.
Гөрели, окыжцы, оң айдан сәзи
Ер тутармы, я-да өңкүден бетер
Гүррүң ула гидип, көп ере етер.

VII

Мал аласы дашында,
Адам аласы ичинде.
Накыл.

Узага чекдирмән этмели ишин,
Миха сөкүшдирип обаның ичин,
Чекен планларын тәзеден барлап,
Хат язан шол гызың өйүн назарлап,
Бияр Огулнабат чуңнур ойланып,
Душди догры ёла сага айланып,
«Бирден гыгын пүркүп баран дессиме,
Гөтерсе гох барын, чөвжәп үстүме,
Мугаллым халыма онуң билен деқ
Харчаңлашып дурсам, иллер гөрер гең.

Я-да пайхас этмән айдан сөзүме,
Дийсе: «Гыз мениңки, оны өзүме
Хызмат этдирйәрин, сениң ишиң ёк,

«Билмедим башгаңы, мениң-ә шондан
Гөвнүм гечип баряр инди гүн-гүнден.
Сөзүмден чыкмазды кичижик вагты,
Хәзир өз диени, үйтгәпдир гаты.
Азарын гечирмән хер ким башындан,
Киши машгаласын гөрүп дашындан,
Өвгүсин етирйәр, арша чыкаряр,
Кесекилер муңа йүзлейже гаряр.
Бердим энче йыллап дузум-чөрегим,
Танян дәлсиң гызы мен дек, герегим».

«Эшидйәр гулагым өрән гең затлар.
Бу гызы танамаян киммиш ол «ятлар?»
Ядымда, сумкасын зордан гөтерип,
Экабыррак бирне голуны берип,
Бегенчли, гуванчлы, шадыян йүзүн,
Гүлдүрип, гиң ачып гаража гөзүн,
Мекдеп босагасын басаны онуң.
Хасабы ичинде хер гечен гүнүң.
Ол бизде сайгарды агы-гараны,
Вагт чагалыкдан ачды араны.

Бу гүн ят болдуммы инди мен оңа?
Дайза, ёкуш дегйәр бу сөзлер маңа.
Галатдыр айданың, ойланып гөрсең,
Биз ылым берйәрис, сен чөрек берсең.
Гылык-хәсиетиниң мәлим хеммеси,
Биз онуң икинҗи ата-энеси.
Ойлангын, дайза жан, чапмагын сала,
Накылдыр «Бал сүйжи, балдан-да бала»
Белки яманлыгың ёкдур балаңа,
Эмма дүшүнмейән ерсиз налаңа.

Диңе бир сапак дәл, хер хилиише
Хөвесжең япышяр бу гыз хемише.
Дивар газетинде хем-де кружокда
Оңат-оңат чыкыш эдйәр хер хакда.
Бармаса мекдебе екеже гезек,
Деррев мәлим боляр, чекмейәр узак.
Акыллы, меникли, бир дуран мәхек,
Гуван сен гызына, кәйинме нәхак.
Кесәңден гыбат бор, диййән йүзүңе,
Хич киши ынанмаз бейле сөзүңе.

Ханы ол ниреде? Гөрейин өзүн».
Бу сөзлер аялың үйтгетди йүзүн.
Дили чолашан дек, диен этмеди,
Догрусын айтмага гайрат етмеди.
Чуңңур оя гитди, йүзүни саллап,
Гөзлерин овкалап, сачларын сыпап,
Йитирди өзүни, дер басды оны.
«Болса шу якында тапайын ханы»
Дийип, ики яна еңил айланды,
Гыгырды, кәйинди, ене доланды.

«Говусы-говудыр, саңа герегим,
Мениң-ә харам дек берен чөрегим.
Дыңлемән диеним, сачым агартды,
Азары этимден сүңңүме етди.
Эййәм ёк болупдыр гоңшы-голама,
Иши мыдам мениң гүнүм булама...»
Дийип, башланында өңки сөзүне,
Каклышды бирденкә гызы гөзүне.
Болды аңка-таңка, йитирди өзүн,
Гахарлы гарады алардып гөзүн.

Дурансоң аз салым зордан сыр саклап
Этди хайярлыгын өзүни аклап:
«Ишли адамлары гойяң азара,
Этмегин бейле иш дагы-дувара.
Гайталап-гайталап айтдым саңа,
Гитмесең мекдебе сөз гелйәр маңа».
Маңысы башгады соңкы сөзлериң.
Гыза гөнүкдирлен чөкгүн гөзлериң
Долуды гарайшы гахар-газапдан
Чүнки горкы барды болҗак җогапдан.

Барха галпылдысы артяр аялың,
Мекир хыяллары үстүнде салың.
Кә гапа середйәр, кәте гызына.
Инди гулак салың сөзүң ызына.
Шейле душушыкды гызың гереги,
Хәзир гопгунлыды нәзик йүреги.
Гыссага дүшенде душ гелсе хоссар,
Адам эҗиз боляр, гөзүнде нем бар.
Кем-кемден өзүни аланда эле,
Йүрегиң җошгуны ёл берди диле:

«Ялан сөзлер билен башын агыртма,
Догрусын догры дий, сапалак атма.
Меӊ йүзүм гызарды гарап дашыӊдан,
Услыпмыдыр саӊа, утан сачыӊдан,
«Мекдеп тарапындан геләйсе бири,
Өйде гөрүнәйсеӊ гөмерин дири»
Дийип, гайта-гайта дүйн табшырыпдыӊ,
«Ёк» дийсем чүммүкләп, теним бурупдыӊ.
Боюн гачырмарсыӊ, ынха ызы бар,
Айт, бу ягдая хәзир ким чыдар?»

«Кес дийдим, кес сесиӊ, сен дейюс тула,
Зор эдип мен сени дакдыммы дула?»
«Урма, сөкме, геплет» аталар сөзи,
Гөр, үстүнден барҗак ахыры өзи».
«Нәме этмишим бар, үстүнден барып,
Агзыӊ харчаӊ урма, бу гызы гөрүп».
«Айдарын барыны, бирин гизлемен,
Сен дек гөз-гөртеле ялан сөзлемен.
Маӊа мәлим болды агшам хемме сыр,
Кейпине гелипми өйдәки кемпир?

Янына чагырып, мени апалап,
Хошамай сөз билен сачым сыпалап:
«Улы гыз болупсыӊ, гөр, түвелеме.
Йүзүӊ шөхле берйәр күлли-әлеме,
Инди гача дургун илиӊ гөзүнден,
Чыкмагын энәниӊ айдан сөзүнден...»
Айдыӊды манысы маӊа бу сөзүӊ,
Сен болсаӊ абшарлып, ойнадып гөзүӊ,
Хешелле какярдыӊ онуӊ дашында,
Түвелей турярды гызыӊ башында».

«Башына гидипдир, бу илден чыкан,
Сөз гутулмаз мундан, түйс бир юрт йыкан.
«Дайза, дуравери, эгер бу сөзүӊ...»
«Дуруп билмен, муны аздырян өзүӊ...»
«Аздырып-аздырман, гәркез гүнәсин...»
«Гүнәси: итче-де гөрмән энесин...»
«Эже, догрыӊдан гел, уруп аглама,
Хайярлыга салып, багрым даглама
Дийҗегиӊ маӊа дий, чакдан өтүрме,
Мугаллымма мениӊ дилиӊ етирме».

Дүрли-дүрли боляр гылык геннеси
Душ гелйәр дурмушда онуң хеммеси.
Кәбирлер гысганчдыр, кәбирлер мекир,
Кәлер ынанчсыздыр, бар зада мүңкүр.
Кәлер сөзе башлар мыдам мен-менден».
Хер зада өкдедир, белетдир сенден,
Кәлери тутукдыр, кәлери янра.
Гөдек гөдеклигне өкүнер соңра.
Эмма ики йүзли барындан бетер,
Гара шал гейинип йүзүни өртер.

Дийрлер «Ики йүзлиң гурасын йүзи».
Унутман хич хачан, достлар, бу сөзи.
Эгер ол душ гелсе саңа хер ерде,
Ахмал болсаң салар көп яман дерде,
Айык гөрнүши бар хер дүрли задың,
Ынха, гаршысында Огулнабадың
Ики йүзлиң бири дуряр бу аял,
Гөрүнди икисем, гачды гара шал:
Гөйә чапады дек, гызарды йүзи,
Сожугып дем аляр, үмезлән гөзи.

«Дайза, бу затларың дүшнүкли бары,
Еке мен дәл, көпдүр гызың хоссары.
Эгер гойбермесең, мекдебе оны
Гүррүң ула гидер, дүшүн сен муны.
Пикир бер агзындан чыкян хер сөзе,
Ялан төхмет атсаң мундан соң бизе,
Менден гаты гөрме, салян ядыңа.
Лайыкмыдыр сениң эне адыңа
Бир эзиз перзендиң райны йыкмак,
Онуң гелҗегине первайсыз бакмак.

Бизде бир пикир бар, сен хем оны бил,
Обаның мекдебин гутарса шу йыл.
Окамага оны ене иберҗек.
Бүтиниң ислеги, биз көмек берҗек.
Окасын, өвренсин, тутсун бир кәри,
Сен онуң энеси, берме азары.
Окамага ол дәл, өзүмем гитҗек,
Хевесҗең гызларың барын әкитҗек».
Соңра мугаллыма гыза йүзленди:
«Сөз шунда гутарсын, гидейин инди.

Агшам ишден гелсе айт какаңа,
Эртир ирден өйде гарашсын маңа».
Гитди Огулнабат, баряр өйүне,
Билмедим, нәмелер гелйәр күйүне,
Улудан дем алды ховлудан чыкып,
Бирден динширгенди ашага бакып,
Кәйинйәр хүңүрдәп аял гызындан,
Эшидилди шу сөзлер онуң ызындан.
«Адың өвей болса шудур аклыгың,
Хасаба алынмаз барың-ёклугың.

Биркемсиз танатды гызы якасын,
Кәхүда эдинер, инди какасын.
Артдым, сүпүрдим, гелди кемала,
Инди эне мәхри ёкмуш хамала.
Агзымдан айрып, бердим нанымы,
Ынха, ахырында якды жанымы...»
«Ене өз диени, шол көне хеңи,
Хөчжетлик диениң болмазмы соңы?»
Дийип, мугаллыма ичин геплетди,
Ёл бойы ойланып өйүне етди.

VIII

Инди дашлаш Түркменистан ...
Эгленме, гүйменме, ёк бол, көне ...
Кимиң богазындан, кимиң б...
Асылма, салланма, ёк бол, көне ...
Мол...

Дагы-дашы ел бозар,
Адам арасыны дил бо...
...

Чыксаң гүнбатара янкы обадан,
Гечен несиллерден, ата-бабадан
Галан бир көне ёл узалып ятыр,
Ызарласаң сени, гөр, нирә ет.
Гиң мейдан гөвсүнде бир чызык ялы,
Йыллар довамында салан бу ёлы,
Дүйәниң дабаны, атың тойнагы

Мыдам мөр-мөжегиң өйи-ойнагы.
Яндак, ёвшан, сыркын ики гапдалы.
Томусы тозанлы, гышы батгалы.

Узак дэл, етерсиң узатсаң голуң,
Мунуң гапдалында тэзе бир ёлуң
Элиң аясы дек йүзи теп-текиз,
Гечйэр ок кесдирме машынлар тиз-тиз.
Оклав дек гиң гиден бу тэмиз ёлуң
Дурсаң ортасында, саг билен солуң
Эдиган дикилен дүрли агачлар,
Инчежик симлериң үстүнде гушлар
Асуда асмана, дүзе сын эдип,
Отырлар ганатын еле ыкжадып.

Гүн гушлук галыпды, асман ачыкды.
Эшекли бир кемпир обадан чыкды.
Көнеже дар ёлуң угруны алып,
Гартаң гасын йүзүн ашага салып,
Баряр, гахар эдип хаял йөршүне,
Дүртйэрди теблесин эшек гершине.
Агыр йүк астында чекип ахы-зар,
Дикгирдейэр дуюп тенинде азар,
Кердип гулагын дынман жанавар,
Пөредикче басяр оны гара дер.

Үстүнде гөйә бир гарантга ялы,
Томшарлып отыр ол бир оба ялы.
Орандыр башына кирли гыңаҗы,
Ашакда гөрүнйэр онуң бири уҗы.
Гушалгы билине гысыпдыр элин,
Алыпдыр бойнундан көне хейкелин.
Гарың аламаты чытык йүзүнде,
Ол ичини гепледип түркмен дүзүнде,
Ынан турзуп баряр йылың бу чагы,
Ере етсем диййэр ики аягы.

Гурдаш ёлдаш ёк, бир еке өзи,
Кәте ыза гарап аларяр гөзи.
Гөзледир, ким билсин, гелип гахары,
Гесселип аягын, бичәре хары
Ойлаяр ёл бойы, берйэр азары,
Геметлен алыняр Алының ары.

Букүп агач билин, йүзүни саллап,
Хүңүрдәп ичинден улудан паллап,
Белки яда саляр ол гечен дөври,
Бирден даша чыкяр ичиниң ховры:

«Гырасыны гөр-де бизин ал» дийип,
«Энесини гөр-де гызын ал» дийип,
Өрән хак айдыпдыр өңки геченлер,
Сөзләнде дүр киби маны сеченлер.
Юмрук ялы гырнак диенин этмән,
Деӊ санашып дуряр угруна гитмән.
Агзын танадыпдыр, итче гөренок,
Сөзлешсе өзүне гезек беренок.
Энеси эмелсиз, гызы бедасыл,
Билсем бейледигин гелмездим асыл...»

Шунуң ялы оя гиден махалы
Эшек җанаварың яман дәл халы.
Девсетмән аягын, гоюп теблесин,
Гарры ишледенде көне келлесин,
Эркин демин аляр шонда азаҗык
Узын гулакларын саллап эшеҗик.
Бирден ачылан дек сүйҗи укудан
Бетер хыхлап башлар оны өңкүден,
Атланса эшеге гаррының җыны,
Галяр гумак ёлуң чалҗа тозаны.

Гөйәки дашына тор гурлан ялы,
Пикир сыпдырмады гарры аялы:
«Мен дийсем әримиң болмаз хич гепи»
Богазын долдурып урды гүп-гүпи.
Ынанып гепине мен петигара,
Ынха, бидереҗик галдым азара.
Геленде ир билен ол мырдар тула
Әриниң өңүнде дөнди бир гула.
Ерден сеза чыкды, ондан чыкмады,
Атасумак гызың сөзүн йыкмады.

«Окатҗак, окатҗак, көнә эермен!»
Болдуң мен башыма перзент сөермен.
Дагдан эт, бойнуңдан дакын гызыны,
Соңра өкүнерсиң тапман ызыңы.
Окатсын, докатсын, нәме этсе этсин,

Маңа гереги ёк, гүмлере гитсин.
Кисәң долы болса, узындыр дилиң,
Питикләп сайларын гызыны илиң,
Иле меңзеш билен гатарын гошы,
Гайгым ёк дик дурса оглумың башы.

Ачык мениң үчин атлы гапылар,
Вардыр бир язылан, ахыр тапылар.
Бир сениң гызыңмы ериң диреги?
Асыллы машгала маңа гереги.
Окув жаның алсын, сениң үтүлмиш...
Газыга дөндүң-ле, хых!
харам өлмүш!..»
Бирден эл-аягы херекет этди.
Ичин чеке-чеке чуң оя гитди.
Жыңзынлап башлады эшек бичәре,
Кем-кемден обадан ачды ол ара.

Гоңшы обаданды бу барян кемпир.
Көне келлесинде жемләп бир пикир.
Өйүне мыхманды көп вагт бәри,
Отурып бир ерде етмән карары,
Хасаплап ичинден йыгнан задыны,
Эшитсе бир ерде гызың адыны,
Сокуп оба-оба, гезйәрди или.
Кән гезек доланып ыза шу хили,
Ёл бойы зейренип ичин чекйәрди,
Лапы кечлигинден нала чекйәрди.

Ханха, гидип баряр ызын гараман,
Келлеси айланяр, гөзүнде думан,
Бирденкә ел өвсүп, ятан чөплери
Гөтерди асмана, олаң көплери
Айланды пырланып гаррың дашында
Турды бир кыямат онуң башында.
Эшек-де дөз гелмән бейле тупана
Аяк алдыгына чапды шол яна.
Гитди, агыр йүкүн гөтерип гитди,
Тупана гарышып гөзүмден йитди.

Достлар, гыбаткешиң узындыр дили,
Гоймаз өз гүнүне парахат или.
Дүрли хабарлардан долудыр яны,

Ядамаз, сүмсүнип гезер обаны.
Бир яндан яйрадар, бир яндан чөплəр,
Ынандырҗак болуп хер дүрли геплəр.
Гыбатсыз гиҗеси укусы тутмаз,
Гүндизи гүмрадыр, карары етмез,
Илиң отур-туры сыпмаз гөзүнден,
Тапмаса тəзе зат, тослар өзүнден.

Дикилги газыкдыр үйшсе мəреке,
Барын гөзден гечир екеден-еке.
Нəбелет алданар, таняңлар гачар.
«Пыланы пыланмыш» өзи сөз ачар,
Гаш-габагын какып, гаты алчакдыр,
Максады агзыңдан бир сөз алҗакдыр.
Аңтар гиҗе-гүндиз аматлы ери,
Гөйə балыкчыдыр, гурар гиң торы.
Оңа нəме дүшсе, шодур хөреги,
Дүшмесе гурудыр иен чөреги.

Өлсе-де хич хачан гелмез растындан,
Гоңшыны гоңшудан, досты достундан,
Доганы догандан, аялы əрден.
Совашдыр сөз тапып хер дүрли ерден
Япышмаз йүрекден хич хили ише,
Сөзүң сергезданы гезер хемише.
Кем-кемден ят болар ковум-гардаша,
Соң өзүн танадар якына-даша.
Чекмесе дилини ялан сөзүнден,
Дүшер ахырында илиң гөзүнден.

Гызың өйүндəки гүррүнден соңра,
Тапылды бирнəче гыбатчы яңра.
Ким билйəр нireден башланды илки,
Хамырмаясыны гояндыр, белки,
Бизе белли болан аялың өзи,
Ики йүзлиң мыдам икидир сөзи.
Нəхили болса-да эдил шол бада
Хер дүрли гүррүңлер яңкы обада
Деррев йүзе чыкды, улалды гитди,
Аз вагт ичинде хер ере етди.

Илкинҗи гыбаткеш башлады сөзүн:
«Пыланы чыкарҗак боланда гызын
Дуюп, Огулнабат муны дессине,

Гызарлып баранмыш онуң үстүне.
Дийипдир: окувдан гойсаңыз гызы,
Бәри-бәрилерде дурузман сизи...»
Какып башга бири муны шол бада,
Ене чиширипдир ики арада,
Бир өйден икинҗи өе барынча,
Я-да өзи ялы бирин гөринчә:

«Асыл эемсирәп илиң гызына,
Экитҗек болармыш тиркәп ызына,
Башга бир окува, чын болса гепи,
Дарлык эдйәрмишин обаң мекдеби...»
Үйтгедйәр мазмунын бу гүррүң барха,
Диңләң үчүнҗиниң айдяны ынха:
«Окув баханамыш, диййәрлер өзи,
Шәхерде бирине беренмиш сөзи,
Томус дүшен бада алып гитҗекмиш,
Диййәрлер шол ерде тоюн этҗекмиш...»

Гошулды гүррүңе ене-де бири:
«Хак диййәң, бардыр-ла шейле бир ери.
Утанчсыз, хаясыз ол йүзи гара
Ата-энесини эдип масгара.
Хут өзи кованмыш гелен бендәни,
Таңрым гөркезмесин бейле гендәни.
Арка тутунанмыш Огулнабады,
Баранда өйлерне, дады-перяды
Эдип энесине гаты дызанмыш,
Диййәрлер ол гызың дили узанмыш...»

Ынха, шулар ялы гапы гезерлер
Шугулчы, гыбаткеш ара бозарлар
Көшүн эле алып үмүш-тамышдан,
Долдурды обаны дүрли «мыш-мышдан».
Кәте иши дүшүп гитсе шәхере,
Я бири шәхерден гелсе бу ере,
Олар өзлериче чыкарып маны,
Хакыкат хөкмүнде дүрли гүманы
Оба яйратдылар эдил шол бада,
Догры гөнүкдирип Огулнабада.

Кәкиниң кәмахал гызып келлеси,
Янылди кәерде йигренҗи сеси.

Хич пайхас этмезден айдян сөзүне,
Бирден дил етирди онуң өзүне.
«Гөзи ер гөренок, тумшугы гөкде,
Гизлин бир сыры бар онуң йүрекде.
Обада мен диен кән хырыдары,
Сөз гатып, йүзүни алдырды бары.
Йөне ерден дәлдир, бу хили затлар,
Дул гөзе мәхрибан гөрүнйәр ятлар...»

Чынмы я яланмы — пархы ёк онуң,
Яман геп яйраса хакында сениң,
Гидер ынжалыгың, болмаз хезилиң,
Диерлер битмезмиш ярасы дилиң.
Етенде гулагна ёкаркы сөзлер,
Нуртәч гама батды, яш дөкди гөзлер.
Болса-да буларың бары бидерек,
Дерт барыны чекен агырлы йүрек.
Ене параланды, өңкүден бетер,
Ажы сөз зәхердир, сүңкүңе етер.

Эмма гайнамады галпың газаны,
Хакыкат өңүнде сөзүң яланы
Елиң гирдабында кагыз күли дек
Совурды асмана, галмады дерек.
Гөйә горкы билмез гөзсүз эдермен,
Бакмады хич яна, йөреди кервен
Гошуп аягыны овазлы жаңа,
Гарды гаршылыгы тозана, чаңа,
Гитди ол, дурмады, дос-догры гитди,
Гитдигиче барха ынанчлы этди.

Өрән узак гитдик араны үзүп,
Отурандыр шиндем чайыны сүзүп,
Өйде еке өзи Ораз аганың.
Эдип беяныны гечен ваканың
Биз онуң янындан чекилдик ыза.
Белки, гең гөрүнер, окыжы, сизе
Гүррүңиң гидиши, бапларың ери
Эгер сорасаңыз окап эсери,
Билгешлин этмедим мен муны бейле.
Гызың гүнделигнин дүзүлиши шейле.

IX

Сениң хер бир сөзүң, хер бир арзувың
Мукаддес пейман дек ерине етер.
Я. Насырлы.

Чайың ажы ерин саркырып кәсә,
Элтенде элини чилимли кисә,
Бирден даш ишикде болды хүмүрди,
Бир гаррыжа аял ичери гирди.
Эгинди аз вагт, гечмеди дула,
Гарап ең астындан бирнәче ёла,
Чөңңелен гөзлерин гездирди илки,
Бирбада сайгарып билмеди, белки,
Ятыдан гелипди, өйде ким барын.
Соңра Ораз ага дикди назарын.

«Хажат, аманлыкмы, асыл сенмидиң!
Соңкы вагтларда кесдиң гел-гидиң,
Хич ёлуң дүшенок, ят болдуң бизе,
Кәте барман барды озал өймүзе»
«Вах, еке сизе дәл, асыл хич ере
Чыкамок шу эйям, бир ян гидере
Межалым ёк, Ораз, өйде бир өзүм,
Барысы ишинде, мениң-де гөзүм
Гидипдир, чалажа ёлум сайгаряр,
Яшаряр, гамашяр, көп азар берйәр.

Мен-ә сандан галан бир еке элли,
Ишимиң кәнлиги өзүңе белли.
Ишиң агдыкдыр-да, гөрненок гараң,
Гаррылык билен сең ничикдир араң?
Хич бир хабарым ёк көп вагт бәри,
Чага-чугаларың гургунмы бары?»
«Шүкүр, ганыматдыр, Хажат, ичери,
Бу йыл колхозмызын гинелди ери.
Гаса япышмасаң вагтында ише,
Иш галагоплы гечйәр хемише.

Гөзел дек гаш какып, гөз гүлдүрсе-де,
Гозап донун гейип гүйч билдирсе-де,

Хатыржем болайгын милт эдип билмез,
Энтеклер гапымдан гаррылык гелмез».
«Гөвнүмден турайдың, хак болсун сөзүң,
Көнелерден галан бир еке өзүң.
Хер ишде сең билен төверек-дашың,
Ил-гүнүң ислеги — дик дурсун башың».

Аз-кем пикир эдип соңра ичинден:
«Шиндизем гелмәнми бу гыз ишинден?
Алңасан экеним асыл бидерек».
«Бу гыз-а энтежик эгленсе герек.
Менем иш үстүнден шулара дүшдүм,
Хәли-шинди гелер, эсли гарашдым.
Асыл хакыдыма гелмәндир мениң,
Мөхүм маслахаты болмалы онуң
Шу гүн окувдан соң бир бригадада
Сыясы аң-билим иши барада.
Ханы, ынжалыклы отур бир салым,
Гүррүң бер, ховлукма, гелер мугаллым».

«Гүррүңиң болармы чыкмасаң иле,
Гелсе Огулнабат, ине шоң биле
Маслахатым барды, сенем эшитсең,
Хас говы боларды бир көмек этсең».
«Онуң ялы болса, Хажат, төре сүйш,
Хич гайра гоюлмаз бизден битжек иш».
«Кичи агтыжагым иберди мени,
Гит, эне, гит, дийип гоймады гөни.
Диййәр: бу мекдеби гутарян, эне,
Иберин шәхере, окажак ене.

Вах, мен дүшүнйәнми, забунмыш гаты,
Газетде-де чыкды онуң сураты.
Дүшйәрмиш хер зада гөзи сапышса.
Өйде-де эл-аяк, нәмә япышса,
Асыл, түвелеме, хер кимче эдйәр.
Гүн ырман хемише мекдебе гидйәр.
Хатарлап гоюпдыр дивардан асып,
Адыны билемок, гөк печат басып,
Мекдеби берипдир, бир оңат хаты.
Агтыжагым оңа гуваняр гаты...

Битжекми душманың салан ярасы,
Огул чакы дәлди, дагың парасы,

Баламың барына барды бара-бар,
Билйәнсиң, өңки йыл гелди шум хабар
Мениң көрпе гузым Өвезмыратдан
Онуң табшырыгы чыканок ятдан.
Гошлары тайярды, уграҗак гүни
Чагырып янына гелнини, мени
Дийди: «Уградярлар бизи шу гиҗе.
Тоя я мейлисе гидемок, эҗе,

Гелерим-гелмезим кысмата баглы,
Ватан дийип атына мүнсе юрт оглы.
Өлүм горкусыны салмаз ядына,
Хич намыс гетирмез илиң адына.
Диңләң икиңиз хем товакгам сизден,
Шу ики чаганы салмаң сиз гөзден.
Хор этмәң хич хачан эгин-эшикден,
Бармасын бирисем башга ишикден.
Шулардан хич зады гайгырмаң, эҗе,
Мекдебе икисем гитсин билеҗе.

Өзүм-ә, билйәңиз, окувсыз галып
Өртендим, яшлыгым ядыма салып,
Чекдим ахмыр барын,
болмады чәре,
Дең-душларым менден ачдылар ара.
Мунуң-да сен болдуң, эҗе, бир яны,
Гетирип янына «сачлы молланы»,
Дине шонуң дерсин окатдың маңа.
Өйке этдигим дәл саңа я оңа.
Биреййәм болан зат буларың бары,
Дегишип диййәрин, этмәң гахары.

Хошлашык сагады сизден хайышым:
Ятдирмәң булара мениң ялңышым.
Ыхласлы окасын икисем хөкман,
Дашымы я якынмы — онсуна бакман,
Гитсин, довам этсин, сакламаң бирин,
Гөрсүн чагаларым окув хөзирин.

Гой, тутсун хер хайсы ислән кәрини,
Бесдир мең чекеним онуң зарыны.
Ынха, весиетим, саклаң йүрекде,
Хат язың хер махал маңа бу хакда».

Ине, табшырыгы, өзи гелмеди.
Улҗасы довамлы окап билмеди.
Экленч нерессәмиң дүшди башына,
Ымыклы япышды колхоз ишине.
Ата орнун тутяр хәзир өймүзде.
Ораз, хеммәмизиң инди күймүзде
Кичиҗик агтыгым Бибиҗемалы
Окатмак, оглумың айдышы ялы.
Ине, шунуң үчин мунда гелишим,
Мениң бар гүррүңим,
бу гызлык ишим.

Хер гүн гүррүң берйәр мекдепден барса,
Ады агзындадыр отурса, турса.
Шейле бир халапдыр Огулнабады,
Энәни шуң ялы сөйсе зүряды,
Өрән хошал борды берен дузундан.
Мыдам Огулнабат баряр ызындан
Мекдепде окаян огланың-гызың,
Вах, менден белетсиң гыстасы сөзүң,
Биркемсиз эдйәр ол ишине эрки,
Асыл, түвелеме, обаның гөрки.

Дийййәр, гүррүң этди йыгнап бизлери,
Оңат баха алан мейилли гызлары
Айдыпдыр, иберҗек шәхере сары.
Арза бермелимиш гитҗегиң бары.
Арзаң иши хайыр, язарыс оны,
Башга зат бу ере гетирен мени:
Элинҗе әкитсе, гарашык этсе,
Тәзеки ерде-де тәсири етсе,
Ол бир гыз машгала, өзүңе мәлим,
Берилсе дийййәрин оңатҗа тәлим».

«Хаҗат, хак эдйәрсиң, ибермек герек,
Гечмесин яшлыгың йылы бидерек.
Яңыҗа дәлмиди Огулнабадың
Гулпагын тасадып, хич хили задың
Аладасын этмән, бөкүп йөрени.
Инди хайран эдйәр гелип гөрени,
Мекдебиң ягдайы, окув гидиши.
Еке мекдеби дәл, хер дүрли иши
Бизем табшырярыс оңа хер махал.
Узакдан гөзлеме, шундан мысал ал».

Бирден даш ишикде хүмүрдешдилер,
Өйде отуранлар диңиргешдилер.
Хас айдың эшдилди Өвезиң сеси,
Гелендир ишинден, белки, энеси.
Салмады мундан соң ара кән салым,
Ынха, салам берип гирди мугаллым.
«Салам, Ораз ага, вий, Хажат эже,
Сизем бу ердеми. Ынха яңыжа
Маңа зат диймеди, гөрдүм Жемалы,
Гапыңызда бирне гарашян ялы».

«Диймесе-де, кейгим, иберен өзи.
Алсаң хабарымы, бары шоң сөзи.
Сенден чекинендир, йүрек элдедир,
Маңа гарашяндыр, гөзи ёлдадыр».
«Маслахат бу гезек узага чекди,
Дүрли теклип билен көп адам чыкды.
Ынха яңыжадыр халкың дарганы,
Узак гарашдырдым Ораз аганы...»
«Хакындан чыкыпсың, Огулнабат жан!
Хут ерден тапан дек жаның аяман,

Не гоңшы-голама, гапыдан барман,
Мыхман өз өйүне, бир ерде дурман.
Гой алсын демини, дынжыны бенде
О четден, бу чете сергездан гүнде...»
Гүлүшди бу сөзе барысы бирден,
«Тапар шунуң ялсын ослагсыз ерден.
Билмейән хич зады ёк жемагатың
Кемине гатанжы бардыр Хажатың»
«Кеминем, Пырагам — барысы өзүң.
Хайп айдылмаса мамласы сөзүң».

Окыжым, хер хили болсаң-да дана,
Дашындан ңырх гойма хич бири ынсана.
Сайраса гушларың кән шивеси бар.
Агажың япрагы хем мивеси бар.
Эгер-де селжерсең говудан писи,
Хош якмаз бурнуңа хер гүлүң ысы.
Нәме хажаты бар гүррүң ачманың
Сувы дең гелйәрми ики чешмәниң?
Инде, шу сөзлерден чыкарсаң маны,
Асма бир аякдан хемме ынсаны.

Өрән чуңда боляр дурмушың сыры,
Хер киме хер хили онуң тәсири.
Кәбир адамлары гөрүп дашындан,
Диерсиң көп затлар гечен башындан.
Чакларсың, гөйә бир акыл дерясы.
Айданда сөзүниң болмаз ырясы.
Эмма бир сөй билен пикир алышсаң,
Якындан таньшсаң я иш салышсаң,
Аграмы ашыкдыр, көлгеси көшек,
Дашындан җәжекдир, ичинден мөжек.

Кәлерни гөренде сададыр дашдан,
Дуйярсың бир парых илки гарашдан.
Мыдам дилиндедир йүрекде бары,
Йүреги тәмиздир, кырк чилле гары.
Сөзлешсең леззетдир, дартар өзүне,
Үнсли гарасаң нурлы йүзүне,
Түкенмез бир мәхир, дурмуш гөрерсиң,
Узак ойланарсың, пикир берерсиң,
Ынха, хыялында гөзлән сыпатың
Аз гелер гәвнүне эден хорматың.

Гечди зәхмет гүни, нахар башында,
Диерсиң сын эдип дурсаң дашында
Гөйә бир машгала, отыр үчүси,
Тапавут этдирмез ул-у-кичиси.
Дегишме, гүлүшме сөз арасында,
Хем-де гүррүң гидйәр иш барасында.
Чынында чын ялы, оюнда вәши,
Ол ики гаррының агаран башы
Йүрекден алыпдыр белки мысалы,
Көклериң япрагы беслеши ялы.

Оларың селчеңлән ак сачларында,
Дүрли шемал чалан дик башларында,
Йүзлерче чил ясан гасынларында,
Гасынлар гатында, чил арасында
Энче вакаларың йитмез ызы бар,
Херсиниң йүрекде җошян сөзи бар.
Гечирип башындан хер хили гүни,
Гөрүпдир икисем ажы-сүйҗини.
Сададыр адамсы, гөрсен обаның
Ичгин гүррүң этсең, гөненер җаның.

Гысга довам этди гүррүңиң ызы,
Хажат таныш этди иш билен гызы.
«Айдың, Хажат эже, аркайын болсун,
Эртир окувдан соң мекдебе гелсин.
Геплешдим биреййәм хемме ер билен,
Эртир гүррүң этжек ёкардан гелен».
«Яшың узак болсун, Огулнабадым!
Ил-гүн арка дагым, болмаз кем задым.
Бор, онда, герегим, мени ёла сал,
Гелелим биреййәм, гечди кән махал.

Ораз, унутма сен көне чатманы,
Бизе дең-душларың азалды саны.
Кемине гатанжым болса-да мениң,
Эшитсем эгер-де баржагың сениң,
Горкма, тапыларын өйүмде хөкман,
Хытай мамамыз хем болупдыр чендан».
Гөзләп галошыны эгленди бираз.
Жогап ерне мысса йылгырды Ораз.
Хошлашып хасасын алды-да эле,
Огулнабат билен чыкды ол биле.

X

Генешли дон гысга болмаз.

Накыл.

Өйде Ораз агаң галды бир өзи,
Ядына гелипдир Хажатың сөзи,
Гара эдигине эллерин ойкап,
Бир-де йылгыряр келлесин яйкап,
Оны гызыкдыряр гүррүңиң ызы,
Гапа гөзүн дикип гөзлейәр гызы,
Бола икиси душушан вагты:
«Гизлик бир ишим бар, гыссаглы гаты,
Бора иши дәл, машгала иши,
Муны дәл эшитсе башга бир киши,

Ёлуңыз дүшенде барсаңыз бизе,
Мен гүррүң берердим барыны сизе»
Диййип, Огулнабат хайыш эдипди.
Шонда Ораз ага үнжә гидипди.
Эдилҗек гүррүңиң сырлы мазмуны
Хәзир-де пикире салярды оны:
«Эдара иши дәл, машгала иши,
Бармыка бу гызың йүрегниң чиши?
Бейле болуп билмез, дәнди сөзүнден,
Онда мәлим борды деррев йүзүнден».

Дурмуш ёлы узын Ораз аганың,
Бу гүн яшулусы гиден обаның.
Агыр хасратда гечип яшлыгы,
Тапманды дурмушдан гөвүн хошлугы
Эгри таяк билен яны көпекли,
Гышында ойлуклы, томсы чепекли
Гара түңчесини билине дакып,
Гезипди кән вагт бай малын бакып,
Говурга дишлиңки болан йылларда
Обадан алысда — ымгыр чөллерде.

Соңра таягыны чалшырып пиле,
Обада аграмы берипди биле.
Онда-да хорлукдан етикди йүки,
Кәте ярпасына, кә бәшден ики
Экерди йыл бойы илиң ерини,
Гышында, язында сачып дерини.
Бойнундан берк асып гайыш чекини,
Мыдам депесинден дашлы сокыны
Айырман гарыплык мәкәм тутарды,
Ол йылдан бу йыла зордан етерди.

«Аврора» топунын яңланып сеси,
Бейик Октябрың шанлы шөхлеси
Түркмен сәхрасына яйылан заман,
Дарганда дөрт яна асманда думан,
Ягта йүзүн берип бизиң яшулы
Гызыл отряда узадып голы,
Аклаң гаршысына найза герипди,
Газаплы гүнлериң гохун гөрүпди.
Шикес галдырыпды, шаят сынасы,
Душакда душманың салан ярасы.

ай мүлкүне дөвлет лүң чекен вагты
Обаның говгасы гүйчленди гаты.
аш болуп шол гүнлер гарып-гасара
Гайтавул берипди энче есере,
анлы чакышманың көп болды саны,
әте ховп астына дүшүпди жаны.
айхан экин-гошун бирикдиренде,
ушман мар дек билин дүйрүкдиренде,
айдувсыз гатнашды эпмәге оны.
орешсиз гечмәнди гаррының гүни.

аның тарыхын ызлап отурсаң,
ылба-йыл барыны гөзден өтүрсең,
ясы чәреми, хожалык иши
ир ян гапдалында барды бу киши.
шың ахырында, уршуң өң яны
рилди бирденкә яссыга яны.
ятды дең эдип ики тарапы,
ма үзүлмеди өмүр танапы.
зымыз доланып гелен махалы
үзлэнди дессине оңа яшулы:

ызым, гүррүңмизе башласак нәдйәр,
барың пынханмы бикарар эдйәр».
рының сөзлерин эшден бадына
табшырыгы дүшди ядына:
асы кеселләп ятыпды узак,
тдим, гитдим этди бирнәче гезек.
ра өзүн дүрсәп, бәри баканда,
т йылжыраклап гашын каканда,
өз янына чагырып бир гүн
гин гүррүн эдип, ачыпды гөвүн:

мек өрән четин, оглум, бу дерди,
асы гызына оглум диерди),
казам долуп, галдырсам сизи,
ятда сакла, ынха бу сөзи:
болан болса-да барыш-гелишим,
анда хемише бир мөхүм ишим,
ин маслахатчым Ораз болaндыр,
ыгымдан бәри голдап гелендир.
зың орнуны тутмаз бир гайры,
билен иенмиз гитмәнди айры.

Багтың ачык болсун, балам, хемише,
Беевар душ гелсең бир агыр ише
Чекинмән Ораза етиргин хабар,
Гөргүн, гузым, оны маңа барабар...»
Артып шундан соңра йүрек азасы
Ҡакасы пахырың «долды казасы».
Ҡалбында берк галан ата весъетин
Гарра айтмагың эдип ниетин,
Ёкаркы сөзлери ятлады илки,
Соңра башга хили ойланды, белки.

Хич бир зат диймезден онуң йүзүне,
Башлады бирден бир айтҗак сөзүне,
«Шейле бир үйтгешик гүррүң ёк менде
Ораз ага, сизе атам хөкмүнде
Йүз тутуп, бир зады маслахат салҗак,
Сиз нәме дийсеңиз шоң билен болҗак.
Ишледим мекдепде бәш йыла якын,
Догрусын айданда, бу иш маңа кын.
Гойярын гайгырман гүйҗүмиң барын,
Эмма эҗизлигиң чекйән азарын.

Бу кәри мен өзүм сайлап алмандым,
Ҡөп вагтлар асла боюн болмандым.
Эмма, Ораз ага, ятлаң, ол заман
Үлкәниң ягдайы агырды өрән.
Ховп абананда Ватан үстүне,
Йигитлер атланып душман кастына,
Зарба урярдылар ганлы сөвешде
Обада, шәхерде хер хили ишде
Оларың орнуны гызлар, гелинлер
Тутярды ол гечен говгалы гүнлер.

Башдан агыр болды окатмак маңа.
Ҡә гүнлер етерди тайярлык даңа.
Эмма өвренишдим юваш-ювашдан.
Гөвнүме болмаса инди хер ишден
Мугаллымлык иши артыкмач ялы.
Ядыма гетирмән башга хыялы,
Хемише мекдепде пикирмиң бары.
Айрылсам аз вагт, этмән карары,
Йүрегим чагалар тарапа дартяр,
Гүн-гүнден шу ише хөвесим артяр.

...бетде, хер ише гызыкмак деркар,
...ма велин мунуң бир эммасы бар:
...атмак үчин хем окамак герек,
...галла этмесең, арзув бидерек.
...селер-де маңа улы хорматы,
...кы вагтларда дуйярын гаты,
...рлик дэл ише мендэки билим,
... ерде көсенйэн, гысгалып дилим,
...л себэпли гелжек окув йылындан
...габада тарап гитмекчи мундан...»

...рымыз улудан алярды демин,
...э агтарян дек айтмагың чемин
...риэче сөзлери, гүррүңи бөлүп,
... гыза гөнүкди,
габаклар галып.
...ма зат диймеди, үмсүм отурды,
...регин яссыга ене етирди.
...ишим дүшүп кэте баран вагтымда,
...да йөрите язан хатымда
... хакда ёкара этдим хабары,
...ылык бердилер оларың бары.

...ма гайын энем, эжем икиси,
...айта-да, ынха, булаң илкиси,
...кул гөреноклар мениң карарым.
...ле эжизликден чекйэн азарым
...ра нэмэлим, өзүме мэлим,
...рып ичимден эдйэн хыялым
...тланып билмэн, дүшйэр ашага,
...русын айтсам, мен, Ораз ага,
... янда икиси, бир янда өзүм,
...ирын ер тутмаз айтсам сөзүм.

... гепин нокатлар гөрсе хайсысы,
...ык энемиң-э эдйэн гайгысы
... отурмагым дулуны саклап,
... билен биле Өвези эклэп,
...ерин айырман мыдам йүзүмден,
... бир эдимимден, хер бир сөзүмден,
... эдйэн, өзүче чыкарып маны,
...йрйэр келледе дүрли гуманы.

Хем йүрегим авяр, хем гахар эдйән,
Отурып, отурып чуң оя гидйән.

Вах, болан болсады өзи Бегенҗин
Болмазды хич хайсы бейле игенҗиң.
Өлмезниң өң яны биле отурып,
Гөвүн арзувларын диле гетирип,
Окува гитмеги эдипдик карар,
Гозгады бимахал йүрекде азар,
Беслендик хыяллар чекилди даша,
Эден умытлармыз бармады баша.
Ызындан ах чекип, делмурып гөзүм,
Өвез жаным билен галдым бир өзүм.

Энтек дуйдурмандым, эшидип дашдан
Окува гитжегим, юваш-ювашдан
Көпелди буларың хышыр-пышыры,
Нәче этселер-де яшур-юшуры
Какыляр гулагма бар гүррүңлери,
Мениң пердәмден дәл чалян хеңлери.
Кын болса баш тапмак кимсәң сөзүнден,
Кимсәниң йүреги гөрнер гөзүнден.
Мен билйән херсиниң йүрекде барын,
Гизлин геплешигиң гелйән карарын.

Эгер мен оларың угруна чапсам
Диенлерин эдип, гөвнүни тапсам,
Акымың терсине әдим этмели,
Йүрекде өз-өзүм сөвеш этмели.
Шовхунлы мекдепден ачмалы ара,
Бары шуңа баряр, башга ёк чәре.
Айдыпдым ёкарда себәбин онуң,
Хәзирки бар болан билимим мениң
Дәлдир узак ёлуң долы энжамы.
Гаррылар бу хакда этмейәр гамы...»

Гүррүң шу ердекә гыз бирден дымды,
Йүзүн ашак салып, чуң оя чүмди:
«Айтсам, айып гөрсе, ойланды аз-кем.
Яраны ярмасаң, тапылмаз мелхем»
Диййди-де, өз-өзи ичин геплетди.
Сөзләнде мундан соң ере серетди:
«Өзүң аял болуп, бош галса башың.

Доляр хырыдардан төверек-дашың.
Лак атяр, сөз гатяр хер етер-етмез,
Душундан бир киши первайсыз өтмез.

Магазин мүдири Гуртгелди чолак
Этжекмиш, хамала, аялын талак.
Хич үнс бермедим белли зат сызман,
Гатнады мекдебе ызыны үзмән.
Арада гелйәркәм саклады мени,
Элинде көйнеклик гызыл кетени.
«Тапылян бир зат дәл бизде хер махал.
Пөрите сакладым, шуны менден ал»,
Дийди-де, яңкыны маңа узатды,
Жиңцерлип йүзүме йити серетди.

Билмедим мен оңа нәме диеним,
Сиңмеди жанымa өйде иеним.
Арада бир ерде пьян боланда,
Йүрекде сакланы диле геленде,
Дийипдир: «Өйүмден ковуп аялым,
Харч эдип угрунда газанан малым,
Эгер отуртмасам оны гашымда,
Эркек дәл мен, телпек болмаз башымда».
Сөз ерде ятанок, тамда гулак бар,
Ир-у-гич хеммелер боляр хабардар.

Мыжабат барыны гошуп үстүне,
Яйрадар ишсизлер оны дессине.
Ахыры гаррылаң гулагна етер,
Ине, шондан соңра өңкүден бетер
Дүшер ода-көзе мең гайын энем,
Ине, шонсы яман, ёгсам жәхеннем.
Дилин ногталажак хайсы яңраның.
Тапавудын билйән агың-гараның
Габартмаз гулагын муң ялы зада,
Өз иши хакында эдер алада.

Багышлаң, бар болса сөзүмде галат.
Гүррүңим шу мениң бериң маслахат».
«Маслахаты, кейгим, тапыпсың өзүң,

Маңзыма отурды бар айдан сөзүң.
Бир зат өвредере ёк мениң чакым.
Яңы акым диййдиң, акяр ол акым.
Хич ким совуп билмез оны ызына,
Терсине гиденк йыкар дызына,
Өңде гөзъетиме назарың салып,
Хак эдйэң, гит, кейгим, угруны алып.

Гаррылар хакында дийсем йүрегим,
Оланкам дүшнүкли, кэйинме, кейгим.
Бир сен икисиниң якын хоссары,
Гитсең, гүррүңи ёк, етмез карары
Өйде хич хайсының галып бир өзи.
Хэли гелемде-де чытыкды йүзи,
Пахыр Энебайың хем-де Нуртэжиң
Оларың икисем сениң мэтэжиң.
Бу гүн-э гич боляр, башга бир гезек
Хөкман геплешерин, чекдирмэн узак.

Оларың дилини тапарын өзүм,
Икисем разы бор, диңлесе сөзүм.
Тайярлык гөрүбер юваш-ювашдан.
Бу ише ыхласлы япышгын башдан.
Болар-болмаз сөзе йүрек чиширме,
Гамланып өз-өзүң рухдан дүшүрме.
Диерлер: «Ит үйрер, кервен-де гечер»
Яңралар өз сырын өзлери ачар.
«Илде гүррүң кэндир, Мекгеде арап»
Сен башың галдырман, гит өңе тарап!»

Шу ерде гүррүңмиз соңуна етди,
Туруп Ораз ага өйүне гитди.
Гарады ызындан гөзден йитйэнчэ,
Көчэң угрун сырып, бага етйэнчэ.
Рахат демин алды ачык ховада.
Бу вагт йүзленип Огулнабада
Сансыз йылдызлары дуры асманың
Гутлап тэзе ёлун бу яш ынсаның
Шовлулык патасын берйэн ялыды,
Гөвүн шатлыгыны дуйян ялыды.

XI

«И лучших лет надежды и любовь,[1]
В груди моей всё оживает вновь.
И мысли далеко несутся,
И полон ум желаний и страстей,
И кровь кипит — и слёзы из очей,
Как звуки, друг за другом льются...
И так, прощай! Впервые этот звук
Тревожит так жестоко грудь мою.»

М. Ю. Лермонтов.

Гөйә узын кервен, ёллары сөкүп,
Херси башардыкча өз йүкүн чекип,
Гечди энче гүнлер ызлы-ызындан,
Бир гүн сораг этди эне гызындан:
«Кейгим, бу тарапа хачан гитмекчи?
Тапылармы онда элин көмекчи?
Ниреде болмалы инди Өвез жан?
Жаным тесел тапсын, эт шуны аян».
«Гитмәге энтежик вагт бар, эже.
Өвез сизиң билен болар билеже».

Бу гүн гопгунлыды гызың йүреги,
Ишдәси алмаяр хич бир хөреги.
Ики ян зовзаклап, йөне дуранок,
Эмма хич бир зада эли баранок.
Китаба, депдере бирҗик серетмән,
Бир гирйәр, бир чыкяр карары етмән,
Чашыряр, үйшүрйәр өйде хер зады,
Мунда-да йүреги тапман такады,
Үйшүрсе-чашыряр, чашырса-үйшйәр,
Нәме үчиндир, гөкде Гүн хаял сүйшйәр!

...рың оңат умыт хем сөйгүлери
...албымда ояняр,
...узаклара баряр,
...билен доляр мениң серим.
...гөзүмден хем яшым
...зынман акяр...
...Бу овазлар илкинжи гезек
...шейле рехимсиз толгундыряр.»

Гечирйәр вагтыны зордан сыр саклап,
Ичинден аматлы бир пурсат чаклап,
Гарашяр сүйр депә гелерне Гүнүң,
Ахыр диен вагты етишди онуң:
Нахарлап, ятырып хәзир Өвези,
Гаррының бир яна гидипдир өзи.
Ишиги дессине ичинден япып,
Ачды сандыкларын, ачарын тапып.
Дөрҗеләп башлады онуң ичини,
Зыңярды гачанда еңсә сачыны.

Тапды өзи үчин герек затлары:
Йигдиң бир вагткы язан хатлары —
Үчбурч кагызлар ятыр саралып,
Окады кәсини элине алып.
Эндамын гагшадяр ондакы сөзлер,
Берйәр ыгтыярны элинден гөзлер
Ынха, бир вагткы элин эдилен
Фронтуң кән ерин айланып гелен
Гаймалы ак яглык — илки ядыгәр —
Онуң бир бурчунда йигдиң ады бир.

Ынха орденлери, ынха медалы,
Гөзүниң өңүнде шу гүнки ялы
Гелени фронтдан безәп дөшүни,
Илатың аланы дегре-дашыны.
Ынха, чал костюмы, ынха кители,
Тутанда хер хайсын титрейәр эли,
Геленден-гиденден әхтияч эдип,
Пердели пенҗирә, гапа середип,
Диңширгәп кәмахал бирден дурярды,
Йүреги тарсылдап батлы урярды.

Барлады бар задын, гоймады бирин,
Соңра яңадандан тапып өз ерин,
Өңки болшы ялы ызына салды,
Диңе ак яглыгы элине алды.
Сандыгы тиз япып, гапыны ачды,
Ене алҗыраңңы, пикир гарышды:
Элиндәки зады гөзләп мугаллым
Ол тамдан, ол тама айланды телим.
Соңра нәмәнидир дүйрләп газете,
Ил гөзүнден өвра гойды бир чете
Ене-де яранып билмеди җана,

Бир гүйменже гөзләп чыкды эйвана.
Гарады бир селлем о тай, бу тая,
Ахыры доланып гирди-де жая,
Диканлап серетди улы дивара,
Гүррүң эдйән ялы мисли өзара
Гарады кән вагт дуруп Бегенже.
Соңра ол өзүне тапды гүйменже:
Өвезиң кирлиже эшиги барды,
Эйвана чыкарып ювмага дурды.

Эллер нәзик гейме аграм салярды,
Тасда көпүржиклер чогуп галярды,
Дине херекети эдйән ишинде,
Хәзир башга бир зат онуң хушунда:
— Өмрүң узак болсун сениң, яшулы,
Саңа алкыш билен йүрегим долы,
Тапып гаррыларың нәзик дамарын,
Етирдиң сен маңа шатлык хабарын.
Арзувлар угруна айдың ёл ачан,
Унутман муны, атам, хич хачан...

Гаты хошал болдум, эже жан, сенден,
Огул вепасыны тапарсың менден,
Йүрекден айданда сөзүмден чыкман,
Сакладың кән вагт райымы йыкман,
Шатлыга я гайга учран чагым,
Мыдам мениң билен болдуң, чырагым.
Чыкар хер гезекде эден умыдым,
Ене-де энелик мәхриңи дуйдум.
Хем атам, хем энем, сен мәхрибаным,
Сени хор этмерин,
саг болса жаным...

[illegible]м-де энем дек жан билен тенден,
[illegible] гайын энем кинели менден,
[illegible] чытып өңүнде Ораз аганың,
[illegible]ык энәниң, эзиз чаганың,
[illegible]ги хакында этмезден гамы,
[illegible]дыр ене-де көне хеңңамы.
[illegible]дыр хениз хем ичиниң ели:
[illegible] Ораз, сен дийсең сөзүм ёк вели...»
[illegible] кежеңеклик этмек нәдеркар?
[illegible]т шейле болды менми гүнәкәр?»
[illegible] зат гойманды акдан-гарадан,

Инди эсли вагт гечди арадан,
Доланып бир ерден гелди энеси:
«Ери, мунын нәме? Болшуң ненеңси?
Дынч гүнүң дынжың ал, кейгим мазалы»
«Эдйән бир ишим ёк, дынч алмаз ялы.
Эже, мунуң үчин этме гахары.
Чай гойдум гайнандыр, асдым нахары...»
Эшдилди бу вагт Өвезиң сеси,
Ичерик ховлукмач гирди энеси.
Узалып башлады тамың көлгеси,
Гелди гызымызың гидер пиллеси.
Чыкыпды эжеси Өвези алып,
Гөрди тайярлыгын бир өзи галып.
Элинде шол газет,
көне эшикде
Ынха, пейда болды дашкы ишикде.
Хер яна ассырын гездирди гөзүн,
Хич ким ёк, ашага салды-да йүзүн,
Тамың еңсесине өврүлди бирден,
Чаласын йөреди чоларак ерден.
Ол догры гитмеди, гыялап гитди,
Узакда болмадык нобура етди.
Гүзериң янындан чепине гечди,
Шонда элиндәки газети ачды.
Онда энесиниң баша атгыжы,
Габатлап бир бейик көне агажы,
Илки гөз айлады дегре-дашына,
Соңра яңкысыны атды башына.
Бу ерде өз ичин геплетди хатда:
«Белки, болмадык зат көне адатда».
Огрын гаранжаклап төверек-дашын,
Гөзе гара илсе чүмүрип башын
Шол көне нобурың угруны алып,
Йөрәп баряр йүзүн ашага салып.
Ахыры обадан ёңсуз сайланды,
Кичижик ёдадан сага айланды.
Инди догры баряр, хич ян гараман
Шужагаз ёдадан, достлар, бир заман
(Йүрегим гыйыляр геленде диле),
Агач ат үстүнде, ак халат биле
Гечипди гөзелиң сөйгүли яры,
Бакы айралыга салып дидары.

Гелмәнди бу ёлдан ызына дири
Бейле энҗам билен гечениң бири.
Кә йүрегин тутуп, кә ичин чекип,
Кәте чыдам этмән, гөзяшын дөкүп,
Кә дәхедем-дессем, кә улы әтләп,
Ёлун довам эдйәр гечени ятлап.
Сәхра ховасында зордан аляр дем,
Йүрегиң юмагы чөзленйәр кем-кем:
«Тиз бол, Огулнабат, гарашян көпден,
Иллер эййәм гитди, галдык мекдепден.
Гүн гушлук галыпдыр, ханы гелсене,
Җандан өң баралы, басым болсана!»
Ядында берк галан мылайым сөзлер
Гайталаняр, эшдиң, гиң гиден дүзлер!
Соң ядына дүшди шейле бир вака:
Бир гүн окувдан соң өе барярка,
Ёлунда душ гелип ики ёкумсыз,
Өзүнден хас улы, белли якымсыз,
Бири тозан турзуп гечди дашындан,
Бири яглыгыны алып башындан,
Сонра сумкасыны яба атдылар,
Яглыгыны бермән гачып гитдилер.
Бегенч яңкыларың ызындан етди,
Яглыгы аланың голундан тутды.
Горкузҗак болдулар илки гүпүләп.
Хорлаҗак болдулар соңра икиләп,
Ынанмаз бир киши, гөрмесе өзи,
Гөменип олардан чекмеди сөзи.
Гөрдилер бир салым шатдада-шутда,
Гыз гачмак хыялын эдипди хатда.
Боландыр тенининң авынан ери,
Ташлап ёлдашыны сып берди бири.
Ыржашды кән вагт галан бейлеки,
Сонра эҗизлигин дуяндыр белки,
Дарган китапларына дүшенде гөзи,
Гызын ятлыгыны узатды өзи...
Мала яңы ялы шу иш боланы,
Ядында йылгырып янна гелени.
Гелйәр гөз өңүнден хатарма-хатар,
Бары ызарласаң узага етер.
Шатлыклы, гайгылы гүнлериң бары.
Мына, пикиринде оларын бири:

«Гайгы гирдабына ташлаяр мени,
Ятласам ол гечен хасратлы гүни.
Гатнадым кән вагт, бәри бакмады,
Ишдәсиз йүреге хич зат ёкмады.
Билйәрдим гөремде, агырды халы,
Өзүм-де йыкылдым шейле махалы
Алып башужуны дурсам янында.
Дуярды рахатлык белки җанында.
Түкенмез бир ахмыр галдырды менде,
Хич гөрүп билмедим соңкы деминде.
Шонда чархы пелек терсе айланды,
Менсиз әкидилди, менсиз җайланды.
Бир ятан еримден гозганып билмән,
Гижеси, гүндизи өзүме гелмән,
Чекдим екеликде дерди-азары.
Чыкып гайданымда ызыма сары.
Бош өй гаршылады мени, бәбеги,
Чыдармы бу зада ынсан йүреги!
Йүрек совук өйде карар тапмады,
Эртири, агшамы гәзяш кепмеди...»
Гөрсе өң янында, ол сакга дурды,
«Түйнүксиз өйлерде яшянлар юрды».
Аягы сандырап, гөвреси гагшап,
Ере язылҗак дек дуршуна чагшап,
Зордан әдим әдйәр чала ыранып,
Горкы гуҗагында дуряр гаранып.

Ине мазарчылык чаклан ченинде
Барды, гарынҗалар гезйәр тенинде.
Хер әдим әденде эдйәр ховатыр,
Энчелер гара ер астында ятыр.
Гиңелйәр айтымы онуң хер гүнде,
Гөр нәче несилиң векили мунда.
Гиң гиден бир мейдан түммекден долы.
Кәбири кичиҗик, кәбири улы.
Айманча гөрүнйәр бирниң дашында,
Керпич гоюлыпдыр кимсәң башында
Кәсиниң үстүнде көне агач бар,
Уҗунда эсгиси еле ыкҗаяр.
Кәси ярылыпдыр ичине хопуп,
Әхтияч эдйәрсиң йүрегиң гопуп.
Кәсиниң үстүнде от-чөп битипдир,
Кәсичер билен деӊ, соры йитипдир.

Гызымыз айланып бир чете барды,
Эден белликлерин деррев сайгарды:
Ынха, ятыр онуң яшлык ёлдашы,
Гитди боюр-боюр гөзүнден яшы.
Эгилди үстүнде билини бүкүп,
Дурды эсли вагт гөзлерин дикип,
Гөйә доңан ялы бүтин гөвреси,
Зордан демин алды, чыкмады сеси,
Соң бирден дикелип, галдырды йүзүн,
Мазарың үстүне оклады өзүн.
Гол герип, гужаклап зарын сес этди,
Сесиң овазасы узага етди:
«Нәме ташлап гитдиң, мени, Бегенч жан!
Өртенип ызыңда яняр ширин жан!»
Гутарды бирбада йүрегиң ели.
Мазарың үстүнде ыз гойды эли.
Йүз-гөзүн сүпүрип, ериңден галып,
Инди гапдалында отыр чоммалып.
Хәзир сораг берйәр өзүне өзи:
Ханы гүлүп бакян онуң гүл йүзи?
Ханы гелжегине чекен планы?
Ханы гөк дамарда йөрейән ганы?
Ханы бу гөзелиң бакы гереги
Онуң батлы урян тәмиз йүреги?
Гызың ал яңагын, галам-гашларын,
Нәзик беденлерин, өрүм сачларын
Нә билен сыпалап, бикарар эден,
Гөзүн галасында говга дөреден,
Ханы ол йигидиң мылайым эли?
Ханы гунча гүлүң илки билбили?
Ханы нагма сачан ширин диллери?
[illegible]е гушак болан гурплы голлары?
Бу сораг первайсыз гоймаса ялы,
Ол ненең чекмесин далы-перяды!
Инха, өң янында оларың бары,
[illegible] начар гоюп кән вагт бәри.
[illegible]лар бир бажак гумуң астында,
[illegible]ал өвсүп, тозан туряр үстүнде.
[illegible] гахрыманым өңкүси ялы,
[illegible] онда бир затлар айтмак хыялы,
[illegible]онса хер гезек богазы доляр,
[illegible]жак пикирлер йүрекде галяр.

Ахыр юваш-юваш еринден галды,
Барып башужундан бир керпич алды.
Гаймалы яглыгы башына орап,
Данды ики ужун эли сандырап.
Өңкүже еринде гойды керпижи,
Ене сөзлемәге етмейәр гүйжи.
Гүн дегип барярды дагың гершине,
Үйшенди өз-өзи болуп дуршуна.
Гитмәге ховлугяр инди бу ерден,
Гахар-газап билен сеслеңди бирден:
«Уруш! Уруш! Уруш! Уруш, сен гура!
Салансың сынама бир битмез яра!
Бакы нәлет болсун сени башлана,
Өмүр танапыны гырып ташлана».
Чаңжырап гөрүнйәр хованың йүзи,
Басар гараңкылык депәни-дүзи.
Даглар еңсесинде Гүн-де гизленди.
Гызымыз мазара ене йүзленди:
«Хош гал, мәхрибаным, хош гал, Беген[illegible]
Сендиң йүрекдәки хазына-генжим.
Бир галдым, болмады эден хыялым,
Гөрерин не болса инди ыкбалым.
Ядыгәр галдырдың эзиз чаганы,
Гөзүм гөрежи дек ләлеләп оны,
Хер хили ягдайда хор-хомсы этмән,
Адам этмеклиге сени күйсетмән.
Губурың үстүнде касам эдйәрин.
Хош гал, жана-жаным, инди гидйәрин»
Чекилди ызына юваш-ювашдан,
Кәте евран-евран серетди дашдан.
Ахырда шол гелен ёлуна дүшди,
Кем-кемден бу ерден араны ачды.

Гызымыз гайдашын гысгалтды ёлы,
Гиҗара өйүне гелен махалы
Асманда ек-ярым йылдыз гөрүнди,
Окыжым, гүнделик гутарды инди.
Бир зат ятладайын саңа бу ерде:
Гөрүп оканыңда хәзир эсерде
Диңе дурмушыны Огулнабадың
Белки тапан дәлсиң гарашан задың.
Ол догры, окыжым, аз-кем сабыр эт.
Диерлер: «Сакавың соңуна серет».

УЧУНЖИ КИТАП

I

Смелый труд кончается победой!
Мучайся, ищи, твори, исследуй.

Е. Долматовский.

ренде ичине ишигин ачып,
ы айналардан гүн нурун сачып,
к жайың ичине ягтысын дөкйәр,
ранда үнсүңи өзүне чекйәр,
ет гара стол тамың төрүнде
түнде эндиган ерли-еринде
рәр, герек задың бары мунда бар:
гда гарнын ачып ятыр календарь,
агатнашыгың аппаратлары,
ткалар, кагызлар, дүрли затлары...

гиш гоюпдырлар өңүнде ине
йәр узынлыгы гапың деңине
ги гөк мавутлы узын столы
ндалы чехоллы стулдан долы.
че, узын бойлы, шар гара сачлы
лери отлуклы, гүр гара гашлы
нуң сыртында отыр бир киши,

мет еңиш билен гутаряр —
агтар, дерңе хем дөрет».

Яңыжа гелипдир, алып бир иши
Сахыпа-сахыпа йити серетди,
Соңра телефона голун узатды.

Бирден шу халатда юваш-ювашдан
Гапы ачылды-да бир йигит дашдан
Гарады гөркезип ярты гөвресин,
Сакланды аз салым, чыкарман сесин.
Соңраругсат сорап ичери гирди,
Гүррүң гутарянча гарашып дурды.
«—Ери, гургунмысың, отур, Акмырат,
Не бейле ирләпсиң, бармы бир гең зат?»
«—Ёк, ёлдаш министр, үйтгешик зат ёк,
Ише бир гиришсең сыпып боланок.

Шонуң үчин ирден гөрейин дийдим,
Екекә янына барайын дийдим.
Белки аңянсыңыз, мең сизлик ишим
Өңки гүррүңмизде эден хайышым.
Ядыңызда болса, «бирнәче гүнден
Гараш жогабына — дийдиңиз — менден»
Министр аркасын берип стула,
Уруп бармакларын бирнәче ёла
Стол үстүндәки айнаң йүзүне
Ёңсуз гарашдырды дийжек сөзүне.

«Ядымдалыгын-а ядымда вели,
Сәмәнде кәмахал яшлыгың ели
Айрып адамлары сабры-карардан,
Салядыр ховсала дуйдансыз ерден.
Гүррүңе тәзеден башлалы эйсем,
Илкинжи айданда, догрусын дийсем,
Меселәң аслына дүйпли етмәндим,
Бейле бир өзгериш гүман этмәндим.
Ур-тут талап этмән менден жогабын,
Эгер чының болса гөркез себәбин».

Бу сөзи гөвнүне аландыр белки
Акмырат бир хили йылгырды илки,
Соң сөзе башлады тапып чемини:
«—Гоймандым озал хем айтмак кемини
Ене диңлесеңиз шол өңки дийшим —
Маңа хич боланок хәзирки ишим...»

«—Нәмеси боланок, кынмы я кичи?
Я-да ярамазмы эдараң ичи?
Дашындан бириси гыя бакярмы?
Гөвнүңе деген я ынҗыдан бармы?»
«—Кынам дәл, кичем дәл,
ёк өйке-кинәм,
Гечсинлер бар болса өзгелер гүнәм.
Эмма тапавутлы кишиден-киши,
Боляр хер кимсәниң укыплы иши.
Сайласаң бирини кәрлер ичинден
Оңа хөвес билен япышсаң чындан
Ол саңа гүйч-кувват хем леззет берйәр,
Умыт ганатланып рухуң гөтерйәр,
Тәзе мейиллере өңе әкидйәр,
Ине, хәзир гүррүң шу хакда гидйәр».

«—Ол догры, хер ише сөйги герекдир,
Сөйгүсиз башлан иш бидерекдир.
Эмма сен, Акмырат, шуны пугта бил:
Ише башланыңа гечди энче йыл,
Ынан, шу чака чен хич бир бабатда
Мениң хут өзүмде хем аппаратда
Саңа гыя гаран болманды бир-де,
Барымыз сен хакда оңат пикирде.
Бу шейле болмазды ёк болса хөвес,
Бу иши сениң дек башармаз хич кес».

«—Берйән бахаңыза гаты миннетдар.
Эмма сөзлеримде башга маны бар.
Мен узак окадым, бир кәри тутдум,
Шол кәре дегишли энче иш этдим,
Уруш башланмасы ташлатды оны,
Фронта ховлукмач угратды мени.
Доланып ызыма гелен махалым
Саглыгым яманды, агырды халым,
Тәзеден гиришмек оңа бирбада
Маңа мүмкин дәлди, салсаңыз яда.

Нәер боланда-да ишлере табым,
Йыгнан материалым, окан китабым
Йитгапды хер яна, галманды дерек,
Көп издым көп ере, болды бидерек.
Булардан башга-да уруш дөврүниң

Фронтмы я тылмы хер бир ериниң
Өзүниң хажаты, талабы барды,
Олары назарда тутмак деркарды.
Шонуң үчин сизде ише башлапдым,
Башга пикирлериң барын ташлапдым.

Хэзир башга ягдай, ятды топ сеси,
Энчеме хүнэриң гелер эеси.
Өврүлсем тэзеден башлан кэриме,
Гойсам бар гүйжүми өз хүнэриме,
Иру-гич, элбетде, чыкар-да бир зат,
Умытда яшаяр мыдам адамзат».
Ара дым дырыслык дүшди бирденкэ.
Министр бир оя гидендир белкэ,
Билмедим нэм үчин чыкмады сеси,
Галярды товланып чилим түссеси.

Ахыр мынчагаланды. соңлан папирос.
«—Бейле пикирлериң гутлаярын дост.
Айдан сэзлериңе гошулян долы.
Арзув гүнешиниң тапылар ёлы,
Чыкылса угруна жан билен тенден.
Эгер-де сорасаң маслахат менден.
Хич хаял этме-де япыш шу ише,
Нэме көмек дийсең болар хемише.
Гитмели ер болса, ислэн махалың
Вагтының гепи ёк, ачык бор ёлуң».

Я-ха асгын гелди, я-да чекинди,
Сесин чыкармаяр Акмырат инди,
Йүзүн ашак салып дымып отуряр.
Министр сөзүниң ызын етирйэр:
«—Болупды бир вагт мениң-де темам,
Ишледим кем-кемден йитирмэн тамам.
Көп айлар отурдым узак гижеси,
Ахыр оңат болды оң нетижеси.
Багышла, мысалы алдым өзүмден,
Дел маны чыкарма айдан сөзүмден.

Иш бир яның болса, ылым бир яның
Хей кеми болармы шейле планың?
Министрлик башга, ёлдаш хөкмүнде
Диййэрин барыны, пирим ёк менде.

Ене ятладайын сана бир зады,
Баглыдыр хер кимиң абрай-ады
Улы ыхлас билен эдилен ише.
Шол бир везипеде дурман хемише,
Басганчак-басганчак гидерсиң өңе,
Мен муны дуйдурян диңе өзүңе.

Гөзүң сув ичмесе, болмаса тама
Бейле везипәни хер бир адама
Ынанып болмаяр, дүшүн сен муңа.
Эгер сораг билен йүзленсе маңа
Доганмы, дост-ярмы, пархы ёк онуң,
Берҗек маслахатым шу борды мениң.
Адың абын-табын, ачма араны,
Ягшыдыр хер кәриң иле яраны.
Асыл иш гутулмаз йүреги сапдан,
Өсерсиң гүнсайын ики тарапдан».

Ене геплемеди бизиң гахрыман.
Министр белкә-де эдендир гүман
Тәсирли боланын айдан сөзүниң,
Шатлык аламаты артып йүзүниң,
Оңа гаш астындан огрын гарады,
Бармаклар дарак дек сачын дарады.
Гөйә разы ялы гарасаң дашдан,
Пенс габаклары юваш-ювашдан
Галып гашың аралыгы дүзленди,
Акмырат ене-де оңа йүзленди:

— Гөвнүме өрән жай сизиң дийшиңиз,
Сайлан темаңыз хем эдйән ишиңиз
Икиси бир угур, гидйәр угташып,
Кын дәл алып бармак олары гошуп.
Мениңки бейле дәл, херси бир яна,
Баш бермез хер нәче дөзсем-де жана.
Бүтин иш гүнүни мунда отурып,
Кагызлар ичинде өзүм йитирип,
Гөзлерим гамашяр хата гарамда,
Каләм хума дөнйәр өе уграмда.

Бир элде ики гарпыз тутдурмаз маңа,
Йүрекден диййәрин, ынаның муңа.
Бу хакда көп гезек ойланып гөрдүм,

Өзүме хер дүрли сораглар бердим,
Ахыр гутарныклы гелен карарым
Башламак тәзеден ташлан хүнәрим.
Эдилйән ынама гоюп хорматы,
Оны өдемәге чалышдым гаты.
Этсем-де гайгырман элимде барым,
Дүшүндим бейле иш дәл мениң кәрим.

Боляр хер кимсәниң гылык-хәсиети,
Хәсъете гөрәдир эндик-адаты.
Ынха, алып гөрсек мениң өзүми,
Ишим тассык эдер айдян сөзүми,
Я-да шаят болар танян хер киши
Өзгә буйранымдан хайсы бир иши
Оңа еңил гопуп сүңңүм-беденим
Хас оңат гәрйәрин өзүм эденим...»
Министр бу сөзе мысса йылгырды,
Отлан «Қазбегини» чекмәге дурды.

«—Онуң ялы болса, ягдайңа серет.
Я-да ховлукма-да ене пикир эт».
«—Кән бичип, кән кесдим, ёлдаш министр»
«—Онда совашма-да ерине етир
Өңки болшы ялы шу везипәни,
Ене-де ойланып гөрели ханы.
Шу гүн я эртир дийип гыссама мени,
Эгер барды-гелди бошатсак сени
Беллими гитҗегиң хайсы бир яна»
«Элбетде, Сельхоза я Түркменфана».

Ынха, шунуң билен гүррүң гутарды.
Акмырат доланып җайына барды.
Бу гүнки гүррүнден гөвни хошалды,
Белки бошамагна санлы гүн галды.
Гөвреси шу ерде, эмма хыялы
Гушуң ганатына даңылан ялы
Гидйәрди дурмаздан якына-даша
Москва, МГУ-а етйәр бир баша
Яшлыкда көп йыллар болан ерине
Герекли затларның галан ерине.

II

> Мы победим! Мы будем жить и петь[1].
> Мы верим в это и стоим на этом.
> Не сможет кривда правду одолеть,
> Не в силах мрак торжествовать на свете.
>
> **С. Васильев.**

Ара салым салып, достлар,
хер заман
Турарды җаханда бир апы-тупан.
Йайрарды кем-кемден төверек-даша,
Гара перде герип нурлы куяша,
Тукат гараңкылык депэни-дүзи
Тутарды, чаңжарып хованың йүзи
Йүрекде ховатыр, ховуп дөрэрди,
Ынсан эртирине гамлы гарарды.
Бозулып әлемиң хош дем ховасы
Артарды асман-у-земин говгасы.

Хайвана, ынсана салып тагмасын,
Гушлар терк эдерди нэзли нагмасын,
Гачарды гөрнүги гөзел җайларың,
Сувы буланарды дуры чайларың,
Гамланып, гай басып даглар гаясы,
Җовзалы чөл борды баглар саясы,
Гысарды йүрегиң гаралып хер ян,
Гөйнерди яс геймин лэлезар мейдан,
Кимселер богулса тупан тозуна
Кимлер гүйч тапарды ондан өзүне.

Тутупды дүнйәни шейле бир думан,
Гуйупды лабырын хер ерде ынсан.
Башланан гүнүнден гөге галыпды,
Ганлы-җанавары горка салыпды.
Гахар-газап билен туран тупана
Көплер голун чермэп гирди мейдана.

---

[1] [illegible]! Биз яшарыс хем айдым айдарыс.
[illegible]нярыс ве шу ынанҗың үстүнде
дуряряс.
[illegible]рулыгы еңип билмез,
[illegible]йнамага зулматың гүйҗи чатмаз».

Деңизлер чайканып, даглар ыранды,
Ахырда умыдың чырасы янды.
Ене асудалык даны атанда
Асман ягтыланда тупан ятанда.

Ятырлан болса-да ол туран тупан
Шиндем вагтал-вагтал гараляр хер ян.
Кә ерде түссе бар, кә ерде учгун,
Кә ерде булут бар, гүн нуры өчгүн.
Узадып асмана кимлер кесевсиң,
Етирйәр хер ере йигренжи сесин.
Мунуң гаршысына галды дессине
Хер ким ерли-ерден аяк үстүне
Сакланяр асманың тәмиз ховасы,
Башланмаз дүнйәниң ганлы говгасы.

* * *

Ынха, хемишеки болушы ялы
Балет театрының шовхунлы залы.
Онуң фойесинде гаррылар-яшлар
Гезйәрлер ики ян достлар,
дең-душлар.
Кәлери айланяр китап дашында,
Кәлери йыгнанып стол башында,
Дүрли темалардан гүррүң ачярды,
Дуйдансызлык билен вагт гечйәрди.
Хеммәниң йүзүнде шатлык нышаны
Бардыкча көпелйәр гелйәниң саны.

Зала чагырярлар, чыкды жаң сеси,
Йүзленди шол демде гапа хеммеси.
Гөрүнйәр сын этсең, ынха, дашындан
Пайтагтың хер кысым зәхметкешинден.
Ики ян ложасы, улы партери
Долды харын-дыкын, ёк бир бош ери.
Хеммәниң назары сахна дикилди,
Шол заман алыңкы перде чекилди.
Ыздакы перде́де гиң герип пери
Дуряр белентликде бир ак кепдери.

Дурярды, ганатын герип дурярды.
Онда шу йыгнагың мазмуны барды.

Гарры профессор йыгнагы ачды,
Залдан бирнәчеси ёкары гечди.
Трибунаң өңүне соңра бир-бирден
Барды ораторлар туруп хер ерден.
Хер чыкан сыздырып тени-җанындан
Айдярды сөзүни сап выжданындан.
Йыгнак гызыкланяр, барха җанланяр,
Залда парахатлык сөзи яңланяр.

Ынха, гарры ишчи эли хасалы
Тәсин херекете салды бу залы.
Сада сөзлейәрди, йүзи аграсды,
Тиз-тиз сакынярды, белки дер басды.
Дөрт оглы гидипдир фронта сары.
Бириден хабар ёк гидели бәри,
Икиси сөвешде вепат болупдыр,
Диңе иң кичиси гайдып гелипдир.
Җыгыртлы йүзүнде гахар дуюляр,
Хер сөзүн айданда йүрек гыйыляр.

Ынха, сөз берилди четден бир гыза,
Өңде отуранлар гаңрылды ыза.
Йүзүн ашак салып залың ичинден
Догры гидип баряр, эмма дашындан
Хич хабары ёкды, орта чыканда
Ачып кагызларын зала баканда
Артды ал аңягың гызылы бирден,
Гин маңлай дуйдансыз чыгланды дерден.
Сандырян кагыза йөнелдип гөзүн,
Гызымыз ахырда башлады сөзүн.

Окыҗым, бу ерде аяк чекели,
Шовхунлы бу зала биле бакалы.
Өңдәки хатарың, серет, биринде
Ынха, бир яш йигит хәзир еринде
Дүшди ынҗалыкдан өңе середип,
Отуршын үйтгедйәр ичин гепледип.
Ине гоңшусына йүзленди бирден.
Айды: «Билйәңизми,
бу гыз нireden?»
«—Шүми? Институтдан».
«—Медденми, педден?»
«—Медден нәмишлесин, элбетде педден».

Гоңшусы йигиде бакды бир геңси.
«Гаты халайдыңмы,
болшуң ненеңси?» —
Диен бир сорагы гөвне гетирди,
Эмма сөз диймеди, үмсүм отурды.
Йигит гараярды гөзүн айырман,
Гечипди гөрмәни оны көп заман.
«Хич үйтгән ери ёк, өңкүси ялы,
Ал яңак үстүнде гөрүнйәр халы,
Шол өңки мәхрибан нурана йүзи,
Шол өңки асыллы дүрдәне сөзи...

Гой, йигит ериндeн ене серетсин,
Гечени ятласын, хем пикир этсин.
Инди биз салалың гыза назары.
Дуюляр йүрегиң, гачмаз гахары.
Башдакы йыгралык ташлапдыр оны,
Херекет этдирип ики голуны,
Инди өз эркине гурбаты чатып,
Кә юмругын дүвүп, кә йүзүн чытып,
Барха часлы чыкяр залда оң сеси,
Кагыз ятдан чыкды,
гызды келлеси:

«—Дүйн дәлмиди бүтин дүнйә гох бери
Фашистлериң уруш одуны яканы?
Дүйн дәлмиди парахатлык угрунда
Деря болуп гызыл ганың аканы?
Дүнй дәлмиди гарры энәң гара гөз
Ялңыз оглун ураданы уруша?
Дүйн дәлмиди яш гелиниң сөйгүлсин
Йитирип гөзүниң доланы яша?..»
Айданда гызымыз соңкы сетири
Өз сөзи өзүне этди тәсири.

Додагы кемперип бирден хамсыкды,
Өзүн тутуп билмән гаты дарыкды.
Залдакы йигит-де дуйярды муны
Инди өрән аньк танады оны.
Гыз зала йүзленди сылып йүзүни,
Ене довам этди башлан сөзүни:
«Дүйн дәлмиди шинелини чыкарып,
Солдатың өйүне гайдып гелени?

Дүйн дәлмиди халкың гайдан гутулып,
Азат зәхметинде демин аланы?

Бу гүн шер гөзлейән азгын җенаплар
Ер йүзүне ярагыны булайлап,
Ене буз үстүнде тозан араяр,
Ганлы ханҗарының ганыны ялап.
Биз дынчлык сөййәрис,
биз уруша гаршы,
Биз азат зәхметиң тарапдарлары!
Уруш болмаз ислесе-де хер ерде
Дүнйәң гөзи ганлы маядарлары»!
Отлуклы гөзлери зала гарярды,
Гарайшында онуң чуң маны барды:

«Урушдан үстүн чыкар адамзат эрки,
Доллар, атом, чөзмез халкың ыкбалын!
Парахатлык үчин инди хер ерде
Миллион зәхметкешлер гөтерйәр голун.
Ол голлар гүйчлүдир топдан,
түпеңден,
Оларда еңилмез ынсан гүйҗи бар.
Дүнъе гөзеллигин дөреден ынсан
Йыкдырмаз хич оны беладан горар».
Гыз сөзүн гутарды, залың шовхуны
Отуран ерине угратды оны.

Хак сөзе йигидиң җошуп йүреги,
Элин чарпан вагты галып тирсеги,
Бирден гоңшусының эгнине дегди.
«Багышлаң!» — дийди-де башыны эгди.
Гоңшусы говсуныл чепе гышарды,
Йигидиң болшуны гопгунлы гөрди,
Гөз гытагы билен бакды эгнинден,
Белкә-де нәгиле боландыр ондан.
Эмма бихабарды йигдимиз мундан.
Гыз яңы гечипди онуң деңинден.

Онда-да хич яна өврүмән йүзүн,
Дине ол тарапа дикипди гөзүн.
Нәче йөредикче гаңрылып ыза
Барып отурянча серетди гыза.

«Ол-да сөзлән вагты гөрендир белки,
Йыгнак гутарансоң барайын илки.
Ягшы дәл гөренсоң саламлашмасаң,
Гөйә өйкели дек хабарлашмасаң,
Башындан агыр гүн гечипдир онуң
Хал-ахвал сорашмак борҗумдыр мениң..»

Шу хили ойланып бизиң яш йигит
Отурып өзүне берйәрди өвүт.
Ынха, узак чекмән йыгнак гутарды,
Бүтин зал бирденкә еринден турды.
Туранда гыз тарап бойнун узадып,
«Нирeдeн чыкарка»? Гапа середип:
«Ягшыдыр бирденкә гөзден йитмесе
Эгер гөремде-де эсeң этмесе,
Йүзүме серетмән, голун узатса,
Соңра-да хошлашман угруна гитсе..?»

Хер дүрли пикирлер гелип башына
Ортакы гапыдан чыкды дашына.
Гөрсе Огулнабат өңүнде дуряр,
Кимедир гарашып, ызына гаряр,
Айданда ичинден «ыхласа мырат»
«Вий, муңа серет-ле, ынха, Акмырат?»
Чекип узак вагт айралык зарын,
Хәзир тапан ялы якын хоссарын,
Илки өзи гелип элин узатды,
Йүзүне мәхирли йити серетди.

Душушык шуң ялы дуйдансыз болса,
Геченден көп зады ядына салса,
Аңсат дәл бирденкә сөзе башламак,
Белли бир пикири орта ташламак.
Гызгын гаршыланды бизиң гахрыман.
Белки өз ичинден эдендир пушман,
Гыз хакда нәдогры оя гиденде.
Мылайым йылгырып өңүнде инде
Биленок нәхили гүррүң ачҗагын,
Нәмеден сөз башлап маны сачҗагын

Онуң бир вагткы беслән арзувы
Гөйә гүйз вагтының илки гыравы.
Гыза ягты берен нурлы гүнешден

Ыз гойман биреййәм чыкыпды башдан.
Совурмак герек дәл көне саманы,
Йөретди өз хөкмүн дурмуш кануны.
Болманды оларың мекир-хилеси,
Екды бир-бириндeн гөвүн кинеси,
Хәзир бир-бириниң, ынха, өңүнде
Дуряpлар көне бир таныш хөкмүнде.

«—Эсли салым болды үйтгетдим кәрим,
Хәзир гезмендерәк, йөне кәярым
Гелйәрин шәхере дүшенде ишим,
Сизи, ынха, шу гүн биринҗи гөршүм».
«—Билйәрин барыны, болдум хабардар.
Хатыңыз говушды. Гаты миннетдар».
Йигит дилин дишләп сәгинди бир дем.
Соң ене гүррүңе башлады кем-кем:
«—Эшдемде Бегенҗиң шейле боланын»...
Диенде йүзүни саллады гелин.

«—Хава, шейле болды, дуйдансыз ерден
Көне агыр яра гозганды бирден...»
Ене дым-дырыслык, долды богазы,
Айдылман йүрекде галды гыз сөзи.
Гечмишден көп затлар дүшсе-де ядa,
Хич гүррүң болмады ики арада.
Ине, шу халатда гелди бир киши,
Гараса Акмырат залдакы гоңшы.
Ол геле-гелмәше гыза йүзленди:
«Ханы, Огулнабат, гайтмарсмы инди?»

Ара ховлукмачлык дүшди бирденкә.
«Хава, гайтмак герек машын ятманка.
Бол онда, Акмырат!» Элин узатды.
Гелен даш ишиге херекет этди.
«Гөренме өрән шат, сизем саг болуң,
Бизиң тараплара гезмәге гелиң.
Хер махал вагтыңыз болса эгер-де,
Өй белетсиңиз, шол өңки ерде».
«Гөрерин» — диен дек ышарат этди,
Асфальтлы көчеде гөзүнден йитди.

III

Терсем, нереси бикаьбе, эй аьраб...
Ин рәх ки ту миреви би туркист...

Са...

«—Энәниң, гайының эркин аланмыш,
Икисем гитмегине разы боланмыш».
«—Өңден-де беллиди шейле болҗагы,
Хас әвмез депренди өңүн алҗагы.
Ызыны кесмеди бу хоссарсумак,
Гатнады арада мисли бир юмак.
Ханы ахырында не иш битирди?
Иле гүлбан болды, адын йитирди...»
«—Хич сөзи гечмәндир Нуртәч бичәраң,
Айлавы гиң экен ол йүзи гараң...»

«—Бары Энебайдан, өз уяңыздан,
Асыл сала салман, сораман сизден
Хич бир аладасын этмән ызының,
Ногтасын элине берди гызының.
Этди өз диенин гөзүне басып,
Агзың сувлы болса ким гулак асып,
Йүзүңе середер, диениң эдер?
Ислесе сакланар, ислесе гидер.
Гамшы говшак тутды агаң-да башдан,
Гырнак гүйч гөрмеди гаррыдан-яшдан...»

«—Чиширме башымы, хелей, гап сесиң,
Мен дилин тапайын хайсы бир месиң?..»
«—Этими кессен-де сесими гапман,
Этмишиң гизлемен, сырыны япман.
Ябы дүз болмаса, сув догры акмаз,
Эгер эйменмесе, сәзүңе бакмаз, —
Дийип, энче гезек ятлатдым саңа
Хич гулак асмадың вагтында маңа.
Чишип земзен ялы атма хайбатың,
Эгер кишинки дек болса гайратың,

---

[1] Горкярын, етмерсиң Кәбә, эй арап,
Сениң барян ёлуң Түркестан тарап.

Гит-де өз уяңа гепиңи гөгерт.
Инди мен гүнәли, вий, муңа серет!..»
«—Еңңе жан, бей дийме, айңалавери,
Гечени өлчерме инди сенбери.
Гитсе гидипдир-дә, илде-де гыт дәл,
Окамак, окатмак инди уят дәл.
Мушакгат барыны ягдырып бирден,
Турзуп түкезава бидерек ерден,
Салян адамлары улы ховсала,
Дүшен дек башыңа совулмаз бела».

Алды ал петинден мунуң дессине,
Гыгырды хас бетер чөвҗәп үстүне:
«—Аклың артык болса, хырыдар гөзле,
Мамла ким, бимамла, догрусын сөзле.
Мениң айданларым болса габахат,
Өзүң бер агаңа догры маслахат.
Окар! Алымам бор, адамам ясар.
Башы бош, эли бош, хер яна тасар...»
«—Хай, сениң гара бир..! Гүм бол янымдан,
Угурсыз такалың өтди жанымдан».

Гахары-газабы дамагна гелип,
Чыдаман ахыры дәли дек болуп,
Адамсы еринден туран махалы
Яңкы батыр аял йылдырым ялы,
Даражык гапыдан сычырап чыкды,
Дөвди бир чәйнеги, түңчәни йыкды.
Баршына горкулы еңсэ серетди,
Бир агач дазырдап ызындан етди.
«—Дерисин дузласаң мунуң дек писиң,
Дилин еңсесинден чексең дейюсың...»

Ызыны гараман гитди хаңкырып,
Гоншы-голамының өйүне барып,
Гөйә сары товук, сечер саманы,
Мунсы хем җәхеннәм, ынха яманы
Ягдырып үстүне төхмет барыны,
Етирер ичерә көп азарыны.
Сырып гапы-гапы чар тарап гезер,
Надаралык билен халкы өрүзер.
Кем-кем гелип башлар улы-кичиден
Долар өйүң ичи төвеллачыдан.

Ил-гүн бир говы зат, деррев етишер,
Гахарын-газабың бары өтүшер,
Башланар ене-де өңки яшайыш,
Болупды обада шу хили бир иш.
Окува угранда бизиң гахрыман.
Йөне велин ызы бейле гутарман,
Геченсоң арадан бирнәче махал,
Тәзеден башланды, эмма галмагал
Болмады хич хили, гечди парахат,
Тапдылар әр-аял мамла маслахат.

«—Еке гоймак болмаз бир ят шәхерде,
Горайҗы гөз герек оң ялы ерде.
Иберсек окува бизем Еллыны
Хер бир әдиминде ызларды оны.
Мунда галанда-да гөненч ёк ондан,
Әхтияч эденок сенден я менден,
Сөв-сөв ыгып йөрйәр обаның ичин,
Этмейәр йүрекден колхозың ишин,
Хепбесиз бир пелит җаныңы якяр,
Илде гең гөренин алнындан чыкяр».

Сыпайы башлады аял сөзүне,
Әриниң үнсүни чекди өзүне.
Хич иши болмазды геп-гүррүң билен,
Мейдандан яныжа доланып гелен
Гышарып тирсегин яссыга берип,
Ажыжа гөк чайың нешесин гөрүп,
Аялың гүррүңин диңлейәр әри.
Ол довам эдйәрди көп вагт бәри.
Эп-эсли ойланып, дийди дашындан:
«—Окув аңсатмыка колхоз ишинден?»

«—Вах, ишиң аңсады ёкдур, какасы,
Болмаса янында эне-атасы
Оглуң догумланар, иле гошулар,
Гой, гитсин, белкә-де багты ачылар.»
«—Гирмегем кынмышын, ынха, гөр вели,
Гайдып гер ызына гидиши ялы.
Келледе бир зады бармыка асыл?
Ханы бир хасапла, гечди нәче йыл
Гутаралы бәри мунуң обаны,
Чыкандыр ядындан барҗа билйәни».

«—Ол ерде, какасы, биримиз бардыр,
Атлы-абрайлы, көп дилевардыр.
Эгер башармаса гирмеги өзи
Дүзедер бар зады онуң бир сөзи.
Онсоңам, какасы, бир зада дүшүн,
Билемок мен онуң окувлы ишин,
Мәкәм табшырмалы оңа бир зады —
Гөзден сыпдырмасын Огулнабады.
Эгер эгри басса аягын ерден,
Догры хабар этсин бизе шо ерден».

Гүррүңи эдилйән шу йигит үчин,
Әр-аял ойланып өзара ичгин,
Хорматлы окыжым, ятла бир заман
Соңра вепат болан бизиң гахрыман
Ганлы сөвешлерде өңе барярка,
Гызымыз ызында ёлун гарярка,
Көп гезек сөз айдып Огулнабада
Гатнав йыгалыпды ики арада.
Эмма бейле хыял баша барманды,
Әр-аялың ичи долы арманды.

Олар йөне ятман гүнде-гүнаша
Савчы ибердилер төверек-даша.
Кимси узакдады, кимси янашык
Кәлери сыпайы, кәлери ачык
Терсин жогап берип айдылан сөзе,
Савчылар көп гезек гайдыпды ыза.
Оба гиң, илат көп, гезилди ене,
Бир гөзел машгалаң үстүнден ине
Душдүлер, тапылды узак бир ерден,
«Гечди көр дүеси» ахыр көпрүден.

Эмма узак чекмән бейле дабара,
Гыз гайдып гиденсоң кесилди ара,
Билмедим нәм үчин, гыз ыкбалына
Кәйинип, өртенип агыр халына,
Ата-энесине эдип кәйиши,
Гөзүнден бирсыхлы акдырып яшы,
Доланып ол өе барман дийипдир,
Әлинчәм йүзүни гөрмен дийипдир.
Бу ишиң сырыны билмеди хич кес,
Йигит саллах галды, чыкмады бир сес.

Әр-аял гүррүңи узага чекмән,
Мазмуны шу өйден дашары чыкман,
Җемленди ахыры соңуна етди,
Ашгабат тарапа йигит-де гитди.
Экзамен вагтында, шовхунлы залда
Хер дүрли ягдайда хер хили халда,
Окыҗым, бу йигди гөрүпдиң сен-де,
Артдырып айдара хич зат ёк менде.
Гөзегчи гойлан дек оба гызына,
Эдил көлге ялы дүшйәр ызына.

Диңе гөзегчими я башга ене
Белли бир максады дикип гөвнүне,
Иру-гич бир зада умыды бармы,
Йүрекден йүреге ёл агтарярмы?
Ким билсин ончасын өзи билмесе,
Гуйма гурсак болуп дөредилмесе,
Дүртме гурсак болан хайсы ынсаның,
Не хамыр, не петир бир гуры саның
Ничик гөркезерсиң барян ёлуны,
Өзи сайгармасы сагы-солуны.

IV

Когда рассудок с сердцем
Кому довериться из них?
Рассудку? Верно, он постро
Решая, всё в расчёт возьмёт
Но что сказать рассудок
Когда он, сердца не поймёт?
С.

Шәхерден, обадан алыс арасы,
Гөрүнмез гөзүңе даглар гарасы.
Пасыллар гөзели бахар айында
Гарагум чөлүниң гиң бир оюнда

---

[1] «Акыл билен йүрек жеделлешенде,
Оларың хайсысына ынанмалы?
Акыламы? Догры, ол серeсап боляндыр,
Еди өлчәп бир кесәндир.
Эмма йүрек ургусына дүшүнмедик вагты
Акыл нәме айдып билер?»

Хер тарап узалып колхоз өрүси
Ятярды, гөвсүнде гоюн сүрүси.
Асуда, аркайын яйрап хер яна
Ажайып гөрк берйәр жансыз мейдана.
Гөрүнйәр еңседе гумлар депеси,
Эшдилйәр чопаның түйдүгниң сеси.

Берейййәм говшапдыр гызгыны гүнүң,
Узалып көлгеси ёвшан-сыркының,
Пессайлап өсйәрди язың шемалы.
Бу вагт узакдан бир нокат ялы,
Улы дыкгат билен гарасаң дүзе
Гушлукда бир гара гөрүнйәр гөзе.
Ким билсин, якынмы, дашмы арасы,
Кә гөзүң үмезләп йитйәр гарасы,
Кәте сүйнүп гидйәр, гөйә бир дерек,
Ерден асман сары голун герйән дек.

Үйтгедйәр гөрнүшин хер бир гарашда,
Бир гөрсең якында, бир гөрсең дашда.
Бирден салгым атып, хер ере етйәр,
Бирден гайып болуп гөзүнден йитйәр.
Бу вагт чопанлар сүрүп хер яндан
Маллар чекилйәрди отлук мейдандан.
Эхтияч эдилйән ачгөз бөрүден,
Хер ким гөз айырман агыр сүрүден,
Эдйәр ягтыгөзин онуң гамыны
Мөжек мырдар душман тапса чемини.

Журдур чопанларың ише хеммеси,
Гезекли-гезегне узын гижеси
Сүриниң дашында гайым дурарлар,
Горкулы ерлерде гапан гурарлар.
«Акбай» хем «Гарабай», «Гөрсебасарлар»
Диңширгәп хер яна гулак асарлар.
Гойнуң гапдалында, бейгиң үстүнде
Гөйә серхетчи дек дуряр постунда.
Ойда гоюн бары гысып бир-бирин,
Гөзлешер хер хайсы аматлы ерин.

Боляр хер хайваның ховплы душманы
Чыкар кирпи гөрсе йыланың жаны.
Ашакдан, ёкардан эдер ургыны,

Гушлар лерзан урар гөрсе гыргыны.
Эндамы загырдап болар есири,
Хер хайван дереде гөренде шири.
Эжиздир мөжекден эшек жанавар,
Гөзләп өзи үчин букужа бир ер.
Гирер эмай биле сүриң ичине,
Шонда-да гаранар дегре-дашына.

Ене йүзленәлиң гөрүнйән гара,
Эп-эсли бир пурсат дүшүпди ара.
Гөзе илки гезек илели бәри,
Йүзленип шо ерден чопанлар сары.
Херекет эдипдир, якынлап ара
Гөрүнйәр гарасаң инди әшгәре.
Дүе кервени дәл, ёк дүңи, жаңы,
Йөриши чаласын, ызында чаңы.
Чопанлар, чолуклар кән серетдилер,
Я башлык, я ферма гүман этдилер.

Гүн гөйә гызарып чапады ялы
Гутарып шу гүнки гечмели ёлы,
Хошлашык нуруны сачярды чөле,
Чолуклар чадырда бар гүйжи биле
Ядав чопанларың герек хеззети —
Тайяр эдйәрдилер дүрли леззети.
(Алып яй ичине ятладян саңа
Окыжым, эгер-де ынансаң маңа
Чөлде нахар ийсең тагамы артар,
Ишдәң хер бир зады өзүне дартар).

Гиже өз эркине гирип башланда,
Гара чадырыны герип башланда,
Бирден узакдакы гараң ерине
Якындан чыралар гөрүнди ине.
Аз салым гечеңсоң сеси эшдилди,
Ара текизликде өзи-де гелди.
Топулжак боланда итлерден кәси,
Ятырды олары чопаның сеси.
Гелип янларында машын дуранда
Нәтаныш адамлар гөрүнди онда.

Чопанлар машының алды дашыны,
Деррев какышдырып эгин-башыны.

Ынха, бир яш йигит гелди йылгырып,
Гөрүшди, барына голуны берип.
Гадырлы мыхманы дуйдансыз тапан,
Йүзленди йигиде яшулы чопан:
«—Саглык-аманлыкмы? Гелиш нireден?»
Чопанлардан бири бу вагт бирден:
Хеммәниң үнсүни өзүне чекди,
«—Ене-де машын!» дийп,
шол яна бакды.

«—Ол хем бизиңкидир, галыпды ыза.
Гелиш нирдендигин айытсам сизе,
Белли бир ери ёк онуң, яшулы,
Көп вагтдан бәри айланяс чөли.
Ынха ёлдашларым, танышың ханы»
Әйнекли бир киши гарры чопаны
Назарлап ортадан өңе сүрүнди,
Гарашлар бир-бирине ыссы гөрүнди.
Түркменче эшденде салам сөзлерин,
Чопан ойнаклатды йити гөзлерин.

Шадыян йылгырып,
асыл дарыкман,
Онуң өз дилине хич бир ирникмән,
Саламың жогабын берен махалы,
Мыхманы бир хили геңиргән ялы,
Әйнегиң астындан йити серетди,
Эмма ол алымда гуванч дөретди.
Дүшүрип машындан герек затларын,
Иймели, ичмели ёл харытларын,
Ерлешди геленлер инди аркайын.
Нахар-да, гөк чай-да тиз болды тайын.

Яшлардан сайланып чыкып бир гыра
Гаррылар гүррүңе болдулар гүмра.
Хер бири өзүниң башдан геченин,
Хайсы бир угурда дерин сеченин,
Ховлукман асуда айдып берйәрди,
Гүррүң гитдигиче хас гызыгярды.
Үйшүп яш чопанлар йигдиң дашында,
Сөхбете берилди чайың башында.
Чөлүң шунуң ялы ажайып вагты,
Ожакдан йүзлере дүшйәрди ягты.

Диңләп яш йигидиң айдан сөзлерин,
Чопанлармыз мөлердишип гөзлерин,
Өрән геӊ гөрдүлер онуң кәрини:
«Ненең барлап чыкжак гушуң барыны?
Я чөпдүр, я мөжек иййән хөреги,
Биленде, билмәнде бармы гереги?
«Яшайшы, гурлушы хем әхмиети...»
Гушуң герек зады дине бир эти...»
Кәлер шу пикирде ичин геплетди,
Эмма сораг бермән гизлин серетди.

Гүррүң арасында бир чопан оңа:
«—Бир таныш йүз ялы гарамда саңа,
Гөвнүме болмаса, озал бир ерде
Билмедим, обада я-да шәхерде
Сени гөрен ялы, ким диййдиң адым?
Акмырат, Акмырат.., я валла ядым
Бүтинлей галмандыр, эмма танярын.»
«—Мүмкин сен гөренсиң, мен ынанярын,
Магарыф ишинде болан махалым,
Ылайта-да онда илкинжи йылым,

Мен йыгы-йыгыдан оба барардым,
Айланып мекдеплең барын гөрердим».
«—Огланлар, гутарың, ятсын мыхманлар
Ене турмалымыш булар даңданлар.
Диерлер гулагың болмазмыш гарны,
Этсин хер хайсысы ятмалы ерни»—
Дийип, гарры чопан хеммә йүзленди.
Бу вагт ашаклап Ай-да гизленди.
Акмырат ашакдан ерин дүзетди.
Галанлар машының үстүнде ятды.

Халта дүшегини чекип үстүне,
Яссыга башыны гоян дессине,
Гитди сүйжи ука геленлең бары,
Кәлери биреййәм чекйәрди хоры.
Эмма яш йигдимиз гөзүн юмса-да,
Сесини чыкарман узак дымса-да,
Укусы атлыды, өзи пыяда.
Билмедим, нәмелер гетирип яда
О яна, бу яна агдарылярды,
Кәте гөзүн ачып, гөге гарярды.

Ине, шунуң билен вагт гечйәрди.
Чопанлар өзара хүмүрдешйәрди:
«Сизиң өзүңизден алсак мысалы,
Кәте гиҗелериңиз улы говгалы
Гечйәндир бөрүлер чозанда сүрә,
Эгер-де хич вагт гелмесе өрә
Мөҗек я башга бир йыртыҗы хайван,
Ек болса мыдамлык, бермесе зыян,
Хер чопан асуда демин аларды,
Нәхили эркинлик, дынчлык боларды.

Дүнйәниң ягдаям эдил шуң ялы,
Бирнәче җеңбазлар мөҗек мысалы,
Ене буз үстүнде турузяр тозан.
Дүнйәниң дынчлыгын озалкы бозан
Ек болды, ериңе башгасы дөрйәр,
Уршун өчен одун ене өлчерйәр...»
Пигдиң бу сөзлерин гайталап бары:
«Гуш тутмак болса-да мунуң хүнәри,
Чыкяна меңзейәр кән затдан башы,
Совдупдыр вагтында чорбаны киши».

«—Алым диййәр вели эшиги-зады
Алымка меңзәнок хич бир писады...»
«—Гойсана, сен бери, локгы-локгыңы,
Гөмүл ериңе, аз эт хыкгы-пыкгыңы,
Той-томаша бармы чөлүң ичинде?
Гырмыз дон гейсинми гара ишинде?»
«Гөмүл-сөмүл дийип херрелме иле,
Алым сениң ялы чопанлар биле
Дост ялы дегишип, гүлүп отурмаз,
Йүзи агыр болар, янна гетирмез».

«—Ядыңдамы, саммык, бизе бир махал
Гышда өрән гүйчли боланда ыгал
Гелипди ёкардан ёлбашчың бири,
Ыгнанып дашына чопанлаң бары,
Маслахат эдилди, горкы азалды,
Бизиң арамызда эп-эсли галды.
Дегишмек, гүлүшмек онда-да барды,
Ула — агам, кичә — иним диййәрди.
Ол затлар ядыңдан чыкдымы я-да?
Бизиң адамларың хеммеси сада».

Буларың гүррүңин диңләп бир салым,
Гүлди өз ичинден бизиң яш алым.
Ятды чопанлар-да юваш-ювашдан,
Инди жыңк чыканок якындан-дашдан.
Эмма укы гелмән ене гөзүне,
Кәте гахар этди өзи-өзүне,
Зордан дүшегини башына чүмрүп,
Ука гитжек боляр, йүреги уруп
Демигип, дер басып үстүни ачяр,
Яз шемалы йүзүн сыпалап гечйәр.

Үйтгешмек өзүни чекдирмез кәне,
Эгер-де чыг ере дүшсе бир дәне,
Иймитленип башлар ховадан, ерден,
Кичижик гүберчек дөредип бирден.
Ашакдан ёдажык тапар өзүне,
Гулагын габардып ериң йүзүне
Чыканда гүйч алып йити куяшдан,
Гол атып хер яна юваш-ювашдан,
Ашагы беркешер, ёкарсы өсер,
Өсер, өсдүгиче хер дүрли өвсер.

Себәпсиз чөп башы гымылдамазмыш,
Гары эремесе сили болмазмыш,
Узын жүлгесинде белент дагларың,
Учмаса билбили гөзел багларың,
Гүллери солмазмыш, гөрки гитмезмиш,
Ынсан ховпсуз ерде горкы этмезмиш.
Бар болса себәби хер бир ваканың
Укусы тутмаян бу гахрыманың
Белки себәбине етйәндир гөзи,
Гелиң, оң өзүне берелиң сөзи:

«Дуйгумы, сөйгүми, кеселми-дертми,
Пархы ёк, сен өзүң намартмы-мертми?
Салса сыртмагыны жадылы сыры
Ахырда, гүррүңсиз, боляң есири
Билмедим, гөвнүме я-да хакыкат
Чекилди шол яна менде бар дыкгат.
Дикелйәр өңүмде ене-де гөрки,
Гидердим элимден белкә-де эрки.
Яшлыгың говгалы ала-бахары,
Ене тарсылдаяр йүрек дамары.

Бейле пикир ёкды илки гөремде,
Өңки әдимлерим ятлап хер демде
Гайта гызарардым онуң өңүнде.
Билмедим нирeден дөреди менде,
Онуң барасында шейле бир гараш
Эгер болан болса, онда ара даш,
Белки, мен дүшмездим бейле хыяла,
Кэйинип өз-өзүм чекмездим нала,
Парахат яшардым, гөрмезден оны,
Гөрүшмек, душушмак өзгертди мени.

Иргинсиз гечилйән узак ёлларда,
Межнуның меканы ымгыр чөллерде,
Гиҗелер ятамда, гүндиз турамда,
Хер гезек ишиме элим урамда,
Гитмейәр калбымдан, мыдам ядымда.
Ызарлап ол мени хер бир әдимде.
Гөзүмиң өңүнде бүтин гөвреси,
Эшдилйәр гулагма якымлы сеси.
Асуда обаның тәмиз перзенди
Ене-де дашыма гурапдыр бенди.

Акылым бир яна, йүрек бир яна,
Дүшйәр ики яндан ховсала җана.
Бири өңе чекйәр, бириси ыза
Хайсысы хайсысын чөкерер дыза?!
Акыл айдяр ондан чекмесең элиң,
Пигренҗиси борсуң сен улы илиң,
Дост-ярың, дең-душуң хем-де ёлдашың,
Таныш-у-нәтаныш, якының-дашың
Гeңиргәр, язгарар, унутма муны
Барысы йүз беврер, эшденҗе гүни.

Гетирме келләңе бейле бош хыял —
Сен болсаң бой йигит, ол бир дул аял,
Дуллугындан башга, ызы чагалы
Ойлан бүтин өмрүң өтер говгалы.
Сен оңа лак атҗак ничик йүз билен,
Чекип хасрат барын гөвни бозулан
Ол саңа йүрекден гойяр хорматы,
Доганы хасаплап сылаяр гаты.
Сөйгиниң, хорматың йыкма арасын,
Гозгама начарың йүрек ярасын.

Сен оңа йүз тутдуң өң хем бир гезек.
Берипди җогабың чекдирмэн узак.
Көп пушман эдипдиң шонда соңундан,
Ене-де сен чыкяң онуң өңүнден
Нэме, түкендими дүнйэниң гызы,
Белки, пушман болар ене-де ызы?
Гачырып бахаңы хар этме өзүң,
Өкүнип соңундан гызартма йүзүң.
Белент тут башыңы иллер деңинде,
Мертебе горагы болмазмы сенде?!

Эмма башга уряр йүрегиң тары,
Дийййэр гуры сөзлер буларың бары.
Өң гөвүн береңде гүнэкэрмидиң?
Я-да бир бет ниет хилегэрмидиң?
Оларың барысы кануны затды,
Гыз саңа өзүни шонда танатды —
Берен вадасына вепадарлыгын,
Дуйгы дүнйэсине хөкүмдардыгын.
Ине, шонуң үчин бу гүн ол саңа
Мэхрибан гөрүнйэр, дүшүнсең муңа.

Ышкың патышасы, гедасы болмаз,
Ёл тапса өзүне пидасы болмаз.
Нэхак хасап эдйэң сен оны начар,
Ынсаның арзувы калбында яшар.
Бардыр хер йүрекде ышкың гөзбашы,
Айдыпдыр бу хакда шахырларбашы:
Бир дузсуз тагамдыр дүнйэниң сөзи
Болмаса йүрекде ышкың бир гөзи.
Җошурсаң ёл тапып эгер шол гөзи
Шонда болмаз саңа хич кимиң сөзи.

Гураса тэзеден йыкык бинаны,
Иллер хормат билен бейле уссаны
Экидер гөтерип алкыш багына.
Эгер сейик болсаң йүрек дагына,
Хакыкат йүзүне догры гараның,
Барысы бир демде болар яраның,
Язгармаз дең-душлар, достлар хак иши,
Эгер-де хак иши башарса киши
Артар мертебеси ичинде илиң,
Дүшүн, гысга болмаз хич ерде дилиң...»

Бу вагт бир йылдыз сүйнди асманда.
Пикир эршин кесип оңа гаранда,
Йити ялкым салып, ашаклап гитди,
Ыз гойды, ызы-да шол бада йитди.
Голлар ики яндан гурсагын ойкап,
Шол бир ятышында келлесин яйкап,
Дийди: «Оңармадың, ах! өмри зая,
Гитдиң кервениңи батырып лая,
Ыкбалдаш ёлдашың йитирди сени,
Шу агыр ягдая сен салдың мени».

V

«Галпың газаны гайнамаз».

Накыл.

Баряр ики аял гүн гушлук чагы,
Бири яш, бириниң сачында агы
Гөрүнйәр, херсиниң элинде көвши,
Бар ялы оларың бир мөхүм иши.
Икисем ховлукмач гаты йөрйәрди,
Улсы кичисине гүррүң берйәрди:
«...Билйәр Еллы жаным оларың барын,
Ызарлап ол ерде намысын-арын,
Бир гезек өйүнден ураган вагты
Кендиң үстүне дызапдыр гаты.

Өзи ара дүшүп шонда туланың
Дийипдир: «Гелер ол чыкса-да жаның.
Ким гелйәр, ким гидйәр, ишиң ёк сениң,
Доланып гапымда гөрүнме мениң,
Аррыгың гынама саклап дашымы,
Сенсизем чарарын өзүм башымы...»
Утанч, хая этмән или өрүзип,
Гижәниң бир вагты говга турузып,
Дили шеребедир, барын дөкүпдир.
Нерессәм аягын гайра чекипдир.

Ынха, эшдер болсаң, башга бир сапар,
Көчәниң угруна чыкып бир топар,
Нәме культур... диййәр хайраның ады?

Ташлап бир тарапа эшиги зады,
Гейип дар көйнеги, тыррык балагы,
Топлап төверегне өзи ялагы,
Сен тама этмегин ондан говсуны,
Хер ян шалкылдадып ики гөвсүни,
Тасанмыш идисиз көчеден-көчә,
Гөз болуп шәхерде улудан-кичә».

«—Ким экен, гелнеже, ызындан гелйән?»
«—Вах, кейгим, сорама, ким оны билйән.
Нәме, адам гытмы улы шәхерде,
Бал болса арылар тапар хер ерде.
Агзындан от чыкяр геплесе Ёллы,
Ятласа хемише йүреги елли.
Бир ерде үйшмелең маслахат болса,
Гижеми, гүндизми, гит-хә-гит болса,
Сокжарлып элмыдам өңе дүшйәрмиш,
Ёллым бир зат дийсе, гаты чишйәрмиш.

Шу гүн эжесине айдалы барын,
Эрки етйән болса этсин карарын.
Ругсада гелипдир, инди гитмесин,
Доган-гарындаша, бесдир, етмесин,
Бейле масгаралык мундан буяна.
Окувы-язувы эдип бахана,
Айлапдыр биреййәм энәниң башын.
Гөрерди гараса төверек-дашын
Онуң ялыларың отыр барысы,
Хызматын, көмегин гөрйәр гаррысы.

Эгер-де отурман гитмекчи болса,
Ахыр өз диенин этмекчи болса,
Нәме, әр ёкмушмы өз обасында?
Масгара болынча ил арасында,
Гөтерсин гүлберин ата өйүнден,
Бир гышык телпеги тапсын оюндан.
Мениң Ёллы жаным кимден кеммишин?
Шейле бир дызапмыш гидерменмишин,
Гелсин, алла нәме, гатсын гошуны,
Агаңа мен пахыр кән дийдим шуны.

Бу затларың барын мен башдан дуйдум,
Ибердим кән гезек, сыпдырма дийдим

олса болуп гечсин ызы гүжүкли,
тсек оглумызы өйли-ишикли,
иценде, аганда галмазды арман.
мма идисизлер муны башарман,
еллимлик этдилер, мен шуңа янян,
ах, ол ёк болмушы мен ягшы танян,
өрүм-гөрмеги-де дегйәр бир гыза,
не галдык өйдйән,
кейгим, биз ыза.

ул этине гирен йүзүгараның,
өрнүши дашындан йити гараның,
клыны айлажак, хушун йитирҗек,
уран бир маяң бар, хер иш битирҗек.
гра салып болса шиндем бир вагты,
елки Еллы жаның ачылар багты...
лады гүнүми ол дога ичен,
иреден тапылды ёлукман гечен?
рам бир бедасыл, диймәйин дийсем,
ди бал гүнүңе батарсың эйсем.

тасы өйүнде ол гырнак бара
анмыш утанман мени-де ара.
итсе жәхеннемиң тейине гитсин,
име гереги бар, ит-гуша етсин...»
нәмәнидир ядына саляр,
сы-да дүшүпдир, сожап дем аляр.
үррүңе келлеси гызанда гаты,
үлип кем-кемден йүрегиң гаты
-де дуймады барын айданын,
е максат билен бәри гайданын.

рден довам этмән өңки сөзүни,
үрди көп гезек дерли йүзүни.
аграм берйәр сувлукторбасы,
р якынында барҗак обасы.
ып эгин-башын,
гейди көвшүни,
п өз эркине гүррүңдешини,
и бар пикирин ичинден эдйәр,
жиген гөзлери өңе середйәр.
өңки гелни дүшди ядына,
реги авады берен задына.

«—Ол дейюс гырнага кән гитди задым,
Бүтин ере чалды абрайым-адым.
Башга бирин гөзләп онуң ерине
Ене-де йүз тутсаң гызлың бирине,
«Оглуң бой дәл» диер, гысгадыр дилиң,
Эгер диймесе-де этҗеги илиң
Ылла ата-баба алгылы ялы,
Салар салгыт барын, мен мунча малы
Нирeден алайын, нирден тапайын?
Тәзекиң ничиксoи үстүн япайын?..»

Ойланыш келеби шу ерде дурды,
Улудан дем алды, йүзи туршарды.
Соңра балдызының какып эгнине,
Бир задьı тәзеден табшырды ене:
«—Барсак гапдалымда турман отургын.
Мен бир зат башласам үстүн етиргин.
Гызы бир зат болса деррев дуйяндыр,
Энеси гызына гаты уйяндыр,
Чыкмасын агзыңдан артыкмач сөзүң,
Серетгин йүзүме айырман гөзүң...»

Булар умыт эдип бет ниетинден,
Гирдилер тиркешип обаң четинден.
Кәте көвежеклəп, кәте аркайын,
Әхтияч көпелип йөредиксайын,
Бир өйүң ишигне бардылар бирден.
Шадыян йылгырып чыкды ичерден
Гүррүңи эдилйән гызың энеси,
Чагырды өйүне гирди хеммеси.
«—Дурсун, гургунмысын, отур, Гөзел жан,
Дуюляр геленде өңүнден мыхман.

Өйүң хысырдысы, шу гүн ир турдум,
Чай ичдим, кәсәмде бир бойчы гөрдүм.
Ойланып өз-өзүм йити серетдим.
Мыхман гелҗегини шонда чак этдим.
Көнелең айданам баряр бир яндан,
Ханы гүррүң бериң мал билен жандан»
Дурсуның җогабы болды гысгаҗык,
Отурып Энебай ене азаҗык,
Чай-чөрек угруна дашарык чыкды,
Мыхманы ызындан аларлып бакды.

Ыза гайтарланда сачак доланып,
Гелди чәйнек-кәсе ене айланып,
Гүррүне гызыклы башлан махалы,
Озалкы болшундан шатлыклы ялы,
Гуванчлы эшдилди энәниң сөзи,
Ягтылып шат йүзи, гүлйәрди гөзи:
«—Гелди ругсадына Огулнабат жан,
Мекдеп директоры чагырды мыхман.
Ирден әкитдилер Өвез жан биле,
Хер гүн шунуң ялы, ярасаң иле.

Гадырың билинйәр, хорматың етйәр.
Диңе агшам гелип өйүнде ятяр.
Узак икиржинләп горкупдым илки,
Ховасы я сувы ярапдыр белки
Йүз-гөзи дурланып, өзүн тутупдыр,
Шол өңки хетдине кемсиз етипдир.
Йыл бойы этмедик хич зада мәтәч,
Бир гезек өзүмиз, бир гезек Нуртәч
Ибермәң дийсе-де ибердик мыдам,
Озал гаршам болса, инди шат гудам...»

Бир гоюп, бир алып гызгын кәсесин,
Гөвүнсизлик билен берсе-де «хәсин»,
Айдылян бу сөзлер хәзир Дурсуның
Чытылян йүзүнден билдирйәр онуң
Ичинден ок болуп парран гечйәрди,
Диңледикче онуң кейпи гачярды.
Агзын шапбылдадып, ичин гепледип,
Балдызның йүзүне огрын середип,
Аматлы пурсада гарашды узак,
Ахыры өзүне геленде гезек:

«—Гелшим кейпине дәл мениң, Энебай,
Бу айдан затларың дәл гөвнүме жай.
Диңлесең йүрекден айдылан гепи,
Боляндыр хер задың ики тарапы.
Арының зәхери хем-де балы бар,
Агажың тикени хем-де гүли бар.
Сен диңе балы хем гүли гөрйәрсиң
Я-да билгешлейин йүз өврүйәрсиң
Гөрмезлиге салып тикен-зәхери,
Билсең шудур ишиң иңкисли ери.

Гуванярсың гызың гөрүм-гөркүне,
Эмма ол гоймаяр оны эркине.
Аял машгаланың багтын ятырян,
Башына хер хили бела гетирйән,
Илиң үнсүн чекйән сыпаты дәлми?
Өзүниң сыраты душманы дәлми?
Гөренде яш-елен аляр дашыны,
Хиле, мекир билен айлап башыны
Онуң ыгтыярын аляр ахбетин.
Даш этсин, бозулып гидйәр бүс-бүтин...»

Инди екән-екән тутуп атларын,
Елда балдызына айдан затларын
Долы гайталады, ене артдырып
Намыса галан дек йүзүн сортдурып.
Хер сөзүн айданда ичин чекйәрди,
Пәкизе бедене зәхер дөкйәрди.
Диңледи Энебай сесин чыкарман,
Гүррүңин паявлап дуранда мыхман:
«—Еллыңы, ёлсузңы билмерин. Дурсун,
Хер кимиң ынанжы өзүнде дурсун.

Деррев орта атяң намысы-ары.
Озал-а төхметдир буларың бары,
Ынанар ялымы, өзүң пикир эт?
Эгер барды-гелди, болманда төхмет
Онуң аладасы саңа етипми?
Нәме, ол машгалаң ызы йитипми?
Маңзыма батмаяр гүррүңиң сениң
Бош ере йүрегим чиширме мениң.
Гаты белетдирин өзүм гызыма,
Каст этмез хич хачан берен дузума.

Гит я питме дийип ачмарын агзым,
Менден говы билер ончасын гызым.
Мундан буянкысам, тиз гелер өзи
Мамла хасап этсең айт шу сөзи».
Ичинде саклады гелен гахары,
Бир зат баханалап чыкды дашары.
Долы дым-дырыслык, не сөз, не совал,
Дүшди аралыга бир совук шемал.
Чыкярды келледен беслендик хыял,
Отыр йүзүн саллап шум хабар аял.

Агшам Огулнабат гайдып геленде,
Эне-де өзара гүррүң боланда,
Я пейдасыз билди, я-да чекинди,
Белки озалка-да инди өкүнди,
Я суссы басылды гөрен бадына,
Я энэң айданы дүшди ядына,
Билмедим нәхили, ничикси болды
Башына нәхили пикирлер гелди,
Дурсун дуран ерде өзүн йитирди,
Агзы мумлы ялы дымып отурды.

Кәте Энебайың салык йүзүне
Гарап ең астындан диййәр өзүне:
«—Баша дүрли бела гелермиш дилден,
Гозгама билсейдир чекинип илден...»
Өтняч астында вагт гечйәрди,
Булардан бихабар гүррүң ачярды,
Көп затлар хакында бизиң гахрыман.
Ахыр Энебайың йүрегне сыгман
Дурсуна соваллы йүзленди бирден,
Мыхманың манлайы чыгжарды дерден.

«—Мениңкем эшитмиш, анык билемок,
Өзүм ол ерлере барып гөремок...»
«—Эже, нәме дийдиң нәхили сөзлер?»
Дикилди шол заман сораглы гөзлер.
«—Ай, Еллым дийдими, нәмәм дийдими,
Гөрүпдир, эшдипдир дийдәм дийдими...»
«—Вах, Еллулы гүррүң, мен белет оңа,
Миха, болшы ялы айдйын саңа.
Дайза жан, бар гүнә онуң өзүнде,
Асыл тапылмады берен сөзүнде.

Хич зат аладасын этмән өңүнден,
Говунсиз япышды баран гүнүнден.
Окув өрән агыр енил гопмасаң,
Эмсли хер ишиң вагтын тапмасаң.
Уйшуп үст-үстүне юваш-ювашдан
Ахыр алжырадяр, агяр ол башдан.
Отурып көп гезек менем ялбардым,
Соңуны ятлатдым, маслахат бердим.
Эмма хич сөзүме гулак асмады.
Бейхуда гезмегин ызын кесмеди.

Гышкы экзаменде бириңден галды
Оны дүзетмеги бойнуна алды.
Эмма гелең этмән, ыза чекилди,
Язда икисинден ене йыкылды.
Ахыр чыкарылды, өзи гүнәкәр
Окаман вагтыны гечирди бикәр...»
Хер ким үнс билен диңледи гызы,
Дурсуның багтына гүррүңиң ызы,
Гитди башга яна, ужуз гутулды.
Оглуны ятланда йүзи чытылды.

Гутарды бар гүррүң, шунда дурулды,
Гарагуш ганаты гөкде гырылды.
Гечди ат чапандан, эер гашына
Япышяр гараман хәзир дашына.
Бизиң өз өйүнде дилеварымыз,
Ар-намыс эеси ховандарымыз,
Шол гүнүң эртеси үмүш-тамышда
Гитди башга яна, ужуз гутулды,
Ачыляр обадан ара кем-кемден,
Эмма сес чыкмаяр инди хич кимден.

VI

Скажи пожалуйста, как- же ты мог
Два часа говорить с этим человеком,
Догадавшись с первого слова, что он

А.

Достлар, мунуң өзи тебигы бир зат
Эгер бир хыяла мүнсе адамзат
Гижеси-гүндизи отурса-турса,
Якына, узага хер ере барса,
Пархы ёк шатлансын, чексин эндише,
Я-да гүмра болуп берилсин ише,

---

[1] «Айтсана ханы, гөзүңе дөнейин, бу адамың акмаклыгыны биринҗи сөзүнден селжермән, сен ненең онуң билен ики сагатлап харчаңлашып отурып билдиң?»

Эркини элинден алан хыялы
Гөйә даг башының думаны ялы,
Хер хили ягдайда башындан гитмез,
Гитсе хемрасыздыр, карары етмез.

Тәзе бир хыяла дүшен гахрыман
Хәзир өңкүсинден бетер бигүман
Гидерип элинден ыгтыярыны,
Билмән нәтҗегини, тапман тәрини,
Кәмахал гайгылы, кәмахал хоштап
Сораг кән, бермәге ёк онда жогап.
Гүн гечйәр, ай гечйәр өз нобатында,
Толгунланан калбың чуңңур гатында
Непес айтмышлайын талаңчы гезйәр,
Ашык, баша дүшсе,
хер зада дөзйәр.

Шинди хем оңушман акылдыр йүрек,
Терсиниң айданы болуп бидерек,
Гүйчли говгалары довам эдйәрди,
Бири сага, бири чепе гидйәрди.
Кәте терезиниң ики гапдалы
Бир мөхүм мелхемиң өлчелши ялы,
Деңме-деӊ гелйәрди бири-бирине.
Бар дек бир шикеси бир гөрсең ине
Ашаклап башлаяр онуң бир яны,
Кәс еңил гөрүнйәр белент галяны.

Кәмахал терсиңе, белент тарапы
Бирден ашак дүшүп, терезиң сапы
Бир узын агаҗың ел туран вагты,
Ыллевләп дуршы дек ыраняр гаты.
Ченленмән вагтында терезиң тайы,
Гечирди башындан агыр ягдайы,
Бизиң гахрыманың бир еке өзи,
Хәзир төверереге гездирип гөзи,
Нир-де душ гелсе чемелиң бири
Ашак карар этди ичдәки сыры.

Бир маслахатлы бичилсе донуң,
Өңүнде, янында болмазмыш онуң
Бирәже гелишмез гысга бир ери.
Эмма баша урса ышкың хесери,

Чендан маслахат-да эжизлик эдйәр,
Йүрек ургусының терсине гидйәр.
Дүшсе-де ядына шейле хакыкат,
Акмырат өзүне гөзләп хемаят,
Узак пикир эдип достлар хакында,
Тапды маслахатчы яңы-якында.

Бу гүн өз өйүнде гарашяр оңа,
Өйүң ички кешбин, окыҗым, саңа
Озал гөркезипдим, хәзир оң гошы
Өңкүден артыпдыр, хер гелен киши
Дыкгатлы гаранып төверек-дашын,
Мылайым йылгырып, ыралап башын.
Диерди: «Етенок диңе бир зады».
Тапылмаз базардан ол задың ады.
Зат дәл ол йигидиң максат-мырады,
Хем дашы, хем ичи, абрайы-ады.

Болманды достуның гелер махалы,
Эмма сөйгүлсине гарашян ялы
Өйде бир өзүниң етмән карары
Хер дем пенҗиреден дашары сары
Гараяр ёлуна дикип назары,
Йүрек гозгалаңлы көп вагт бәри.
Гүррүңе тайярлык гөрйәр өңүнден,
Онуң умыдында башлап шу гүнден
Терезиң бир яны агдык дүшмели,
Донуң еңин, янын гиңден бичмели.

Кә алып элине ятан китабы,
Чем гелен еринден ачып бир бабы,
Гапының, пенҗирәң өңүне барман,
Окаяр отурып гөзүн айырман.
Сетирлер, сөзлемлер ыз-ыза гечйәр,
Кагыз сеслендирип сахыпа ачяр.
Диңе белли бөлүм гутаран бада
Китап окянлыгы дүшйәрди яда,
Келле өз угруна, башга пикирде
Гезйәрди диңе бир гөзлер сетирде.

Окан ерлерини дүйшде гөрен дек,
Тәзеден агдарып гарар бир энтек.
Гөз назары билен акыл назары

Биле ишлемесе, окалан ери
Сайгарсын ничикси, сакласын ятда —
Галмандыр хушунда онуң бир зат-да.
Ене-де гайталап окар башындан,
Бар үнси китапда гөрсең дашындан.
Эмма узак чекмез, өңкүси ялы
Акылың гөрешден даш дүшер ёлы.

Сагадың йәриши хаялды гаты,
Болупдыр бир гөрсе гелмели вагты,
Шатланып ериңден турды дессиңе,
Дашады кухнядан стол үстүне
Озал тайярланан ожук-бужугы,
Тойды ортасында ак чүйшежиги.
Ене-де назары ёла дикилди,
Шол вагт бирденкә гапы какылды:
« — Салам, саллахгулы, гөршели ханы!
Яман гиң гурупсың бу гүн десганы».

Дегишип өзара ики көне дост,
Саглыгың шаныңа гөтердилер тост.
Гитдикче диллериң чәги ачыляр,
Тәзе темалара тизден гечилйәр.
Акмырат аматлы пурсат агтаряр,
Кәте ёлдашының йүзүне гаряр.
Онурга сүңкүни алып элине,
Гүйчли аграм берип дише, дилине
Мыхман башагайды, муны дуймады.
Акмырат гарашды, хич зат диймеди.

Алып гапдалдакы газет, кагызын,
Сүпүрди чаласын эллерин, агзын.
Уфләп потолога чилим түссесин,
Башланда мыхманы ара кесмесин,
Акмырат май тапды дийжек сөзүне.
Йүзленип онянча бирден өзүне
Алы нобатыны онун мыхманы.
Акылык хатындан эден гүманы
Бүтинлей башгады, эшдели бәри,
Гөрмекчи болупды кәбир ишгәри.

« — Дост-доста герекдир гыссанан вагты,
Эгер-де сүрмесе йигидиң багты,

Дуйдансыз бир ерден душер эндишә.
Хич бир зат сыздырман башга бир кишә,
Маңа йүз тутанңа гаты миннетдар,
Дүзелер барысы, чекмегин азар.
Болмаз янымызда ишиң мүшгили,
Етер герек болса көмек хер хили,
Өзүни даш тутды диймегил эрте,
Айт, чекинме-де, гелдим йөрите».

Бу сөзи Акмырат бир хили гөрди,
Аз вагт әгинди, ойланып дурды.
Йөне ол сакланды сырын билдирмән:
«—Көмек гүррүңи ёк,
берип я бермән,
Диңе маслахат бар бир зат хакында,
Нәче ойлансам-да чыкар чакында.
Кын болды, чыкмады белли нетиже,
Укламан кән гүнлер узынлы гиже
Хыялда хер яна гөзүм айладым,
Дост-ярлар ичинден сени сайладым».

«—Маладыс, Акмырат, ялңышан дәлсиң.
Гылык-хәсиетими башдан билйәнсиң.
Догрымы айтсам, вопщем, мен сени
Уважать эдйәрин, айдыбер гөни.
Душарсың хемише дост вепасына,
Геч инди «мыс-мысын мустапасына».
«—Бейле гең галарлык хич зат ёк менде,
Горький педвузының дил бөлүминде
Бегенжова диен бир гыз окяндыр,
Кәте йыгнакларда орта чыкяндыр...»

«—Ине мунын болды, айт бакалы.
Соң довам эдерсиң, гөтер бокалы...»
Чакышды сесленип пүре-пүр пыяла.
«—Мүнүпсиң ахырда догры хыяла.
Гөрүпдим дашындан менем ол гызы,
Айт, нирә баряр гүррүниң ызы.»
«—Чаларак билйәрин мен дурмуш ёлуны,
Гыз дийдим, гыз-а дәл,
ол бир яш гелин.
Бир вагт обада гызка гөрүпдим.
Хатда гөзүм гидип гөвүн берипдим.

Шонда яры барын дуйдурды маңа,
Гепиң түммек ерин айдайын саңа,
Бир йыл биле яшап ёгалды әри,
Шондан соң окува гайдыпдыр бәри.
Бар бир огулҗыгы, гарры энеси,
Тарыхы гысгаҗык, ине хеммеси.
Чагырып мен оны, достум,
шу өе
Ничикси гөрйәрсиң бол дийсем ээ?»
«Өе» диен сөзи дилден дүшүрмән,
«Өе» диен сөзи гаты аңшырман:

«—Валла, йүрежигмиң турдуң үстүнден,
Гойберип башлапсың саман астындан,
Йиди сувҗагазы, сенем залуват,
Как бәши, гардашым, мен йүрекден шат.
Онуң маслахаты геңеши болмаз,
Йигитлер соңуны ядына салмаз,
Гошанда башыны муң ялы ише,
Вагтың кейп ичинде гечер хемише,
Инче бил, гара гаш, болса янында,
Зәрре гамың болмаз ширин җанында.

Гуйсана, ичели шонуң шанына.
Эртириң өзүнде бар-да янына
Чагыр хыял этмән, гойма узага,
Сүйҗи сөз гыз-гелни салар дузага
Сен диле гарып дәл, тапарсың оны,
Яшлыкда бидерек гечирме гүни.
Вах, менде болсады шунуң ялы җай,
Гөвүн арзувларын эдердим бержай,
Тапып-тапмазлыгы пикир этмездим,
Гиже гиже-де еке ятмаздым.

Шиндем дек дурамок сыпынса элим,
Бирине пикирим берен махалым
Гөзлерим сув ичсе бой-сыратындан,
Чекинмән харжындан,
нәз-ныгматындан.
Ахыр гирдабыма саларын оны.
Дүрли делил билен эдил шол гүни
Чагалары билен деррев аялы
Өйә уградярын, соңра хан ялы

Сүрйәрин гиң өйде кейпи-сапаны,
Менден нала этмез бу дүнйә паны».

Арак хәкимлигин эле алыпды,
Келлелер думанлап, гызгын галыпды.
Гезими артыпды беденде ганың,
Йүзи гып-гызылды гелен мыхманың.
Башласа сөзүниң болмаяр соңы,
Яңланып сес эдйәр эңегниң жаңы,
Йыкылан бөвет дек гитди баш алып,
Акмырат йүзүни ашага салып,
Гөвүнсиз долдурды ики бокалы,
Ичгиден бир дамжа датмадык ялы.

Нәтсин ол бичәре гезек етмесе,
Ислендик тарапа догры гитмесе
Йүрекден сыздырып айдан сөзлери.
Дынман бир нокада гарап гөзлери,
Ичинден хер хили оя гидйәрди.
Мыхманы гүррүңин довам эдйәрди:
«—Ханы, Акмырат жан,
ношь болсун, гетер,
Башласаң сениң-де укыбың етер,
Инди адам болдуң, диеним этдиң,
Ишиң ровач болсун, ёлуң дүзетдиң.

Бу дүнйә-дүнйәдир, гечерин билсең,
Этмелиси хем шудур хөтдүнден гелсең.
Душманлар гамлансын, достлармыз гүлсүн,
Иң яман гүнүмиз шуң ялы болсун».
Бокалы демине дартан махалы,
Гашларын йыгырды артан махалы
Сөзе пурсат тапып Акмырат бирден:
«—Урярсың пердәни сен башга ерден.
Чыкардың сөзүмден нәдогры маны,
Этмәндим мен сенден бейле таманы».

Долы бокалыны гоюп стола,
Сакынды, ювдунды бирнәче ёла:
«—Ол бир пәк машгала, гуванжы илиң,
Утанман нәхили етирйәң дилиң!
Онуң кимдигине етседи гөзүң,
Айдан сөзлериңе гызарды йүзүң,

Өңүнде отуруп өтүнч сорардың,
Габагың галдырман ере гарардың.
Урлуң чөп-чалама,
дүшмән сөзүме
Мынасып гөрйәрин оны өзүме...»

«—Не бейле гахарлы язгардың мени,
Я аял эдинип алжакмы оны?»
«—Мениң маслахатым ине шу хакда».
«—Бейле маслахаты хич бир акмак-да
Дост-яра, дең-душа, хич киме салмаз
Өз бой халына дул аял алмаз.
Мунданам маслахат, геңеш болармы!
Алата, кануна лайык гелерми?»
«—Эгер-де йүрегиң ислесе оны
Шол дәлми бу ишиң када-кануны?»

«—О нәхили бейле хоран йүрекмиш!
Бейле хоран йүрек киме герекмиш?
Үч-дөрт чагалының өлсе аялы,
Гыза өйленмекде мыдам хыялы,
Йөне бир хыял дәл,
хут шейле боляр,
Шинди эл дегмедик бир гызы аляр.
Өмрүңи окувда гечирсең-де сен,
Аклыңы хич вагт алышмарын мен.
Сыныңдан асылып чагалы дулуң,
Не йүзүңе маңа узадяң дилиң».

Столуң башындан турды Акмырат,
Гемеләп ики ян диймеди хич зат.
Келлесин галдырман ере гарярды,
Додаклар титирәп, йүрек урярды.
Жемләнде пикирин бир ерде дуруп,
Мыхманы тарапа йүзүн өврүп:
«—Эгер гапдалыңдан гараса бири
Берди сен хакда онат пикири.
Гейимде, гежимде тапмаз етмезиң,
Эмма гүррүңлешип эшитсе сөзүң,

Көне пикирлериң, көне яшайшың,
Көне адатларың, көне гарайшың
Бүтин хөврүтгесин сениң келләңден
Чыкарды бигүман, соңра бейләңден

Тәзеден сын эдип агзын ачарды,
Дурмазды янында, умма гачарды».
Гөйә гоп берлен дек турды мыхманы,
Айдылан сөзлере яндымы җаны —
Сүпүрип ызлы-ыза дерли йүзүни,
Соҗап гахар билен дийди сөзүни.

«—Улы медениетли сен алым йигит,
Алмагын хич хачан берилсе өвүт.
Нәхак чагырыпсың мен дек наданы,
Уршуң генешни ёк, башла никаны!
Гутлаян тоюңы, мүбәрек болсун!
Бесленип саллахлар хем дуллар гелсин.
Эмма ятладайын саңа бир зады,
Гелнин гужагына гиренже бады
Өңки яда дүшер, унутмаз оны,
Аңында ол болуп гужаклар сени.

Багтлы болжагына ёкдур бир шек-де —
Ики гөвре, үч йүрек бор дүшекде...»
«—Болды, болды, бес эт,
гечдиң серхетде,
Чени-чакы ягшы, ашма сен хетден».
«—Ченими-чакымы сенден сораман,
Мунуң ялы өйде бир минут дурман,
Медениет диййп ар-намысдан гечйәниң,
Гаймагы яланан сүйди ичйәниң,
Мундан соң йүзүңи бабалы гөрсүн,
Мен гитдим, гүррүңмиз шунда гутарсын».

Гапыны гүйч билен ызына итди,
Айналар сесленип шакырдап гитди.
Эллерин говшурып, мисли доңан дек,
Акмырат бутнаман дурды бир энтек,
Ахырда столуң башына гечди,
Гоян бокалыны бир зарба ичди.
Далжыгып гелен дек отыр хасылап,
Эли маңлайында, додагын ялап,
Ким билсин, не пикир гечйәр башында.
Эмма рехмиң гелйәр гөрсең дашында

VII

Любовь уйти бесследно не имеет права,[1]
Она приходит, чтобы жить вовек,
Пока живет на свете человек.

Низами.

Вагтындан өңүрәк гелйәр вокзала,
Хер ким бир иш биле дүшенде ёла.
Галмагал, гыкылык, шовхуны галяр,
Тойчы мәрекесин ядыңа саляр,
Бу гүн гиң вокзалың узын перроны,
Окыжым, кән гезек гөренсиң оны.
Гетирип якына узак ёллары,
Гездирйәр тепловоз улус-иллери,
Даглардан, дүзлерден, чөллерден гечер,
Мүнен меканына тизден етишер.

Кимселер гөз дикйәр эзиз мыхмана,
Эгиле-эгиле гарап шол яна,
Эллерде реңбе-реӊ гүллер гөрүнйәр,
Гарашсаң хер минут сагада дөнйәр.
Кимлер дост-ярыны, кимсе гардашын,
Хер кимсе бирини, якынын-дашын
Мунда ёла саляр дүрли ерлере —
Узак үлкелере хем шәхерлере.
Хеммәниң кейпи көк, гөвүнлер-де шат.
Гаршылар, уградар гөзел Ашгабат.

Тепловоз хашылап гелип дуранда
Шовхун өңкүден-де артды перронда
Гелйән хем гарашян тизден тапышяр,
Кимселер гөрүшйәр, кимлер өпүшйәр.
Бошатды вагоны геленлер дашдан
Мәрекәң бир яны юваш-ювашдан
Сырыгып башлады, шәхере сары,
Үлешйәр кем-кемден ёлагчы бары.
[illegible]ын гелдигиче хошлашык вагты
Адамлар гүррүңе жанланяр гаты.

---

[1] [illegible] галдырман гитмәге хакы ёкдур,
[illegible] инсан нәче яшадыкча.
[illegible] яшамак үчин дөрейәр».

Сүрйәрин гиң өйде кейпи-сапаны,
Менден нала этмез бу дүнйә паны».

Арак хәкимлигин эле алыпды,
Келлелер думанлап, гызгын галыпды.
Гезими артыпды беденде ганың,
Йүзи гып-гызылды гелен мыхманың.
Башласа сөзүниң болмаяр соңы,
Яңланып сес эдйәр эңегниң жаңы,
Йыкылан бөвет дек гитди баш алып,
Акмырат йүзүни ашага салып,
Гөвүнсиз долдурды ики бокалы,
Ичгиден бир дамжа датмадык ялы.

Нәтсин ол бичәре гезек етмесе,
Ислендик тарапа догры гитмесе
Йүрекден сыздырып айдан сөзлери.
Дынман бир нокада гарап гөзлери,
Ичинден хер хили оя гидйәрди.
Мыхманы гүррүңин довам эдйәрди:
«—Ханы, Акмырат жан,
нош болсун, гетир,
Башласаң сениң-де укыбың етер,
Инди адам болдуң, диеним этдиң,
Ишиң ровач болсун, ёлуң дүзетдиң.

Бу дүнйә-дүнйәдир, гечерин билсең,
Этмелиси хем шудур хөтдүнден гелсең
Душманлар гамлансын, достлармыз гүлсүн
Иң яман гүнүмиз шуң ялы болсун».
Бокалы демине дартан махалы,
Гашларын йыгырды артан махалы
Сөзе пурсат тапып Акмырат бирден:
«—Урярсың пердәни сен башга ерден.
Чыкардың сөзүмден нәдогры маны,
Этмәндим мен сенден бейле таманы».

Долы бокалыны гоюп стола,
Сакынды, ювдунды бирнәче ёла:
«—Ол бир пәк машгала, гуванжы илиң,
Утанман нәхили етирйәң дилиң!
Онуң кимдигине етседи гөзүң,
Айдан сөзлериңе гызарды йүзүң,

Өйүңде отурып өтүнч сорардың,
Табагың галдырман ере гарардың.
Ярлуң чөп-чалама,
                    душмэн сөзүме
Мынасып гөрйәрин оны өзүме...»

«—Не бейле гахарлы язгардың мени,
Я аял эдинип алҗакмы оны?»
«—Мениң маслахатым ине шу хакда».
«—Бейле маслахаты хич бир акмак-да
Дост-яра, дең-душа, хич киме салмаз
Өзи бой халына дул аял алмаз.
Мунданам маслахат, геңеш болармы!
Адата, кануна лайык гелерми?»
«—Эгер-де йүрегиң ислесе оны
Шол дәлми бу ишиң када-кануны?»

«—О нәхили бейле хоран йүрекмиш!
Бейле хоран йүрек киме герекмиш?
Үч-дөрт чагалының өлсе аялы,
Гыза өйленмекде мыдам хыялы,
Йөне бир хыял дәл,
            хут шейле боляр,
Шинди эл дегмедик бир гызы аляр.
Өмрүңи окувда гечирсең-де сен,
Аялымы хич вагт алышмарын мен.
Сынындан асылып чагалы дулуң,
Не йүзүңе маңа узадяң дилиң».

Столуң башындан турды Акмырат,
Гөзмеләп ики ян диймеди хич зат.
Келлесин галдырман ере гарярды,
Додаклар титирәп, йүрек урярды.
Җемләнде пикирин бир ерде дуруп,
Мыхманы тарапа йүзүн өвүрип:
«—Эгер гапдалыңдан гараса бири
Эдерди сен хакда оңат пикири.
Гейимде, гежимде тапмаз етмезиң,
Эмма гүррүңлешип эшитсе сөзүң,

Көне пикирлериң, көне яшайшың,
Көне адатларың, көне гарайшың
Бүтин хөвүртгесин сениң келләңден
Тапарды бигүман, соңра бейләңден

Тэзеден сын эдип агзын ачарды,
Дурмазды янында, умма гачарды».
Гөйә гоп берлен дек турды мыхманы,
Айдылан сөзлере яндымы жаны —
Сүпүрип ызлы-ыза дерли йүзүни,
Сожап гахар билен дийди сөзүни.

«—Улы медениетли сен алым йигит,
Алмагын хич хачан берилсе өвүт.
Нәхак чагырыпсын мен дек наданы,
Уршуң генеши ёк, башла никаны!
Гутлаян тоюңы, мүбәрек болсун!
Бесленип саллахлар хем дуллар гелсин.
Эмма ятладайын саңа бир зады,
Гелниң гужагыңа гиренже бады
Өңки яда дүшер, унутмаз оны,
Аңында ол болуп гужаклар сени.

Багтлы болжагыңа ёкдур бир шек-де —
Ики гөвре, үч йүрек бор дүшекде...»
«—Болды, болды, бес эт,
гечдиң серхетден,
Чени-чакы ягшы, ашма сен хетден».
«—Ченими-чакымы сенден сораман,
Мунуң ялы өйде бир минут дурман,
Медениет дийип ар-намысдан гечйәниң,
Гаймагы яланан сүйди ичйәниң,
Мундан соң йүзүни бабалы гөрсүн,
Мен гитдим, гүррүңмиз шунда гутарсын».

Гапыны гүйч билен ызына итди,
Айналар сесленип шакырдап гитди.
Эллерин говшурып, мисли донан дек,
Акмырат бутнаман дурды бир энтек,
Ахырда столуң башына гечди,
Гоян бокалыны бир зарба ичди.
Далжыгып гелен дек отыр хасылап,
Эли маңлайында, додагын ялап,
Ким билсин, не пикир гечйәр башындан,
Эмма рехмиң гелйәр гөрсең дашындан.

VII

Любовь уйти бесследно не имеет права,[1]
Она приходит, чтобы жить вовек,
Пока живет на свете человек.

Низами.

агтындан өңүрәк гелйәр вокзала,
р ким бир иш биле дүшенде ёла.
мagaл, гыкылык, шовхуны галяр,
йчы мәрекесин ядыңа саляр,
у гүн гиң вокзалың узын перроны,
кыжым, кән гезек гөренсиң оны.
тирип якына узак ёллары,
здирйәр тепловоз улус-иллери,
глардан, дүзлерден, чөллерден гечер,
үнен меканына тизден етишер.

имселер гөз дикйәр эзиз мыхмана,
иле-эгиле гарап шол яна,
лерде реңбе-рең гүллер гөрүнйәр,
арашсаң хер минут сагада дөнйәр.
имлер дост-ярыны, кимсе гардашын,
ер кимсе бирини, якынын-дашын
унда ёла саляр дүрли ерлере —
зак үлкелере хем шәхерлере.
еммәнин кейпи көк, гөвүнлер-де шат.
аршылар, уградар гөзел Ашгабат.

Тепловоз хашылап гелип дуранда
Шовхун өңкүден-де артды перронда
Гелйән хем гарашян тизден тапышяр,
Кимселер гөрүшйәр, кимлер өпүшйәр.
ошатды вагоны геленлер дашдан
Мәрекәң бир яны юваш-ювашдан
ырыгып башлады, шәхере сары,
рлешйәр кем-кемден ёлагчы бары.
ын гелдигиче хошлашык вагты
дамлар гүррүңе жанланяр гаты.

---

[1] ...ыз галдырман гитмәге хакы ёкдур,
...ынсан нәче яшадыкча,
...ә яшамак үчин дөрейәр».

Бир вагон өңүнде улы үйшмелең
Гүлүшип, дегишип гызларды килең.
Гөрсең гуванарсың гара гөзүне,
Барының үнсүни чекип өзүне,
Ики ян бөкжеклэп бир яш чагажык,
Безэпдирлер оны мисли гуржажык.
Бирине топуляр, бириңден гачяр,
Бириниң элинден бирине гечйэр,
Кәте жыкыр-жыкыр гүлйэр шадыян,
Гезеленже гелен кичижик мыхман.

Бир аял, бир гелин четде дурярды,
Арада ювашжа гүррүң барярды:
«—Эже жан, хор этмэң Өвез жанымы,
Гөрмесем аз салым мэхрибанымы
Гачып ынжалыгым, артып азарым,
Йүрегим гысса-да етмэн карарым
Мен сизе ынаныл, аркайын өзүм,
Айт гудаңа-да мениң шу сөзүм.
«—Кейгим, хатыржем бол, чыкарман ят...
Асыл кеми болмаз онуң хич затдан».

«—Ай ярым говурак болдуң шэхерде,
Өзүң яшайшымы гөрдүң бу ерде,
Этмэң мең хакымда хич бир алада,
Кәте гүн-гүзеран, дурмуш барада
Хатжагаз яздырып иберип, эже,
Ислегим агзыбир яшаң билеже.
Ишимиз агдык бор мундан бу яна,
Гижеси, гүндизи чыкман хич яна,
Хер сапак боюнча бермели хасап,
Дүшмез элимизден галамдыр китап.

Барсаң, эже, башлап Ораз агадан,
Галдырман бирини чага-чугадан
Айдарсың көп салам барына менден.
Тил билен хабарың этдим өңүнден,
Мекдеп директоры гаршылар сени.
Хич гайгы этмегин, эже жан, мени».
Эшдилди бирденкэ соңкы жаң сеси,
Гаррының дашына үйшди хеммеси.

Гуҗаклап багрына басды Өвези,
Сакланып билмеди, немленди гөзи.

Кән гезек гысылды гаррының голы
Гызларың хер хайсы хоссары ялы,
Гарады дөрт яндан мәхирли гөзлер,
Эшидилди барындан мылайым сөзлер.
Гарры Өвез билен вагона гирди,
Шу вагт бирденкә галмагал турды:
«— Эҗемем, эҗемем, эҗемем гитсин!»
Бу сөзе йүреги гыйылман нәтсин,
Нәзик элҗагазлар өңе узады
Уруп аякларын ере дызады.

Монҗук дек гөзяшлар акды яңакдан,
Гызлар гыгырса-да оңа ашакдан
Чага көшешмеди, хич зат динлемән
Аглады, энеси диңдирип билмән,
Хошлашып вагоның ичине гитди,
Отлы-да кем-кемден херекет этди.
Чалаҗа эшдилйәр чаганың сеси,
Айнаның өңүне барды эҗеси.
Гөрүнди бир-бирне мәхирли йүзлер,
Угратды эзизин гызаран гөзлер.

«Азатлык» көчеси оклавдан гөни,
Гызлар Энебайы уградан гүни
Хич хайсы хич яна совулман бары
Машының үстүнде мекдебе сары
Барярлар асфальтлы гөзел көчеден.
Айралык гамындан өзүн көшеден
Бизиң гахрыманмыз гошулып иле,
Гитди гүррүңлешип җоралар биле.
Пионерлер көшги, чакыр заводы...
Хер бир дуралганың ядында ады.

Машын доланананда Көши багындан
Гаршыдаш машынын гечди сагындан.
Олар бир-бирине янашан бада
Гөрүнди айнадан Огулнабада
Бейлеки машына айланда гөзүн
Танышы Акмырат, эмма ол йүзүн

Бирден кесе совды, гөрмезлик этди.
«Бу нәме болдугы?» Ичин геплетди.
Өврүлип ызындан ене серетди,
Гаты геңиргенди, иңкисе гитди.

Тайярлык ишиниң эдип азарын,
Гечирди мекдепде гүнүң көп ярын.
Хер бир экзамениң болҗак гүнүни,
Кимден консультация алҗак гүнүни
Аныклап барыны язды депдере,
Кабинет, окалга бармалы ере
Айланды, йыгнады герек затларын,
Барлап окамалы эсер атларын,
Гирип китапхана эсли гүйменди,
Гич өйлән ене-де машына мүнди.

Дуйды ядавлыгын баранда өе,
Укусы эркине болярмы эе —
Тиз-тизден паллаяр, гөзи яшаряр,
Сакланса бир ерде иркилип баряр.
Ятман өтен агшам гиҗеси биле,
Гүмүр-ямыр эдип эҗеси биле
Узак отурыпды, хатда Өвези
Яры гиҗә ченли юмманды гөзи.
Гыздырып гелмәге тайяр нахары
Гызымыз ювунып чыкды дашары.

Эмма узак дурды дашкы ишикде,
Дивара какылан гөкҗе ящикде
Доланып гелйәркә середен вагты,
Кичи гөзенекден гөрди бир хаты.
Гаранда йүзүне алып элине
Ине шейле сөзлер гелди дилине:
«Хәли хем билдим-ле бир зат барлыгын,
Өң асыл гөрмәндим бейле гылыгын».
Ядавлык ят болды, укусы гачды,
Аркайын отурып букҗаны ачды.

«—Эгер-де инҗатса хатың мазмуны
Өңүнден айдайын, багышлаң мени.
Белки диерсиңиз маңа бидерек —
Бу якын арада хат нәмә герек.
Оныңыз догрудыр, эмма кагызың

Язырсың йүзүне ислендик сөзүң,
Ол өрән батыргай, ёк йүзи, гөзи.
Эмма гаршыңызда дуруп бу сөзи
Мен сизе аркайын айдып билмездим,
Ёгса галамымы гола алмаздым.

Рахатлык, эркинлик хәзир-де менде
Ёк, эдил симап дек җаным бу тенде.
Кагызым, галамым бары сандыряр,
Хер сөзүм язамда гөврәм галдыряр.
Ачылды бир заман доңан дүвүнлер,
Укусыз гижелер, бикарар гүнлер
Чекип ялңызлыкда бүтин азарын,
Диңледим йүрегиң говгалы тарын.
Хәзир-де пердесин гуруп отурян,
Онуң овазасын сизе етирйән».

Шейледи бу хатың «быссымылласы»
Абанды тәзеден ышкың «беласы»
Ене-де яш гелниң эркин башына.
Ынха, гарамаздан дегре-дашына
Окаяр, улудан демини аляр,
Билмедим нәмәни ядына саляр.
Кәте потолога тутуп йүзүни,
Гөйә тапмаян дек айтҗак сөзүни,
Дуряр ёңсуз вагт доңан мысалы,
Шахырың рифма гөзлейши ялы.

Ончаклы улы дәл хатың мөчбери,
Эмма бир талыбың ылхам эсери
Душйәрди ядына хер бир сөзүнден,
Сыпдырман гызымыз оны гөзүнден,
Ене-де окаяр, окадык сары
Алдыгна дартылан йүрегиң тары,
Гитдикче ашакдан какып шелпесин,
Яңладяр якындан овазлы сесин.
Гызы ол, билмедим, меймиредерми
Я гулак душундан шаңлап гидерми!

«—Ынанын хич сөзүм дәлдир төтәнден,
Эмма гөвнүңизи гечирип менден,
Мүмкиндир бирбада, хат баран гүни
Чекип эгниңизе газап донуны,

О ерне, бу ерне гездирип гөзи
Улы йигренч биле окап хер сөзи,
Түйдүм-түйдүм эдип, соңра бир яна
Зыңын сиз азарын етирсе жана.
Хер нәме этсеңиз ыгтыяр сизде,
Галплык тапылмаз эмма бу сөзде.

Отурып, ойланып, гечени ятлап,
Белки, айдарсыңыз мени нәлетләп:
«Яңыжа кепеди гөзүмиң яшы,
Яңыжа чалыкды мазарың дашы,
Якын хоссарым дек яңыжа өзи
Гөндерип узакдан мылайым сөзи
Агырлы жаныма теселли берди,
Нәм үчин тәзеден ене бу дерди
Гозгаяр, ойланман онуң ызыны,
Гойман өз гүнүне оба гызыны...»

Этмекчи дәлдирин габахат иши,
Сөйги гирдабына дүшсе хер киши
Дили серишдедир, йүреги сөзләр,
Жошанда диймәге йити сөз гөзләр.
Тапмаса эжиздир, тапса ягшыдыр —
«Диле гелен сөзлер гөвүн нагшыдыр.»
Мен-де сөз гедайы, эжизиң бири,
Сөйгиниң йүреге салан тәсири
Орагың срине чөпленсе хоша,
Гөвүн нагшы долы чыкмаяр даша.

Белки диерсиңиз: «Өңем бир гезек
Сүйжи сөзлер билен дашыма дузак
Гурмак исләпдиңиз ара сокулып,
Соңра утанч билен ыза чекилип,
Гитдиңиз баш алып, дыныпдым мен-де,
Эмма индикиңиз артык бу гүнде».
Хер дем ятлаярын өңки гечеңим,
Баглапдым бир умыт, чыкманды чеңим,
Олар жахыллыгын хам-хыялыды,
Шу гүнкә гаранда яз шемалыды...»

«Ятамда, турамда дүшмез ядыма.
Йөңкәпдир көп затлар мениң адыма...»
Диен дек бир пикир гелип аңына

Гөзлер айлананда хат довамына,
«Вий! Бу түссе нәме! Вай, Огулнабат!»
Чыкды бир часлы сес, ылгады шол бат.
Нахарың бугы дәл, чыкяр түссеси,
Тутупдыр кухняны гоңурсы ысы,
Газаны гаралып көмүр болупдыр,
Дүйбүнде эт ерне яңык галыпдыр.

Дерманың гүйжүни тенде дуймасаң,
Дозасын догрулап өзүң гуймасаң,
Санжылса дуйдансыз инңе ынсана,
Дерман дамарларда гатышса гана,
Онуң херекети, эдйән тәсири
Гөйә тебигатың гизлин бир сыры,
Мәлим дәл, окыжым, медик болмасаң,
Чак бир чашы гөздүр, аның билмесең,
Эмма мәлим бизе хатың бир зады.
Дүшүрди рахатдан Огулнабады.

Я гахар этдими, я геңиргенди,
Я үнжә гитдими, я-да бегенди?
Белки билйән дәлдир муны өзи-де,
Хич зат сыздырмаяр гара гөзи-де.
Первайсыз диерсиң гөрсең эгер-де
Ховлының ортасында бир гумак ерде
Голунда газаны отыр гүйменип,
Гараман дашыны бир яна дөнүп.
Эмма йүрегиниң говгасы барды.
Нәче ойландыкча батлы урярды.

VIII

Чагырсам, асыл гелмер сен,
Гелсең-де, ойнап-гүлмер сен,
Не болды, хабар алмар сен,
Кемине гулуң дердинден!

Кемине.

Боландыр белкә-де гижәниң яры,
Ыгнанып өйүне адамлаң бары,
Ашгабат асуда демин алярды,
Диңе ялдырашып ягты салярды,

Гаранда гижәниң солтаны-ханы—
Чыралар гүндизе өврүп хер яны.
Гүйзүң шунуң ялы рахат гижеси
Эшидилди узакдан бир аяк сеси,
Әвмез йөрейәрди, гаты аркайын
Эмма якынлашяр йөредиксайын.

Барха йыгжамланып, онуң арасы
Ягтыда гөзүме илди гарасы.
Кимдигин сайгармак кын болды илки,
Чак этдим ичимден кейплидир белки,
Мейлис мәрекеде узак отуран
Сайгарман, ак-гызыл кемсиз етирен.
Геленде якына ахыр ол киши,
Бара мензеш ялы улы тешвиши
Йүзи гаты аграс, чытыкды гашы
Шляпа элинде, ачыкды башы.

Геченде душумдан йити серетдим,
Биркемсиз танадым, ичим геплетдим:
«Не бейле гичләпдир, нәме болдука,
Гам йүкүн гөтерип, нирден гелдикә?
Яңрамаз бидерек, сөзләни дүрдүр.
Ыхласлы япышар ишине жүрдүр.
Болар-болмаз билен ёкдур арасы,
Нәбелет ерине дүшмез гарасы,
Еди өлчәп, соңра эдер хер иши,
Душдука не бела бу гүн бу киши?»

Ол узак йөремән етди өйүне,
Окыжым, шол белет отагмыз ине,
Ачды айнасыны, якды чырасын,
Эллер кисесинде, чыкарман сесин,
Аз-кем гезмеледи ашага бакып,
Ахыр отурды-да ичини чекип,
Гайтарды ыз-ыза гүрлек сачыны
Соңра сыпырды-да, эгин-башыны,
Атды кровата агыр гөврәни,
Уклармы-укламаз, ким билсин оны.

Хабарың ызыны эшидиң менден:
Акмырат хатыны иберен гүнден
Жогаба гарашды хер гүн, хер сагат,

Эмма ол гелмеди, галмады такат.
Почта ящигини барланда ирден
Улы лапыкечлик дөрәрди бирден.
Гидерди ишине саллап йүзүни,
Гайталап ичинден язан сөзүни:
«Я гөвүн этди ол, я гахарланды,
Хат-петек тамасын этмәйин инди...

Нәм үчин шол сапар утанан болуп,
Видерек затлары ядыма салып,
Машының үстүнде гөрмезлик этдим,
Ол маңа гаранда, терсе серетдим...
Белки, шонуң үчин ынжандыр менден,
Йүрек дүркүлдиси гүйчленйәр гүнден...»
Дийсе-де кәярым, тамасын үзмән,
Хемише бу хили суссупес гезмән,
Атарып өзүни умыт атына,
Узак гарашыпды гызың хатына.

Бирден бу пурсатда иш дүшди ара:
Гүнлериң бир гүни барса эдара,
Чагырып директор оны янына,
(Белки арам гирер инди жанына).
Москва гитмеги маслахат берди.
«Шу хаты ёлбашчың саңа иберди.
Гүрлешен вагтымыз дилден айданы —
Дашары юртларың бирине оны
Иберйәрмишлерин якын вагтда,
Ниредигин, белки, язандыр хатда.

Сорады: ондан өң бир гелип гитсе,
Ишиң ягдайындан хабардар этсе...
Язаның, йыгнаның барыны жемле,
Отлы гижә гояр, самолёт биле
Угра, хаял этме шу гүн я эрте,
Кән гезек табшырды муны йөрите».
Бизиң гахрыманмыз хошалды гаты,
Окаяр элинде алымың хаты.
Йыгжам сетирлере гөзүн айланда,
Үйтгешик бир ахвал дөреди онда.

Ятлатсам, окыжым, саңа бу гүнде:
Халының читимин кын иш хөкмүнде

Окува деңәпдир ата-бабалар,
Бу зады төтәнден диймәндир олар.
Окувың довамы хер бир ылым иш
Талап эдйәр сабыр,
                    такат хем-де гүйч.
Басганчак-басганчак, гутармаз ызы,
Дүмтүнип гечирсиң гиже-гүндизи.
Язянсың, бозянсың, ене язянсың,
Гөйә иңңе билен гуйы газянсың.

Көп вагтдан бәри бизиң гахрыман,
Улы ыхлас билен гүйжүн аяман,
Алымың тассыклан планы билен,
Башлапды ишине түйс жаны билен.
Ызарлап планын мыдам бапма-бап,
Гечирип элинден жүрбе-жүр китап,
Йыгнады, ишледи кән материалы,
Гөрсең кабинети музей мысалы.
Дүрли кысымдакы гушлардан долы,
Херсиниң астында бар онуң голы.

Ишлән дөвүрлерим ятлаян мен-де,
Ынха, күти папка ятыр өңүнде —
Ишиниң гириши хем ики бабы.
Хәзир ол өйүнде эдип хасабы,
Сахыпа-сахыпа агдаряр оны.
Эдилен ишлериң гысга мазмуны
Гечйәр гөз өңүнден агдардыксайын,
Чак этди ишиниң ачрамы тайын.
Белки шатландырды бейле нетиже —
Ятмады гүйменип узынлы гиже.

Шол түнүң эртеси гүн доган заман,
«Ильюшин-2»-де бизиң гахрыман
Галды ал-асмана,
                    хош гал, Ашгабат!
Онуң бу пурсатда аңына бир зат
Гелди-де айнадан ашак серетди,
Гөрүнйән жайлара йити сын этди.
Оларың биринде галды зулпутар,
Ачса-да араны ондан хырыдар,
Дилинде ол хакда нагма дүзйәрди,
Гөвре гөкде, йүрек ере дызярды.

Уграмаздан илки янына барып,
Шу бахана билен өзүни гөрүп,
Акмакчы болупды чакыны гызың,
Гөйә айланшы дек гиже-гүндизиң
Бу хыял башында узак айланды,
Ятды, турды,
гайта-гайта ойланды.
Бармага ахырда ысмады богны,
Уграды Москва гөрмезден оны.
Хәзир шол барада пикир эдйәрди.
Сүйнүп ак самолёт өңе гидйәрди.

Ол ере барансоң гечирмән салым
Тапды ёлбашчысын бизиң яш алым.
Кәмахал өйүнде, кә эдарада
Язылан баплары гоюп арада,
Гарры профессор бирнәче гезек
Өз шәгирди билен отурды узак.
Эден белликлерин, табшыран ишин
Ене-де тәзеден гоймалы гүйжүн —
Диңләп бойдан-баша,
галдырман хич зат,
Язды депдерине барын Акмырат.

Макулланды ишиң язылан ери,
Окап гөрмек үчин кәбир эсери
Пигит Москвада галмалы болды —
Ёлбашчы шу хили карара гелди.
Инди бар пикири иши барада,
Ленин адындакы китапханада
Тиз-тизден гөрүнди, узак отурды,
Өңки эденлериниң үстүн етирди.
Гечендe гөзүнден дүрли китаплар,
Барха тимарланды язылан баплар.

Кә гүнлер сейил эдип гөзел шәхере,
Айланды тәзеден бирнәче ере.
Ене гаршылады өнкүси ялы
Уллы театрың ажайып залы.
Ичи хырын-дыкын адамдан долы,
Бу гезек бу ерде гидйәр «Гув көли»
Нәзик мукамларын леззетин алып,
Кәмахал ызыны ядына салып,

Окува деңәпдир ата-бабалар,
Бу зады төтәнден диймәндир олар.
Окувың довамы хер бир ылым иш
Талап эдйәр сабыр,
такат хем-де гүйч.
Басганчак-басганчак, гутармаз ызы,
Дүмтүнип гечирсиң гиже-гүндизи.
Язянсың, бозянсың, ене язянсың,
Гөйә иңңе билен гуйы газянсың.

Көп вагтдан бәри бизиң гахрыман,
Улы ыхлас билен гүйжүн аяман,
Алымың тассыклан планы билен,
Башлапды ишине түйс жаны билен.
Ызарлап планын мыдам бапма-бап,
Гечирип элинден жүрбе-жүр китап,
Йыгнады, ишледи кән материалы,
Гөрсең кабинети музей мысалы.
Дүрли кысымдакы гушлардан долы,
Херсиниң астында бар онуң голы.

Ишлән дөвүрлерим ятлаян мен-де,
Ынха, күти папка ятыр өңүнде —
Ишиниң гириши хем ики бабы.
Хәзир ол өйүнде эдип хасабы,
Сахыпа-сахыпа агдаряр оны.
Эдилен ишлериң гысга мазмуны
Гечйәр гөз өңүнден агдардыксайын,
Чак этди ишиниң аграмы тайын.
Белки шатландырды бейле нетиже —
Ятмады гүйменип узынлы гиже.

Шол гүнүң эртеси гүн доган заман,
«Ильюшин-2»-де бизиң гахрыман
Галды ал-асмана,
хош гал, Ашгабат!
Онуң бу пурсатда аңына бир зат
Гелди-де айнадан ашак серетди,
Гөрүнйән жайлара йити сын этди.
Оларың биринде галды зүлпүтар,
Ачса-да араны ондан хырыдар,
Дилинде ол хакда нагма дүзйәрди,
Гөвре гөкде, йүрек ере дызярды.

Уграмаздан илки янына барып,
Шу бахана билен өзүни гөрүп,
Акмакчы болупды чакыны гызың,
Гөйә айланшы дек гиже-гүндизиң
Бу хыял башында узак айланды,
Ятды, турды,
гайта-гайта ойланды.
Бармага ахырда ысмады богны,
Урады Москва гөрмезден оны.
Хәзир шол барада пикир эдйәрди.
Сүйнүп ак самолёт өңе гидйәрди.

Ол ере барансоң гечирмән салым
Тапды ёлбашчысын бизиң яш алым.
Кәмахал өйүнде, кә эдарада
Язылан баплары гоюп арада,
Гарры профессор бирнәче гезек
Өз шәгирди билен отурды узак.
Эден белликлерин, табшыран ишин
Ене-де тәзеден гоймалы гүйҗүн —
Дикләп бойдан-баша,
галдырман хич зат,
Язды депдерине барын Акмырат.

Макулланды ишиң язылан ери,
Окап гөрмек үчин кәбир эсери
Йигит Москвада галмалы болды —
Ёлбашчы шу хили карара гелди.
Инди бар пикири иши барада,
Ленин адындакы китапханада
Тиз-тизден гөрүнди, узак отурды,
Өңки эденлериниң үстүн етирди.
Гечендe гөзүнден дүрли китаплар,
Барха тимарланды язылан баплар.

Кә гүнлер сейил эдип гөзел шәхере,
Айланды тәзеден бирнәче ере.
Ене гаршылады өңкүси ялы
Улы театрың аҗайып залы.
Ичи хырын-дыкын адамдан долы,
Бу гезек бу ерде гидйәр «Гув көли»
Нәзик мукамларың леззетин алып,
Кәмахал ызыны ядына салып,

Гөзлери сахнада, күйде башга зат,
Ярус дәл, партерде отыр Акмырат.

Тапды ол кәлерин таныш-билишден,
Барып янларына бошанда ишден,
Гечмишден гүррүңе башланан вагты
Бирденкә йүреклер авады гаты:
Оларың жана-жан ёлдашларындан —
Бир заман биле окан деңдушларындан,
Хер ганлы сөвешде болушы ялы,
Кеч гелип кәлерниң багты, ыкбалы,
Говгалы гүнлерде болупдыр гурбан
Ятланда ничикси өртенмесин жан.

Белленен мөхлети дуйдансыз гечди.
Бир гүн Москвадан араны ачды.
«Белкә-де өйүмде ятандыр хаты».
Ёлда Акмырадың гачды рахаты.
Кәмахал меймирәп ука гитсе-де,
Кәмахал гайры бир пикир этсе-де,
Үнс меркезинде шол гөзел барды,
Ол өзге ойлары чете зыңярды.
Йүреги арзувдан, умытдан долы,
Өтди олар билен ол узак ёлы.

Ене-де хер гезек болушы ялы,
Гаршылады оны гоңшы аялы.
Гелерне мәхетдел гапыны ачды:
«Берен телеграмың яңы говушды.
Там гаты тәмиздир, кемсиз серетдим,
Ачып айналарынележиретдим.
Ичинде отурып гүнде, гүнаша...»
Бирден хасанаклап чыкды ол даша.
«Вах, сүйдүм чогупдыр!»,
сеси эшдилди.
Сесиниң ызындан өзи-де гелди.

Гошларын дөржеләп шонда Акмырат
Гарры гоңшусына узатды бир зат.
Услып билмесе-де ачып гөрмеги
Басярды кагызы гаррың бармагы.
Совгат бир говы зат — хормат нышаны,
Шатландыряр дайым хер бир ынсаны.

Гарры чай демледи барып дестине
Үйшүрди Акмырат стол үстүне
Ортада хер дүрли дел зат гөрүнди,
Гөйә эне-огул отырлар инди.

Бир зат сорамагы дүвйәр күйүне,
Гаррың җогабындан чекинйәр йөне,
Кән вагт яйданып, сесин чыкарман
Отурды, ахырда сакланып билмән:
«Ай ярым болупдыр гиделим ине,
Каны гүррүң бериң, тётя Полина
Хат-патдан нәме бар, соран болдумы?..»
Гаррының аңына бир зат гелдими —
Сен-мен ёк, бир баша юмлукды өйне,
Йигитде галпылды башланды ене.

Гарры тиз гелмеди, эсли эгленди,
Элинде бир букжа, ахыр доланды.
«Өңңин гетирдилер, ине, шу хаты» —
Дийди гарры эне узадан вагты.
Акмырат ховлукмач ачды ол хаты —
Сессия чагырыпдыр шәхер совети.
Ядавлык дуйярды йигит өзүнде,
Укының авысы барды гөзүнде,
Аз салым дем-дынҗын алып онда хем
Агшам маслахата урды ол гадам.

Өйкиң төвереги,
чыкып сессиядан,
Уграды өйүне асса-ассадан.
Башда көпчүликди, соңра бир-бирден
Совулып хер яна хер ким хер ерден,
Инди көче билен бир өзи баряр.
Гөрсе өң янындан бир шовхун туряр.
Адам мәхеллеси улуды чакдан,
Кино-театрдан я-да йыгнакдан,
Чыкандыр чак этди бизиң гахрыман,
Барярды хич зады ядына салман.

Мәрекә етенде сага өврүлди,
Өврүмде бирденкә пете-пет гелди,
Дуралга йүзленен бир топар гыза.
Оларың ичинде каклышды гөзе

Көп вагтдан бәри йигдиң дыкгатын
Бүс-бүтин өзүне чекдирен хатын
Ибермән, умыдың парлак гушуны
Салып тупанлара, айлап башыны
Гөвнүң гарып мүлкүн бикарар эден
Гарадып ёлуна, интизар эден.

Жоралар ичинде бир минут озал
Жошуп шадыяна сөзлейән гөзел
Дымды-да шол бада, бир хили болды.
Гөйә дегирмениң сувы совулды.
Серетсең дашындан мүйни бар ялы,
Гөречлер-гөреже душан махалы.
Гыз өзүн гизледи ондан дессине,
Салланды габаклар гөзүң үстүне.
Ёк өңки алчаклык, ёк өңки гүлки
Яңаклар дуйдансыз гызарды белки.

Гыздан геңси дәлди йигит-де бу дем,
Эрк эдип өзүне ахырда кем-кем
Йайдана-йайдана беренде голун,
Дурман довам этди өзгелер ёлун.
Гараба-гараба олар-да ыздан
Барярлар янашык, йигитден гыздан
Сөз ачан болмады, урса-да йүрек,
Гымматлы вагтлар гечйәр бидерек.
Сөзе башласа-да бизиң гахрыман,
Гызың бир болушы йүзүн галдырман,

«Хава», «Ёк»-дан башга болмады жогап
Ол өрән тутукды мәлимди себәп.
Совалың довамы хата етенде,
Гөйә гарынжалар йөреди тенде.
«Нирeден саташды, нирeден душды?
Гижәниң бир вагты үстүмден дүшди.
Болмадык жогабы нәдип тапайын
Ынжытман мен мундан ничик сыпайын?
Шейле пикирлери айлап башында
Гызымыз улудан дем алды шонда.

Гарашды, гарашды, йигит гарашды
Долы дым-дырыслык, көп вагт гечди.
Хатда эшдилмейәр не «хава», не «ёк».

Гүйч билен агыздан алып боланок
Йүрекден бир хөкүм болмаса сөзе,
Ынха, бу халатда гөрүнди гөзе,
Узын бир гөк машын, говшады бады,
Чагырды жоралар Огулнабады
Гызымыз «Хош!» дийди, элин узатман,
Гечди бу душушык шатлык дөретмән.

Өрән ёкуш гөрүп бейле душушы,
Окыжым, дүшекде ятан бир киши
Гам-гусса астында уграпды бәри,
Гечипди гөршүң дек гиҗәниң яры.
Хич ука гитмеди гөзүн юмса-да
Йүрек гозгалаңлы нәче дымса-да.
Кәмахал сагындан чепе агдарлып.
Кәте депирҗикләп, кәте дик галып,
Ятлаяр ичинден айдан сөзлерин,
Дикип потолога чишен гөзлерин.

Бир вагт яссыга багрыны ойкап,
Ичинден ах чекип, келлесин яйкап,
Бикарар болупды эдил шуң ялы,
Өсйәрди дашарда сәхер шемалы.
Яныжа гөзлери ука гиденде...
Оларың барыны ятлап шу гүнде
Зор билен азаҗык ымызганса-да,
Пикир юмагындан йүрек дынса-да.
Келледе барысы довам эдйәрди
Дүйшүнде хер яна алып гидйәрди.

Тассыклар, окыжым, ятласа хер ким,
Сөйгүси эркине боланда хәким
Бу хили гиҗелер гечендир башдан,
(Өзүңден мысал ал, гөзлеме дашдан.)
Уранда башыңа сөйги хесери,
Ышка улашанда яшлык бахары.
Хәзир гахрыманым гышарды бир ян,
Кирпиклер тапышды, рахат тапды жан.
Белкә-де келледе бир зат жемленди,
Гиделиң янындан, гой, ятсын инди.

IX

Ёк, мунын болмады, догры [illegible]
Ялан сөз гелишмез гүл дода[illegible]
Самет [illegible]

Дүйн дәлмиди йигдиң ичин гепледип,
Хер гезек гөренде огрын серседип,
Мүнени гыз хакда тәзе хыяла?
Соңра кесип-бичип бирнәче ёла,
Қәмахал первайсыз, кәте бикарар,
Йүреги акыла етирип азар.
Галмагал гөтерип олар өзара,
Уруп бири-бирин башга кенара,
Хер яна ыраныл узак гезени,
Перседе нагмасын дүрли дүзени?

Акылы асгынлап, йүрек еңенде,
Икиси бирлешип, бир ян эңенде,
Белки ойланандыр йигит шол заман:
«Сөз гатсам разылык берер бигүман».
Белки теклибине бизиң гахрыман
Гызың бегенжегин эдендир гүман.
Белки башга зады салман ядына,
Диендир: «Бу хатым баран бадына
Берип бар үнсүни хер бир сөзүне,
Багт хасап эдер оны өзүне...»

Чыкмады хатындан бейле нетиже
Укусыз гечсе-де, узынлы гиже,
Эртеси ене-де дымып отуряр,
Ичинден хер затлар гөвне гетирйәр:
«Я ынам этмеди язан сөзүме,
Я артык баханы бердим өзүме,
Я-да текепбирлик, я гелин нәзи,
Якмады гулагна калбым овазы...
Я гөзи дүшендир башга бир гара,
Белки мен ене-де сокулдым ара...»

Июның аягы, июлың башы
Гидипдир өйүне кәбир ёлдашы,
Көпчүлик ишлери Огулнабады

Саклады аз салым, ёгса бар зады
Тайярлап гоюпды ёла дүшмәге,
Өйде Өвезине тиз етишмәге.
Төтәнден душушык болан махалы,
Йүрегиң гопгундан долан махалы,
Акмырат диңе бир шуны дуюпды,
Гитмәкә янына барсам дийипди.

Уруп узын гиҗе йүрегиң тары,
Шуды ахырында гелен карары.
Яңы ишден гелди, дем-дынҗын алды,
Гейип эгин-башын еринден галды.
Гүн ховры гачыпды ёла дүшенде,
Нәме дийҗегини инди душанда
Бир-бир гайталаяр, ядында бары,
Баряр көче билен гүнбатар сары.
Гызың болян ери даш дәлди инди
Гирип магазине аз-кем гүйменди.

Тайярлап экитҗек, гойҗак гошуны,
Гызымыз яңыҗа ювуп башыны,
Отырды бир өзи сачыны дарап.
Гапы какыланда шол яна гарап,
(Белки гарашяндыр гоңшы гызына)
Гыгырды «гел!» дийип, ызлы-ызына.
Гөрненде ишикден башга бир гөвре
Алҗырап, сөз тапман нәме диере,
Бирден хасыр-хусур ериндеи турды,
Дилин дишләп, элин маңлайна урды.

Билмейәр нәтҗегин, чыксынмы даша,
Өе гөз астындан этсе томаша.
Бирден гөчә-гөчлүк дүшйәр ядына.
Диварда, айнада гөрен задына
Бу гүн душ гелмеди, йыгналан бары.
Гаранда полуна, дүшди назары
Кагызлар, газетлер ятыр даргашып,
Сабынлы кир сувы легенден ашып
Аз-кем дөкүлипдир дуряр агарып,
Чекилди Акмырат бу халы гөрүп.

Бир гызыл яглыгы өртүп үстүне,
Гызымыз ызындан чыкды дессине.

Йүзүн ашак салып, огрын йылгырып,
«Багышлаң!» дийди-де,
отургыч берип,
Гоңшы гызларының гапысын урды,
Узак сакланмады, ызына гирди.
Шол бада ызындан барды ики гыз
Бу тамы тертибе салды олар тиз.
Соңра Акмырады өе чагырды,
Гапыдан гиренде элини берди.

Йигдимиз батыргай башлады сөзе:
«Гелдим-де бивагт, иш болдум сизе...»
«Айбы ёк, айбы ёк, угражак болуп,
Алмалсын, гоймалсын сайлажак болуп,
Гидишип отуршым эртирден бәри.
Ахыр яңы дындым, гутарды бары».
Гыз чәйнегин алып дашары чыкды,
Хырыдар гөречлер ызындан бакды.
Акмырат хошалды бу гүн гелшинден
Гөврүми гиңеди гызың болшундан.

Диерлер «атаңдан улумыш мыхман».
Белки шонуң үчин бизиң гахрыман,
Гадымы дессура эерип бу гүн,
Безәндир умыда йигидиң гөвнүн.
Эмма гыз гелмеди гелер махалы,
Гөрүнйәр Акмырат үнжүли ялы,
Белки-де шол дессур яда дүшйәрди.
Ичерде бир өзи пикирлешйәрди.
Ничикси тәр билен гүррүң ачмагы,
Башлап месайындан, чына гечмеги.

Элин кисесине сокан бадына
Дегип бармаклары алан задына,
Өвезиң ёклугын салярды яда:
Дым-дырыслык болса ики арада
Гаты дуйдурмазды ол болан вагты,
Дессине бозарды, диллиди гаты.
Гыз гелди доланып,
пикир бөлүнди,
Икиси бир өйде отырлар инди.
Гөречлер бир-бирне саташмаярды,
Херсинде айратын бир дуйгы барды.

Йүк аграмын, достлар, чекен билермиш,
Экиниң гадырын экен билермиш,
Хер малың гадырын бакан билермиш,
Гирдабың ховпуны акан билермиш,
Яшлыгың хыжувын, йүрек ургусын,
Ынсаның ынсана болан дуйгусын,
Кимде-ким гечирен болса герденден,
Дүшүнер ягдая сораман менден —
Йигдимиз кән гезек чемелешсе-де,
Чыбан ярылмады вагт гечсе-де.

Яйдана-яйдана ахыр Акмырат:
«Менден хич таң этме, сен Огулнабат,
Геленмиң себәбин билйәнсиң өзүң,
Ол баяк гиҗеки диңләнҗе сөзүң,
Бу гүн-де айтҗагым, берҗек совалым.
Белки шекленйәнсиң, гой, болсун мәлим —
Иргинсиз ойланман, чуң пикир этмән,
Мүң бичип, мүң кесип аслына етмән,
Селҗермән, бир задың ичин хем дашын,
Агыртман хич хачан кишиниң башын.

Касама тайяр мен выждан өңүнде,
Бирден дөремеди бу хыял менде.
Оба хат язамда, мунда гөремде,
Хер гезек гөвүнлик, геңеш беремде
Бу хили пикирлер менден узакды,
Акылда, йүрекде, ядымда ёкды,
Пөне «вагт» диен бир гүйчли зат бар,
Әлеми илери ол алып баряр.
Ынсан вагт ичинде өңе йөрейәр,
Дүрли өзгеришлер шонда дөрейәр.

Гураса агаҗың көки эгер-де,
Ыз галмаз, ел өвсер тизден о ерде,
Гөчүлен бир юрды ядыңа салар,
Гойры көлегелер дүйш болуп галар,
Көкден дамар галса нахал етишер,
Вагтың перманыдыр, барха беркишер.
Узалып шахалар хер яна етер,
Өсер хеллевлешип өңкүден бетер.
Элбетде, бу сөзүң манысы мәлим,
Шуны яда саляр бу гүн ахвалым.

Ынаның, хич галат ёкдур сөзүмде,
Бейле бир дуйгының хачан өзүмде,
Ничикси дөрәнин галдым мен дуйман.
Онуң гаршысына иру-гич диймән,
Гөрешдим кән вагт, болды бидерек,
Бу ерде догрусын айтмак герек.
Җошгуны артса-да онуң йүрекде
Сакладым мен оны дилден узакда.
Вагт гечдигиче гүйҗеди гаты,
Ине, шондан соңра языпдым хаты...»

Бир эсер бөлегин окан дек ятдан,
Сөзлейәр, хабары ёкды хич затдан.
Эмма тәсиринден айдылян сөзүң,
Кем-кем гозгаланы артярды гызың.
Гызарды дуйдансыз гүлгүн яңаклар,
Кемшерсем, кемшерсем дийййәр додаклар
Барха ашакладып аграс йүзүни,
Кәте эли билен япып гөзүни
Билдирмән, улудан демин алярды
Йүрекде бир хили гопгун галярды.

Отуршын үйтгетмән, галдырман йүзүн,
Йигит довам эдйәр хәли-де сөзүн:
«Дөкүпдим хатымда йүрекде барым,
Җогабын алмадым, гачды карарым,
Бу гүн яшырҗак дәл хич зады сенден.
Ынансаң, хер гезек башлап шо гүнден,
Айланып иш билен эгер хер яны
Гөрсем почтаны — хат гатнадяны
Шол бада йүрегим җигләрди мениң,
Хатыңа шуң ялы гарашдым сениң.

Хыялсыз болмаяр адамың башы,
Эмма ол хыялы төверек-дашы
Билмейәр, элбетде, кеседен гарап.
Тайяр мен өңүңде йүз өтүнч сорап...»
Бирден Огулнабат турды еринден,
Ким билсин, нәмелер гечди серинден,
Ичин чеке-чеке айна йүзленди,
Йигитден немленен гөзлер гизленди.
Мыхман бу ягдая бир геңси болды
Билмен нәдерини еринден галды.

Эли жүбә етсе, ядында Өвез,
Дурярлар дымышып чыкмаяр бир сөз.
«Нәме бейле болды, белки ынжытдым?
Я-да көп яңрадым, акмаклык этдим»,
Йигит өз-өзүне сораг берйәрди,
Гөз гытагы билен гыза гарярды,
Бу вагт гызымыз ыза өврүлди,
Эдил гидиши дек ерине гелди.
«Отурың, отурың! Багышлаң мени,
Кесдим сөзүңизи, билйәрин оны.

Инди ругсат болса, сөзләйин мен-де,
Айдышыңыз ялы, выждан өңүнде
Терезә гоймага тайяр хер сөзүм,
Хиле, пирим болса гапылсын гөзүм.
Мениң хем дурмуша бир ынаншым бар,
Улы хормат гойян оңат таншым бар.
Хер задың догрусын айтмак деркар,
Ол маңа кын гүнлер болды медеткәр,
Мен оны доган дек җандан сөердим,
Чекинмән йүрекде барым диердим.

Йүреги ачыкды, өрән садады,
Гаты салыкатлы, асылзадады.
Мен оны шәхерде чендан гөрердим,
Гөремде хер гезек көп бегенердим,
Бакышы мылайым, мәхирди йүзи,
Маңа сөег борды хер айдан сөзи.
Догрусын айдайын, айламан дашдан
Эгер-де сиз мени бейле танышдан
Хыялыңыз болмаса жыда дүшүрмек
Шундан соң шу сөзи бес этмек герек».

Атылан ок болуп гызың бу сөзи
Дегди Акмырада, гызарып йүзи
Додагын дишледи агыр хасылап,
Мисли доңан ялы бойнуны саллап,
Эндамы сызлады, дер пейда болды,
Хәзир хош умытлар бош хыял болды.
Гыз пайхассыз ялы, чыкарман сесин,
Йыгнаяр ортадан чәйнек-кәсесин.
Ол сырды, сүпүрди соңра столы,
Бар гүррүң шу ерде гутаран ялы.

Мундан бихабарды эмма мыхманы,
Гүйчленип гитдикче башың думаны,
Сүзүлйән гөзлерин кәмахал юмуп!
Эли маңлайында, чуң оя чүмүп,
Белки унудыпдыр ят өйдедигин,
Элтип саг голуны, гысып йүрегин:
«Айдылан сөзлериң манысы сырлы,
Ким ол бейле таныш йүзи мәхирли?»
«Йүреги ачыкды, өрән садады,
Гаты салыкатлы асылзадады...»

Ким билсин, ким экен бу сада киши,
Белки-де башлапдыр бир пынхан иши?..
Белки өте гечйән, ёкдур бейле зат,
Айдан сөзлериниң тутдум барын ят:
«Мен оны доган дек җандан сөердим,
Чекинмән йүрекде барын диердим...
Нә маны аңладяр билмен бейле сөз,
Гүмүртик гүррүңиң якды, гара гөз!
Бу ничик сыр болды, чыкмаяр башым,
Ким сен, гөркез өзүң, мениң нәтаншым!»

Ишиге угранда юваш-ювашдан,
Бир аяк сесини эшитди дашдан.
Сакланды, онянча ачылды гапы,
Инди гызымызда сусагың сапы:
«Отурың, отурың, машын соражак,
Азаҗык ховлукмаң, биз хем угражак.
Эдил гөзе дүртме, гараңкы гаты,
Пыяда хич болмаз, гижән бир вагты.
Машын өе ташлар, йүзүниң угры,
Биз болсак гидерис вокзала догры...

Гаршылык этмеди гызың сөзүне,
Белки хормат сайды оны өзүне,
Йүреги көшешди, йүзи ягтылды,
Алан шоколадын ядына салды:
«Йөрите алыпдым шуны Өвезе
Элтип берерсиңиз» дийсем, бу сөзе
Гыз кетже дүшүнип башга бир маны
Чыкарар бу вагт, ёкдур гүманы...»
Берип өз-өзүне шу хили өвүт,
Элин кисесинден чыкарды йигит.

Ограян, уградян йыгналды бары,
Уграды гөк машын вокзала сары.
Гошлары гапдалда үст-үсте ятыр,
Акмырат гыз билен янашык отыр.
Яш-елең йигитлер төверек-дашы,
«Шуларың биридир белки-де таншы?»—
Диййип, төвереге гизлин гарярды.
(Йигит ялңышмады, ол мунда барды).
Өйнүң гапдалында гөк машын дурды,
Акмырат хошлашып, еринден турды.

Турды чалжа тозан машын уграндa,
Бутнаман еринден оңа гаранда
Сырткы чыралары ялдырап гитди,
Өврүмде олар-да гөзүнден йитди.
Дурды ол көчеде, кән вагт дурды,
Машының тозаны йүзүне урды.
Дийди: «Гитмелидим, галдым бидерек.
Гөдегрәк гөрендир, ынжытдым герек».
Пушмандан, ахмырдан йүки бол етди,
Өзи гитмесе-де йүреги гитди.

X

И теперь пою про то же снова[1].
Потому и дышит глубоко
Нежностью пропитанное слово.

С. Есенин.

Йылың кервенбашы январь айында,
Москва шәхерниң гиң бир жайында,
Йыгнаныпдыр бу гүн гарры алымлар,
Аспирант, докторант хем мугаллымлар.
Сес-үйн ёк гиң залда өрән парахат,
Эййәм башланыпдыр мөхүм маслахат.
Яңы орта чыкып, ынха, бир киши
Сөзлейәр, көп йыллап эдилен иши.
Алымлар өңүнде гүррүң берйәрди,
Диңе кагызыны гөзи гөрйәрди.

---

[1] «Шинди-шинди хем шол хакда айдым айдярын. [illegible] үчин-де йүрекден сыздырлан нәзик сөзлер өрән [illegible] чыкяр».

Узак дарыкмады, дүрседи өзүн,
Улы ынанч билен айдып хер сөзүн,
Чекип өзи тарап хеммәң назарын,
Бап-бап беян этди ховлукман барын.
Шол дуран еринден йүзленип зала,
Соң жогап гайтарды берлен совала.
Буларың барысы гутаран чагы
Атан дек эгнинден бир гара дагы.
Дүшди трибунадан, отыр ашакда,
Мен гүррүң берейин сизе ол хакда.

Зала үнсүң чекип сениң бирбада
Энче вакалары гоюп арада,
Тертипсиз болса-да онуң беяны,
Багышла, окыҗым, бу хекаяны.
Ызындан башладым, өңи шуң ялы:
Акмырат гызындан галан махалы,
Гөк машын ызыңдан көп середипди,
Соңра юваш-юваш өе гидипди.
Узак ойландырды гызың жогабы,
Онда-да айдың дәл шиңдем жогабы.

Хованың йүзүне бүрелип думан,
Гомлар чакышанда гөтерлип думан,
Деңизде гәмичиң йитирип өзүн,
Гарап дүрли яна, делмирдип гөзүн,
Ййданып дуршы дек ызыны тапман,
Душушыкдан соңра бизиң гахрыман,
Гызың сөзлеринден аның бир маны
Чыкарып билмеди, дүрли гүманы
Гездирди келледе бирнәче вагт,
Гизледи өзүни гөзленйән багт.

«Танышым, танышым...» ятлады хер дем,
Ахырда ыш берди бир тарап кем-кем:
Сада сыпатында гөркезип өзүн,
Өрән узаклардан айлапдыр сөзүн.
«Таныш» — мен өзүм, бу аның мәлим,
Бейле чак этмәге бар бир делилим:
«...Сизе гөвнүм етйәр хер бир тарапдан,
Доганым хөкмүнде сөййәрин көпден.
Ант этмәге тайяр, ынха, хер затдан,
Мен сизи хич хачан чыкарман ятдан...»

Багланып йүреклер гөзел гөркүне,
Чекелән замайы гойман эркине,
Дикип ики гөврә гара гөзлерин,
Мен хакда айдыпды шейле сөзлерин.
Инди хич шүбхе ёк, гетирдим яда,
Аңыма гелмәндир булар бирбада...
Чыкарып бу хакда шу хили маны,
Бизиң гахрыманың ынжалды жаны.
Соң ише берилип, гиже-гүндизи,
Гечди Ашгабатда томсы хем гүйзи.

Гүнбатар Узбойы айланды ене,
Топланан материал етди бир чене.
Дүшмеди элинден язылан китап,
Ишледи иргинсиз, хемише хош тап.
Гечди маслахатдан, хеммеси тайын,
Москва гитмегиң тутды ёл шайын.
Шуң ялы ягдайда болушы ялы,
Инди ёлбашчыда ишиң ыкбалы.
Гечип бар өтүкден башында гышың,
Чапхана бир яны етипди ишиң.

Кичижик китапча, ынха, элинде,
Дүрли кабинетде, түркмен чөлүнде,
Чекилен зәхметиң эдилен ишиң,
Мукдары чәкленмән, гоюлан гүйжүң.
Гысгача мазмуны хем нетижеси —
Ынха ылмы зәхмет, ол-да эеси.
Улы гуванч билен бизиң гахрыман,
Гараяр ишине гөзүн айырман,
Гөйә яш энәниң илки перзенди,
Китапча элинден дүшмейәр инди.

Бу китап тизликде яйрады иле,
Гечди көп ерлерде эллерден-эле.
Онуң барасында якындан, четден.
Галңады бир папка алынан хатдан.
Олар үстүнлиге умыт берйәрди,
Онда-да бирсыхлы йүрек урярды.
Этмегиң кын болар эркиңе хөкүм,
Башындан гечирен болса кимде-ким.
Голдар, гүррүңи ёк, бу ерде мени,
Окыжым, өзүм-де гөрүпдим муны.

Ене доланалың шол улы зала,
Иши шовлы болуп, дүшсе-де ёла,
Эңтерен болса-да башындан йүки,
Шинди хем йүрегниң барды бүк-бүки.
Хәзир оппонентлер башлады сөзүн,
Акмырат олардан айырман гөзүн,
Дыкгатлы диңлейәр, баксаң йүзүнден,
Кәте хатарлара гезйән гөзүнден
Билдирйәр, өзүнден хошалды гөвни,
Ядында өмүрлик саклар бу гүни.

Чыкышлар, гүррүңлер гутарды бары,
Хасап комиссиясы эдер карары.
Болды аракесме, чыкярлар залдан,
Кәлер элин берип оңа озалдан,
Гутлаяр чалажа, чыкан дек биже,
Чакланяр эййәмден болжак нетиже.
Комиссия карарын окан махалы,
Кәлериң өңүнден ойланшы ялы.
Болды Акмырадың мырады хасыл —
Гаршы я битарап ёк экен асыл.

Узак довам этди залың шовхуны,
Назарлап дөрт яндан дост-яры оны,
Алдылар дашыны үйшүп дестине,
Гелди гүл дессеси үсти-үстүне.
Бу гүнки шатлыга шәрикли ялы —
Ылмы ёлбашчысы, ата мысалы,
Мәхирли йылгырып, голун узатды,
Белки ол узан гол йүреге етди.
Шатлыгың, бегенжиң бары жемленди,
Додаклар кемшерди, гөз-де немленди.

Достларым, хемише арзувда ынсан,
Бу бир тебигы зат, дәл бизе пынхан.
Арзув бир ышыкдыр гөйәки үлкер,
Оңа ымтыланлар йүрекден галкар.
Бөветлер ,өтүклер сакламаз оны,
Мисли атылан ок баряндыр гөни.
Арзувсыз яшайшың манысы бармы?
Арзувсыз гөвреде йүрек урярмы?
Арзувын өзүне этмедик аян,
Диңе ады ынсан, өзи гуры сан.

Ынсан арзувының болмаз пеллеси,
Баглыдыр бир-бирне олан хеммеси.
Разысың бирине етсең илкинжи,
Етерсиң, башланар соңра икинжи.
Диййәрлер, гадымда ынсаның бири,
Боланмыш көп заман оглуң есири.
Етипдир арзувна, догупдыр оглы,
Болупдыр улалып бир мурты товлы.
Йөне яңкы киши муны аз гөрүп,
Дийипдир бир гүни оглун өерип:

«Болсады агтыгым, саг вагты жаным,
Галмазды дүнйәде бирже арманым».
Гүн гечйәр, ай гечйәр, агтык-да боляр.
Чырчыксыз етишйәр, тиз-тиз улаляр.
Янын ере берен ахыр ол киши,
Элипдир дүнйәден ене кәйиши:
«Өлүмиң атлары гечди серхетден,
Инди жыда дүшжек жаным жесетден.
Етмедим арзува, галды бир арман,
Гидйәрин гөз ачып, човлугым гөрмән».

Арзувдан-арзува бизиң гахрыман,
Етйәрди зәхметде жанын аяман.
МГУ-ың дипломын, ятлаң, бир вагт,
Сайыпды өзүне арзув хем багт.
Арзувың ызындан ене арзувды —
Ол алым болмагы йүрегне дүвди.
Бейле арзувда-да етишди ине,
Оны өңе чекйәр тәзеси ене.
Гой, ол арзувлардан-арзува етсин.
Халкына, илине ныгмат дөретсин.

Ураман аз салым галды бу ерде,
Иши-гүйжи билен болды шәхерде.
Хәзир отагында гөрйәс бир өзүн,
Окаяр бир затлар айырман гөзүн.
Гысгажык маны бар язылан сөзде.
Умумы маны бар язылан сөзде.
Гутлапдыр достлары оны хер ерден,
Нобатдакы кагызы ачанда бирден,
Учды ганат берип гөвнүниң хошы,
Белки тәзе арзув берди бир ышы,

* * *

Гечди агыр гүнлериң максат-мырада етдиң,
Етгинҗеклер йыгнанды, дабаралы той этдиң,
Этдигиң тойда гөрүп, сиңе-сиңе серетдиң,
Середеңде сен менде өзге дуйгы дөретдиң,
Дөврүң кануны шейле — сөенин сайлан сен-сен.

* * *

Язгаранда язгыдың дөреди хыжран дагы,
Дагың гершинден илип, үзүлди багт багы,
Багыңда гүлүң солды, бахарың айны чагы,
Чагланып шол гүн җахан салды сынаңа дагы,
Гам лайында бир заман саргарып солан сен

* * *

Эдермен эрлер кимин дик тутдуң мердан башың,
Башың саглыгын диләп, сүпүрдиң гөзден яшың,
Гөзяшың, гайгы-гамың, пайлашды гарындашың,
Гарындаш болды саңа шол гүнлер якын-дашың
Чыкып думан ичинден гүнешде гүлен сен-сен.

* * *

Сырылып гөкден думан даңың агаран гүни,
Гүнлериң бир гүнүнде төтәнден гөрдүм сени,
Сениң кадды-каматың ене бент этди мени,
Менде өврүм-айлав ёк, барысын яздым гөни.
Тәзеден мәхрим мениң голуна алан сен-сен.

* * *

Дуйгым, дуйгулар башы, башга дуйгы ёк менде,
Мени язгарар белки сөйгә дүшмез бир генде,
Генде менден гең гөрмез, башына дүшен гүнде,
Гүндиз-гиже пархы ёк, гөврәң гөзүм өңүнде,
— Доган дек сөййән — дийип, умыдым чилен

* * *

Сөйме доган хөкмүнде, сөйсең мени: — яр — дийип
Яр гадрын билйәне: — бакы вепадар — дийип

...сын васп эдип: — шол вепала зар — дийип сөй,
...ры сесинде мунуң чуң мухаббет бар — дийип сөй,
...арың хар этме, бир гадыр билен сен-сен.

Йүрек гөзбашының акды булагы,
Белкә-де шаңландыр гызың гулагы?
Ким билсин ончасын, хер чыкан оваз
Билбилиң сеси дәл, дөретмейәр яз.
«Барысы ичинде, чыкмаса даша,
Нә билҗек нә хыял гелйәр ол баша?
Хер дайым шуң ялы маңа гуш берйәр,
Белки укусында башга дүйш гөрйәр...»
Хиңлене-хиңлене ол гөзүн юмды,
Гитди сүйҗи ука, шәхер-де дымды.

XI

Не будь же к мольбам глухою![1]
Ты слышишь? Я жду ответа...
Нифон Саба.

Өрән нәзик болар йүреги гызың,
Тиз етер тәсири айдылан сөзүң,
Кәте шады-хоррам, кәте сүлмүрәп,
Йүзүн аграс тутуп, ассаҗа йөрәп,
Хер зада первайсыз гөрүнер дашдан,
Эмма маны тапар хер бир гарашдан.
Гөркүниң, гөрмегниң болуп есири
Оңа назарыны дикенде бири,
Салар билмезлиге, аз берер үнсүн,
Гидер өз угруна, чыкармаз сесин.

Саклар мертебесин барыш-гелишде,
Тойда, мәрекеде, мекдепде, ишде.
Хер бир гатылан сөз, салынан назар
Хер хайсы өзүче бир ыз галдырар.
Сакланар хеммеси, бири-де йитмез,
Гыз еңиллик эдип өзүн үйтгетмез,

---

[1] ... налаларымы эшитмезлик этме!
...йәрмиң? Мен җогаба гарашярын!..»
Нифон Саба, Ливан шахыры.

Нәче кәпелдикче оларың саны
Чыкар барысындан диңе бир маны —
Аклына, гөркүне болуп ынанжы
Гызың өз-өзүне артар гуванжы.

Йүзленип бу ерде Огулнабада,
Ене гечеңлери салалың ядa.
Әвсе-де әвмезлик — гызлар адаты,
Шол зерарлы йигидиң иберен хаты
Җогапсыз галса-да этди өз ишин:
Гүндизи аңыны, гижеси дүйшүн
Бүтин эеледи, гойман эркине.
Акыл-эдебине, гөрүм-гөркүне
Йүрекден хырыдар болса бир җуван,
Хей-де гуванмазмы муңа яш җенан?

Гызың келлесинде шу хата деңич
Бейле зат хакында пикир ёкды хич.
Диңе ругсат вагты оба баранда,
Эҗеси гизлинҗе гүррүң беренде,
Айдарды ек-ярым гелйәниң барын,
Ызына гайтаршын алман хабарын.
Озалрак болупды мунуң-да бары,
Аяк кесилипди көп вагт бәри.
Нәче чалышса-да бу гыз бабатда,
Дурсун-да умыдын үзүпди хатда.

Энтек Акмырадың хатын алманка,
Болупды шәхерде шейле бир вака:
Тарыхың дөрдүнҗи курсунда окян
Гөренде бу гызы хырыдар бакян
Узынак, гөрмегей бир йигит барды.
Кәте ятакханаң янна барярды.
Гутарып бир курсы уршуң башында,
Гечйәр энче йылы соңра гошунда.
Башлаяр окува доланан йылы
Тирсегниң үстүнден ёкды чеп голы.

Ёгалып аялы фронтда вагты,
Галыпдыр гызҗагаз хорланып гаты,
Гитдим-гитдим эдип бирнәче ёла,
Ахыр өзүн дүрсәп гелйәр кемала,
Түркана бир йигит, гаты аграсды,
Геп-гүррүңи ёкды, өрән йыграсды.

Душанда бу ерде Огулнабада
Көңлүне бир хыял гелип шол бада
Танышяр, сэзлешйәр, умыт беслейәр,
Оңа бир затлары диймек ислейәр.

Гүн гечди, ай гечди айдылжак сөзлер
Сакланды йүрекде, хырыдар гөзлер
Душанда гыз билен середип сиңе,
Умумы гүррүңлер эдилйәр диңе.
«Вах, йыгралык гурсун! — Кәйинди дайым, —
Олам еке галан хут мениң тайым,
Хич пейда чыкмажак гайра саландан,
Атып галан ягшы, ятып галандан».
Шунуң дек бир хыял гелип күйүне
Уграды бир гезек гызың өйүне.

Онда-да болмады, гызың дең-душы
Үйшүпдир бир топар, долуды дашы.
Йигдиң йүрегинде беслән хыялы
Галды йүзе чыкман өңкүси ялы.
Гижара уградан пурсады оны
Еллы пейда болды, ёк сени-мени:
«Нәме сен, профком, хер гүн шу ерде,
Гезмәге ер гытмы саңа шәхерде?
Кесмесең шу ерден, эшит, араңы,
Индиден бу яна гөрсем гараңы,

Дынарсың бигүман сагжа элиңден...»
«Акдырма шеребәң огул дилиңден,
Кеерлип дурма-да дүшүндир сөзүң,
Саңа нәме герек, асыл ким өзүң?»
Өзи ара дүшди онянча гызың:
«Манысы дүшнүкли маңа бу сөзүң,
Яңрама бу ерде, угра дессине,
Ким болдуң чишерче илиң үстүне,
Горагы герек дәл сениң ялагың,
Доланып гапыдан секме аягың!»

«Окув баханалап шумы эдйәниң?
Кесилмән аягы гелип-гидйәниң
Йитирдиң обаның ат-абрайын,
Ене-де бир гелсин ханы гөрейин!»
Үйшүрди мәреке, гопгун дөретди,
Папагын гышардып хүңүрдәп гитди.

Гелсе-де гахары нәтҗегин билмән,
Йигит аңка-таңка хич зат дүшүнмән,
Ахырда гыз билен хошлашан вагты
Гысдырды элине кичиҗик хаты.

Мәлимди өңүнден хатың мазмуны
Гыз окап дессине ташлады оны
Не җогап гайтарды, не-де ойланды
Ине, шунуң билен иш тамамланды,
Хәзир шол ваканы саляр ядына,
Бу-да бир вагтды, соңра адына
Хич ерден хат-петек алманды көпден
Дыныпды гулагы гүррүңден-гепден.
Ине, шу ягдайда иберип хатын,
Бозупды Акмырат гызың рахатын.

Ынсаның сөзлери яңланяр дилде,
Хат язян, хат алян гыт дәлдир илде.
Хатың-хатдан, сөзүң-сөзден пархы кән,
Гүйчлүси йүреге йөнелйәр дикан.
Эгер язан болса бир еңил-елпай,
Диерди бирбада тап өзүңе тай.
Бейдип сыпмак четин эмма бу хатдан
Унудып билмейәр, чыкмаяр ятдан.
Гуршунлы кенек дек онуң хер сөзи,
Букҗасын гөренде үйтгейәр йүзи.

Анык дуюлмаяр дашдан хич бир зат,
Ёкарда айдыпдык, ятлаң, Акмырат
Хатыны беренсоң болуп бикарар,
Хер дем йүрегинде сызарды азар.
Аңындан гитмезди хер ере барса,
Карары етмезди отурса-турса...
Ондан хас бетерди гызың ахвалы,
Тутса-да өзүни первайсыз ялы,
Гачыпды ынҗалык шол хатдан бәри,
Эмма сыр саклады, ичдеди бары.

Акмырат янына гелип гиденде,
Йүрек арзувыны беян эденде
Алҗыран гызымыз өзүн раслап
Айлавлы бир җогап тапыпды тослап.
Йигит дүшүнмеди оңа бирбада,

Дөреди совуклык ики арада,
Гыз муңа хошалды өе угранда
Рахат демин алды өңкә гаранда,
Тапан делилинден мыдам гөвни жай,
Гөрмәнди арада оны энче ай.

Гелип Ашгабатда бизиң яш алым,
Гыза гөрүнмезден гезди аз салым.
Кәте эдарада йигидиң дең-душы,
Чындан мүбәрекләп эдилен иши,
Салдылар ядына онуң бир зады,
Дийдилер: «Йигидиң максат-мырады
Көп жепалар билен боланда хасыл
Гызмазмы газаның гулагы асыл?»
Дегишмәң ахыры чына язанда,
Отурып чагырыш хатын язанда

Илкинжи гыз дүшди йигдиң ядына,
Эмма хат ёлламан онуң адына,
Ине-де янына барды йөрите:
«Кичижик отуршык өйүмде эрте.
Өрән ягшы борды барсаңыз сиз-де.
Чекинмәң, үйтгешик хич зат ёк бизде
Барысы дең-душлар, өзүм дек яшлар,
Ек болар-болмазы, оңат ёлдашлар».
Бейле чакылыга болды бир хили,
Ойланып ичинден дүрли делили.

Барыны бир демде гөзден гечирди —
Гыз оңа бармакдан боюн гачырды.
«Хорматлы таншыңыз, медеткәриңиз,
Сөзи сөег болян ховандарыңыз,
Бакышы мылайым, өзи садаңыз
Гаты салыкатлы асыл задаңыз
Доланып яңыжа өрән узакдан
Бу гүн чагыранда тәмиз йүрекден
Ойланың, бу жогап боляр нененси?
Маңа-ха бир хили гөрүнйәр генси».

Эшденде йигитден бу хили сөзи,
Чалажа гызарып шол бада йүзи,
Мысса йылгырыпды сакланып билмән.
Эмма арагүррүң оңа өврүлмән,

Сөзлер сечеленип кагыз үстүне,
Сетирлер, сөзлемлер дөрйәр дессине.
Бирденкә куртдүрип дуряр галамы,
Гөвнүне жай дәлми язан келамы,
Гайталап-гайталап окаяр башдан,
Дуюляр йүзүнден, чытылян гашдан,
Болмандыр ене-де, якмаяр жана,
Овкалап-овкалап зыңяр бир яна.

Галамын кагыза нәче етирди,
Нәче кагыз йыртды, нәче отурды
Ончасын билмедим, гечди хеммеси,
Хәзир сөз әлемниң болуп эеси
Жемленди пикири айдың серинде,
Сөзлер хатарланшып ерли-еринде
Инди нобат билен өзлери гелйәр,
Чаласын галамың сеси эшдилйәр.
Ак кагыз үстүне йүрегиң нагшы
Чекилйәр, дутарың ал гола, багшы.

XII

> Прощай! Тебя удерживать [illegible]
> Я дорого ценю любовь твою,
>
> [illegible]

Гижәң көпи гечип, азы галыпды,
Белкә-де дашарда даң ягтылыпды,
Барындан бихабар бизиң гахрыман,
Сүйжи укусында башын галдырман
Ятырды дүшекде, будильник бирден
Оңа хабар берди шанлы сәхерден.
Шол бада тисгинип, галды тирсегне,
Гөзлерин овкалап серетсе, ине
Гүберлип үстүнде гөкже абажур,
Гапдалда чырасы ягты сачып дур.

---

[1] «Хош! Мен сени саклап билмерин,
Мен сениң сөйгиңе белент баха гойярын».

Кровать өңүнде кичижик халы,
Гачыпдыр үстүне окан журналы.
Бир сүңңи агырлык дуйяр өзүнде,
Үнжи аламаты бар дек йүзүнде,
Яссыгын овкалап, хич яна бакман,
Эп-эсли ойланды ёргандан чыкман.
Соңра ол еринден турды чаласын,
Галдырды журналын, ачды айнасын.
Өйүң ортасында, мыдам болшы дек,
Голларын галгадып, гезди бирентек.

Шейледи яшлыкдан эндик-адаты,
Сыпмазды бир гүни, галдавды гаты,
Диерди: шу болар дерманы жаның,
Чусланяр дамарда айланшы ганың,
Ювунды, гейинди, чай-пайын ичди,
Екды ынжалыгы, тиз ёла дүшди.
Ким билсин: нәм болды, нәмә ёлукды,
Лапыкечлигинден йүзи салыкды.
Гелене-гечене галдырман башын,
Ятлап бир затлары гепледйәр ичин:

«Болыңдыр дүнйәде хер задың чени,
Екнасыз сөзлериң иризди мени.
Утанжың-уядың бинасын йыкып,
Ослагсыз ерлерде өңүмден чыкып,
Гойәки тотыгуш, чалып бир хеңи
Этдиң бизар-петең, болмазмы соңы?..»
Бу сөзлер диңе бир ятда сакланы
Дүзсең сетирлере көпелер саны —
Гечди гүррүң билен узын гижеси,
Гелйәр гулагына хәзир-де сеси.

Эмма аңында дәл, тапа билмейәр,
Өңүни ызына сапа билмейәр,
Тутан ушлыбыны ене йитирйәр,
Кәте ярпы-ялта яда гетирйәр:
«Гөврәңе гәрә дәл, гылык-хәсъетиң
Түйс йүреге дүшдүң, нәмеди нетиң?
Я-да сениң үчин чыкып шәхерден
Месген гөзләйинми башга бир ерден?

Хич бейле таманы этмәндим сенден,
Хайшым эл гөтер, Акмырат, менден...»

Ненең утанмасын өзүнден-өзи,
Шол гидип баршына ятлап хер сөзи,
Гайгының үстүне гайгы гошярды,
Келлеси думанлап, йүрек чишйәрди.
Ничикси дүшүнсин, ничикси ёрсун,
Ничикси йүз билен янына барсын?
Ондан гечмелими шу гүнден башлап,
Арзувың-умыдың гөзбашын ташлап,
Ене гачмалымы көвлемән ызың,
Ахыр шу болдумы, җогабы гызың?

Бу гүн дуз сепилди ол тәзе яра
Дүрли ойлар билен етди эдара.
Белки гахрыманмыз көшешер ишде:
«Терсине болармыш, гөрениң дүйшде»,
Диен бир ёргуды салды ядына.
Отурян җайына гирен бадына
Деррев гөзе дүшди — ики саны хат.
Стулуң үстүнде отурып рахат,
Гөвүнли-гөвүнсиз илки букҗаны
Ачды, арам тапман бу хатдан җаны.

Гөзүн гездиренде, оңа дессине
Гайта урна болды өңкиң үстүне:
«Багышла, гардашым, Акмырат, мени
Шол сапар обижать этдим мен сени.
Озал-да иченим чакдан ашыпды,
Сен үстүн етирдиң, башым чашыпды.
Нервничать этдим-де, чыкдым оңушман,
Соң-соңлар өзүм-де этдим көп пушман.
Гөвнүңе дегмездим, гөчмесе келле,
Товакга эдйәрин, язгарма, валла!..»

Оканда гашлары чытылды гаты
Дөрт бөлүп бир яна, зыңды бу хаты.
Икинҗи букҗаны аляр ол эле,
Сер салып дашына ювашлык биле,
Таныш кешделери гөренде бирден
Чак этди дессине геленин нирден.

Башдакы бар пикир шол бада учды,
Титрейән бармаклар букжаны ачды.
Эндиган язылан узын сетирлер
Гөр, инди йигиде не гүррүң бийрлер.

«Хатым бегендирмез сизн, Акмырат,
Тапмадым язара үйтгешик бир зат.
Өйдәки гүррүңде айданым хакды,
Үстүне гошара хич сөзүм ёкды.
Эгер шонуң билен чәкленен болсам,
Инди сөз ачмакдан сакланан болсам,
Сизе-де, маңа-да борды пейдалы,
Гетирмән келләме өзге хыялы.
Өзүми пәк тутуп, выждан өңүнде
Сизи хорматлардым иллер дeңнинде.

Эмма гоймадыңыз мени эркиме,
Хасабат бермездим башга хич киме,
Сиз талап этдиңиз, язян шу хаты,
Гүнәкәр өзүңиз, ынжытса гаты.
Чөшленсин бар юмак, галмасын дүвүн,
Мен сизе ачыгын айдайын шу гүн.
Илки хат барада. Ондакы тәсир
Хер кеси өзүне эдерди есир.
Онда ынсанлыгың ыссы деми бар,
Ол мени шол гүнден этди бикарар.

Окамак агырды, ташладым телим,
Нәче йыртжак болдум, ысмады элим,
Багрым бадашан дек, мыдам янымда
Окамда гызгыным артды ганымда.
Нәче етирсе-де жана азарын,
Окап гайта-гайта ят тутдум барын.
Кә богазым долуп, кә ичим чекип,
Кә гечени ятлап, гөзяшым дөкүп,
Сизден гизлемегиң ёкдур хажаты,
Сөйгүли китаба дөндердим хаты.

Инип гелегуртлар гиң гиден өрә
Дуйдансыз чозанда асуда сүрә
Улы башагайлык, гопгун туршы дек,
Симаба өврүлди хатдан соң йүрек.
Белли өзүңизе дурмуш ягдайым,

Мен гүррүң берердим сизе хер дайым.
Ерден еке чыкан озал-да өзүм,
Ынаның, ятласам немленйәр гөзүм,
Агзым ахырында аша етенде,
Дуйдум өлүм тыгын бу нәзик тенде.

Йүрекдеш ёлдашым йитирен чагым,
Багланды хер яндан элим-аягым;
Гаррылар хоссары, чага энеси —
Дүрли бела-бетер үйшди хеммеси.
Ойланың өзүңиз, дүшүниң маңа,
Гөзе укы гелмән, агшамдан-даңа.
Чоларан бир өйде гаранып дашым,
Гечирдим кән гүнлер чиширип башым
Диңе аладасы шонда ил-гүнүң
Гүйч берип дадыма етишди мениң.

Ахырда кем-кемден өзүм раслап,
Гелжеге тәзеден умытлар беслэп,
Акымың угруна йөрән махалым
Чаркандаклы болды ене-де ёлум:
Гаррылар бир яндан гитме-де, гитме
Эйжежик чагаң бар, оны хар этме...
Диллерин етирип узакдан ятлар,
Этдилер кән төхмет, кән мыжабатлар.
Гулак габартмадым эмма хич киме,
Максада эерип. буйрдум эркиме.
Олар дөкән-сачан. өзүм бу тайда,
Ойланып бир гөрүң. шейле ягдайда
Мен ничик ол хакда пикир эдейин,
Олардан айрылып нирә гидейин?
Озалам кән болды шу теклип билен
Обада. шәхерде яныма гелен.
Хетдим ёк хич киме өйке эдере,
Дурмушың кануны. ер ёк гидере —
Башы бош болана гелер хырыдар,
Айдың, гең гөрерлик мунда нәме бар!

Эмма сиз. Акмырат. ягдая белет.
Гөркезиң бар болса. сөзүмде галат.
Дүш гелен вагтыңыз. халымы сорап,
Дуйгудашлык билен мәхирли гарап.

Маңылы маслахат, гeңешлер берен,
Халыпам хөкмүнде гатнашып йөрен,
Ханы, айдың эйсем, сиз дәлмидиңиз,
Бу хакда пикирим билмейәмидиңиз?
Гаты билйәдиңиз, макуллапдыңыз,
Хатда гутлапдыңыз хем голлапдыңыз!

Эгер шейле болса, хатыңыз нәме?
Сыгмаяр бу затлар мениң келләме.
Сөзүңиз бир хили, хыялңыз башга,
Я-да пикириңизче, баш гоян ышка
Өзгәни унудып, билип бир өзүн,
Җыда этмелими сөзүнден сөзүн?
Сөзүңиз сүйнгүч дек, чекилсе хер ян,
Ничик ынҗамасын сизе ынанян?
Багышлаң, белкә-де өте гечйәрин,
Мен ачык йүреге йүрек ачярын.

Чакым ёк хич киме акыл берере,
Сөзүм тарашламан бидерек ере.
Оба садалыгы, бойны бошлугым,
Йүзи ачыклыгым, гөвни хошлугым.
Белки бу затлара боландыр себәп,
Маңа башартмады болмаклык хер бап.
Калбымда боланын сизден гизлемен,
Йүзбе-йүз отурып, эгри сөзлемен,
Буларың барысы болуп гечен зат
Башга бир сөзүм бар сизе, Акмырат.

Эгер барды-гелди ирде я гичде,
Үйтгесе пикирим мениң бу ишде,
Гелҗегим өңүмде, мен бир яш аял,
Дөресе бир вагт тәзе бир хыял,
Онда-да, онда-да, гой, болсун аян
Айларын гөзлерим мен башга бир ян.
Деңин-дережесин билмели хер ким,
Хич эдип билмерин йүреге хөкүм.
Унутмаң, хер зады өз кадасы бар,
Кирши дең болмасы, чалынмаз дутар.

Обада бир заман гөрен вагтыңыз,
Билмезден гөвнүңиз берен вагтыңыз,
Шинди зат гөрмедик сада бир гыздым,

Мисли бир айна дек, гөвни тәмиздим.
Йүрекде арзувлар, умытлар беслэп,
Гөрнүшимден артык гөрүнмек ислэп,
Туруп даң-сәхерлер сачым дарардым,
Гелҗеге гуванчлы гүлүп гарардым.
Бу гүн дүйшде ялы ятласам оны,
Яшлыгың елгини гөтерди мени.

Сизиң өзүңизе мәлим хеммеси —
Мен бу гүн дул аял, чага энеси.
Билмедим нә акыл, не хыял билен
Бир заман чаң басып, үсти гөмүлен
Тәзеден агтарып көне хеңңамы,
Ене артдырдыңыз мендәки гамы?
Ненең чын йүрекден яздыңыз хаты?
Багышлаң, мен оңа ынанян гаты!
Болса мүңкүрлигим ондакы сөзе
Бейдип йүрегими ачмаздым сизе.

Мен сизи танярын, мен сизе белет
Мекирлик эдйәниң йүзүне нәлет!
Эгер, билип болмаз,.. (бармаяр дилим
Диңе яда салсам, сандыряр элим).
Ёк! Ёк! Гоявериң, бейле никаны.
Язгарар ил-гүн-де, ёкдур гүманы!
Өңдәки сачларым ызыма атып,
Бимынасып ерден өзүми чатып,
Ичимден ах чекип, дашдан гүлмерин,
Сизиң багтыңызы баглап билмерин.

Гутарсам окувым, обама етсем,
Гаррылара, чага хоссарлык этсем,
Башласам тәзеден мекдепде ише —
Шулар арзувымды мениң хемише.
Ёк мениң шу хәзир башга хыялым.
Дурмуш үйтгәп дуряр, хорматлы алым,
Белки геченден соң бирнәче йыллар
Дөрәп бу барада тәзе мейиллер
Етишсе бир вагт «сәхетли айы»
Тапарын шол ерде өзүме тайы.

Хош галың, Акмырат, гутарян инди.
Даң атды, әлемиң чырасы янды.

Чыкарың окаң-да догры нетиже.
Думтүнип бир өзүм узынлы гиже,
Чөплем-саплам эдип язан сөзлерим.
Долуп кә еринде яша гөзлерим,
Гачды дамжалары ызлы-ызына
Хәзир элңиздәки кагыз йүзүне.
Середиң, белкә-де галандыр ызы,
Шейле азап гөрди колхозың гызы.

Дәлдир эҗизликден, дүшүниң муңа,
Шол язан хатыңыз гечмишден маңа
Ятлатды унутмак ислейән задым,
Гоймады эркиме, өлчерди одум,
Тисгинди тәзеден яралы йүрек,
(гассаба яг герек, гечә җан герек),
Сиз болса, элбетде, бихабар мундан,
Ягдай шунуң ялы, ынҗамаң менден.
Хер ничик болса-да ышкы-перманым
Чатмаз бейле ника мениң выжданым».

Сөзүң гүйҗи гүйчдүр, чыкса йүрекден
Галп сөз тапмарсың выжданы пәкден.
Укусыз отуры узын гиҗесин,
Гөйә атышян дек багт бижесин,
Шемиң ягтысына, достлар, бир заман
Таня хат языпды башын галдырман.
Сетирден сетире айлап гөзүни,
Элекден гечирип хер бир сөзүни,
Шоны ятлаярды бизиң гахрыман
Язылан бу хатдан элин айырман.

Гечирди иш гүнүн мисли гүң ялы,
Айлап келлесинде йүз-мүң хыялы
Геленде өйүне ене бикарар,
Дуйяр йүрегинде бир хили азар.
Чалшырып бир-бирин шатлык, тукатлык
Гиҗеде, гүндизде ёкды рахатлык.
Инди Акмырадың узак вагтлап
Аҗылы-сүйҗүли кән зады ятлап,
Рухы дүнйәсиниң болар иймити,
Гызың шу сапаркы иберен хаты.

XIII

Как весенний рассвет, я люблю
Как ушедшую юность свою.
Для тебя на земле я живу, люб
Для тебя я стихи пою.

Ибрахим Абд Аль-Хами

Аграмы болмазмыш герекли дашың.
Узак гарашдырман, агыртман башың
Башлайын, окыжым, хекаяң ызы
Шейле довам этди, гөрмезден гызы,
Акмырат диңе бир хата гүмрады.
Гыз ерине оңа хаты хемрады.
Якса-якмаса-да хаты хемише,
Пархы ёк өйдеми я гитсе ише.
Толгунлы йүреги уруп окарды,
Гижелер еринден туруп окарды.

Гечирен заманы пикирин хата,
Белкә-де, гызымыз гайтадан-гайта
Ики ян тарапың ягдайын ятлап,
Йигдиң мертебесин гаты хорматлап,
Өзүниң кимдигин белләп йөрите
Чекилжек болупды йигитден чете,
Терсине болшы дек кәбир пурсатда,
Окыжым, бу сапар бу гелен хатда,
Белки, дашлашдырмаз, якынлашдырар,
Гызың четлешмесин хас кынлашдырар.

Первайсыз гарасаң гелине-гыза,
Гөркүне гуванып чөкмесең дыза,
Тапавут гоймарсың өзгәң өңүнде;
Ол-да бир ынсандыр иллер деңинде.
Ничикдир бирине бердиңми гөвнүң.
Тапмарсың тайыны хич ерден онуң:
Салланып йөриши, сейкин басышы,
Сөзлейши, сөзүңе гулак асышы

---

[1]Сени бахар даңы дейин сөййәрин,
Сени сөйүп өмүр сүрйән әлемде,
Сениң үчин бар айдымлар дилимде.
Хамыд Ыса, Мүсүр шахыры.

Бүтинлей башгадыр, эзиздир гөзе;
Сачы гиҗә меңзәр, йүзи — гүндизе.

Галар белентлиге алдыкча мәхриң,
Эеләр, дуймарсың, ол гөвүн шәхриң;
Барха ыгтыярың гидер элиңден,
Дүшмез гиҗе-гүндиз ады дилиңден.
Бардыр, гүманы ёк, җадылы бир гүйч,
Салар гирдабына, сыпдырмаз ол хич;
Сөйсе — солтаныңдыр, ёгса — залымың,
Көп вагтдан бәри бизиң алымың
Шейледи гарайшы Огулнабада,
Барха гүйҗәпди ол, салсаңыз яда.

Хакыкат ёл тапар, калбыңа етер,
Калбың умманында өңкүден бетер,
Гопгунлы дуйгулар гүйчленди ене —
Хатың нетиҗеси шу болды ине.
Нота иберенде дөвлет дөвлете,
Оны телим гезек окап йөрите,
Җогап берилши дек, бизиң гахрыман
Бу гезек гыз тарап, ховлугып дурман,
Кән бичди, кән кесди, узак ойланды;
Гечип сансыз гүнлер, айлар айланды.

Гүнлериң бир гүни агшам чагында,
Шәхериң четинде — Көши багында
Ынха, ики киши, ассаҗа йөрәп,
Йүзлери — ашага, өңлерне гарап,
Гезим эдйәрдилер: эмма хич бири
Диле гетирмейәр ичдәки пикри.
Йигдимиз шу ере чагыран вагты,
Гызымыз кын гөрүп ирнипди гаты.
Йөне, йүзден гечмән, боюн болупды,
Үйшене-үйшене, яңы гелипди.

«Ене көне хеңдир, сыпаркам ничик?
Хатымда җогабын берипдим ачык.
Гелмесең, гөдеклик; гелсең-де агыр,
Айдылян сөзлерден йүреклер ягыр.
Үйтгешик бир гүррүң тапдымы эйсе,
Тизрәк башласа, дийҗегин дийсе,
Гүн бирчак гизледи өзүни дагда.

Артар ховатырым гараңкы багда,
Гөврәм гагшылдаяр, йүрегим уряр,
Мунуң пархына дәл, аркайын йэрйәр...»

Гыз голун галдырман бакды сагада,
Сакланды, салян дек бир зады яда.
Йигит сәгинмеди, угруна гитди,
Геңиргәп, гыз оңа тәсин серетди.
Саллап, өңки ялы, ашага йүзүн,
Ене гидип баряр гараман ызын.
Гыз нәтжегин билмән яйданды илки,
Соңра бир затлары чакландыр, белки,
Уграды ызындан гарама-гара,
Йигитден эп-эсли ачылды ара.

Укудан туран дек галдырып гашын,
Серетсе сагына, гөтерип башын
Хич ким ёк янында, бир өзи баряр,
Алжырап бир хили, еңсесин гаряр,
Языклы йылгырып, доланяр ыза,
Улы өтүнч сорап йүзленйәр гыза:
«Багышлаң, багышлаң, гүнәкәр гаты.
Хава, Огулнабат, окадым хаты...»
Ене дым-дырыслык, чыкмаяр седа.
Дыкыз йүрекдәки сөзден не пейда.

Дил диен этмесе, чыкмаса бири?
Диерлер: «Әдикчи әдик есири».
Тәзеден янашып уграды яшлар.
Гөге голун герйәр белент агачлар,
Сиз-де шаят болуң сөйгиң ойнуна,
Хич ким гирен дәлдир гөзел гойнуна,
Сөйгиниң гудратлы гүйҗүни гөрмән,
Я бүтин өмрүне чекендир арман,
Сөйгүсиз бирине саташан болса,
Я сөйги ёлунда азашан болса.

Ынсаның гәркүдир сөйгиң гөзбашы,
Ынсаның яшыдыр онуң-да яшы,
Ынсаның хемрасы олдур мүдими,
Эдил ынсан ялы, ол-да — гадымы.
Ынсан бар еринде сөйги-де бардыр,
Сөйгүсиз гечирлен өмүр бикардыр.

Сөйги! Сөйги! Диллен, хей-де бир заман
Сенсиз яшапмыды жаханда ынсан!
Демир пенжелерден аканда ал ган,
Саңа пида этди көплер ширин жан.

Перхада даглары сөкдүрен сенсиң,
Тахыры деряда акдыран сенсиң,
Гарыбы юрдундан гөчүрен сенсиң,
Хемраны асмана учуран сенсиң,
Межнуны чөллере чыкаран сенсиң,
Энчәниң билини чөкерен сенсиң.
Гидендир гелмезе инди ол заман,
Асуда дем аляр үлкәмде ынсан.
Сен-де эгне атдың азат лыбасы,
Белент дуйгуларың солтаны-шасы.

Чете чекилмәлиң мундан зыяда.
Йүзленип тәзеден Огулнабада,
Акмырат береййәм башлапдыр сөзе:
«...Иберен шол хатым язмаздан сизе,
Бу затлар хакында кән ойланыпдым,
Херсиниң дашындан йүз айланыпдым.
Язгармаң сиз мени, этмәң кәйиши,
Бу ерде икимиз, ёк башга киши,
Яшур-юшур болман, айдылсын бары,
Гой, ене яңлансын йүреклер тары.

Дөрәнде тәзеден шу пикир менде,
Чекдим азап барын гүнүң гүнүнде.
Унудып бар зады, мисли бир дәли,
Сайгарып-селжерип мүң дүрли ёлы,
Узынлы гижелер укымы алман,
Догрусы, сизи-де ядыма салман,
Диңе бир сорага жогап гөзләпдим,
Бар-ёк гүйжүм билен оны ызлапдым.
Гөзленйән шол жогап тапылса эгер.
Болайжак ялыды бары ербе-ер.

Айдайын ызыны, гизлемән сизден,
Сорагың жогабы тапылды тизден.
Гитдикче гүйчленип ышкың хесери,
Сүрдүм оба тарап, ташлап шәхери.
Шунда угрышыма хич ерде дурман,

Болдум гаррылара төтәнден мыхман.
Чәклиҗе болса-да мыхман мөхлети,
Ол ерде дүшегим юмшады гаты.
Башлап, эшдер болсаң, дөрдүнҗи гүнден,
Нәме хабар бары соралды менден.

Гезекли-гезегне янларна бардым,
Хошамайлык билен хабарым бердим.
Бири, гутарянчам, сөзүми диңләп,
Ичинден ах чекди, муны геңиргәп.
Дызының үстүне атып келлесин,
Эп-эсли отурды, чыкарман сесин.
Гөзлерин алардып, гизлин серетди,
Ахыр гахарланып, янымдан гитди.
Соңра бейлекиниң бардым янына.
Ол-да гирди гахар-газап донуна.

«Тур. гөзүм гөрмесин сени бу ерде!
Азарым етикдир, дерт гошма дерде!
Әр чыкан оглы бар, гитмек хебесдир,
Бейле ере гелйән өзи нәкесдир.
Берендир озалдан алла такаты,
Гөрен задымыз дәл, сен нирәң ити!..»
Кесилди кән гезек өмрүмдир яшым,
Мүң-де бир разы, сыпдырсам башым.
Отурсам, кесеве япышҗак, хөкман,
Гөтердим өкҗәни, ызыма бакман...»

Хем гүлки, хем агы Огулнабатда,
Гидйәнин гүррүңиң хайсы бабатда
Аңшырып билмейәр, гаты гең галяр,
Диңләнде, әйлерин ядына саляр.
«Эгер баран болса, эшдердим менем,
Яңы гелип гитди яныма энем.
Хич зат агзамады гелен-гиденден,
Ол сырын яшырмаз хич хачан менден»
Ичин геплетсе-де, дилини ярман,
Диңлейәр ызыны бизиң гахрыман.

«Бириси йүз бермән, бириси ковды,
Йигренҗиң ялыны йүзүме чавды.
Чыкмадым онда-да обадан даша.
Хабар эдипдирлер ковум-гардаша.

Гошулды гүррүңе улы хем кичи,
Долды дов-дов билен обаның ичи.
Ким мени язгарды, кимсе-олары,
Ыза чекилмедим, сүрдүм илери.
Дийдим: — ковсаңыз-да гитмен бу ерден,
Йөрите гелдим мен узак шәхерден. —

Дийдим: — Аягым дәл, йүрек гетирди,
Йүрек ганатланып, багта етирди. —
Дийдим: — Бу ичерә йүрегим баглы,
Эгер жыда дүшсем, җигерим даглы. —
Дийдим: — Гидип билмен йүрегим ташлап,
Дийдим: — Бүтин өмрүм оңа багышлап,
Совукда, ыссыда, гышда хем язда,
Гайгыда-хасратда, сөхбетде-сазда,
Ынаның, сөзүмиң ёкдур ырясы,
Боларын бу өйүң бакы хемрасы.

Көшешди гаррылар юваш-ювашдан,
Артды тарапдарым ковум-гардашдан.
Гош басып ятырын гаты аркайын.
Дийселер, хер зады чекмәге тайын.
Мен гүлүп гарадым, олар йүз чытса,
Дийип: — Вагты гелип, акылы чатса
Уйтгешер гаррылар, дүзелер бары,
Тапарын, ахырда, юмшак дамары.
Гечди шунлук билен бирнәче гүнлер,
Говшашды кем-кемден гаты дүвүнлер.

Хованың йүзүни гаплан думаны,
Ел туруп бир яна сүрен заманы,
Айна өврүлши дек дуры асманын,
Ыхха, пейда болды ики маманың
Чытык йүзлеринде якымлы ягты;
Мен муңа, элбетде, бегендим гаты.
Ыссылык башланды инди арада,
Овнуклы-ирили ишлер барада
Гелдилер янымa олар хер дайым,
Маслахат салдылар сөзләп мылайым.

Ятлыгым ят болды, гошулдым гитдим,
Чыкдым-да, ичерден даша серетдим,
Дуйдум шол ыссыны ковум-гардашда,

Галыпдыр геп-гүррүң якында-дашда.
Оба ичиндәки дов-дов ятанда,
Йигренжиң орнуны мәхир тутанда,
Бири «гиев» дийди, бириси — «оглум»...
Гүррүңин шу ере элтенде алым,
Гыз сакланып билмән, зарын сесленди:
«Бес эдиң, бес эдиң, тутарың инди!»

Башартса артисте алан ролы,
Тапяндыр хемише йүреге ёлы.
Улы жошгун билен айдып хер сөзүн,
Сахнада дуйярды йигдимиз өзүн
Хич хабары ёкды төверек-дашдан,
Образа гирипди ол илки башдан.
Ара сөз дүшенде, сакга дурупды,
Шонда гызың йүзүн салык гөрүпди.
Сакланса, тәзеден башламак кынды,
Сөзүн довам этди, соңа якынды:

«...Барды шол ичерде бир эзиз чага,
Ирден өзи туруп гидерди бага.
Сөз гатып башладым баран гүнүмден,
Она мәхрим гидип жаным-тенимден.
Достлашдым дессине, алчакды өзи.
Балкылдашып дуран гаража гөзи,
Йөриши, сөзлейши, жак-жак гүлүши,
Сиңе сын эдемде, хемме болушы
Бир таныш ынсана чалым эдйәрди,
Йүрекден йүреге ёл дөредйәрди.

Эгниме гөтердим, гужагма алдым,
Хер гезек шол таншым ядыма салдым.
Инчежик голларын бойнумдан орап,
Эйжежик йылгырып, энайы гарап
Гитмеди янымдан, ыснышды маңа.
Ичими геплетдим йүзленип оңа.
Дийдим: — Ата мәхрин дуймандым мен-де,
Чагалык гечмишим гөрйәрин сенде.
Бир йүрек өзүне баглаяр бизи,
Кичижик-де болсаң, диңле бу сөзи.

Унутма хич хачан, башым дик дурса,
Дамарда ган йөрәп, йүрегим урса,

Өзүмде аталык мәхрин дөредип,
Ийдирип-гейдирип, оңат середип,
Гышында-язында сени хор этмән,
Ширин сөзе, ачык йүзе зар этмән,
Чалымдашың билен берип эл-эле,
Тә адам болынчаң, гошулып иле,
Тутмасам орнуны шол гахрыманың,
Гой, нәлет йүзүме гезелсин мениң!

Бир зат сызан ялы узак гарашдан,
Голларын бошадып юваш-ювашдан,
Аз-кем ыза чекип кичи гөвресин,
Гөзлерин мөлердип, чыкарман сесин,
Чынлакай гөрнүшде маңа гарады,
Калбымда бир хили дуйгы дөреди.
Йылгырдым дессине, о-да йылгырды,
— Как бәши — диемде, элини берди.
Соңра гужагымдан дүшди-де гитди,
Тигрин шакырдадып, дервезә етди.

Аклым билен дуйгым сөвеш гуранда,
Дуйгым үстүн чыкып, аклым дуранда,
Толгунланан йүрек батлы урярка,
Гетирип гөз өңне шу хили вака,
Дине шондан соңра хабар гатыпдым,
Хатлан өң көп вагт үмсүм ятыпдым.
Ашыгың арзувы — болмак багтыяр.
Бу гүн, Огулнабат, сизде ыгтыяр.
Багышлаң, ядатдым, самрадым узак,
Мен инди гутардым, сизиңки гезек».

Узакдан айлады йигит сөзүни,
Гызымыз терсине өврүп йүзүни,
Голларын гезекли гурсагна ойкап,
Сожап дем алярды, келлесин яйкап,
Диңлән сөзлериниң айдың мазмуны
Шу агыр ягдая салыпды оны.
Диле сөз гелмейәр, йүреги долы.
Учлыбы үзүлен хүнжүлер ялы,
Эдилен шүбхелер, болан ховатыр —
Бары сечеленип, ашакда ятыр.

Йигит дуянында гызың ягдайын,
Хер хили өтүнҗе, көмеге тайын,
Онуң гапдалында дымып дурярды;
Йүрек эзилйәрди хем-де урярды.
Диерлер: йүреге йүрек ёл тапар,
Мегерем, өмрүнде илкинҗи сапар
Тутды эмай билен гызың элинден,
Сыпады сачларын, эмма дилинден
Сөз гачырып билмән, узак ййланды,
Мисли гөк дамарың ганы даянды.

«Багышлаң, багышлаң ынҗамаң менде,
Сөзлерим тарашлап, ачык гөвүнден
Багта гарашыпдым мен бу гүн сизден.»
Гыз хедер эден дек, горкуп бу сөзден,
Йүзүн ашак салып чекилди ыза,
Тутды өл яглыгын гызаран гөзе.
Ятмаса вагтында йүрегиң ели,
Сөзлер ничик тапсын чыкмага ёлы!
Хамсыгып-хамсыгып зордан диени:
«Бес эдиң, Акмырат, уградың мени».

XIV

«Чагалы өйүң сыры болмаз»

Гөк машын гүзүлэп «Купалка» етди,
Герек йүкүн чалшып, угруна гитди.
Дүшди шу машындан аграс бир адам
Ене Гүнбатара урды ол гадам.
Обадан гелени дашындан белли,
Аягы әдикли, эгни кителли,
Сур багана телпек онуң башында,
Ордени, медалы кәнди дөшүнде.
Янында бар йүки еке хорҗуны,
Дүшенде эгнине атыпды оны.

Ол узак йөремән, сакланды бирден,
Сер салды дашына дуруп шу ерден.

Шәхериң бу чети таныш дәл белки,
Уграман хич тарап, яйданды илки.
Соңра улы ёлдан сага өврүлди.
Бу вагт шапаклап Гүн-де гизленди.
Меңзеш бир-бирине жайларың бары,
Асфальтлы көчәниң ёкды дивары,
Онуң угры билен ики ян гарап,
Барярды ол киши ювашжа йөрәп.

Бир жайың өңүнде гызлары гөрүп,
Сорады бир затлар янларна барып.
«Хә, Огулнабатмы, хава, шу тайда.
Йөрүң, гөркезейин хол улы жайда,
— Өйдедир, өйдедир, яңжа-да барды,
Эжес-ә бир ерик гитжек болярды.
— Теженден... Өңки йыл...
— Хава, шоң билен,
— Шу гызлаң хеммеси обадан гелен.
— Оңа-да, маңа-да ене бир йыл бар.
Яныжа ялакды, гутарып баряр...»

Етен вагтлары жайың деңине,
Янкы гыз яшулың дүшүп өңүне,
Узын коридордан чепе өврүлди,
Четдәки бир тамың ишигне гелди.
Гапыны чалажа какан махалы
Гөйә бир адама гарашан ялы
Шол бада ичерден чыкды бир гелин,
«Ва-ай, Ораз ага! — узатды элин.
— Гириң, гириң! Ери, хачан гелдиңиз?
Отл-а даңданлардыр, нирде болдуңыз?»

Дивана гөвресин ташлап яшулы:
«Кейгим гелшимиз-ә иррәкди вели,
Хабар эдипдирлер бизе арада,
Колхозда партия иши барада
Болды бир маслахат, яңы япылды,
Гараз, о ян, бу ян,
иш-де тапылды.
Ай, шүкүр, оңатлык, салам айтдылар».
«—Эжем-ә кино дийип алып гитдилер
Шу хәзир тапарын, Өвез жан барды.
Сыпыпдыр гөзүмден, көчә дызярды».

Арадан ончаклы вагт гечмэнкэ,
Шарка ачылды-да гапы бирденкэ,
Өвез яшулының гуҗагна долды,
Эҗеси чай-чөрек угрунда болды.
«Бо-хов, түвелеме! Сен-э Өвез хан,
Түйс җахыл чыкыпсың, болупсың пэлван»
Гөтерип чаганы еринден галды:
Барып хорҗуныны элине алды.
Онда гөк экиниң илки мивеси —
Эрикми, хыярмы барды хеммеси.

Кән вагт гезипди гарасын гөрмэн,
Бегенип, бөкҗеклэп, бир ерде дурман.
Ишдэмен япышды чага иймише,
Оларың адаты шейле хемише —
Бакмаз ятлы-йүзлэ, тапса гөк заады,
Чагырып дашардан Огулнабады:
«—Сеетсене муңа, атам гетийди
Хойжундан чыкайып, маңа ий дийди».
«—Саг бол бир дийдиңми, атаңа ханы?
«Вий, дийдим-э саг бол! Гөйсене муны»

Өвезҗик стола элин узатды,
Эҗеси йылгырып ызына гитди.
Сонра гөзи дүшүп тигирли ата
Идип гетирди-де «—Гөййэнми ата,
Атымам бай, шейдип минйэйин муны».
«—Эҗең-э, Өвез җан, сылапдыр сени»
«Эҗем дэл-ле, муны дэде эбейди».
Эҗеси бу вагт чэйнекли гирди.
«—Ким ол дэде, Өвез, саңа ат алан?»
«—Вий дэде-дэ, хонда өймүзе гелен».

Йылгырды эҗеси бирден бу сөзе
Яңаклар гызарды. Гарап Өвезе
Бармагын чоммалдып, гашыны чытды
Хем-де шу пурсатда чуң оя гитди.
Ядыңызда болса, достлар, шол агшам
Багдан өе тарап уранда гадам,
Хич сеси чыкманды, өзүн тутманды,
Гиже-де укусыз, даңы атманды.
Гойса-да өзүни мунча азара,
Етмэнди гэмиси белли кенара.

Эмма айтмак герек хэзир бир зады
Душушык бирбада Огулнабады
Дуйгулар демине алан болса-да,
Эжизлик торуна салан болса-да,
Ол юваш-ювашдан гүйже галанда,
Эркин, ыгтыярын эле аланда
Мердемси дикелдип эгилен башын,
Назарлап узакдан төверек-дашын,
Дуюпды өзүнде түкенмез гүйжи,
Даргапды дөрт яна, галманды үнжи.

Эдеп-экрамына хайран галяны,
Дине хошаллыкда яда саляны,
Доганы хөкмүнде хормат тойяны,
Өзүне медеткәр, сөег сайяны
Тутуп мертебесин, хатырын саклап,
Ышкың базарына өзүни оклап,
Ачып йүрегини онуң өңүнде,
Гетирип өзүни гойса денинде —
Пәкизе выждана-пәкизе выждан
Ненең гуванмасын муңа бу ынсан.

«Өвез жан төтәнден ядыма салды,
Гаты оңат болды, вагтында гелди,
Эжем-де ёк хэзир, дөкейин ичим,
Мениң шундан якын ёк гарындашым.
Белки кабул билмез, белки макуллар,
Эгер макулласа, хер ерде голдар.
Генеш говы затдыр, хер ерде герек,
Диййәнлер: сөйгүде генеш бидерек,
Салярлар өзлерин нәдогры ёла,
Мен муны дурмушда гөрдүм кән ёла..

Эгер дана болса генеш салянын,
Йүрекден ынанып, пендин аляның,
Ачылар тиң ёлуң, сырылар думан,
Сонундан хич вагт этмерсиң арман...»
Айланан махалы стол дашында,
Шу хили пикири жемләп башында,
Мүң бичди, мүң кесди, этди гөвне жай.
Пыгнап гап-чанагын беренде гөк чай
Өзи-де аркайын отурды инди,
Йайдана-яйдана гарра йүзленди:

«—Нәче чекинсем-де диле алмага,
Йөне, Ораз ага, геңеш салмага
Өзүңиз билйәңиз, ёк башга киши,
Эгер гаррыларым билсе бу иши,
Гелерлер өр-гөкден, галмагал турар,
Хер хайсы өзүни бир яна урар.
Сөзүм ынанч тапмаз олаң өңүнде,
Ине, шонуң үчин атам хөкмүнде
Сизе йүз тутярын гөнүден-гөни.
Эдепсиз хасаплап, язгармаң мени».

Муңа Ораз ага мысса йылгырды,
Йыгыртлы маңлайның дерини сырды.
«—Дилевар болупсың, тапяң тәрини
Үйшүрдиң дашыңа гызган барыны,
Айбы-сайбы болмаз, чекме гуссаны
Ханы бир эшдели, башла кыссаны».
«—Башласам, бир йигит көп вагт бәри
Болуп гызыңызың хак хырыдары,
Эркине гоймады, ызында гезди,
Энче хабар гатды, энче хат язды.

Ол мени бир вагт тызкам гөрүпди,
Шонда-да шу хакда хат иберипди.
Ене-де тәзеден душды шу ерде,
Диййәр, — Гойдуң мени шол өнки дерде.
Өзи бир окумыш, гаты эдепли,
Дәл бир еңил-елпай, дүрдәне гепли.
Аслы етим өсен, ёк гарындашы,
Шинди өйленмедик, бир жан, бир башы.
Ягдайым айтдым, мейлим ёк дийдим,
Мен шейле, сен бейле, боланок дийдим.

Онда-да болмады, шол бир диени
Агзамдан бой, дулы, язгарды мени.
«—Чага ата болман, гарра-да хоссар,
Дине даш гардашдан болуп хырыдар,
Бу хакда мен сизе хабар гатмаздым,
Хабар хич, тей аслы хыял этмездим...»
Ынха, Ораз ага, ягдайым шейле,
Йүрекде кән саклап, гетирдим диле,
Инди маслахаты бериң өзүңиз,
Маңа канун болар айдан сөзүңиз».

«Бай-баёв, гөр муны, гөр нирден урды!»
Соңра ёңсуз вагт ойланып дурды.
Йүзүн ашак салып, гарра серетмән,
Гүррүңе башларна такаты етмән,
Отыр Огулнабат, мүйни бар ялы.
Көпелди кем-кемден яңагның алы.
«—Хә, шейле дийсене, ай, нәме, гызым,
Канун дәл бу ерде мениң-де сөзүм.
Утанжы, геңлиги ёкдур мунуң хич,
Бу иш башыңдадыр сениң ир-у-гич.

Билйән, бир вагтлар, көне заманда
Гелинлер яшлыкда еке галанда
Гойбермән хич яна гайын тарапы,
(Ол сатын алынан, болмазды гепи),
Отырды өйүнде чагасын бусуп.
Нәтсин, алажы ёк, эгнини гысып,
Этсе-де ичериң хемме хызматын,
Гөрмезди хич вагт ынсан хорматын.
Игенчден, кәйинчден йүки етерди,
Шатлык йүзүн гәрмән, өмри өтерди.

Бетерден-бетерин гөрендир гөзүм.
Болупды геңь вака, шаяды өзүм.
Мениң яш вагтымды, чала ядымда,
Йүзбе-йүз гоңшудык, ики әдимде
Ата Көрпе диен бири яшярды,
Мүлки кән, малы-да мүңден ашярды.
Иң улы оглуның Байлыды ады,
Дурмазды болса-да онуң зүряды.
Отуз яшларында Байлы-да өлди.
Ызында гелнинден бир огул болды.

Мундан соң арадан гечди үч-дөрт йыл,
Дурарлыклы болды, улалды огул.
Яш гелниң бир өзи, өйи айрыды,
Хич кимден көмек ёк, гөйә сайрыды.
Бар умыдын баглап еке перзенде,
Багтын хошал билди онда-да бенде,
Саклап йүрегинде дады-перядын,
Экледи гуванып эзиз зүрядын,
Чексе-де шол дийип жебри-жепаны,
Гөрмеди дүнйәде хич бир вепаны.

Тапдылар өзлери бир гүн «мыш-мышы».
Ким билсин нирeден, ол кимиң иши.
Хамала, ол гелниң дүз дәлмиш ичи,
«Утанжы, хаяны ташлап уркачы,
Гөзлери дашында, аңтап бир дели
Өйүнден, оглундан сованмыш эли...»
Өз гара гүнүнде гелин бичәре
Яда салмаса-да гитмеги әре,
Галды мыжабатлы сөзүң астында
Гезйәрди ачгөзлер онуң кастында.

Эдил көз басан дек гайын энеси,
Генләнде бу хакда часлыды сеси:
«Гырнагың аягын душа дессине,
Алсаң алыбирсиң соңра үстүне.
Малың бар, пулуң бар, гыз-да тапылар;
Бейле гүррүңлериң үсти япылар...»
Гөйә деглен ялы намыс-арына,
Маслахат берипдир гүнде әрине,
Чагырып атасы кичи оглуны,
Бу ишден хабардар эденде оны,

Илки ынанмандыр, соң гахарланып,
Дийипдир: «Ким тапды муны ойланып?
Нәче хемле уруп, хайбат атсаң-да,
Бойнума йүп салып дардан ассаң-да,
Урсаң-да сөксең-де, сеңселетсең-де,
Эгер этим дограп, чишлик этсең-де,
Ятман бир ёрганда гелнежем биле,
Ондан соң ничикси чыкарын иле?»
Гидипдир баш алып янында дурман,
Гезипдир көп вагт өйлерне барман.

Йөне мунуң билен иш гутармандыр,
Ата-да, эне-де бош отурмандыр.
Ялбар-якар эдип гезек-гезегне,
Инди хажык-хужук хайбат дерегне.
Чагырып өйлерне бир гүн молланы,
Шаят эдинипдир олар алланы
Хут онуң адындан диниң векили
Сөз ачып, хемише алдарды или.
Гинден ёл ачдылар дога-тумара,
Ахырда йигиди салдылар тора.

Бермеди ника-да хич бир нетиже.
Барса-да янына екеже гиже,
Соңра нежис болуп, йүреги чекмән,
Доланып ол ере аягын секмән,
Ятяр өйлеринде, хич яна чыкман,
Доган-гарындашың йүзүне бакман.
Юманда гөзүни элхенч дүйш гөрүп,
Дәли дек өзүни хер яна уруп,
Айылганч сес билен еринден туряр,
«Вай, Байлы, багышла!» — чиркин гыгыряр.

Йигит первайсызды гүррүңе, гепе,
Саралды, саргарды, дөнди бир чөпе,
Маслахат этдилер өерсек эгер,
Белкә-де даянар көмеги дегер.
Пулуң гүйжи гүйчди, этдилер тоюн —
Безеди бир гөзел бу байың өйүн.
Чекмеди бир хепдә ясама шатлык,
Бербатлык үстүни басды бербатлык;
Ахырда ачгөзлер экенин орды —
Гызың гужагында йигит жан берди.

Галды агыр гүнде бичәре гелин,
Ягяр гаргыш бары ким ачса дилин.
Гойдулар начары бир яман ада,
Хич гөрнүп билмеди якына-яда.
Атланып чыкан дек онуң кастына,
Гелди бела-бетер үсти-үстүне —
Шейле агыр гүнде хасратлы чагы
Дуйды агралыпдыр ене аягы,
Гүн гечди, ай гечди, мөхлети етди,
Шонда яш үстүнден гелин-де гитди».

Улудан дем алды яйкап башыны,
Гөтерип ёкары бүрлен гашыны,
Гайгылы хекая гутаран бада
Пүзленди ене-де Огулнабада:
«—Гызым, өзүң билйәң көне адаты,
Гөйә бир сакыртга, япышяр гаты.
Санжып ханжарыны сагдын бедене
Саляр ярасыны тәмизе тене.
Нәче санчдыгыча хапалап ганын,
Дүшүрйәр ысгындан, гынаяр жаның.

Илимиз гечмишден араны ачды,
Үлкәмизиң кешби бүтин үйтгешди,
Көнеден нышан ёк гара хер яның,
Онда-да ярасы шол сакыртганың
Кәлериң тенинде дуюляр шинди,
Сениң сорагыңа долансак инди,
Эгер-де Нуртәже, эжеңе уйсаң,
Херсиниң гөвнүнден турайын дийсең,
Эдерсиң өзүңи адата гурбан —
Олар отур диер саңа бигүман.

Мысалын айдайын саңа бу ишиң,
Болуп бир себәби агырса дишиң,
Өз-өзи гечерне эдип таманы
Горксаң чекдирмәге, гынарсың жаны,
Гүндизи, гижеси болмаз дурарың,
Гачар ынжалыгың, етмез карарың.
Дүшер йүрегиңе отурсаң, турсаң,
Эгер чыдам эдип, оны сотурсаң,
Бир гезек авынып, дынар гидерсиң
Соңра дериң гиңәп, хезил эдерсиң.

Оларың бәхбиди арзув-ислегиң
Ёкдур айра ериң, бирдир йүрегиң.
Йөне дүшүнжәниң дашдыр арасы,
Бар энтек оларда адат ярасы.
Терсине дүшүнер бу гүн эдйәниң,
Етенде аңларна догры гидйәниң,
Сапланар ярадан олаң сынасы,
Болмаз хич бириниң өйке-кинеси,
Ынанжа эе бор хер айдан сөзүң
Муны дурмушыңда гөрерсиң өзүң.

Межнуның хакында өзүң пикирлен,
Йөне ынанярын, хер бир душ гелен
Сениң назарыңы чекмез өзүне.
Гулак гой гаррының соңкы сөзүне:
Исле талап сай сен, исле-де хайыш,
Эгер баша барса башланан бу иш,
Сен мунда галмарсың, ол оба гелер,
Асыл Межнун халкы дүздечи болар.
Гөвни мейил этсе, нәхили кәре,
Колхоз ишсиз гоймаз, байдыр хүнәре.

XV

С милым годок покажется за часок.[1]
Пословица.

Хорматлы окыжым, гыссанма гаты,
Инди гыссанмагың ёкдур хажаты,
Қән вагт икимиз гахрыманларың
Бир-бирне вепалы мәхрибанларың
Дүшүп ызларына язы хем гышы,
Болупдык оларың якын ёлдашы.
Багышла, белкә-де ядатдым гаты,
Хәзир хошлашыгың етди нобаты.
Гел, инди оңшалы, гөвне дегмәли,
Сыгыр гурутгында пычак дөвмәли.

Бир зады дашындан сынласа гөзүң,
Гереги болмаяр кәмахал сөзүң
Беян этмек үчин белли мазмуны.
Сен, өзүң, окыжы, дуянсың муны
Соңкы душушанда ики гахрыман,
Дурса-да гызымыз дилини ярман,
Сын эден махалың оңа дашындан,
Галпыллан гөвреден,
эгик башындан
Гөйә бир гүнәли акланып билмән,
Пигде ян беренин, сакланып билмән.

Бапдан өе тарап дүшенде ёла,
Акмырат сөз гатды бирнәче ёла.
Йөне бирине-де ягшы-ямандан
Хич хили гайтаргы болмады ондан.
Шол бир гөрнүшинде өйүнде галды.
Пөне йигдимизиң вагты хошалды.
Душушык хакында узынлы гиже
Чыкарды ойланып шейле нетиже:
«Бу гезек кемини гоймадым асыл,
Инди болса герек мырадым хасыл!»

---

[1] «Сөйгүлиниң янында йыл-да сагада дөнйәр».

Бу хили ынанжы узага чекмән,
Совук хошлашаны ядындан чыкман,
Чендан бәврүн диңләп узак отуряр,
Дүрли пикирлери гөвне гетирйәр:
«Энче вагт гечди ол гүнден бәри,
Сөзлешсем яңадан, тапылса тәри,
Ёгсам юваш-юваш ачыляр ара,
Гелендир белкә-де белли карара.
Хич сесин чыкарман душушык гүни,
Этди аласармык ене-де мени...»

Кәте шүбхеленип, кәте ынанып,
Кәярым бегенип, кәте гынанып,
Кәмахал умытлы, кәте умытсыз,
Кә гүн ёргут билен, кә гүн ёргутсыз
Агшамы, эртири тапман рахаты
Кәмахал өз-өзи гыссанды гаты.
«Ахырда ызындан бармасам болмаз.
«Гел, мени ал», — дийип, үстүме гелмез.
Аял мен-менлиги гүйчли бор гаты,
Олар оңат гөрйәр, этсең хорматы».

Бир гүн өйден чыкып екеже өзи
Барярды көчеден, киноды йүзи.
«Мопр» көчесине өврүлен бада
Төтәнден душ гелди Огулнабада.
Гадырлы гөрүшди ики гахрыман
Багда болан вагты йүзүн галдырман,
Гара гөзлерини ере дикен гыз,
Сөзләре сөз тапман, ичин чекен гыз
Гелипдир бу махал өз гәрнүшине,
Нәзли гүлүп бакяр гүррүңдешине.

Гүйчлүди гарашлар дилдәки сөзден,
Гызың херекети сыпмаяр гөзден.
Кәте ики яна эгип башыны,
Нәзик эллер билен гара сачыны
Сыланда йүзүнден, гүлгүн яңакда,
Диңе яңакда дәл, гашда-габакда,
Диңе габакда дәл, янян гөзүнде,
Диңе гөзүнде дәл, гүн дек йүзүнде
Бир ажап гөзеллик, ажап нур барды,
Йигит гөз айырман шоңа гарярды.

Нәче душушса-да, нәче гөрсе-де,
Нәче чагырса-да, нәче барса-да,
Нәче йыл ызында гезен болса-да,
Шанына нагмалар дүзен болса-да,
Йигдиң хыялында гызың жемалы
Болманды хич вагт шу түнки ялы.
Башланса тешнелик калбың шәхринден
Ненең гарап дойсун гызың мәхринден.
Йүрек гозгаланды гөврә етишди,
Шонда гахрыманым сорага гечди.

«—Сагада не бейле тиз-тиз гаряңыз?
Гелшиңиз нireден, нирә баряңыз?
Эгер-де болмаса гыссаглы бир иш...»
«—Ёк, өрән саг болуң, бу гүн инди гич.
Гелиш райкомдан, сагат секизде
Мөхүм меселели йыгнак бар бизде».
Айдып гуванч билен соңкы сөзүни,
Йылгырып йигиде дикди гөзүни,
Акмырат чаларак дуйса-да муны,
Чыкарып билмеди анык бир маңы.

«—Онда эртир гелиң.» «—Эртир-э бәши?»,
Ойланды аз салым, ёк экен иши, —
«—Алты-едилерде гелерин хөкман».
«—Гаты гарашарын хич яна чыкман».
Гиденсоң кән вагт гарады гыза.
Кино ятдан чыкды, өврүлди ыза.
Вагты хош, кейпи көк, гаты шадыян,
«Тётя Полина-да эдейин аян».
Еклы бу гаррының энеден пархы,
Сөзленди сөйгиниң узын тарыхы.

Кә гүлүп, кәмахал чуңдан дем алып,
Käерде яшлыгын ядына салып,
Гызыклы тарыхы эшден махалы,
Хут онуң сүйт берен энеси ялы,
Дуйдансыз хабара чәксиз бегенди.
«—Оглум онарыпсың, түйс болды инди».
Эртеси тайярлык башланды ирден,
Гелди дүрли-дүмен өе хер ерден.
Хеззете мынасып, гөзе мәхрибан
Гелди диен вагты хорматлы мыхман.

Отыр Огулнабат стол башында,
Барды өзгеришлер өйүң гошунда,
Гөзлер ер астындан херекет эдйәр,
Хер зада үнсли ичгин середйәр,
Йигит билмезлиге салярды муны.
Бирден гарры мама чагырды оны.
Янына баранда мысса йылгырып,
Гөйә гутлаян дек, голуны берип,
Дийди-де пышырдап: «Серетдим сиңе!»
Башам бармагыны гөтерди диңе.

Гаррың-да аягы чекилди дашдан,
Нахара башланды юващ-ювашдан.
Үч саны бокала гуюп ал шерап,
Гезекли гезегне яшлара гарап,
Гөтерди бирини титредип элин,
(Йүзүн ашак салып йылгырды гелин).
«—Сизиң саглыңңыза гөтериң ханы!»
«Чыкярка бу сөзден ничикси маны?» —
Дийип, Огулнабат ичин геплетди,
Бокалы чалажа додагна етди.

Сөзлер чогуп чыкяр ерли-еринден,
Ынсан чекинмесе бири-биринден.
Дегишме, гүлүшме ызы үзүлмез,
Хич хачан хич кимин гөзи сүзүлмез,
Нәче отурылсын, онуң пархы ёк.
Эмма нәм үчиндир хәзир боланок.
Икисем гөйә бир сөзүң есири,
Батырлык этмейәр асыл хич бири.
Билмен бу ягдайы нәме дөредйәр,
Үмсүмлик өзүниң хөкмүн йөредйәр.

Диңе гарры мама бир ерде дурман,
Үмсүмлик узаса, оңа ёл берман,
Өзүче хер хили гүррүң тапярды,
Бу гүн шатлыгындан еңил гопярды.
Бирден ягтыланды огланың йүзи,
Дүйнки гүррүңдәки гызын бир сөзи
Эдил герек вагты ядына дүшди:
«—Ёгса-да йыгнагңыз нәхили гечди?»
«Ине, ахыр өзи үстүнден барды».
Дийди-де гызымыз йүзүн галдырды.

«—Озалам айтжакдым, чекиндим йөне,
Йыгнак оңат гечди, эшитсеңиз, ине
Партия гечмәге арза берипдим.
Дүйн мен секретарың янна барыпдым...»
«—Кабул этдилерми? Гутлаян онда!
Өтен йыл шу гүнлер гечипдим мен-де».
«—Инди өдәп билсек ол бейик ады...»
Голлады Акмырат Огулнабады:
«—Яшайшың мазмуны, максат-мырады
Өделер гүррүңсиз, ол бейик ады».

«Хич зат иймедиңиз, көйди азабым;
Сонра үзүлерин, беркдир хасабым».
«—Ёк, эне, кән иййдим, галмады кеми».
«—Екеже деграмча иенңиз җеми.
Утанан ач галар, билиң, эзизим.
Ёк, ёк, сиз отурың, йыгнарын өзүм».
Диййсе-де отурман, турды мыхманы.
«Оңатлык нышаны мунуң бир яны».—
Гарры бу болшундан гаты хошалды,
Гап-чанак бирликде кухня дашалды.

«Инди болды, кейгим, отурың ханы,
Нахардан соң гөк чай — җаның дерманы».
Орта сүйҗи затлар гетирен вагты:
«—Өзүм тайярладым, шириндир гаты.
Хер нәче өвсең-де, бахасы етмез.
Тагамы хич вагт агзыңдан гитмез».
«—Айдылшындан артык, кеми ёк, эне,
Өвренмек үчин-де гелерин ене».
«—Гелиң, хөкман гелиң!» — өврүп йүзүни
Гарры Акмырада гыпды гөзүни.

«—Ненең гөрйәрсиниз мениң эҗеми?»
«—Бичак оңат адам, ёк эҗе кеми,
Дине бир өзүми?» «—Хава, бир өзи.
Бар экен бир оглы...», айдып бу сөзи,
Акмырат шол бада дишледи дилин.
Гыз деррев дүшүнди, манлайына элин
Гойды-да, йүзүни ашага салды,
Сонра юваш-юваш еринден галды:
«—Вагтында турармыш акыллы мыхман;
То эзүм барынчам ятмаз Өвез җан».

Ынха, Ашгабадың оклав көчеси,
Ынха, гүйз айының гөзел гижеси,
Ынха, даг этегниң салкын шемалы,
Ынха, сувсуз деңзиң бакы җемалы —
Үлкерми, Едиген, Зөхре йылдызы,
Асманың кемери — Акмая ызы
Гөвнүме болмаса, бирлешип бары
Ялдырап, нур сачып, йүзленип бәри
Реңбе-рең гүллерден голлары долы
Мениң яшларымы гутлаян ялы.

Ээиз пайтагтымың шейле агшамы
Унудып чекилен бар гайгы-гамы,
Барярлар көчеден ювашҗа әдип,
Гелҗекки гүнлериң гүррүңин эдип,
Хәзир Огулнабат дүшүпдир өңе,
Берипдир йигдимиз бар үнсүн оңа.
Әхтияч эдйән дек дашыны гөзләп,
Чавуш чакян ялы, чалаҗа сөзләп,
Якымлы чыкярды гызың овазы,
Мисли бир уссадың мылайым сазы.

Бирнәче көчеден гечилди эййәм,
Белки гызың сөзи боландыр тамам,
Эшдилип башлады огланың сеси:
«—Сениң айданларың догры хеммеси...
(Якынлык нышаны, серединң ине:
Гечипдир дуйдансыз «сизден» ол «сене»)
Ене бир йыл дийййән, гой, болсун үч йыл,
Окувың хакында гүррүң ёк асыл.
Йөне, йөне велин...»—башын ырады,
Гызы саклады-да, гысмылҗырады.

«...Йөне велин, ненең, ене бир йылы...»
Бу вагт еңседен айланып голы,
Эелик эдйәрди өрүм сачлара,
Дикилип гөзлери галам-гашлара:
«...Ханы бир айтсана, ненең бир йылы
Тахырың ене-де сандыгы» ялы,
Ненең гечирейин, ынха, шуларсыз?
Хасап эдйән болсаң сорагым ерсиз,
Адалатсыз ери бар болса эгер,
Тап-да делилини өзүң җогап бер.

Билмедим жогабы дәлмиди нагт,
Хич седа чыкмады гыздан бу вагт.
Галтанда бедене йигдиң еллери,
Гүллериң япрагын язың еллери
Хер гүн пейда болуп сәхер чагында,
Селең сәхрасында, тер пудагында
Мылайым сыпалап гечиши ялы,
Дуйгы дамарларын ачышы ялы.
Белки бир дуйдансыз толгун дөретди,
Белки ыгтыяры элинден гитди.

Арада үмсүмлик боланда хер дем,
Ене өңе тарап уруляр гадам.
Ынха, гызың өйи, олар дуймады,
Дурдулар, хич хайсы хич зат диймеди.
Ненеңси айрылжак, ненең хошлашжак,
Хәзир бир-биринден ненең дашлашжак!
Сораглы гарашлар дикилди гыза,
Ене ики гөвре доланды ыза.
Доланды яшларым, ене доланды,
Билмен сагат дили нәче пырланды.

Оралды бойнуна вагтың ногтасы,
Эшдилди бирденкә гудогың сеси.
«—Вий, онки болупдыр!» «—Онки дәл, яры».
Дуйдансыз гаршылап назар назары
Ене башлананда вагт геңеши,
Айдайын, окыжым, сөзүң гердиши
Ынха Олулнабат, чыкарман сесин
Йигдиң гурсагына гойды келлесин.
Мылайым голларын эгнинден атды,
Белки ыссы деми йүреге етди.

Дуйга ёл берилди, даянды диллер.
Сыпап гара сачы ыз-ыза эллер,
Ал яңак үстүнде гезим эдйәрди,
Тәсири ток дейин чуңа гидйәрди.
Сен, эй, Ашгабадың оклав көчеси,
Сен, эй, гүйз айының гөзел гижеси,
Сен, эй, даг этегниң салкын шемалы,
Сен, эй, гиң асманың бакы жемалы,
Гелиң, пата бериң ыхлас ишине,
Гелиң, шаят болуң сөйгиң гүйжүне!

Босаган янында ахыр хошлашды.
Барып эмай билен гапыны ачды.
Уклапдыр Өвези, гарады узак,
Өпди маңлайындан бирнәче гезек.
Отуруп серетди, туруп серетди,
Ене-де өврүлип, барып серетди.
Оярмажак болуп ятан җорасын,
Ахыр өчүрди-де тамың чырасын,
Гараңкың ичинде барып дессине,
Оклады өзүни дүшек үстүне.

Вагтың гичлигини дуяны билен,
Яссыга башыны гояны билен,
Йүрек гүрсүлдиси ятярмы нәме,
Кирпиклер бир-бирне чатярмы нәме?
«Мен муны ынсаның ынсаны санян,
Өң-де ынанярдым, шиндем ынанян, —
Мундан ирде-гичде яманлык чыкмаз,
Ол мени ынҗытмаз, райымы йыкмаз.
Хич хачан ыснышман я-да оңушман,
Билйәрин, бу ише этмерин пушман.

Өзүмден хатыржем, йөне Өвез җан
Гөрнерми гөзүне онуң мәхрибан?
Хәзир эсасым ёк шүбхе эдере,
Ховсала дүшере, оя гидере,
Эмма ил ичинде «өвей» диен зат
Болупдыр гадымдан йигренҗи бир ат.
Атамы, энеми — ёк тапавуды,
Бар болса бириниң шу хили ады,
Ара бир совуклык дараян ялы,
Бир ятлык дуйгусы дөрейән ялы...

Бирден Өвез җаным бойнуны бурса,
Йүзүнден нур тапман, ядыргап дурса,
Ине, шу бор мунуң яндырҗак ери.
Эне күлче гөрмез гөвхери, зери
Дөкүлсе гөзүнден чаганың яшы,
Диййәрлер, болармыш даваның башы.
Чага бөлүншиги дүшсе машгала.
Учраса машгала бу хили бела,
Өсермиш ичерде бир совук шемал,
Ол ерде хич кимсе тапмазмыш кемал...

Салярын өзүми нәхак ховсала,
Гелмез башымыза бу хили бела,
Баглы адамсына буларың бары
Танян Акмырады көп вагт бәри.
Ол хакда дел пикир маңа гелишмез,
Гөр-де дур, Өвезим голундан дүшмез...»
Нәче ойлансаң-да бир зат хакында,
Чыкса догры маны чыкар чакында.
Ине, шейле болды, достлар, шу сапар,
Хакыкат агтаран хакыкат тапар.

XVI

Гүл билбиле, билбил гүле душ болуп,
Икиси мырада билє етишди.

Молланепес.

Галамым титрейәр эле аламда,
Эндамым гагшаяр яда саламда,
Язмак агыр гелйәр маңа шу бабы,
Онуң-да, достларым, бар бир себәби:
Агтарсаң дурмушың тарых депдерин,
Гөрйәрсиң ачанда хер дүрли ерин.
Гүнлер тапавутлы бири-бириңден,
Чыкмаяр хич хайсы ынсан сериңден.
Шатлыкда, шовхунда гечсе-де кәни,
Кәси яда саляр элхенч ваканы.

Дашлашан болса-да араны ачып,
Тарыха дөнсе-де көп йыллар гечип,
Шейле бир ваканың гысга беяны
Хәзир тамамлаяр бизиң теманы.
Яшларымыз гадырлы хошлашан вагты,
Ашгабат асманы гөзелди гаты.
Өрән парахатды гүйзүң гижеси,
Ятыпды хер ерде ит-гушуң сеси.
Арзувлап хер киши эртирки даңы,
Яссыга башыны гоюпды яңы.

Гижәниң ярымы туруп бир бела,
Салды бу дүнйәни улы зензелә.
Гөйә ачылан дек бир ерден сепи,
Гөйә гырылан дек өмүр танапы,

Силкинди гара ер, турды бир тупан,
Гайдакы гәми дек эленди хер ян.
Юмрулды биналар, юмрулды жайлар,
Гөренлер өмрүнде көп дүрли гайлар,
Мунуң тайын тапман, галдылар хайран,
Вах, гөзел пайтагтым болды-ла вейран!

Билмедим илимде бармыды өжи,
Гарры тебигатың бу гара гүйжи
Гиже гапыл басып ятан илаты,
Өлүм ханжарыны санчды гаты,
Дүйшми, оялыкмы билдирмән илки,
Баш-баша, жан-жана шәхериң халкы.
Хинден чыкан ялы, хер ким хер ерден
Аңшырман хич зады галанда ерден,
Хараба ичинде гөрди өзүни,
Тутупдыр чаң, тозан жахан йүзүни.

Агшам ятыланда абат бир ховлы
Хәзир там-тагс ёк, керпичден долы.
Диң ялы дикилен хер ерде дивар,
Хараба ичинде сомалып дуряр.
Ене вагтал-вагтал земин ыраныл,
Дик галан дивар-да гамага дөнүп,,
Ахыр бир тарапа агдарлып гидйәр,
Иниң жүмшүлдедип, гөврәң титредйәр.
Өз-өзи чыканлар бир ян чекилди,
Ховлы-да ховплуды, көчә чыкылды.

Гөрмедик ынанмаз, гөренлер шаят
Бу гүн яс ичинде гөзел Ашгабат,
Чыканлар кем-кемден дүрседи өзүн,
Хер ким төверего айлаяр гөзүн.
Башдакы үмсүмлик гутарды бирден,
Инди зарын сеслер эшдилйәр ерден:
«Вай, гитди аяклар, вай, чыкды гөзүм!..»
«Голларым ганрылды, гум басды йүзүм...»
«Галдырын агажы, билим ёлунды!..»
«Хош галың, доганлар, гутарян инди!..»

Апы-тупан туран нәлетли гиже
Гаршылык гөркезип ол гара гүйже,
Ынсан билин гушап гирди сөвеше,

Хер ким ерли-ерден япышды ише.
Дашдан гөрүнсе-де хәзир баша-баш,
Дең ягдайда дәлди болян бу сөвеш.
Тебигат өң гечип бет хыялына,
Салыпдыр ынсаны мекир-алына.
Дурсуң сопбаш өзүң, гараңкы гиже,
Не лом бар, не палта, не пил, не теше!

Хер кимиң ярагы диңе бош эли.
Эмма өсен вагты ажалың ели
Энче артар экен ынсаның гүйжи.
Ынха, үйшүп ятан топар керпижи
Эдил гоза ялы зыңяр бир яна,
Өлүм пенжесини геренде жана,
Әпет кесеклери айрып үстүнден,
Чыкды, ине, бири дивар астындан.
Аркада, эгинде ёк бүтин ери,
Ган акяр көп ерден, сыпжырлан дери.

Аңладып билмеди бирбада сөзүн,
Чалды совук шемал, ачды ол гөзүн.
Танар умыдың ёк оны дашындан,
Долупдыр овурды гопан дишинден,
«Гыгырып билмедим, йүзүм ашакды,
Чыкдым жан ховлуна, дем геленокды...»
Хашылап-хашылап бир шуны дийди,
Ысгындан дүшенин ол инди дуйды.
Дүнйәден бихабар, гышарды бир ян,
Эмгек гечер гидер, галса ширин жан.

Муна шүкүр эдйән башганы гөрүп,
Гелйәр бир иңңилди, гулагың герип,
Диң салан махалың янында ялы,
Нәче серменсең-де тапылман ёлы,
Сеси эшдилсе-де, гөрүп боланок,
Хич ерден янына барып боланок.
Илкинжи секунтда чыралар өчүп,
Симлер ичеге дек ятыр чолашып.
Мисли гүнәкәр дек онуң өңүнде,
Нәче урунсаң-да алач ёк сенде.

Айылганч сес эдйәр, ынха, яш аял,
Оянып гачмага эденде хыял

Голтугы чаталы, гапа етмәнкә
Диварлар бир-бирне сүйшүп бирденке,
Галяр арасында дик дуран халда,
Чагырып хоссарын,
гөзлейәр далда.
Гөвреси гапгычда, аягын, элин
Бутнадып билмейәр бичәре гелин.
Гитмейәр гулакдан онуң наласы —
Гужакда жан берди эзиз баласы.

Дүшди ховп астына хәзир өз жаны,
Көпелди кем-кемден көмекчиң саны.
Ганжаран бармаклар дурман ер пешәп,
Керпичдир гумуны бир яна дашап,
Ахыр ёл ачылды оңа бир яндан.
Диерлер, умыт бар чыкмадык жандан.
Ынха, гетирдилер көчәң угруна,
Ятыр йыртык халта дүшек орнуна.
Сөзләре табы ёк, юмуляр гөзи,
Еди баш машгала, галан бир өзи.

Ынха, бир яш йигит чыкып бирбада
Топуляр ичерик еке зүряда,
Гөзләп чаң ичинден яңы тапанда,
Гысып гужагына, ыза чапанда,
Көне белент дивар инйәр үстүне,
Дүшйәр оглы билен онуң астына.
Гетирдим, достларым, сада мысалы,
Болды кән вакалар эдил шуң ялы,
Гөркезмек өрән кын онуң саныны,
Көплер чага үчин берди жаныны.

Галмагал ичинде ахыр даң атды,
Эңшешик, ахы-вай ене-де артды.
Еке бир ховлы дәл, төверек-дашың
Гиден бир хараба, галдырып башың
Бу гүн гөз айласаң,
шанлы шәхерде
Гөрйәрсиң дик жайы диңе кәерде.
Етерлик оңа-да бармак хасабы,
Жайлар хич, халкымың чекен азабы,
Хич кимиң хич хачан чыкмаз ядындан,
Асман эзеленди ил перядындан.

Дирилер дана чен галапын чыкды,
Хәзир харабада иңңилди ёкды.
Көмекчи көпелди, гошун етишди,
Ховлы-ховла, көче-көчә гатышды.
Ынха хатар-хатар гурбан боланлар,
Дүнйәден өтенин дуйман галанлар.
Умыт-арзув билен иркилен ынсан
Ятыр маслык болуп, ер билен егсан.
Галмаса бир киши ахы-зар чекмән,
Шахыр ничик язсын гөзяшын дөкмән!

Кәлериң чыдамсыз агыр ярасы —
Өлүм-дирилигиң ики арасы.
Әпет пүрс агажы билинден дүшүп,
Вагтында айрылман, кән салым гечип,
Деңики эпләпдир ики гөврәни,
Хем даша, хем иче акыпдыр ганы,
Сесинден янында дуруп боланок,
Хич хили кәмек-де берип боланок.
Нереде докторың, ханы дерманың?
Хич бир алажы ёк, янса-да җаның!

Әлеми ягтылдып хәзир доган Гүн
Нәм үчиндир өңкә меңзеш дәл бу гүн.
Ягтысы өчүгси, өңи чаңжарып,
Гайгылы гөрнүшде галяр гызарып.
Ер йүзи гөзүне өзге гөрүнди —
Өңки Ашгабады тапмады инди!
Белки ол өзүниң узын өмрүнде,
Ягты шөхлесинин дүшйән еринде
Шинди гөрен дәлдир бейле тупаны,
Бейле бербатлыгы, бейле гурбаны!

Өрән агыр гечди илки сагатлар,
Эфир-де душмады энче вагтлар
Өзүниң чәгинде өң белли ада,
Ашгабат — дүнйәден үзүк бирбада
Накылдыр, достларым, ата-бабадан:
Догандан, дост-ярдан, ини-агадан.
Хоссарлык ынсана кын гүнде герек.
Хош гүнүң хош сөзи болар бидерек,
Гамлы гүн гашында гая болмаса,
Бүкүлсең билиңе пая болмаса!

Шол агыр пурсатлар, шол агыр гүнлер
Достуна даянчлы ачык гөвүнлер
Айралык, үзңелик дуймаярдылар,
Биз еке, биз ялңыз диймейәрдилер, —
Достларның гелҗегне ынанярдылар,
Шейле дуйгы билен рухланярдылар.
«Ашгабат, Ашгабат, җаным Ашгабат!
Ватаным, шөхратым, шаным Ашгабат!»
Дагдан аркаң бардыр, дашдан йүрегиң,
Гоймаз гара гүнде достлук дирегиң!»

Телефон, телеграф — ачылды ёллар,
Доганлар дөрт яндан узатды голлар.
Ынха, депәмизде полат лачынлар,
Гезди көчәмизде агыр машынлар.
Саны кән оларың эдерден чакы,
Герекли харытлар барының йүки —
Биринде гейим бар, биринде нан бар,
Биринде ярала дүрли дерман бар .
Ягды көмек бары якындан-дашдан,
Бир гүнде пайтагтым долды врачдан.

Агыр хорлук чекен илат барада
Бүтин Союз этди улы алада.
Чексе-де илки гүн гамы-гуссаны,
Хәзир самолётда агыр хассаны
Лётчик алып баряр узак ерлере —
Бакува, Ташкенде, көп шәхерлере,
Бары гаршыланып гүлер йүз билен,
Ачык гөвүн билен, ширин сөз билен
Чекенлер шол гиже җебри-җепаны
Доганлык мәхринден тапды шыпаны.

Йүрекде боланым диле гетирсем,
Ятлап шол гүнлери, ойлап отурсам,
Гайталап, гайталап, ене гайталап
Беллемек борҗумдыр бир зады ныгтап:
Җана-җан доганлар гелмедик болса,
Ховлукмач шол көмек болмадык болса,
Билмедим, достларым, ничик боларды,
Тупан башымыза не гүн саларды?
Өленлер оздырды, айдылшы ялы,
Өрән кеч гелерди дириң ыкбалы!

Шейле хакыкаты саланда яда,
Йүрекде толкуның артып зыяда,
Гөзде дүвмеленип бегенжиң яшы,
Эдйәрсиң достлара чәксиз алкышы.
Еңер кынчылыгы ынсаның гүйжи.
Гиден бир гырымсы шәхериң ичи.
Палатка ичинде хемме эдара,
Тиз битер, ыз гоймаз салынан яра,
Хер ким өз орнунда гиришди ише,
Башлады пайтагтым тәзе дурмуша.

* * *

Говгалы гиҗәниң гүррүңин эдип,
Вакадан-ваканың угруна гидип,
Мен дурар еринде белки дурмадым,
Окыжым, сорага май-да бермедим.
Эгер ялңышмасам, болса пурсадың
Ине, шу боларды соражак задың:
«Ханы Огулнабат, ханы Акмырат?
Ханы ол Өвезжик — ол еке зүрят?
Ненең-ничик болды олаң такдыры
Эзиз гахрыманлар галдымы дири?»

Гыз билен хошлашып бизиң гахрыман,
Гайдыпды ызына гаты шадыян.
Ховлукман бир өзи чалажа эдип,
Шатлыклы гелҗегиң пикирин эдип,
Хош хыяллар билен өе етипди,
Хич зада гүйменмән, яны ятыпды.
Шинди укламанды юмса-да гөзүн,
Бирден салланчакда дуйды ол өзүн.
Сайгара салым ёк нәме боланын,
Өзи-де билмеди зөвве галанын.

Агды коридора шакырдап гапы,
Ёк эййәм диварың көче тарапы.
Керпичлер астында галды кровать,
Зыңды көчә тарап өзүн Акмырат.
Уруш вакаларын салды ядына,
Сезевар боланда топуң одуна,
Я душман май тапып гөкден чозанда,
Илатлы ерлери ока дүзенде

Турарды үстүнде бир апы-тупан,
Тозандан, түсседен доларды асман.

Бир хили алҗырап дуран махалы
Ядына дүшди-де гоңшы аялы,
Онуң адын тутуп энче гыгырды,
Гөз айлап хер яна эп-эсли дурды.
Сес-үйн ёк хич ерде, юваш-ювашдан,
Барха якынлашып гарады дашдан.
Ханха, кроваты тамың төрүнде,
Гарры гөрүнмеди ятян еринде.
«Ол-да мениң ялы сыпандыр белки».
Гөвне арам берип ойланды илки.

Ене-де гыгырды, ене серетди.
Җогап ёк хер яна херекет этди.
Гөрсе өң янында ятыр бир гөвре,
Йүзин йыкылыпдыр язылып ере,
Үстүне керпич-де,
гум-да гачмандыр
Я-да яра дүшүп, ганын сачмандыр.
Дийди: йүрекдендир яйкап башыны.
Ховлының бир ерне элтип ләшини,
Көнеден-күшүлден бир затлар тапды,
Бичәре гаррының үстүне япды.

Эгнинде эшик ёк, аягында гап
Белет көчәмизден уграды ылгап,
Япыкды көчәниң пыяда ёлы,
Керпичден, тагтадан, демирден долы.
Сожап дем алярды, акярды дери,
Шол гидип баршына гөрүп кәери:
«Гөрерим, гөрмезим болды гүмана,
Адам галарлы дәл баксаң хер яна.
Эгер дуран болсак ене бир сагат,
Белки, икимиз-де галардык сагат...»

Ынха, тут агажы, яны шу ерде,
Арасса ховада, абат шәхерде
Сөйгүли гыз билен йүзбе-йүз дуруп,
Бир-бирниң есири йүреклер уруп,
Дүзүлен дутары яда салыпды,
Хыяллар атланып, гөге галыпды,

Хэзир хер беланы салярды яда,
Үч-дөрт көче галды инди арада.
Ок дек йүвүрйәрди горкы астында:
Диерлер: «Етими дүйәң үстүнде

Йылан чакармышын ятанда багты!» —
Ятлап шу накылы, гамланды гаты.
Етди ятакхана, нәдерин билмән,
Ики гат гөзел җай гөзүне илмән,
Ййданды эп-эсли, өңкиң үстүне
Шаглап бир гара дер инди дессине.
Эндамы саңдырап,
йүреги җиглэп,
Гараңкы ичинде дөрт яна ылгап.
Серетсе, хер тарап бүтин гык-да вак,
Өңки белет ерин тапып биленок.

Хасылап, хасылап зордан дем аляр,
Гөзи төверекде, дуруп диң саляр.
Эдил якынындан шейле сес гелди:
«Вах, өзүм гурайын, Өвез жан галды!»
Дурмады ат салды, барды шол демде,
Ынха, Огулнабат ички геймде,
Чөшленен сачлары салланып дуряр,
Алҗырап өзүни хер яна уряр.
«Дарыкма! Дарыкма! Ол нирерәкде?»
«Вах, барар ялы дәл! Галды ашакда!»

Багтың ачык болсун, мәхрибан чага!
Хоссарың сен тарап инди ашага.
Ненең дөремесин гызда ховатыр.
Бил ялы пүрүслер кесерип ятыр.
Чагшашып хер ерде керпичлер, дашлар.
Найза дек чүйлерин гезәп агачлар
Йигди йөретмейәр, узак саклаяр,
Кәере чак билен өзүн оклаяр.
Гитди ол дурмады, ашага гитди.
Тозаның ичинде гөзден-де йитди.

Гиң җахан гыз үчин хэзир өрэн дар,
Не сабыр, не такат, не ынҗалык бар.
Гөвреси галпылдап, бир ерде дурман,
Середйәр ашага гөзүн айырман.

Гечди энче салым, гайдып гелмеди,
Гыгырды гыссаныпп, жогап болмады.
Ховпы-ховатыры хас артды инди.
Бу вагт гара ер ене силкинди.
Дик галан диварлар шакырдап гитди,
Турды ала тозан, гүвләп сес этди.

Галды чаң астында ики мәхрибан,
«Вай, балам Өвез жан!
Вай, Акмырат жан!»
Өзүн тутуп билмән зарын сес этди,
Гөзяшың булагы алкыма етди.
Ене-де жогап ёк дады-перяда,
«Керпичлер астында икисем я-да...»
Элхенч пикирлери гетирйәр гөвне
Бейлеки тарапдан бир гөрсе, ине,
Уст-башы гызыл ган, аягын сүйрәп,
Чала сүйшенекләп, келлесин ырап,

Гөрүнди Акмырат, голунда Өвез.
Топулды олара ,диймән бирже сөз.
Гарса гужаклады, чөкүп дызына
Өпди икисинем ызлы-ызына.
Сүпүрди йүзүнден йигдиң ганыны,
Гысды гужагына Өвез жаныны.
Маңлая ёкардан керпич гачса-да,
Послы чүй аякдан парран гечсе-де,
Тикенче дуюлман хәзир бу яра,
Йигит меңземейәр азары бара.

Гараңкың ичинде гарадым дашдан,
Тутуп бири-бирин, юваш-ювашдан
Керпичден-керпиже басып үч гөвре
Чекилди шундан соң горкусыз ере.
Ынха, шейле боляр, достлар, хер заман
Эгер бир-бирине өвреншсе ынсан,
Чыдамсыз агырдыр айралык гүни,
Хәзир шу хакыкат гынаяр мени.
Гижеми, гүндизми, тапавут этмән,
Хич хайсы хич хачан аңымдан гитмән.

Жана-жан дост киби энче йыл бәри
Болды гүррүңдешим буларың бары.

Йүрек ынҗаса-да дегсе-де гаты
Ахыр етип гелди хошлашык вагты.
Хош галың, хош гезиң үч мәхрибаным,
Гутардым [illegible]з хакда дүзен дессаным.
Такатлы окыҗым, сен-де элиң бер,
Қәйиндирен болсам сакавлап эгер,
Хичден гич ягшыдыр, язгарман мени,
Гечерсиң гүнәми хошлашык гүни.

1945—1960